

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204106

UNIVERSAL
LIBRARY

అగ్రహారము

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

(రవితానమితి సభ్యుడు)



నరన్వతీ గ్రంథమండలి
రాజమహేంద్రవరము

సర్వస్వామ్యములు
ప్రకాశకునివి

Saraswathi Power Press, Rajahmundry.
Printed and Published by
A. Lakshmanaswamy Naidu
1st Edition :—1929

నిజామురాష్ట్రమునందు అంగ్రసోదరుల సౌకర్యార్థమై దక్షిణ హైదరాబాదు నెం. 544/566 య గృహమందు నామపల్లి శారీశంకరవారి ఆండుకో, అంగ్రబుక్కు-డిపో వారిని మా ప్రతినిధులుగా ఏర్పఱచినాము. కావున నిజామురాష్ట్రవాసులు కౌశలవీన పుస్తకములను వారికి వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

కృష్ణామండలమునందు మాచందాదారుల సౌకర్యార్థమై బెజవాడలో అర్. జి. హల్ ఆండుకో వారిని మా ప్రతినిధులుగా యేర్పఱచినాము. కౌశలవీన పుస్తకములు వారికిని వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

ప్రకాశకుడు

“అయం ముహూర్త శ్శుభ ముహూర్తోస్తు” “కన్యాం కనకనంప
న్నాం కనకాభరణైర్యుతాం. తుభ్యంధాన్యామి...అట్టట్టట్టట్ట...
ఆగు. ఆగు. సుశ్భావధానీ! నీ సుగడియేనా? చూ మాట లేమయి
నను జొరనిచ్చెరవా? వదక్షిణసింధపటిచినారో లేదో కన్యాదాత
గారి నడుగకుండ, నప్పుడే కన్యాప్రవాసము చేయించుచున్నావా?
ఎవరి యనుజ్ఞ వడసి చేయించుచున్నావు? నీవే సర్వాధికారివలె
వర్తించుచున్నావే. మా కీయనిర్ణయించిన మూడువేల రూపాయి
లిక్కడ? గ్రహమర్చించునంతవఱకును కన్యాదాసము వలనుపడద”ని
గంభీరస్వరముతో నొక పురుషుడు పెండ్లిపందిరికింద నిలువబడి
కనుగవండి నిప్పులు గుప్పలుగాఁ గురించుచుఁ బలికెను.

ఘనగర్జారవమువంటి యా కఠోరకంఠనివాదమును విని పురో
హితుడు మానముద్రాధార్మియై మిడుతు మిడుతు మని యతనివంకఁ
జూడఁజొచ్చెను. అతఁడే యనవేల? సభలో నున్నవారి చూపు
లన్నియు నొక్కపరి సతనివంకకుఁ దిరిగెను. బ్రహ్మఘోషము
నిలిచిపోయెను. తూర్యధ్వను లాగిపోయెను. పెండ్లివారి పరిస్పర
సల్లాపవచనములు కట్టువడినవి. నానావిధ కోలాహలధ్వనులతో నిండి
యున్న వివాహమంటప మొక్క తృటికాలములో నిస్తరంగ
నిశ్శబ్దసముద్రము సనుకరించెను.

అంత నూతన వస్త్రధారియు రుద్రాక్షమాలాలంకృతగళుండును,
రత్నబంధనాంచితమణిబంధుండును, దీర్ఘశరీరియు, బంచాశద్వర్ష
వయస్కుండును నగు కన్యాదాత యతనిం గాంచి “బావగారూ!
ఈవిషయమై మీ రిప్పుడు చర్చించుట ధర్మముగాదు. ఇంతకుఁ
బూర్వమే తగుమన వ్యులయెదుట సర్వమును నిర్ణీతమయినది. వర

శుక్లమునకు బదులుగ నూ యిచ్చు శుక్లమువెలకుఁ దగినంత భూఖండము ననుస్తాధికారములతో వరునకు వ్రాసియిచ్చునుటయు, దానికి మే వంగీకరించుటయు, ద ద్విషయమై దస్తావేజు వ్రాసి యుంచుటయు, సర్వము జరిగినది. దానికి మీ రంగీకరించి.....”

ఆ మాట ముగించుకుండఁగ నే వరుని జనకుఁడగు శ్యామసుందరరావు పెద్ద యెలుంగుతో నా ముదిరి రేకు లెగిరిపోవునట్లుగా “ఆ, ఏమీ? ఇట్టి యసలదర్భము లాడుచున్నా? ఈ పషయము నే సంగీకరించితివా? చాలు. చాలు. ఇట్టిమాట లాడకుండు.” అని పలికెను.

అది విని కన్యాదాతయగు రామావధాని “అయ్యా! మీ రిట్లనుట తగదు. నాఁడు పెద్దమనుష్యులయెదుట మీ రేమన్నారో జ్ఞాపక మున్నదా? మొదట భూఖండము కావలెనని కోరినది మీరే కాదా? అందులోను మీ యేటి బాడవభూమితోఁ గలిసియున్న రేగుమానిసువాయే కావలెనని కోరలేదా? అట్టి సుక్షేత్రము నిచ్చుటకు నే నిష్పవడని సమయమునందు మధ్యనర్దులచే “ఆభూమి నీ కూతునకు, నీ యల్లునకే చెందును గాని పెరివారికిఁ జెందదుగాదా? రామావధానిగాను! మీ రిందుల కంగీకరింపకతీరద”ని చెప్పించిన వారు మీరే కదా? ఇంత పట్టుదలతోఁ గోరుచున్న మీ యభిలాషము నెఱవేర్చకపోయినచో మీ సంబంధము తప్పిపోవునేమో యని తున కంగీకరించితిని. ఇట్లు కోరినది మీగు. పెద్దమనుష్యుల నిర్బంధముపై నాభూమి వరునకు శుక్లముగా సంగీకరించినవాడను నేను. అన్నియు నిర్ణీతము లయినపిమ్మట మీ రిట్లనతగవు...

ఆ వాక్యము పూర్తికాకుండఁగ నే “అయ్యా! రామావధాని గారూ! మీ రెప్పటివో కృతయుగపుమాటలాడిన లాభములేదు. కట్టకడపట నే నూటలు జరిగినవో యవి చెప్పరేమి?” అని శ్యామసుందరరా వనెను.

రామా—ఏమి జరిగినది ?

శా—మాకు రొక్కమేకాని భూములు బుట్టలు వద్దని.

రా—అట్లును బరమసంతోషము. కాని నాకీవార్త తెలుపవలదా ?

శ్యా—తెలుపకేమి? వాసుదేవరావుగారిచే వార్త పంపి తిమి.

రా—నూ కతఁడు పెండ్లివారికిఁ గావలసిన సదుపాయములను గూర్చియే చెప్పెను. కాని యీ యంశము చెప్పనే చెప్పలేదు.

శ్యా—పోనిండు. ఇప్పుడు చెప్పితిమి కాదా ?

రా—సరియే. దానికి నే నంగీకరించితిని. మూఁడువేలు రూపాయలును దప్పక యొసంగెదను. కాని యిప్పుటి కిప్పు డంత సొమ్ము జతపడుట యెట్లు ! ఇది పల్లె కాని పట్టణముకాదు.

శ్యా—ఎట్లో జతపఱుపవలెను. లేనిచోఁ బెండ్లి యెట్లు ?

రా—ఎట్లు జతపడును? ఈ సమయమున మ మ్మిట్లు బాధించుట తగునా ?

శ్యా—నిర్ణీతమయిన కట్నము సకుగుట బాధించుటయూ ? ఇట్టి నిష్కరము లాడిన పడువా రిచ్చటలేరు. మొదట రొక్కమాట ! ఇప్పు డింకొకమాట ! మాసవునకు రెండు నాల్కలా ?

రా—అయ్యా ! నా రొక్కటియే నాలుక. నే నెప్పుడు రొక్కటియే చెప్పుచున్నాను. మీకు భూమి కావలయుననుటచే రొక్కము జతపఱుపలేదు. ఇప్పుడు రొక్కము కావలయునని యనుచున్నారు. ఇందు రెండునాల్కలెవ్వరి కున్నచో ! నే నా కట్నము నియ్యనన్నచో మీ రప్పుడు నన్ను నిందింపవచ్చును. పోనిం డయిన దేదో యైనది. రెండు మూఁడు దినములలో రొక్కము పూర్తిచేసి యిచ్చెదను. నాయందు మీకు నమ్మకము చాలనిచో నీగ్రామములో

మీరు కోరినవారిచే నొప్పించెదను. ఇప్పటికి లగ్నము జరుగనిండు.

శ్యా—ఆహా! మీమాట లెంత సుసములుగా నున్నవి! వరుస కిచ్చెడి కట్నము లరువుపెట్టుట యొక్కడను జూడలేదు. శక్తి లేనప్పు డిట్టివి తలపెట్టరాదు.

రా—నిజముగా నా కట్టి శక్తి లేనినో మీరు చెప్పినట్లే చేసి యుండును. కాని భగవంతుడు నా కింత యిచ్చియున్నాడు. ఇది వఱకు ముగ్గు రాండుపిల్లలకుఁ బెండ్లిండ్లు చేసినాను. నే నెందును మాటపడలేదు. లోపము రాసలేదు. మీకు రొక్కమే కావలయు నని తెలిసిన నీపాటికి సిద్ధముచేసి యుంపకపోదునా? ఇప్పటివఱకును మీకు రొక్కమే కానలెనన్న సంగతి తెలియలేదు. ఆ మర్నార్గుడు వాసుదేవుడు మాకుఁ దెలుసలేదు. శుభమువూర్తము మించి పోవుచున్నది. అది మనకు ముఖ్యము. మేము రొక్కిము చెల్లించు సంతవఱకును బంగారము మీయొద్దనుంచుకొనుఁడని చెప్పుచుండ...

రామావధాని భార్య యడ్డుపడి “అన్నయ్యా! గతించినదానికి విచారించిన లాభములేదు. మీబావ చెప్పినట్లు బంగారి ముంచుకొని కార్యము జరుగనిమ్ము. ఇదిగో, బ్రహ్మణము, వాచీగొలును, వంకీలు, కాసులపేరు, ఈ నాల్గువస్తువులును నాలుగువేల విలువగలవి. తీసి కొమ్ము. కార్యము జరుగనిమ్ము. మా మర్నాగ కాపాడుము. మా కపకీర్తి వచ్చిన నీకుఁ గాదా! బంధువులముగాని పరులము కామే?” అని చేతులు జోడించి పలికెను.

“అయ్యో! ఇదేమి పాపమమ్మా! ఆ నగలు మా కెండుకమ్మా? వియ్యపురాలి యొంటి నగ లిచ్చునందాక కార్యము జరుగనీలేదని లోకులు మమ్ము దిట్టుటకా? ఇంత కట్నము పుచ్చుకొన్నామన్న గౌరవము మాకుఁ గావలెను. కాని యిట్టి లోకాపవాదముతోఁ గూడిన కట్నము మా కక్కఱలేదు. చాలు. చాలు. ఇట్టి వింత

లెక్కడిను జూడలేదు” అని శ్యామసుందరుని భార్య పలికెను.

“అంత పేరుప్రతిష్ఠగలవా రగుటచేతనే కాబోలు న సమయ మందు రొక్కమిచ్చిన గాని పెండ్లి వలనుపడదని యిబ్బందిపెట్టు చున్నార”ని కన్యాదాత సోదరుడు పలికెను.

“మీ కంత యిబ్బందిగా నున్నప్పు డిచ్చుట మానివేయుడు. ఇట్లున్నరని యిచ్చిన కట్న మెవ్వరికి గావలెన”ని పెండ్లి కొడుకు తల్లి మాట పలికెను.

అంతఁ బెండ్లి వారు రెండుపక్షములవారయి యెవరికిఁ దోచినది వారు పక్క నారంభించిరి. దానికిఁ గ్రమము లేదు.

“రామావధాని యంతఁగాఁ జెప్పుచున్నపుడు శ్యామలరావుగా రింత పట్టుదల వహించుట తగద”ని యొక రినిరి.

“తప్పంతయుఁ గన్యాదాతదే” యని మఱియొక రినిరి.

“కాదా? క్రొవ్వి కూర్చుండి మూడువేలనూపాయిలు కట్న మిచ్చుట కంగీకరించుట కన్యాదాతది పెద్దతప్ప?” అని యొకఁడు పరిహాసముగాఁ బల్కెను.

అది విని వియ్యపురాలు చేతు లూపుచుఁ బెద్ద గొంతుతో “పో నిండు కట్న మియ్యనక్కఱలేకుండ మీ పిల్లకుఁ బెండ్లి చేసికొనలేక పోయినారా? ఎవరయినను వద్దన్నారా? మీపిల్ల నియ్యకి తీతదని మి మ్రోవ్వరు నిర్బంధించినారు? అహర్నిశాలు కనబడినవా రందఱు చేతను వార్తలు పంపి పంపి బతిమాలుకొనుటచే నీ సంబంధమున కంగీకరించినాము. అమ్మయ్యా! బాబయ్యా! మీ పిల్ల నిచ్చిన గాని వలనుపడదని మిమ్ముఁ బ్రార్థించినవా రెవ్వరును లేరు. ఈ పిల్ల నియ్యసంతమాత్రమున మావాడు కలకాలము బ్రహ్మచారియై యు టుండిపోడు” అని పలికెను.

“అయ్యో! పాపము. ఇక నేమిగతి? ఈ వరుడు లేకపోయిన

మా పిల్లయే కాబోలు కలకాలము కన్యకయై యుండిపోవును" అని కన్యాదాతవంక వా రొకరు పల్కిరి.

“కాదు. కాదు. మీ పిల్ల లేకపోయిన మా వానికిఁ బెట్లమే దొరకకపోవును కాబోలు” అని వియ్యపురా లనెను.

“మీ పిల్లఁడు లేకపోయిన మీ పిల్లకు నరుడే దొరకకపోవునా? ఎందుల కీ గడుసుమాటల”ని కన్యాదాత సోదరుడచెను.

“దొరకునో మానునో? ఇప్పుడంతయు నెందులకు? పడిపడి దండాలు పెట్టి మా సంబంధము చేసికొన్నాఁగాని నలుగురు పడదని నిర్బంధించినవారి నడిగినఁ బెలియును.” అని యీ మాట పలికెను.

“సంబంధము పడుముమై పడిపడ దండాలు పెట్టు నెవనగ మెవ్వరికిని లేదు. ఇల్లు గుల్ల చేసికొని ముసుపు చల్లించుకొనుటయే కాక దండాలు కూడఁ గావలయునా? రామానధా, వెట్టివాడుగఁగ నెందుల కంగీకరించినాఁడు. నుతెవ్వరించులకు నాహసింతును? అతడయినను నున్న యూరనియు, గావలసిన సంబంధమనియు నెంచి మీరు కోరిన గొంతెమకోర్కులకెల్ల సంగీకరించినాడు ఇంతకుఁ గలిసి సంబంధము గదాయని కోరుకొన్నందులకుఁ దగిన శాస్త్రీ చేసినారు?”

“మీకుఁగాదు. ఆ శాస్త్రీ మాకు. నాబుగువేలు కట్నముచ్చేదమని మాయంటిచుట్టును దిరిగి చెప్పవచ్చినవారి సంబంధములను వదలి కలిసినసంబంధముగదాయని నమ్మితింటిందులకుఁ దగిన శాస్త్రీ చేసినారు? మా దురదృష్టదినములు గాకపోయిన నివైదికసంబంధము నాసింపనేల?”

“అయ్యో! తల్లీ! ఎంతపొం పాటుచేసినారు? ఈవైదికసంబంధము మాని నియోగిసంబంధమును జేసికొనుఁడు. అవును. మీరు వైదికులు గారు. నియోగుల”ని హేళనముగాఁ బలికెను.

ఇక నిందులకు సమాధానము చెప్పలేక వియ్యపురాలు పరుష

వచనములు కారంభించెను. అందుపెండ్లి నాగునూడ నందులకుఁ దీసిపో లేదు. రామావధాని యెంతవారిఁచినను నెవ్వరును వెనుదీయలేదు. ఆ కోలాహలధ్వజులలో నొకఁడు చెప్పినమాట యింకొకరికి వినబడుటయేలేదు. క్రమమునఁ బరుషపదములుఁ జెయించినవి. కోపములు మోచినవి. పంథములు వింటిబూతి. యుక్తాయుక్తవేకమును మఱివిరి కర్తవ్యమును వివదాడిరి. పుష్టిపట్టపై నూర్చుండిన వరుని లేవదీసికొని వియ్యపురాలు వెడలిపోవుచుండెను. శ్యామలరావు తెచ్చిన పెండ్లివస్తుసంభారములు పట్టుకొని యామెను వెంబడించెను. తక్కినవారు వారి చురకయించిరి. అప్పుడు కొందఱు తగునునుష్య లతని నడ్డగించుకొని “అయ్యా! శ్యామలరావు నామా! మీవంటి వ్రాజులు మూర్ఖులవలెఁ బట్టలపై పెండ్లి విఘ్నముగల్గించుట న్యాయముగాదు. యుక్తముగాదు. తెల్లవారుఁ పుట్టిక మూడువేల రూపాయలును జెల్లించుభాగము నాది. ఇంతవఱకు వచ్చినదానిని మానిన మీ ముగువురుకును నవకర్తి గాకనూనదు. ఇదివఱలో మీరిరువురును బంధువులు. ఆచటటిక మాలోచించియైనను మీ మర్యాద మీరు గాపాడికొని రామావధాని మర్యాద గాపాడుడు. ఇదియంతయు మీచేతిలోనిపని, చురలుడు. రండు. పగునిఁ దీసికొని రండు. కార్యము నెఱవేఱనిండు. నామాట మన్నింపుఁడ”ని ప్రార్థించిరి.

అందులకు శ్యామలరావు గ్రుడ్లుగుప్పడేసిచేసి “ఓహో! అందఱు నాకు నీతులుగరవువారే? అనుకొన్న కట్నమీయవలయునని చెప్ప నీతిపరుఁ డొక్కఁడును లేకగదా?” అని పలికెను.

“రామావధాని కట్నమీయనని చెప్పినవ్వకుకదా మేము చెప్ప వలెను. అతఁడు భూమివ్రాసి యిచ్చుటకు సిద్ధముగానున్నాఁడు. కాదురొక్కమే కావలయునన్నచో నిగువదనాలుగు గంటలలోఁ

జెల్లించెననుచున్నాడు. అంతవఱకును బంగారమును మీ యొద్ద నుంచుకొనఁ గోరుచున్నాను. ఇంక రామావధాని తప్పేది” అనివారనిరి.

“అట్లయిన నాతప్పంతయు నాడే?”

“కాకము తెవ్వరిది?”

“అయినచో నిట్టియవి వేకులతో సంబంధము చేసికొనుట రామావధానినంటి వివేకికే దగదు. ఇంక మమ్మడ్డగింపకుండ”ని మూర్ఖత్వముతో శ్యామలరావు వెడలిపోవుచుండెను.

అదిచూచి తగుమనుష్యులు రామావధానిని జూచి “అయ్యా! ఇప్పట్ల గార్యము వెడగొట్టుకొనుట యుక్తముగాఁ గోపదు. మీ రొకమాటు ప్రార్థించిన మరలునేమో చూడుడు. ప్రయత్నింపుండ”ని పలికిరి.

“అయ్యా! వివేకము చెడియున్నవారికి మనమెంతమంచి మాట లాడినను వారికి విపరీతములు గానేయుండును. ఎట్లయినను గార్యము పొత్తుచేసి కొనవలెనన్న యిష్టము వారికిలేనప్పుడు మనమెంత బతిమాలినను లాభముండదు. పోనిండు కావలెననిది “కాకమానద”ని బదులుచెప్పెను.

కాని రామావధానిభార్య జ్ఞానకి యూరకుండజాలక కోపోద్ధతుడై వెడలిపోవుచున్న శ్యామలరావున కడ్డుపడి “అన్నయ్యా! ఇట్లుచేయుట తగదు. మాకు నలువురలోఁ దలవంపులు తేకు. ఇరువదినాల్గుంటలలో రొక్కము చెల్లింపనిచో నీయిష్టమువచ్చిన పరిహారము విధింపుము. లగ్నము జరుగనిమ్ము. ఇట్టిస్థితిలోఁ గార్యము చెడగొట్టుట యభయులకును శ్రేయస్కరము కాదు. రయయుంపుము. చెల్లెలివగు నామాట మన్నింపు”మని బతిమాలెను.

“చెల్లెలివగు నీమాట వినుటబట్టియే యిట్టి యవమానము పాలయి

తీసి. ఇంక మాటాడకుమని విరసముగాఁ బలికి వెడలిపోయెను. ఇంక నేమియు ననలేక దీనానయై జానికి తిరిగివచ్చెను. శ్యామలరావు మోటుతనమును నిందింపనివారచ్చట నొక్కరునులేరు. వృంతము నుండి పడుచున్న ఫలము నెవ్వఁడు నిలుపఁగలఁడు. ఇష్టములేక కార్య విముఖుఁడగు మూర్ఖుని నెవ్వరు మరలినపఁగలఁడు. ఈవిధముగ నొక నిమిషములో వివాహము విఘ్నమయ్యెను. అంత రామావధాని ప్రధానకాలమందుఁ బిల్లదానికుంచిన యలంకారములు తగు మనుష్యులచేతికిచ్చి మగపెండ్లివారికిఁ బంపెను. అవి వారు పుచ్చుకొని పెండ్లికొడుకునకుఁ గట్టఁబెట్టిన మధుపర్కములను గప్పురపుఁ దావళములను నాడు పెండ్లివారికిఁ బంపివేసిరి. ఇట్లు కార్యము విఘ్నమగునని యెవ్వరును దలంపలేరు. దైవమహిమ దురూహముకదా ?

౨

విశాఖపట్టణ మండలాంతర్గత శారదానదీతీరము నంటిపెట్టుకొని రామయ్యగ్రహారమును పేరితో నొక పల్లెటూరు కలదు. అది పూర్వ మెప్పుడో విజయనగరపురాధీశుఁడగు విజయరామగజపతిచే రామావధాని యను నొక విశ్వత్సవమను కొనంగఁబడెనట ! రామవధాని కొనంగఁబడుటచేతనే యాతనిపేర నా పల్లెటూరు పరంగుచున్నదని నల్లజులు చెప్పుచున్నారు. అందు మొదట నివసించిన వయినాఁడు బ్రాహ్మణకుటుంబములే యైనను రాను రాను బెక్కిండ్లకు నివాసమై ప్రస్తుత మొక వంగ బ్రాహ్మణకుటుంబములతో నలరారుచుండెను. వారి ననుసరించి యితరవర్ణములవారు గూడఁ గొంతలు వచ్చి యందు నివసించి యుండుటచే నిప్పు డది పల్లెయని చెప్పుటకు నలనుపడకుం

డెను. ఆ గ్రామమును రెండుభాగములుగఁ జేసి యొకభాగమున కెగు
 దలవీధి యనియు, రెండవదానికి దిగుదలవీధి యనియుఁ బిలుచుచుం
 దురు. బ్రాహ్మణు లా రెండువీధులందును సమానముగానే కాపుర
 మున్నారు. ఆ యగ్రహార మేర్పడినపు డందున్న బ్రాహ్మణకుటుం
 బములు క్రమముగాఁ బెరుగుచున్నట్లుగనే తదీయభూములు గూడ
 శారదానదీజలపూరపరిస్థితిమూలై సారవత్తరములై ఫలవంతములై
 రాబడియందు హెచ్చిపోయి ప్రస్తుతమున నయిదాఱు కుటుంబముల
 వారిని దక్కఁ దక్కినవారిని ధనసంపన్నులగుగాఁ జేయకపోలేదు.
 అందులో నయిదాఱు కుటుంబములవారు సంవత్సరమున కే డెనిమిది
 వేల రూపాయిల యాదాయముగలవారు గలరు. ఈ ధనాధికకుటుంబ
 ములు రెండు మాత్రమే దిగుదలవీధిని గలవు. వారిలో రామావధాని
 యొకఁడు. ఇతని కీ యనధానియను పదము వంశపారంపర్యముగా
 వచ్చినదే కాని స్వకీయశక్తిచే నార్జించుకొన్నది కాదు. అయిన
 నతఁడు తెలివి తేటయందును, నూహాపోహలయందును, గురుబ్రాహ్మణ
 దేవతాభక్తియందును, బూర్వాచారములందును బరాయణుడై,
 సాధువై, సాధుచింతనుడై, సాధుజనసత్కలాలనుడై వర్తించు
 చుండెను. ఎంతవఱము గురియుచున్నను, శీతబాధ యతిశయించి
 జీవకోటి నెంత కుదియించుచున్నను, నతఁడు ప్రాతఃకాలముననే
 శారదానదిలో స్నానముచేసి కాల్యకృత్యముల నొనర్చుకొని వచ్చు
 చుండును. అతని దేహము దృఢమై, దీర్ఘమై, సుందరమై, చూచువారి
 కింపు గొలుపక పోదు. అతఁడు కేవలము వేషమును బట్టి శుద్ధశ్రోత్రి
 యునివలె నగపడుచున్నను, ^{కొన్ని}కొన్ని కజ్జాసంపన్నులలో నగనరుడని
 చెప్పక వలనుపడదు. అతనికి దంభ వేషములును, నృధావ్యయము
 లును గిట్టవు. అతని కిరువురు సోదరులును, ముగ్గురు సోదరీమణులును
 గలరు. సోదరు లిరువురును బెద్దలై వివాహితులయి పుత్రివంతులయి

యున్నను విభక్తులు గాక యన్న గారి కనునన్నల మెలగుచు వర్తించుచుందురు. వారి భార్యలు గూడ బావగారగు రామావధానియందును, దోడికోడలగు ననసూయయందును సమితమగు భక్తిగౌరవములు గలవారయి గుణవతులని వాసి కెక్కిరి. శృహాధికార మంతయు రామావధానిది. అతఁడు చెప్పిన విధమున గుటుంబమువారందఱును భయభక్తులతో మెలగుచుందురు. అతని యాజ్ఞ కెదురులేదు. అయిన నతఁడు నకలకార్యములందును గడు జాగరూకుడయి వర్తించుచు నడుమ నడుమ సోదరుల యాలోచనము కూడ వినుచుండును. ఆకారణమున వారి సాభాత్రము దాశరథుల సాభాత్రమును మించుచుండెను. ఇట్లు పరిస్పర్షప్రేమతో బరగని నా సోదరత్రయమును గాంచి యా గ్రామవాసులే కాక యితరులు గూడ నెక్కుడుగా నాదిరించి గౌరవించుచుందురు. కాని వారి ధనకుల గౌరవసంపదలను జూచి మత్స్రపడువారు గూడఁ గొందఱు లేకపోలేదు.

శుద్ధశ్రోత్రియకుటుంబ సంభూతులయిన నా సోదరులకు మొదట నవనాగరక తాసంపర్కము సంభవింపలేదు. కాని వారి భార్యల ననుసరించి వారు నవనాగరకులయి వర్తింపక తీరినది కాదు. అందు రామావధాని భార్య అనసూయ యొక న్యాయాధీశుని కూతురగుటచే నదివఱకు నాగరకతతో విశేషసంబంధము లేని రామావధాని కుటుంబక్షేత్రమున నామె సాశ్చాత్య నాగరక తాబీజములను నెలకొల్పి వర్తింపసాగెను. అందువలన బిల్లలకు వేషభాషల విషయమున ధనము వ్యయమగుచుండెను. అతని కిచ్చురు పుత్త్రులును, నిర్వురు పుత్రికలును గలరు. ఇదివఱ కతఁడు తన పెద్దకుమారి కును, దన సోదరుని పిల్లలకును బెండ్లి చేసియున్నాడు. భార్య ప్రోత్సాహమున నా యాడుపిల్లలకుఁ బెద్ద యుద్యోగుల సంబంధములు చేయుటచే

ధనము వ్యయమగుటయే కాక యింకను వ్యయమగుచుండెను. దొర తనమువారి యుద్యోగులగు వియ్యంకులు దమ యింటి కరుదెంచి నప్పుడు తగు విధమున గౌరవింపకున్నచో, దమ కీర్తికి భంగము గల్గునని తలంచి తన గృహమును నానావిధ చిత్రాసనాదిపరికరములతో నింపవలసి వచ్చెను. భోజనాదినత్కారములందుఁ గూడఁ దొంటికంటె నెక్కుడుగా వర్తింపవలసి వచ్చెను. పండుగులకుఁ దమ యల్లుండను వియ్యపురాండను గొనిపెచ్చి దగిన సత్కృతులను గా వింపవలసి యుండుట గూడ ధనవ్యయమునకుఁ గారణ మయ్యెను. ఈవిధముగా రాను రాను ధనవ్యయ మధికమగుటచేఁ గుటుంబ పోషణమునకు సంవత్సరాదాయము చాలక రామావధాని యప్పు టప్పట ఋణము చేయవలసినవాఁ డయ్యెను.

అయినను ఋణము సుహృప్రణమువంటిదని భయపడుచుండువాఁ డగుటచే రామావధాని యుక్తకాలమునందే మేల్కొని ధనచికిత్సా సాహాయ్యమునఁ దద్బాధను దొలఁగించుకొని సుఖయై వర్తించు చుండెను.

ఇంతట రామావధాని దస కడపటి కూతురగు భద్రకు వివాహము చేయవలసి వచ్చెను. ఆపిల్లయందుఁ గుటుంబమువారి కందఱకు నధిక వాత్సల్య ముండుటచే నెంతకన్న మిచ్చియైనను భాగ్యవంతుల యింటిలో బడవేయవలయునని వారందఱును దలంచుచుండిరి. అందులో ననసూయ తమ భద్ర యత్తవారు కేవలమును ధనికులే కాక నననాగరకులై కూడ నుండవలయునని కోరుచుండెను. మఱియు నామె తమ గ్రామమునకు సమీపముగా నున్న రావూరులోఁ గాపురమున్నవాఁడును దస కొకవేలు విడిచిన పినతండ్రికుమారుఁడును నగు శ్యామలరావుగారి యింటను దమ చిట్టితల్లి యగు భద్రను బడవేసి నచో నాపిల్ల యమితసౌఖ్య మందుటయే కాక మాటిమాటికిఁ దమ

కన్నులబడి తమకుఁ గూడ నమందానందము గూర్చునని యామె యాశపడి వారు కోరినంత రొక్కమును, నితరములగు వస్త్రాభరణాదులును, నిచ్చుట కంగీకరించిరి. సర్వము సన్నద్ధమైనది. ఈ వివాహ మత్తివైభవముతోఁ జేయవలయునని తలంచి రామావధాని నానావిధవస్తుసంబారములను సమకూర్చుకొని సిద్ధముగా నుండెను. శ్యామలరావు తన కుమారుని కిచ్చు శుల్కమునకు బదులుగాఁ దన భూములతోఁ గలిసియుండిన భూఖండ నీయవలయునని కోరినందున నతఁ డందులకు నమ్మితించి కట్నమునకై రొక్కము సమకూర్ప మానివేసెను. పిమ్మట శుభలగ్నము నిర్ణీతమగుటయుఁ బెండ్లివారు తరలివచ్చుటయుఁ కన్యాదానసమయమునఁ గట్నమునకై కలహించుటయు మగ పెండ్లివారు వెడలిపోవుటయుఁ జదువరులు చదివియున్నారు. మగ పెండ్లివారు వెడలిపోవునప్పటి కెంతో రాత్రితేడు. ఆడుపెండ్లివారు గుంపుగుంపులై కూర్చుండి వివాహ భంగమునకు మిక్కిలి విచారింపఁజొచ్చిరి. అం దనసూయపొందెడి దుఃఖమునకుఁ శారమే లేదు. ఆమె చుట్టును జేరి పెండ్లివారు పలువిధములగు నీతులుచెప్పి యామె దుఃఖమును శాంతింపఁజేసిరి. అచ్చటి వారందఱును సంతటి స్వల్పాంశమునకై పతముపట్టి వివాహము భంగమువుచ్చి వెడలి పోయిన శ్యామలరావు మూర్ఛత్వమును నిందింపనివారు లేరు. కాని వారెంత యోజించినను శ్యామలరా వట్లు చేసి వెడలిపోవుటకుఁ గారణ మరయలేక పోయిరి.

“రొక్కమైననేమి? భూమియైననేమి? ఇందులకై శ్యామలరావు పట్టుపట్టుట మిగులఁ దెలివినూలినపని” యని యొకరనిరి.

“కాని యాశ్రమత్యాగము చేసిన కొడుకు నతఁ డెంతకాల మట్లుంచుకొనఁగలఁడు? మూఁడు రాత్రులలోగా వివాహము చేయక తీసిదుగదా? ఈ ప్రాంతముల రామావధానిగారి సంబంధముకంటె

మేలయినది లేదుగదా? ఏమి చేయునో చూశము. దినత్రయము లోపల సత్యుడు కొడుకునకు వివాహము చేయనిచో సతనిని గులము నుండి బహిష్కరించి తీవ్రవలెన"ని మఱియొకఁ డనెను.

“శ్యామలరా వంత వెట్టివాఁడుగాఁడు. ఏదో మఱియొక సంబంధమును నిశ్చయించుకొని యుండియే యిట్లు చేసి యుండున"ని వేఱొకరనిరి.

“అది సత్యము. అతని కంత మనోధైర్యమే లేకపోయినచో నట్లు సాహసింపఁగలఁడా? కాని మనకుఁ దెలిసినంతవఱ కీప్రాంతముల శ్యామలరావుగారితో సంబంధము చేయ వా రెవ్వరును నగపడర"ని మఱియొకరనిరి.

“ఈ ప్రాంతమునందు లేకపోవుగాక మఱియొక ప్రాంతమునందున్న వారు రాఁగూడదా?" అని మఱియొకఁడనెను.

“వచ్చుగాక. అట్లయిన నింతకుఁ బూర్వమే యది నిర్ణీతము కావలెను. అంతేకాని పెండ్లికిఁ దరలివచ్చి యూరేగి వివాహవిధులను గొన్నింటిని బూర్తిచేసికొని కన్యాప్రదానసమయమందుఁ గలహించి వెడలిపోవుట యెక్కడను జూడలేదు. ఇది కడు వింతగా నున్నది. శ్యామలరావు తలం పేమియో యిండుకయుఁ దెలియకున్నద"ని మఱియొకరనిరి.

“తెలియుట కేమున్నది. తెలిసియేమున్నది. శ్యామలరా వతి లుబ్ధుఁడు. చిరకాలమునుండి కట్నములకై బేరములాడుచునే యున్నాఁడు. కార్యము మించిపోవుచున్నదని తెలిసికొలి యెవ్వరో నాలుగువేలు కట్నమిచ్చెదమని వార్త పంపియుందురు. అతఁడా ధనాశచే నేదో మిషకల్పించి కలహించి వెడలిపోయినాఁడు. ధనమందత్యంతాశ గలవాఁడు గాన సతఁ డట్లు చేయఁగల్గెను. కాని మా నాభిమానములను బరిగణించు వాఁడెవ్వడయిన నట్లుచేయఁగలఁడా "

యని మాటియొక్క డనెను.

“ధనమున కెంత శక్తుఁజేరి పడువాఁడయినను నింతవఱకు సిద్ధమయిన కార్యమును జేటిచికొన్నవాఁ డుండఁడు. ఎంతటిలోభి. ఎంతటి మూఁఁడు. ధనమే కైలాసమా? ఎదుటివారి శారవ మాలో చింపవలదా? ఇంతమంది చుట్టములు! ఇంతమంది స్నేహితులు! ఇంతమంది తగు మనఃస్థులు! ఇంతమంది బ్రాహ్మణులు! వచ్చియుండగా వీరి కండఱకు నాశాభంగము గల్గించి యరుంధతీవసిష్ఠులవంటి యాదంపతులకుఁ దీఱని మనోవ్యధయు నవమానమును గల్గించిన యాతుచ్చుని నేమిచేసినను బాపమున్నదా? మన బ్రాహ్మణులకుఁ గట్టుబాటులేదు. కాని యానరాధముని మన కులమునుండి బహిష్కరింపవలదా? వివాహమునకు విఘ్నము గల్గించి పోవలసినంత యవసరమేమి కల్గినది. తగినట్లు బుద్ధి చెప్పువారు లేకు గనుక వాని యాటలిట్లు సాగివచ్చుచున్నవి. మన మందఱమును మానాభిమానములు గలవారమైనచో నడుము గట్టుకొని నిలిచి శ్యామలరావు కొడుకునకుఁ బెండ్లి కాకుండఁ జేయవలయును. వాడు పశ్చాత్తాపపడి బుద్ధితెచ్చుకొని రామావధానిగారి కాళ్ళపైఁ బడి బ్రతిమాలుకొనునట్లు చేయవలయును. వాని కుమారునికిఁ బిల్ల నిచ్చెదమని యెవ్వరు వచ్చినను నెట్లో వారి మనస్సును విడిచి పరిపివేయవలయును”ని వీరావేశపరవసుఁడయి యొక్కఁడనెను.

“దానికేమి. ఆతఁడేదో సంబంధమును మనసున నిడికొనియే దీని విసర్జించియున్నాఁడు. ముందుగా నాసంబంధ మెవరిదో యాలోచించినారా?” అని మాటియొక్క డనియెను.

“ఏమో యెవ్వరిదో యించుకంతయును జెలియలేదు. కాని యీ దినము సాయంకాలమున కెవఁడో యొక్కఁడు విశాఖపట్టణమునుండి వచ్చి శ్యామలరావునకేదో యొక ఉత్తరమిచ్చినట్లును నది చూచిన

ప్పటినుండియు సతఁడు విపరీతవర్తనఁజేయుండెననియు విడిదినుండి వివాహవేదిక కడకువచ్చినంతవఱకు సతఁడు తనవారితో నేదో గుసగుసలాడుచుండెననియుఁ దెలియఁజచ్చినది. వాఁడే యీ వివాహవిఘ్నమునకుఁ కారణమైయుండునని యొకఁడు పలికెను.

“ఈ సమాచార మింతకుముందు దెలిసినావుకావేమి? వాని నీ యూరు పొలిమేరదాటకుండఁ గాళ్ళువిఱుగఁగొట్టి బుద్ధిచెప్పకపోవుచునా?” అని తోలివాఁడుగ్గుండయి పలికెను.

“ఎవ్వరో వివాహార్థమైవచ్చి యందురనుకొంటిని. వివాహభంగము గావింపవచ్చెనని నాకు మాత్రము దెలియునా?” అని యతఁడు మాట పలికెను.

ఈ విధమైన ప్రసంగముతో నా గాత్ర గడచిపోయినది. సమీప గ్రామ వాసులగు బంధువులు రామావధానికి ధైర్యముచెప్పి యాజ్ఞ వడిసి వెడలిపోయిరి. తక్కినవారచ్చటనే నిలిచిపోయిరి.

3

వివాహభంగమును గూర్చి తన బంధువులు పలువురు పలువిధముల సంభాషించుచుండుటను వినుచు రామావధాని మానియై యట్ల కొంత సేపచటనుండి వెళువయగుటఁ గాంచి శారదానది కరిగి స్నానాది కృత్యము నెఱవేర్చుకొని యింటికివచ్చి దేవప్రసాదముఁ బ్రవేశించి శుభ్రవస్త్రములఁ దాల్చి జపముచేసికొనుట, కుడర్చాసనము పఱచుచున్న సమయమున సతని భార్య యసహాయవచ్చి విచారఖిన్న హృదయయై చెక్కిటఁ జెయిచేర్చి ద్వారాంధము నానుకొని తడేక మనస్కమై యతనిఁ జూచుచు నిలువఁబడెను. ఆమెను జూచియు

రామావధాని మాటాడక దగ్భాసనముపైఁ జిత్రాసనమును బఱచి యందుఁ గూర్చుండి తాను ఒరించుచున్న శ్రీకృష్ణాష్టోత్తర శతనామా వలసి ముగించి ధారవోసి జపించుటకు గోముఖుని నవరించుచున్న సమయమున ననసూయ భర్తతో నెట్లు సంభాషించెను.

అన—ఇట్టి సమయమున జపించుచేయ మీకెట్లు బుద్ధిపుట్టుచున్నదో నా కాశ్చర్యము కలుగుచున్నది.

రా—(ఆమె వైపుచూచిరియే) ఆఁ, ఏమీ?

అ—ఏమందు లేదు? సిద్ధమైనట్లెట్లీ విఘ్నమయినది. ఇట్లు చుట్టాలతో నిండియున్నది. ముందు చేయవలసిన దేమో యోచింపకుండ జపించుచుఁ గూర్చుండిన నెట్లు? నాలువునలోఁ దలవంపులు కలిసవి గదాయని విచారమైనను లేదుగదా?

రా—(భార్యనడఁ జూచి) ఓసీ! అవివేకురాలా? విచారపడి చేయునదేమి? మరయత్నము తెప్పడునుసాగవు. దైవము శోభింపజేసినదాని పొగుడుము ఫలించదు. అంతి వఱకు వచ్చిన కార్యము విఘ్నమగునని కలయందమునను దలంచితిమా? ఆ విషయమై నీ వెంతనూత్రమును విచారింపకుము. దాని నొసరిచి, శివు వంపులయ్యెననుచున్నావు. ఎవ్వరికో చెప్పము.

అ—నుఱియెవ్వరికి?

రా—కారణము?

అ—కారణమగుచున్నారా? ఫలించవలసిన కార్యము చెడిపోవుటయే.

రా—అందు మరల లోపమేమయినద గలదా?

అ—లేకపోవుఁ కాక. ఎట్లయినద గార్యభంగమైనది కాదా?

రా—దైవము చాలకన్న నగును. అందుఁ బరాధవ మేమి గలదు?

అ—అదేమండీ! అట్లందుగు? ఒకరు నిర్ణయించుకొని—నిర్ణయించుటయే కాదు. మెడలోఁ బుస్తెగట్టుటకు సిద్ధపడిన వరుఁడా పిల్లను విడిచిపెట్టిన పరాభవముగాదా?

రా—కాదు. అందు మన లోపమేమియును లేదు. అక్షరాల మనము నిర్ణయించినట్లు చేసితిమి. లోపమంతయు వారిది. వివాహభంగము గల్గించుటవలన శ్యామలరావు మూర్ఖత్వము వెల్లడియైనది. లోకులందఱు సతసతే పలువిధముల నిందించుచున్నారు. వీరిట్టివారని మనలను ప్రేమిలోఁ జూపునైనను సాహసింపలేదు. ఇతఁల బరాభవ మెవ్వరికి?

అ—అట్లయిన నీ పరాభవము వారికే యందురా యేమి?

రా—కాక మఱేమి?

అ—ఎవ్వఁడయినను దనకుఁ దాఁ బరాభవమును దెచ్చుకొనునా?

రా—శ్యామసుందరునికి ధనము తప్ప రెండవ దనవసరము. ధనము ముందతసకిఁ బరాభవము గిరాభవము కనఁబడదు. ఇతరు లేమనుకొందురో యన్న భయమైనను లేదు. అట్టి మూఁఁడు—అట్టి లోభి—అట్టి మొండివాఁడు—మఱియొకఁడు లేడని లోకులందఱు గర్హించుచున్నారు. అంతికింబైఁ బరాభవ మేమి?

అ—సరియే దానికేమి? మగవాని కెట్లయినను వివాహ మగును. కాని యాడుపిల్లకు—అందులో నొకఁడు పుస్తెగట్టుటకు సిద్ధపడి విడువఁబడినదానికి—వివాహము కాదేమోయని నా భయము.

రా—మన పిల్ల కిస్యకగ సట్లుండిపోవలసిన యవసరము లేదు.

అ—ఎవ్వరును బెండ్లాడకపోయిన,

రా—మన మిచ్చెదమన్నచో, బ్రాధనాపూర్వకముగా స్వీకరించువా రెందరో కలరు. దీనికి భయపడసే! :

అ—ఇప్పుడు చేపట్టుదురో లేదో,

రా—ఏమీ?

అ—వారు చేపట్టి విడుచుటచే,

రా—అగుఁగాక మనయందుఁ గాని పిల్లయందుఁ గాని లోపము లేనప్పుడు నఁ దియమేల?

అ—అట్లు యెవ్వరికో యూహ పేరు లేనివానికి దీనిని గట్టఁ బెట్టెదరు గాఁబోలు.

రా—పిల్లదాని కష్టసుఖము లరయనివాఁడ ననియే నీ యూహయా?

అ—ఏమో! త్వరలోఁ గార్యము చేయవలెనని యెంచి యేబీకవాని మెడ కంటగట్టెఁగఁగో యని నాకు భయము. నాల్గు దినములు విలంబమైనను సరియేగాని మంచిసంబంధము చూడక తీరదు.

రా—మంచి సంబంధ మనగా నెందులో మంచి?

అ—ఎందులో నేమి? అన్నిటియందు నుండవలెను. ధన మందు, రూపమందు, చదువునందు, నాగరికతయందు...

రా—అట్టి సంబంధమే చేయుదము.

అ—అన్నియు గుడుగుట కష్టము. అన్ని విధముల బాగున్న దనియే యెంతో యానపడి యీ సంబంధము నిర్ణయించుకొనఁగాఁ దుద కిట్లు యనది: ఇంతకు భద్ర యదృష్టవంతు రాలని తోఁపదు.

రా—ఈ సంబంధము తప్పటచే భద్ర గొప్ప యదృష్టవంతు రాలని నా విశ్వాసము.

అ—అదేమండీ! అట్లందురు. ఆజమీన్ దారి సంబంధము

వంటిది మనము తపస్సు చేసినను దొరకునా?

రా—ఓసీ! అమాయకురాలా! మాటిమాటికి జమీన్ దారీ సంబంధ మందువు; అందువలనఁ గలుగు లాభమేమి?

అ—లాభమా! పిల్ల సుఖించుటయే.

రా—అదికల్ల! ధన మున్నంతమాత్రమున సుఖ మబ్బునని శలంపకుము. ధనికులయ్య సుఖ మెట్టిదో యెఱుంగనివా రెందరో కలరు. బీదలయ్య నిరంతరసుఖ మనుభవించువారుగూడ నెందరో గలరు.

అ—(విసివికొనుచు) మీవన్నెయు వింతమాటలు. ధనము లేకున్న సుఖమెట్లు కలుగు?

రా—ధన ముండిన నెట్లు కలుగు?

అ—మీ రన్నది బాగున్నది. ధన ముండిన పలువిధముల వెచ్చించి కావలసిన వస్తువులు గొని సుఖించును.

రా—అట్లు వెచ్చింపకుండు పచ్చిన ధన మంతయు సంచులలో వేసి మూతులు బిగించువాఁ డయినచో నేమగును? అతనిని ధన వంతుఁడనియే యందుముగియు? సుఖమేదీ!

అ—అట్టివాఁ డెక్కడను నుండఁడు.

రా—ఎక్కడనో లేఁడు. మీ శ్యామసుందర మన్నయ్య యట్టివాఁడు. కనుకనే నే మొదటినుండియు ధనవంతులయినను వారి సంబంధము వలదని మొర పెట్టితిని. కాని నీవు వినక మొండిపట్టుకల వహించి యా సంబంధమే కావలయునని యన్నావు. నీ కా శ్యామ సుందరరా వొక వ్రేలువిడిచిన పిసతిండ్రి కొడుకనియు, నీకు నీవారి సంబంధములపై గోర్కి యుండున సహజమనియు, నితఁ జేయవలసిన యాఁడుపిల్లల పెండ్లిండ్లు లేవు గాన యిది నీ యుష్టప్రకారముగాఁ జేసి నీ మనోరథ మీఁదేర్చుట మంచిదియుఁ దలంచి నీ ప్రార్థనముచొప్పున

ప్రథమ భాగము

వారడిగిన వన్నియు నిచ్చుట కంగీకరించితిని. కాని నా కా సంబంధ మెంతమాత్రము నిష్టము కాలేదు. ధన మున్నదన్న మాటయే కాని వారు దినలేరు. ఒకరికి బెట్టలేరు. అట్టివారియింటఁ బడిన పిల్లకు సుఖము కలుగనే కల్గదు. ఆ శ్యామలరావును బ్రాగేసరుఁడు. ఒకనాఁ డయినను నాలుగు వస్తువులు వండించుకొని తిన్న పాపమునఁ బోయినవాఁడు కాఁడు. అతఁడు గర్వాంధుఁడు. పట్టపరీక్షయం దు తీర్గుఁ డయినను లోకజ్ఞాన మావంతయు లేని మూర్ఖుఁడు. అతనికి యుక్తాయుక్తవివేకము లేదు. లాభకష్టములు తెలియవు. మన మిచ్చెదమన్న కట్నములో లోపమేద? భూమి ధనముగాదా? ధనము భూమిగాదా? అతని కాపాటి వివేక మున్నదా?

అ—పోనిండు. అయిన దేదో యయినది. వారు రొక్కము గదా. కోరుచున్నార. మన మా సొమ్ము జిత్తుఁజిత్తు వారియెదుటఁ బెట్టినచో వారే యంగీకరింతురు. న్నాతికప్రతుఁ డగు పిల్లవానిని వారెల్లించుకొని పీలులేదుగదా? మన మిట్లు చేసినచో ననుకొన్న కార్యము పూర్తియగును. మనము గట్టునఁ బడుదుము.

రా—ఓహో! ఇంకను నీ కాయాశ వదిలలేదా? ఏమయినను సరియే. కాని యా మూర్ఖాగ్రేసరునిఁటఁ బడవేసి నో శ్రామిగని పసికూన గొంతుకోయ నా కిష్టములేదు. ఛీ! ఇంకను, ఆ నీచసంబంధమే చేసికొనవలయునా?

అ—ఆ పట్టుదల యంతయు మా వదినెడి. మా యన్నయ్య యేమి చేయఁగలఁడు?

రా—వదినెదో, బావదో. అ దెవ్వరిదైన నేమి? పట్టుదలకు విడుదలవలదా? ఇరువదినాల్గుంటలలో సొమ్మంతయు నిచ్చెదమని చెప్పుచున్నది, గ్రామములోని తగు మనుష్యులచేఁ జెప్పించినను వినవలదా? ఛీ! అట్టి మూర్ఖులతోఁ జాట్టాటికము చేయుదునా? వలదు.

అ గ్ర హా ర ము

వలదు. ఈ రాత్రి కర్కటకలగ్నమునఁ బెండ్లి జరిగి టీఱును.

అ—ఎవ్వరి కిచ్చెదరు?

రా—దాని కెవ్వఁడు భర్త కాదగినవాఁడో వానికి.

అ—అలస్య మైనను సరియే కాని మంచి సంబంధము చేయ వలయును సుండి.

రా—ఇఁక నాలస్యము పనికిరాదు. పలుతావులనుండి వచ్చిన చుట్టాలను బంపి వేసినచో మరల ఎత్తురో రారో! కాని యెట్లయినను నీదినము కార్యముగాక మానదు.

అ—చుట్టములకై త్వరపడి పెండ్లిచేసి పిల్లదాని గొంతు కోయకుండు.

రా—అట్లెన్నటికిని జేయను.

అ—(విచారించుచు) గ్రామములోని సంబంధము. పిల్ల యెల్లప్పుడు కనులఁ బడుచుండునుగదా యని యెంతో యాసించితిని. కాని యది జరిగినది కాదు.

రా—అందులకై విచారింపకుము. ఈ సంబంధము గూడ మన యూరిలోనిదే.

అ—అట్లయిన సంతోషమే కాని తగిన చదువు లేకపోయిన వలనపడదు.

రా—చదువు చదువందువు. వివేకములేని చదువేల? కాల్ప నా? మీ యన్నయ్య పట్టపరీక్షయం దుత్తీర్ణుఁ డయినాఁడు. ఏమి లాభము? తెలివితటలు శూన్యముగదా!

అ—అందఱు నట్లే యుందురా? తక్కిన మన యల్లు రాంగ్ల భాష చదివికొన్నవారు. వారందఱును బెద్దయుద్యోగములు చేయుచు ధనశౌరవము లాజ్ఞించుండ మనపిల్ల లెంతయు సుఖించుచుందురు. ఈ పిల్ల కట్టి యదృష్టము లభింపకపోయినది పెద్దదయిన పిమ్మట మనలఁ

ప్రథమ భాగము

జెడదిట్టుచు నున ప్రాణముల కున్నగుచుని యేడ్వక మానదు.
కావున వరుఁ డింగ్లీషు చదువుచున్నవాఁడే కావలయును.

రా—ఇంగ్లీషే కాని వేటొక చదువు వలెనుపడదా?

అ—పడదు. నున యల్లు రందఱు నింగ్లీషు చదివినవారు.
ఇతఁడు కూడనట్టివాఁడే కావలయును.

రా—ఓసీ! ఈ నిర్బంధమేల? చదువు జ్ఞానోత్పాదకము.
అందఱకును ముఖ్యముగా నుపయోగపడి జ్ఞానము. జ్ఞానదాయకమైన
దేచదువైన నేమి?

అ—అట్లు కాదు. జ్ఞాన మలవడినంతమాత్రమునఁ జాలదు.
ధనార్జనమో! రెండును గావలయును.

రా—చదువునకును ధనార్జనమునకును సంబంధము లేదు.
చదివినంతమాత్రమున ధన మార్జింపఁగలఁడని చెప్పఁగలమా?

అ—చెప్పకేమి? వేదశాస్త్రములనూట నేర జెప్పలేను. కాని
రాజకీయవిద్య చదివినవారికి ధనార్జనము కరతలామలకముకాదా?

రా—నీవు పోరపడుచున్నావు. రాజకీయభాష చదివినంత
మాత్రము ధన మార్జింపఁగలఁడని నమ్మకుము. అది చదివినవారు
గూడ నెంతతో నిర్ధనమయి యున్నాఁడు. ఇందులకు మీ శ్యామలరా
వన్నయ్యయే దృష్టాంతము. జ్ఞానశౌరవమును ప్రతి చదువువలనను
గల్గుచున్నది. ఇతఁ ధనమా! అన్వష్టాధీనము. సముద్రమున కరిగినను
మనము గొనిపోయిన పాత్రయు పట్టునంత జలము మాత్రమే
తేఁగలము

అ—మీ ప్రసంగ మాలోచింప మన భద్రము వేదశాస్త్ర
ములు చదివినవారి కెవ్వరికో యిచ్చునట్లున్నది.

రా—అవును.

అ—విశ్వనాథమునకా యేమి?

అ గ్ర హా ర ము

రా—కూడదా ?

అ—చాలు. చాలు. మంచి సంబంధమే యోజించినారు. భద్రకుఁ బెండ్లి కాకపోయినను సరియే కాని యా సంబంధము వలదు.

రా—ఎందుచేత?

అ—మన మిదివఱకుఁ జేసిన సంబంధములకును దీనికిని హస్తమిశ్రకాంతరము వారయుంట చే.

రా—నిజముగా హస్తమిశ్రకాంతరము వారయున్నదనియే యీ సంబంధము చేయ నిశ్చయించినాను.

అ—మీ వన్నియు విపరీతవచనములు.

రా—ఇందు వైపరీత్య మేమియును లేదు.

అ—మీ కంటికిఁ గనబడదు కాబోలు.

రా—నీటి సంబంధమందుఁ గానవచ్చు లోకము లేమియో చెప్పము చూతము.

అ—అన్నియు లోకములే.

రా—అట్లుగాదు. ఒక్కొక్క విషయ మాలోచించి చెప్పుము. చదువు విషయమై యిదివఱకే చర్చింపఁబడెను గదా?

అ—ధనార్జనమున కనకాశముబొత్తుగా లేదు.

రా—చైప్రీతిని గాదా? ధనార్జన మధృష్టాధీనమని ఇంతకును ధనవిషయ మాలోచింప నిదివఱకు మనము చేసిన సంబంధముల కంటె నిదియే మేలు. ఈవరుసకు సాలునకు వెయిరూపాయల రాబడి గలదు. ప్రశస్తమగు నిల్లుగలదు. తోటయు దొడ్డియుఁ గలవు. ఇది వఱకు గొప్పసంబంధములని మన మెగిరియెగిరి చేసిన సంబంధము లాలోచింపుము. వారందఱు పట్టపరీక్షలం దుత్తీర్ణులయినా రన్న మాటయే కాని యొకరికయిన నింత భూమి బుట్ట లేదుగదా? ఇల్లు

వాకిలి లేవుగదా? తోట దొడ్డి లేవుగదా? ఇంక నువ్వెంతసేపు సంతసించినను వారి తండ్రులు పెద్ద యుద్ధోగములు చేయుచున్నారని తప్పు మతేమియును లేదు. నేడో తేపో వా రుపకారవేతనము పుచ్చుకొనగానె వారి బండ్లారము బట్టబయలుగును.

అ—వా రుపకారవేతనమునకు వచ్చు నప్పటికిఁ గొడుగులు దోయియు ధనమార్జింపకపోవుదురా? ధనమున్నచో మీరన్న వన్నియు మూడునిముసములలో ననుకూడును.

రా—వారు ననుకూర్చుకొనవలె. ఇతనికి ననుకూడి యున్నవి. ఇందేది మేలందావు.

అ—ఆర్జున లేకుండ నెంతధనమున్న నేమిలాభము. అతని సాంవత్సరికాదాయముంతయు బట్టమఁ పదిచూసముల కనుసరు బాలదు.

రా—ఇంకను మాత్రము ధర్మము చేయకపోవురా? ఇంత యున్న వాడగువావున నాపైని నేగార్జించినను జాలును. పుట్టినను మీదివస్వ. కావున ధనవిషయమై చర్చ విడుపుము.

అ—అంత యాదాయ మున్నదిన్న నూటయే కాని నాకే కత మంతయెసను లేదుగదా?

రా—ఆ విషయమై చర్చింప నవసరములేదు.

అ—ఏమీ! ఎందుచేత.

రా—నీవు రాకపూర్వము మా యిల్లెట్లుండెడిది! మేమిట్లుండెడివారము? మాగృహము శోత్రీయగృహమునలెను, మేము శుద్ధ శోత్రీయులము గాను నుండెడివారము. నీ ప్రభావమువలన నెంత మాన్పుగల్గినదో చూడుము. అవధానిగారి యిల్లని పేరేగాని కేవలము దొరగారి యిల్లయిపోలేదా? మనముంట నేకూలఁజూచినను బాశ్చాత్యనాగరకత యంటుకొని యుండలేదా? అట్లే నీ కూతురు

వారి యిల్లు చొచ్చినచో వారును, వారియిల్లును మూడురోజులలో నూతనపరిణామ మొందును. ఇంక నందులకయి విచారింపకుము.

అ—మన భద్రుని రెండవపెండ్లివాని కీయ మీకేమియు గవ్వము గాలేదా?

రా—రెండవపెండ్లి యన్న పేరేకాని వరుడు చిన్నవాడు పదునెనిమిది యేండ్లకంటె నెక్కుడు వయస్సు లేదు.

అ—కడిగినకాలు గడిగి కన్యదానము చేయుదురా?

రా—ఎంతమాత్రమును దప్పులేదు. ఇంతకును శాస్త్రీ యాశాస్త్రీయ విషయమై యెన్నదగిన దానపు నీవు కావు. ఆ విషయము నాకు వదలివేయుము.

అ—వరునికిఁ దండ్రిలేడు. ముద్దుముచ్చటలు తీఱనేతీఱవు.

రా—ఓహో! అదియా నీనందియము. ఇదివఱకుఁ జేసిన సంబంధములవలన నీకు ముద్దుముచ్చటలు తీఱనేలేదా?

అ—నాకుఁ గాదు. పిల్లకు.

రా—పిల్లకు ముద్దుముచ్చటలు తీర్చునది యత్తగారు కాని మామగారు కారు.

ఇంక ననసూయ మాటాడక యట్లేకొంతసేపు నిలువఁబడి “పెత్తన మంతయు మగవారిది. వారన్నప్రకారము జరుగును. అంతియకాని యాఁడువారి పంతములు నెగ్గునా? కానిండు. ఇంతకును దైవమెట్లు నడిపించిన నట్లు నడవక తీఱునా?” అని గొణుగుకొనుచు నవ్చోటు గదలిపోయెను.

విశాఖపట్టణపు రాజవీధియందుఁ బెక్కులు దివ్యభవనములు గలవు. అందొకగానియందు శ్రీనివాసరావు నివసించుచుండెను. అతఁడు బి. ఎల్. పరీక్షయందు తీర్గుడఁగు నూతనముగా న్యాయవాదిపదవి చేకొనియుండెను. అతఁ డట్లు చేసి నాల్గయిదేండ్లయినను గుటుంబభారమును వహించుసంతటి ధనార్జనము లేదు. ఎంతటిబుద్ధిమంతులయినను, వైద్యులకు, న్యాయవాదులకును సధమపక్షము పదిసంవత్సరములు గడచుసంతసఱకును, ధనదేవతాకటాక్షలేశము లభించుట కష్టము. మఱియు నుపాధ్యాయవృత్తివలె న్యాయవాది వృత్తిగూడఁ బాడగుచున్నది. ఇతరశాఖలందుద్యోగము పడయ నవకాశములేని వారందఱకును న్యాయవాదివృత్తియే గతి యగుచున్నది. న్యాయవాది జనసంఖ్య దినదినాభివృద్ధి నొందుచుండ ధనదేవత కన్నెత్తి యెండఱను జూడఁగలదు. ఇంతేకాక యంగళ్ళు హెచ్చినకొలఁదిని గొనువారి సంఖ్య పలచనగుచుండును. అది తఱిగినకొలఁదిని ధనాదాయముగూడఁ దఱిగిపోవుచుండును. అది తక్కువయైనపుడు తదనుగుణముగా న్యవహరించుకొని క్లుప్తముగాఁ గాలక్షేపము చేయుట న్యాయవాది వృత్తికిఁ బనికిరాదు. అద్దె హెచ్చైనను న్యాయవాది గృహము పలువురు రాకపోకల కనుకూలమగునట్లు రాజవీధిలో నుండకతీతదు. అవసరమున్నను, లేకున్నను ధర్మశాస్త్రగ్రంథములచే నిండిన యొకటి రెండు బీరువాలుండవలెను. ఒక కచ్చేరీ చావడియు, దాని సదుమ సందిమైన యొక బల్లయు, దానిచుట్టును గుంటి వయినను గొన్ని కుర్చీలును నుండవలెను. నాదాయమున్నను లేకున్నను నెల కధమపక్షము పదునేను, లేక యిరువది రూపాయల జీతము పుచ్చుకొను గుమాస్తా యొకఁ డుండవలయును. మఱియు

వేశ్యావృత్తికివలె న్యాయవాది వృత్తికిగూడ డాబుదర్పము, గోటు, నీటు, వేషము, భాష మొనలగునవి యుండవలయును. ఇ వన్నియు న్యాయవాదికి ముఖ్య పరికరములు. ఇట్టివన్నియు జనాకర్షకములై యుండినగాని ధనమలనడదు. ఆకారణమున శ్రీనివాసరావు మాసాదాయము తనకుఁ దక్కువ యయినను నద్దె హెచ్చైనను నెట్లో భరించుచు రాజవీధిలో నొక గృహమున నివసించుచుఁ దక్కిన పరికరములనుగూడ సమకూర్చుకొనెను. తన మాసాదాయము తన కుటుంబపోషణమునకుఁ జాలకపోవుటచే శ్రీనివాసరావు తన చదువునకై యమ్ముగా మిగిలిన భూమిసిస్తుగూడఁ దెచ్చుకొనవలసి వచ్చుచుండెను.

ఇది యిట్లుండ శ్రీనివాసరావునకు మఱియొక చిక్కు తటస్థించినది. అతఁడు పట్టపరీక్షకుఁ జదువునప్పటి కిరువురు పిల్లలు పుట్టిరి. ప్రస్తుతమున నతని కెనమండ్రు పిల్లలు. అందు మొదట నాడుపిల్లలు పుట్టిరి. తరువాత మగవారు. అందుచే నితఁడు న్యాయవాది బల్ల కట్టినప్పటికిఁ బెద్ద పిల్లకు వివాహముచేయక తప్పినదికాదు. అప్పటి కేమియుఁ దనకు ధనార్జనము లేకపోవుటచే భూమిని కుదవయించి ధనము తెచ్చి వివాహము చేసెను. దానికి వడ్డీయైనను జెల్లింప నవకాశము లేకపోవుటచే ననలును వృద్ధియును గలిసి ఋణము దిన దినాభివృద్ధి చెందుచుండెను. ఇట్లుండఁ దన రెండవ కుమారి వివాహార్హ యయ్యెను. ఇప్పుడు దానికి వివాహము చేయవలెను. ఇది వఱలో నతఁడు గొప్పగా బ్రదికినవాఁ డగుటచేతను, బ్రస్తుతమునఁ గూడఁ దానొక న్యాయవాదియై యింతో యంతో గౌరవము గల వాఁ డగుటచేతను దన తనయకుఁ గౌరవమునకుఁ దగునట్లు తగిన సంబంధము చేయవలసియుండెను. మంచి సంబంధము నభిలషించి నచో దగిన పరశుల్కు మియ్యకతీతదు. ఇచ్చుట కతనియొద్ద నేమియు

ధనము లేదు. అట్లని సామాన్యులకుఁ దన పిల్ల నిచ్చినచోఁ దన గౌరవమున కెక్కడ భంగము వచ్చునో యని భయము. తుద కతఁ డాలోచించి యేవిధమున నైనను ధనమును జతపఱచి తన కూతు నకుఁ దగిన సంబంధమును జేయుటకే నిశ్చయించుకొనెను.

శ్రీనివాసరావు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁడు. చక్కగాఁ జదువుకొన్న వాఁడు. లౌకికప్రజ్ఞ యం దనమానుఁడు. వ్యవహారదక్షుఁడు. ఇట్టివాఁ డయినను సదృష్టము చాలనివాఁ డగుటచే ధనదేవతా కటాక్షము ను బడయఁజాలకుండెను. అతఁ డొకనాఁ డునయకాలమున దంత ధావనాదికృత్యము లొనర్చుకొని వీధియరుఁగుపై నిట్టలు పచారు చేయుచుండెను. అప్పు డొక రైతు గుమ్మపు మెల్లెక్కివచ్చి నిలువఁ బడి “బాబూ! దండాలు, దండాలు!” అని మ్రొక్కెను. శ్రీనివాస మతని నిదానించి చూచియుఁ బోల్చుకొనలేక యెఱుఁగని విధమున నటించిన బాగుండదని “ఓహో! నాయడా? నిన్నెన్నాళ్ళకుఁ జూచితిని. పోల్చుకొనలేకపోయినాను. చూచితివా? కాల మెంతపని యైనను జేయునునుమీ! రా. కూర్చుండు”మని మర్యాద చేసెను. కాని యతఁడిప్పటికిని గుఱితింపలేక ప్రసంగమువలన నతని వృత్తము కనుగొనవలెనని నిరీక్షించియుండెను. అంతట నారైతు శ్రీనివాసము మర్యాదకు సంతసించి “చిత్తము బాబూ, నిన్న మీరు మా బావ మఱఁదితో “వెంకునాయనిఁ బంపు”మని సెల విచ్చిరట! అందుచేఁ దమ దర్శనమున కయి వచ్చినా” నని చేతులు జోడించికొని నిలువఁబడెను.

శ్రీనివాస చూ ప్రసంగమువలన వృత్తాంత మంతయు గ్రహించి “వెంకునాయడా! నీ వమాయకుఁడవు. మంచివాఁడవు. మంచి మోతుబరివి. మన కుటుంబములకుఁ జిరకా లానుబంధము గలదు. మన యిరువురకును జాలినంత పరిచయము లేకపోయినను మానాయన

గారు సర్వదా నిన్ను గుఱించియే చెప్పుచుండువారు. లోకము పాప భూయిష్టమైనది. సాధుజనులు జీవించుటకుఁ దగిన కాలము కాదు. తలలు దీసి తలలు మూర్ఛిసవారికేగాని తక్కినవారికిఁ దింకిగూడ దొరకదు. నిన్న మీ శావనుఁబడి నాచెంత కేదో పనికికై వచ్చినాఁడు. అప్పుడు నీ ప్రసంగము వచ్చినది. హోర్బరువారు నిన్నుఁ జాల చిక్కులు వేర్చుచున్నారని చెప్పినాఁడు. అది విన్నప్పటినుండియు నా గుండె జాలికహించి నిన్ను రప్పించినది. నీవంటి సాధువునకుఁ జేసిన యుపకారమే యుపకారము. ఆ సమాచార మంతయుఁ నాకుఁ దెలియఁజెప్పమా? విందును.* అని పలికెను.

వెం—బాబూ! అవును. వారు చదువుకొన్న ప్రభువులు. మే మేమియును దెలియనివారము గదా!

శ్రీ—అవును. అది నే నెఱుఁగుదును. నీవంటి యమాయకులను మోసపుచ్చుటకే వారు చూచుచుందురు. జరిగిన దేదో ముందు చెప్పము.

వెం—బాబూ! నా కిరువది యెకరముల పంటనేల గలదు. తక్కిన భూములవలె నాది చవుటినేల కాదు. మా కుటుంబమంతయుఁ బిల్ల మేక గలసి పదిహేనుమంది యున్నాము. రాత్రింబవలు దానినే కనిపెట్టుకొని యుండి పని చేసుకొని బ్రదుకుచున్నాము. దానిని మే మమ్మమని గట్టిగాఁ జెప్పినాము. కాని మే మియ్యకపోయినచో బోలీసువారిని దెచ్చి మమ్ములను వెళ్ళగొట్టించి భూమి స్వాధీనము చేసికొందురట.

శ్రీ—అవును. దొరతనమువారు కోరినప్పు డియ్యమని చెప్పవలసిపడదు. తక్కిన భూములకంటె నీదానికి ధన మెచ్చుగా నీయవలసియుండును. నీదాని కెంత యిచ్చెద మన్నారు.

వెం—ఏమున్నది బాబూ! రెండువేలు.

(శ్రీ—(ఆశ్చర్యముతో) ఆ, ఏమీ! ఎకరమునకు వంద రూపాయలూ యిచ్చెదను. ఇది చాల ఘోరము ఘోరము. నీ వాసము పుచ్చుకొనకుము.

వెం—పుచ్చుకొనక పోయిన సొమ్ముగూడఁ బోవునని కొందఱును చున్నారు బాబూ!

శ్రీ—భయపడకుము. అట్లన్నవారు తెలివితక్కువ వారు. ఆ సొమ్మెక్కడికీ పోవును. ముక్కు నులిమి పుచ్చుకొనఁగలము. దానికేమి? కాని వ్యవహారము నేర్పతో నడిపినచో నెకరమున కథమ పక్షము నాల్గేసివందలు వారిచేఁ గ్రహింపవచ్చును.

వెం—(ఆశ్చర్యముతో) నాలుగేసి వందలే?

శ్రీ—కొక మతేమి?

వెం—ఎవ్వరి భూమికిఁగూడ సంత సొమ్ముయ్యలేదు బాబూ!

శ్రీ—వారెవరైనను న్యాయవాదిని బెట్టుకొని వాదించిగారా?

వెం—లేదు. బాబూ!

శ్రీ—ఇంక నేమి? రాతునుబట్టి గుఱ్ఱము నడుచును. వ్యవహారము నడుపువారిలోనున్నది. నీ భూమికి వారు రెండువేలు గదా యిచ్చెదమన్నారు. దానికే నే నెనిమిదివేలు రూపాయ లిప్పించెదను. నాకు బహుమాన మేమిచ్చెదవో చెప్పుము.

వెం—(సంతోషించును) మీకష్టమూరక పోవునా? ఒక వేయి రూపాయ లిచ్చెదను.

శ్రీ—(నవ్వుచు) సరి. సరి. అమాయకుఁడ వగు నీ రూపాయలు నా కెందుకు? ఊరకే నీ మనస్సెట్టిదో కనుగొన వలెనని యన్నాను. నాకక్కఱలేదు గాని యీ వ్యవహారము నడిపించుటకుఁ గొంతసొమ్ము కావలయును. అది జతిపటిచి తెచ్చినఁ జాలును.

వెం—ఎంత సొమ్ముకావలయును బాబూ?

శ్రీ—(ఏవో కొన్ని లెక్కలు వేసి కన్నులుమూసి కొంచె మాలోచించి) అధమపక్ష మయిదు వందలు కావలయును.

వెం—(గుండెబాదుకొనుచు) అమ్మ బాబో! అంతసొమ్మే? నా చేతఁ గాదు బాబూ! నే నెక్కడఁ దేగలను?

శ్రీ—చేను మొదలఁ జెప్పితిని గాదా? దీనికి సొమ్ము కర్చుకు నని వెనుదీయరాదు. ఇంతకును మనము పెట్టిన కర్చులు మనకుఁ దిరిగి వచ్చును. ఇందు నీకు నష్టమేదీ?

వెం—నే నంత సొమ్మెట్లు తేగలను బాబూ!

శ్రీ—అట్లన్న లాభములేదు. ఎట్లో తేవలయును. ముందు కర్చులు లేకుండ దావాయెట్లు? ఇంతయేల నీవు గింజలు చల్లకుండఁ బంటపండునా? అట్లే లాభ మపేక్షించినచో ముందు మదుపుపెట్ట వలెను. ఎనిమిదివేలో పదివేలో వచ్చినప్పుడు మూటఁగట్టుకొనఁ గలవు కాని యిప్పు డయిదువందలు కర్చుపెట్టలేవా? పోని మొక్కటి నేయుము. కర్చులు నేను భరించి దావా గలిపించెదను. ఆ వచ్చిన మొత్తములో సంగోగు నా కిచ్చెదవా? నీ కిప్పుడు నా రిచ్చెద మన్న రెండువేలకు మఱియొక రెండు వేలిప్పించెదను. నీ వేమియు సొమ్ము తే నక్కఱలేదు. నీవు నిలువఁబడి యుండినఁ జాలును. అందులకు నమ్మతింతువా? నమ్మతించినట్లు నా కొక యుత్తరమిమ్ము-పనియం తయు నడిపించెదను. తరువాత నే నేదో ధన మపహరించితినిని యేడువరాదు.

వెం—(ఆశతో) మన కంతసొమ్ము వచ్చునని తమకు నమ్మ కమున్నదా?

శ్రీ—వెంకునాయఁడా! నా మాటలు పరిహాసము లనుకొను చున్నావా! కాదు... శిలాక్షరము లని నమ్ముము. పాపము. నీవమాయకుఁడవు. లోకజ్ఞానము లేనివాఁడవు. నీ వంటి బీదవానికి రావల

సిన సొమ్ము నడుమ నాయుద్యోగి పిశాచము లపహరించుచుండఁ జూచి సహింపలేక నీకు సాయము చేయవలెనని యిట్లు చెప్పుచున్నాను. నాలుగు ముక్కలు చదువుకొన్నందులకు ఫలమేమి? మీ వంటి సాధువుల కుపకారముచేయుటకే యని నమ్ముము. నీకు సొమ్ము గావలసియున్నచో నేఁ జెప్పినట్లు చేయుము. లేనిచో వారిచ్చి నదేదో పుచ్చుకొని యదే పదివేలని సంతసింపుము. కందకు లేని దురద బచ్చలికేల?

వెం—(ఆలోచించుచు) బాబూ! మొదటనే యంత సొమ్ము గావలయునా?

శ్రీ—ఓయీ! మీ రమాయకులు. మీ కేమియును దెలియదు. ఏమిచేయవలయునో చెప్పుదునా? నీది వంట భూమియనియు, అది సంవత్సరమునకు రెండువేల రూపాయిల విలువగల పంటపండు చున్నదనియు, దెలియఁ జేయుచు నీ భూములకుఁ బదివేల రూపాయిల విలువగట్టి మొత్తమునకు దావా తేవలయును. ఆ మొత్తమునకుఁ దగిన పత్రములు గొని గ్రంథము నడిపింపవలయును. అందులకై నే నన్న యైదువందలును గావలయును. అంతకుఁ దక్కువ యైన లాభములేదు.

వెం—(అనుమానించుచు) బాబూ! మీకుఁ దగినంత ధైర్యముండినప్పుడే నన్నిందు లోనికి దింపండి: అంతే కాని నన్న వ్యర్థముగా గోతులోనికి దింపవద్దు బాబూ!

శ్రీ—(నవ్వుకొనుచు) చాలు. చాలు. ఆలోచించి యాలోచించి నీ వంటి యమాయకునా గోతిలోనికి దింపుట? ఓయీ! నీ వెంత మాత్రమట్లు భయపడనవసరము లేదు.

వెం— బాబూ! అట్లయిన సొమ్ము జతపఱచికొని వచ్చెదను.

శ్రీ—ఎప్పటిలో వచ్చెదవు ?

వెం—ఒక నెలలో—

శ్రీ—సరి, సరి. అట్లయిన లాభములేదు. ఈలోపున హార్బరు వారు సొమ్మంతయు గర్బపెట్టి వేసినచో మనము చేతులు నలుపు కొనుచుఁ గూర్చుండవలయును.

వెం—బాబూ! ఏఁబది లక్షలఁట. అంతవేగముగఁ కర్ప గునా ?

శ్రీ—ఓయీ ! అట్లనకుము. అధికారులు తలంచిన నెంత సేపు. దినము నాల్గయిదులక్షలకుఁ దక్కువ గాకుండఁ బంచిపెట్టుచున్నారు. అట్లయిన నింతధనము పదిదినములలోఁ బూర్తయగును. మన మాలసించిన లాభములేదు.

వెం—బాబూ! ధాన్యము నూర్చు చున్నాము. తోట మొక్కలు గూడ నాటుకొని వచ్చెదను. అట్లుండ వీలులేదా ?

శ్రీ—చెప్పితిని గాదా! తేపు సాయంకాలమున కయిదువందలును గావలయును, లేనిచోఁ గార్యము మించిపోవును.

వెం—ఇంతవేగముగా నాకు సొమ్ము జతపడదే ?

శ్రీ—(ఆలోచించుచు) ఓయీ ! నీ యమాయికత్వము చూడ నాకు జాలియగుచున్నది. పోనిమ్ము. నే నప్పిప్పించెదను. పత్రము వ్రాయుదువా :

వెం—వడ్డీ యెట్లు బాబూ ?

శ్రీ—మిక్కిలి యవసరమున్నప్పుడు వడ్డీ హెచ్చని యాలోచింపరాదు. రూపాయివడ్డీకిఁ దగ్గదు.

వెం—ఎవ్వరిచ్చెదరు? బాబూ!

శ్రీ—ఎవ్వరో తరువాతఁ జెప్పెదను. తెల్లవాఱు నప్పటికి నీ కొడుకులను గూడఁ దీసికొని రమ్మ.

వెంచితము బాబూ !

శ్రీ—మఱి నీవు వెళ్ళము. ఉదయమునఁ దప్పక రమ్మనిచెప్పి పంపి యటఁడు కొంచెమునేపు దీర్ఘాలోచనపరుడయి యుండెను.

౫

“కుటుంబపోషకారమై యిదివఱకు దొరకినచోట్ల నెల్లను ఋణము చేసితిని. చేయుటయే కాని దాని దీర్చెడి పద్ధతి నా కలవాటు గాలేదు. అందుచే నొకమా అప్పిచ్చినవారు రెండవమాటు నామొగము చూడకున్నారు అప్పిచ్చుట కెవ్వరును నమ్మకున్నారు. అప్పటికిని మొండివాడను గాన యెట్లో నల్గురలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగుచున్నాడను. మఱియొకడైనచో నీ పాటికి సర్వసంగత్యాగము చేసి జందెము త్రెంచి పాటవైచి యెక్కడికో పోయియుండును. నావేష బాషలకు బ్రమిసి, నా శాంతవచనములకు సంతసించి ఋణదాతలు నన్ను నిర్బంధింపమానిరి కాని వారందఱును గలిసి యొక్కమా అడిగినచో నాగతి యేమి కావలయును? ఈపాటి గౌరవమర్యాదలున్నప్పుడే నేను జాగరూకతతో వర్తించి పిల్లలకు వివాహములెట్లో చేసిన నీక బాధ వదలిపోవును. మగపిల్లలు విషయమై నాకంత చింతలేదు. కాని యాడుపిల్లల పెండ్లిండ్లకే నాకు భయము గల్గుచున్నది. మన గౌరవమునకుఁ దగని సంబంధముచేయ నా కెంత మాత్ర మిష్టములేదు. మంచినసంబంధమున కాసించినచో సంచులతో ధనము మూటఁగట్టి పెట్టవలెను. ధనవిషయ మాలోచింపనాకుఁ దుదకప్పుపుట్టు వైఖరిగూడఁగన్నడకున్నది. ఇట్లుండ భగవంతుఁడు నేటి శోదోయిక మార్గమును జూపినాఁడు. నేవైచిన పాచిక పాతినది. వెంకు

నాయఁడు నిజముగా నమాయకుఁడు. నా వాక్యములు శిలాక్షరము లని నమ్మినవాఁడు. తేపు వాఁడు, కొడుకులును వత్తురు. వారిచేత నీ యూరి వారికెవ్వరి కయినను బత్రిము వ్రాయించి కర్బుల కనిచెప్పి యా రూపాయిలు నా జేబులో వేసికొన వలయును. ఈ వ్యవహారము గూఢముగా ద్వరితముగాఁ గావలయును. ఇతరు లెవ్వరయినను బసి పట్టినచో వెంకునాయని మనస్సు విడిచి నా కార్యమునకు భంగము గలిగింతురు. ఈయూర నప్పిచ్చెడివారెవరు? ఈయూరివర్తకులున్నారు. కాని వారు సామాన్యముగా బ్రతిపత్తములపై నప్పియ్యరు. బంగారమో, వెండియో, భూమియో వారికిఁ గుడువ యుంచవలయును. ఈ మాట జెప్పినచో వెంకునాయఁడు వెనుకదీయును. ఆపద్ధతి మనకు సరిపడదు. మార్వాడీలు సొమ్మిత్తురేమో, కాని వారికి గొంతుముడి లేదు. నూటికి రెండు మూడో రూపాయిలు వడ్డీ కావలెనందురు. ఆరైతు దీని కంగీకరింపఁడు. ఈ మార్గము కూడ మన కనువయినది కాదు. ఇంక నెట్లయిన, నాలోచించి వెంకునాయనివలె నమాయకుఁ డును నామాటలకు లొంగువాఁడును నగు ఋణదాతనుగూడఁ జూడ వలయును. (అని కొంచెమాలోచించి) ఎటుచూచినను రమణమ్మ తప్ప మఱివారును గనఁబడరు. ఆమెకు నాయం దధి కాదర శౌరవ ములు గలవు. ఇంతవఱకు నాలోగు ట్టామెదాక వ్యాపించియుండ లేదు. నే నీ యూరఁ బేరొందిన యొక గొప్ప న్యాయవాది నన్న నమ్మక మామెకుఁ బూర్తిగాఁగలదు. ఈనడుమనే యామెకు హార్బరు వారిరువదివేల రూపాయిలు చెల్లించియున్నారు. ఆ సొమ్ములోఁ గొంతయిచ్చి భూమిగొన్నను నింకను నామెయొద్ద ధనము నిలువ లేక పోలేదు. నచ్చికబుచ్చిక లాడి యెట్లయినను మన కార్యమచ్చటనే సాధింపవలెను. కాని దానిసోదరుఁడు నరిసిగాఁడు కర్కోటకపుముండ కొడుకు. వానికిఁ దెలిసినచో నీ కార్యమును భంగపఱుచును. కావున

వాడులేని సమయమునఁ జూచి కార్యము సాధింపవలెను. ఆయైదు వందలు చేతిలో వేసికొని గల్గినచో నిక్కడికి ధన్యుడనే. ఇవి పయి కర్చుకుఁ జాలును. ఎట్లో గాలిప్రోవుచేసి పరాలచెట్టిచే నభియోగము తెప్పించితిని. వానికి నాయందు విశ్వాస ముదయింపఁజేసి నయము ననో భయముననో నాల్గుబస్త్రాలనూకలు లాగితిమా, ఇఁక వివాహము నెఱవేఱినట్లే.....ఇఁక నొక్క సంశయము. సంబంధము విషయమై మన తంత్రము ఫలించినదో లేదో? ఆలోచింప మన శాఖలో శ్యామలరావిత పచ్చిగలవాడు. అట్టిచోటఁ బడినచో పిల్ల సుఖించును. అట్టి సంబంధము సాధారణముగా దొరకదు. రామావధాని యది యాలోచించియే వారడిగి సంత సొమ్ములిచ్చుటకు సిద్ధపడినాఁడు. అతనికేమి? ఇంత భూమి బుట్ర యున్నవాడు. అతనివలెఁ గట్న మిచ్చుటకు మనకు శక్తిలేదు. లేకపోయినను నేదో యుపాయమున మన పిల్ల కా సంబంధమే చేయవలెనని నిశ్చయించియే కదా మన మాధవరావును బంపితిని. వాడు వెళ్లినకార్య మేమయినదో! ఈ పాటికి రావలసినది. వాఁ డెందుచేత రాలేదో తెలియకున్నది. ఏమయినను నామూఁడు వేలుగాక మఱియొక వేయి రూపాయలిచ్చెదనని కబురంపినప్పుడు శ్యామలరావు రామావధాని చుట్టటికమున కంగీకరింపఁడు. శ్యామలరావునకు ధనమే ప్రధానము. నేను రామావధాని యిచ్చు దానికంటె నెక్కువ యిచ్చెదనన్నాను. ఇంతేకాక రామావధాని శుద్ధశ్రోత్రియుఁడు. నేను తొకి కాగ్రేసరుఁ డను. రామావధాని భార్య యుపదేశమును బట్టి కుర్చీలు బల్లలుమొదలగు నాగరకతా సూచకవస్తువులతో నిల్లు నింపినను, నుదయాస్తమాన సమయములందుఁ గాఫీ టిఫెను లలవాటుచేసికొన్నను నతఁడు నాగరకుఁ డనిపించుకొనునా? మావంటితొకి కావతంసులనుజూలునా? ఈ కారణములచే నాయత్నమువిఫలము కాఁగూడ''దని యాలోచిం

చుచుఁ జావడిలో నుఖాసనాసీనుఁడయి నిమిలితలోచనుఁడయి శ్రీనివాసరావు కూర్చుండియుండెను.

అంతట నొకపురుషుఁ డాచావడిలోనికి వచ్చెను. అతని శోడు చప్పుడువలన భగ్నసమాధియై శ్రీనివాసము కన్నులు దెఱచిచూచి మొగమునఁ జిలువగ వంకురింప “ఏమోయీ ! మాధవరావు! వచ్చి యెంతసేపయినది? నీ రాకకే యెదురుచూచుచున్నాను. మనకార్యమేమయినది? కాయా ; పండా ? అని యత్యాతురుఁడయి పలికెను. ఆవచ్చిన పురుషుఁడు శ్రీనివాసము గుమాస్తా.

“అయ్యా! అద్వితీయ మేధావంతులు తలంచిన కార్యములు విఫలమగునా? కార్యము ఫలించిన” దని మాధవరావనెను.

శ్రీ—(సంతోషముతో) ఓహో ! నెఱవేఱినదా? సంతోము. కాని నీ వట్లు సంగ్రహముగాఁ జెప్పిన నామది తనివించెదదు. నీవిట నుండి వెళ్లినది మొదలు జరిగినదంతయును బూర్తిగాఁ జెప్పుము.

మా—నిన్న తెల్లవాఱు జామునఁ దమయొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని రైలు ఎక్కి అనకాపల్లియొద్ద దిగి యొకబండి గట్టించుకొని తిన్నగా రావూరున కరిగితిని.

శ్రీ—నీవు వెళ్లు నప్పటికి రెండు జాములయినది కాఁబోలును.

మా—రమారమి యింటిగంటయైనది. అప్పు డే శ్యామల రావుగారి కుమారునకు స్నాతక వ్రతాచరణమైనది:

శ్రీ—రావూరులోనా స్నాతకము ?

మా—అవును. రామావధాని తమ ఇంటియొద్దనే స్నాతకము కావలెనని కోరెనట. కాని శ్యామలరా వందుల కంగీకరింపక మేము స్నాతక మిక్కడఁ గావించుకొనియే తరలివచ్చెదమని చెప్పి స్నాతకము తన ఇంటి యొద్దనే జరిపించెను.

శ్రీ—మగపెండ్లి వారందఱును రావూరిలోనే యుండుట మన

కార్యమునకుఁ గొంత యానుకూల్య మలవడినది.

మా—అట్లని చెప్పలేము. రామావధాని సోదరుఁడు వారి వారి భార్యలు గూడ రావూరులోనే యున్నారు.

శ్రీ—కాఁగల యల్లుని స్నాతకము చూడవచ్చిరి గాఁబోలు.

మా—అవును. అందుచే నేను రామావధానిగారి పక్షము వారు భుజించి స్వగ్రామమునకుఁ బోవునంతవఱకును నే నీప్రసంగ మెవ్వరితోను జెప్పలేదు.

శ్రీ—నుంచినని చేసితివి. నాయుత్తరము శ్యామలరావున కెప్పుడు చూపించితివి?

మా—మాభోజనములయిన పిమ్మట రహస్యముగా శ్యామల రావును మేడమీదకుఁ గొనిపోయి మీరు చెప్పిన మాటలు చెప్పి యుత్తరమిచ్చితిని.

శ్రీ—చూడగానే యతఁ డద్భుతపడియుండవచ్చును.

మా—అవును. నిజముగా నాశ్చర్యచకితుఁడై యొక నిమిషము మానియైయుండెను.

శ్రీ—తరువాత.

మా—“శ్రీనివాసరావు చేసెసిపనులన్నియు నిట్టివే? అతనికిఁ గార్యాంతమునఁ గాని మెలకువరాదు. (నన్నుఁజూచి)ఓయీ! చూచి తివా! వివాహమునకు సర్వము సన్నద్ధమయినది. స్నాతకము గూడ నయినది. ఉభయపక్షములవారి బంగుగులును వచ్చియున్నారు. ఈ రాత్రియే శుభముహూర్తము. శుభముహూర్తమునకు వేగముగా రమ్మనిపిలిచి యాఁడుపెండ్లివారిప్పుడే వెళ్ళినారు. నీవును జూచితివి గాదా! ఇట్టి సమయమున నేమి చేయుదును?” అనిపలికెను. అందు లకు నే నతనిఁజూచి “అవును, మీరు చెప్పిన దంతయును సత్యము. కాని మీ కే సంబంధమునం దెక్కు డభిలాషయున్నదో ముందా

మాట చెప్ప” డని నే నతని నడిగితిని.

“శ్రీనివాసరావుగారి సంబంధ మత్యుత్తమమైనది. దానియందున్న యభిలాషము మఱిదేనియందును లేదు. మొదటనే యతఁడెంతకట్టు మిచ్చునట్లు చెప్పినచో రామావధాని పేరెత్తకయే యుందును. నా కిప్పుడేమి చేయుటకును దోచకున్నదని యతఁడుపలికెను.

“తోచుట కేమున్నది? సంబంధమా మీకు నచ్చినది. ధనమా వేయిరూపాయలు హెచ్చుగా వచ్చుచున్నది. కార్యతంత్రమా మీ చేతిలోనున్నది. మీ కెట్లుతోచిన నట్లు చేయవచ్చును. మీ మృడ్డు పెట్టు వారెవ్వ” రని నేనంటిని.

“సత్యమే. కాని యింతవఱకు వచ్చిన కార్యమును జెరిచినచో నలువురు నన్ను నిందింపక మానుదురా? యని యతఁడనెను.

“నిందించిన నిందింపవచ్చును గాని వేయిరూపాయ లిచ్చువా రెవ్వరయినను గలరా?” యని నేనంటిని.

“అవును. నీమాట సత్యమే. లోకులమాటలకు లెక్కచేయ రాదు. లోకులను మెప్పింపఁదన కీశ్వరుఁడు కూడ శక్తుఁడు కాఁడు. మన మన స్సివ్వపడినచో జాలు”నని యతఁ డనెను.

“అట్లు చేయుటయే ధీరుని లక్షణము. శ్రీనివాసరావుగారి సంబంధమునందు మీకెక్కుడు గౌరవముగలదు. కాని మీభార్య యుద్దేశ మెట్లుందునో” యని నే నడిగితిని.

“అసంబంధమునందు నాభార్య కధికాదరము. చూయుభయులకుఁ గూడ నచ్చినదే” యని యతఁ డనెను.

“అట్లయినఁ గార్యయంత్రపు మర మీచేతిలోనున్నది. ఆ మర మీరెట్లు ద్రిప్పిన నట్లే కార్యయంత్రము నడుచు”నని నే నంటిని.

“ఆమాట సత్యమే కాని వివాహవిధు లారంభించిన పిమ్మటఁ గూడ వివాహమున కంతరాయము కల్పించుట అధర్మమేమో యని

నా సందేహా మని యతఁ డనెను.

“ఇం దధర్మమున కేమున్నది? వివాహవిధి లారంభమయినను ముఖ్యవిధియగు మంగళసూత్రధారణ మగునంతవఱకును నవి లెక్కింపఁ దగినవి కావు. పాణిగ్రహణవిధి యగునంతవఱకును మన మేమి చేసినను జేయవచ్చును. ఇం దధర్మ మేమియును లే”దని నేను బ్రోత్సహించితిని. ఈవిధముగ మాకుఁ గొంతవఱకు సంభాషణము జరిగినది.

శ్రీ—తరువాత.

మా—మఱియొక గంటలో వచ్చి యతఁడు నన్నుఁ జూచి “మీ శ్రీనివాసరావు ఉత్తరములో వ్రాసిన ప్రకారము కట్నము విషయమై నడిచినచో వారి సంబంధము చేసికొనుటకు మా యభ్యంతరము లే”దని చెప్పెను.

శ్రీ—నీ వేమన్నావు?

మా—ఉత్తరములో వ్రాసిన ప్రకారము నడుచుట కెంత మాత్రము సందియము లేదంటిని.

శ్రీ—తరువాత.

మా—అతఁ డందుల కంగీకరించెను.

శ్రీ—శ్యామలరావు మఱి తరలి వెళ్ళలేదా యేమి?

మా—వెళ్ళకేమి?

శ్రీ—వెళ్ళుటలో సతని యుద్దేశ మేమి?

మా—మీకుఁ గల్గిన సందియమే నాకును గల్గి యడిగితిని. అతఁ డందులకు “రామావధాని మన నిమిత్త మెంతో సంభారము సంగ్రహించి యున్నాఁడు. దానిని మన మొకనాఁడయిన ననుభవింపవలదా? కావున నీరాత్రి మనము రామావధాని యింట విందు గుడిచియే మరలి వత్త” మని పలికినాఁడు.

శ్రీ—తరువాత నేమి చేసినారు.

మా.—చేయుట కేమున్నది? రాత్రికి రామ య్యగ్రహార మునకుఁ దఱలి వెళ్ళినారు. రామావధాని యింటఁ దృప్తిగా భుజించి నారు. మహావై భవముతో నూరేగినారు. మంగళస్నానము లయినవి. వధూవరు లొకరికొక రభిముఖముగాఁ గూర్చున్నారు. రామావ థానియు భార్యయు స్నాతులయి శుభ్రవస్త్రధారులయి కన్యాదాన మొనర్ప సిద్ధపడియున్నారు.

శ్రీ—(ఆశ్చర్యముతో) ఆఁ. కార్యము పూర్తి గావచ్చినదే మఱి యెట్లు విఘ్న మొనర్చితిరి.

మా.—అప్పుడు శ్యామలరావుగారు లేచి తమ కిచ్చెడి వర శుల్కము మూడువేలరూపాయల రొక్కము నిచ్చువఱకును గన్యా దానము వలనుపడదనిరి.

శ్రీ—బాగు. బాగు. శ్యామలరావు మంచి యుపాయమే యోజించినాఁడే. తరువాత నేమయ్యెను?

మా.—ఆ సమయమున నా పల్లెటూరిలో నంత రొక్క మెట్లు జతపడును? ఎవ్వ రెంత చెప్పినను వినక కర్ణాటకలహము పెంచి పెండ్లిపీటపైఁ గూర్చున్న కుమారుని లేవదీసి వెంటనే రావూ రునకు వెడలి వచ్చినారు. ఎట్లయినను గార్యమునకు భంగము గల్గింపఁ జెండ్లి పెద్దయే నడుము గట్టుకొన్నపు డది విఫలమగుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది?

శ్రీ—శ్యామలరావు మైరావణునివలె నున్నాఁడే. శుభ ముశూర్తమునకు ముందుగాఁ జెప్పినచో రామావధాని రొక్కము జతపఱచి యుంచునని గ్రహించియే కన్యాదాన సమయమువఱకును శుల్కము విషయమై మాటాడ మానివేసెను. అప్పటి కప్పుడు రామావధాని యంత రొక్కమును జతపఱుపలేడనియు నౌ నెపమునఁ

గార్యమునకు విఘ్నము గల్గింపవచ్చుననియు, శ్యామలరావుయొక్క యుద్దేశము.

మా—అవును. నిశ్చయమే

శ్రీ—తరువాతి సమాచార మేమి?

మా—శ్యామలరావు నన్నుఁ జూచి “ఓయీ! శ్రీనివాస రావుతో వియ్య మందవలెనని యింత చేసినాను. నీవును జూచియే యున్నావు. స్నాతకవ్రత మవలంబించిన వగుఁ డేఱు దాటరాదు. కావున నీ వివాహము రామ య్యగ్రహారములోనే చేయుమని శ్రీని వాసముతోఁ జెప్పము. మూడురాత్రులు దాటకుండగనే పాణి గ్రహణము కావలెను. వెంటనే వివాహసంభారములను బట్టుకొని యగ్రహారము వచ్చునట్లు చేయుము. అగ్రహారములో నతని కిల్లు వాకిలియు గలవు. అతఁడు వచ్చులోపల నిల్లు బాగుచేయించి పాక పందిరి మొదలగు నేర్పాటులను జేయింతునని చెప్పము. వెంటనే శ్రీనివాసమును గుటుంబముతో వచ్చునట్లు చేయు” మని చెప్పెను.

శ్రీ—సరియే. మంచిది. నీ వెట్లయినను గార్యమును సాధించు కొని వచ్చితివి. చాల సంతోషము. నీ వీరాత్రియే బయలుదేరి వెళ్ళి శ్యామలరావునకుఁ దోడ్పడి యిల్లు శుభ్రపఱచి పందిరి పాక వేయించి సిద్ధముగా నుండుము.

మా—పెండ్లి జరుగుట నిశ్చయమన్నమాటయే. కాని నాల్గు వేలు కట్న మిచ్చెదనని వ్రాసినారు. సొమ్ము జతపఱచినారా?

శ్రీ—ఓయీ! మన వ్యవహార మంతయుఁ దెలిసియు నిట్లు మాట్లాడెదవేమి! మన కిప్పయినను బుట్టదుగదా?

మా—మఱి కట్న మెట్టిచ్చెదరు?

శ్రీ—పెండ్లికొడుకునకుఁ బెండ్లికూతురే కట్నము.

మా—రొక్కమిచ్చినఁగాని వారు మీపిల్లను జేసికొనరేమో?

శ్రీ—చేసికొనక యేమి చేయుదురు? శ్యామలరావు కొడుకు నకు స్నాతకవ్రతమయినది. మూడు రాత్రులు వెళ్ళకుండ వివాహము గావలెను. ఇప్పటి కొకరాత్రి గడచియేపోయినది. అందుచే నిప్పుడు మనకంటె పారికే యవసరము పొచ్చయినది. ఈ చుట్టు పట్ల మన సంబంధమును మించినది మఱియొకటిలేదు. అందుచేవారు మనము చెప్పినట్లు సమ్మతింపకమానరు.

మా—అట్లయిన నాల్గువేలు కట్న మిచ్చెదనని వార్త పంపినారే?

శ్రీ—అవును. అట్లయినగాని లుబ్ధులైనరుడగు శ్యామల రావు నిశ్చయించుకొన్న సంబంధము వదలి మన వంకకుఁ దిరుగఁడు.

మా—అక్కడవలెనే రొక్కమిచ్చిన గాని కన్యాదానము వలను పడదందు రేమో.

శ్రీ—అట్లనలేదు. చెప్పితినిగాదా? మనకంటె వారికే మిక్కిలి యవసరము సంభవించినదని. కన్యాదాన సమయమువఱకు మన మూరకుండి యప్పుడు వారు శుల్క మడిగినచో “అయ్యా! వివాహ మాకస్మికముగా సంభవించుటచే రొక్కము జత పడినదికాదు. రెండు దినములలోఁ బూర్తి చేయుదు”మని చెప్పుదును.

మా—వా రంగీకరింతురా?

శ్రీ—అంగీకరింతురు. ఏమన, ఇదివఱ కొకచోట నిదే విధ మున జరుగుటయు, కార్యభంగ మొనర్చి వెడలిపోవుటయు సంభవించినది. నే డిక్కడఁకూడ నట్లే చేసినచో శ్యామలరావు పేచీల కొరని నిందింతురని భయపడి మనము చెప్పినట్లంగీకరింపకమానఁడు. అప్పటికిని మొండివాడయి వెడలినచో శ్యామలరావు తన కొడుకు నకుఁ ద్వరలో వివాహము చేయవలదా! మఱియొక సంబంధ మంత త్వరగా నెట్లు జతపడును? ఈ యంశములు చక్కగా నాలోచించియే

శ్యామలరావున కవ్యవధిగా వార్త పంపితిని.

మా—ఇంతవఱకు మీరు పేక్షించుటకుఁ గారణమిదియో? అట్లయిన శ్యామలరావు కొడుకునకు కట్నము కానుక లేదన్నమాటయే.

శ్రీ—లేదనే యనవద్దు. కార్యమగునంతవఱకు నున్నదనియే యందము.

మా—వరశుల్కమీయకుండుటకు మంచి తంత్రమే పన్నినారే?

శ్రీ—ఒక్క వరశుల్కము లేకపోవుటయే కాదు. మగపెండ్లివారికిఁ దెగనీళ్లులు హెచ్చు. బాగుగాఁ గాచినగాని లోహములు చెప్పినట్లు లొంగవు. అట్లే మగపెండ్లివారిని దగిన తిప్పులఁ బెట్టక పోయినఁ బాకమునకు రారు. ఇప్పుడేమగునో తెలిసినదా? వివాహమాకస్మికముగా సంభవించుటచే సంభారములు చక్కఁబెట్టుకొనుట కవకాశము లేకపోయినదని మంచిమాటలు చెప్పి మగపెండ్లివారి కప్పడములు, ఒడియములు, మిఠాయిలు, ఫలాహారములు మొదలగు నవి నున్న చుట్టవచ్చును. మనము పంపిన వార్త యొక్క శ్యామలరావునకుఁ దప్ప నితరులకుఁ దెలియదు. తనకుట్ర బయలుపడునని యతఁ డీసంగతి యితరులతోఁ జెప్పలేడు. అందుచేఁ బరుల కందఱకును శ్యామలరావే ప్రయత్నించి శ్రీనివాసము కూతును దన కొడుకున కిమ్మని యడిగి పెండ్లి చేయుచున్నాఁడని తట్టకమానదు. అందువలన మనల నెవ్వరును నిందింపలేరు.

మా—సరియే. కాని మన మిట్లు చేయుట తరువాతఁ జిక్కులకుఁ గారణమగునేమో?

శ్రీ—ఎవ్వరి కా చిక్కులు. బుద్ధిహీనులకు. తరువాతమాట చూచుకొందము. కాని నీ వొక్కమాట వెళ్ళి మారమణమ్మవ

యేమి చేయుచున్నదో చూచి రమ్మ.

మా—ఇప్పు డామె యవసర మేమున్నది?

శ్రీ—ఇప్పుడే యామెయవసరము. కట్నముమాట యెట్లయినను బెండ్లి కర్చున కయిన సొమ్ము వలదా?

మా—కట్నము విషయమై మగపెండ్లివారి కంట దుమ్ము గొట్టినట్లు పెండ్లికర్చుల కయి యామె కంటిలో దుమ్ముగొట్టి యేమయిన లాగుదురా యేమి?

శ్రీ—లేకున్న మావంటివారు బ్రదుకుట యెట్లు? వెళ్ళుము. వేగముగాఁ జోయి యామె యేమి చేయుచున్నదో చూచి రమ్మ. ఈ సాయంకాలమే బయలుదేరి నీవు రామయ్యగృహారమునకు వెళ్లవలెను సుమా.

౬

హార్పరు విశాఖపట్టణములోఁ బెక్కండ్రను ధనవంతులనుగా నొనర్చినది. దేశమునకు దాని యుపయోగముపయోగములును లాభాలాభములును, నెప్పు డెటులుండ నున్నను, ముందుగాఁ దదీయ లాభము గన్నవారు విశాఖపురివారు. కాని యీలాభము వారి కెంతవఱకు సుభోదర్శ మగునో చెప్పఁజాలము. లోకములో సామాన్యముగా భూములు మిక్కిలి సారవంతము లయినచో ననుకొన్నంతకంటెను హెచ్చుగా ధాన్యాదులు ఫలించును. కాని యీ విశాఖపురిభూము లూమరక్షేత్రములయినను, ననుకొన్నంతకంటెను, కాదు. స్వప్నమునం దెన్నఁడును దలంచుకొన ననువుపడని యంతకంటెను నెక్కుడుగా ధనమును బండించినవి. సారవత్తరమగు నొక

భూమిని గాంచి “ఇది భూమిగాదు బంగారముని దాని యుత్కృష్టతను దెలుపఁ జెద్ద లనుచుందురు. అది యతిశయోక్తిగా భావింప వలసియుండును. కాని యిప్పు డది సార్థక మయినదని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు హర్షరుమూలముగా ధన సంపన్నము లయినవానిలో విశ్వ నాధరావుగారి కుటుంబ మొకటి.

విశ్వనాధరావు మొదటనుండియు బీదవాడుగానే యుండెను. తండ్రితాత లార్జించిన ధన సంపదలు నిరావరణ ప్రదేశమునందుంచిన కష్టరమువలన దెలియకుండఁగనే వ్యయ మగుటచే విశ్వ నాధరావునికి నన్నవస్త్రాదులకు లోపము కల్గునేమోయని భయపడ వలసిన సమయము వచ్చెను కాని యీ ధనవర్షమువలన నతని దారిద్ర్య సంతాపము యథాయధై పోయెను. అయినను బాప మతఁ డాధనము ననుభవించుచుఁ బట్టుమని పది సంవత్సరములపాటు సుఖించు సదృష్టవంతుఁడు కాకపోయెను. ధనసంపద లబ్ధిన కొంత కాలము లోనే యతఁడు దుస్సహ రోగపీడితుఁడై పరలోక గతుడయ్యెను. అతనికిఁ బుత్రులు గలరు కాని వారు తమ వ్యవహారములు చక్క పెట్టుకొన గల్గినంత యర్హత గలవారు కారు. ఆ కారణమున నతని భార్యయగు రమణమ్మయే సకల వ్యవహార భారమును భరించి యుండెను. బీదతనమునఁ గల్గిన విశేష ధనలాభ మెట్టివారి నైనను మిట్టిపడఁజేయకమానదు; తలకుఁ దగని మార్గమునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయక మానదు. కాని యది రమణమ్మవిషయమై యట్లు కాలేదు. ఆమె లక్ష్మీకటాక్ష వీక్షణములకుఁ బాత్రురాలయినను, గృహ కృత్యములను స్వయముగానే నెఱవేర్చుకొనుచు, దేవతాభక్తి విదూరురాలు గాక గతించినపతినే హృదయపీఠమున నిలిపి పూజించు కొనుచు నుండెను. ఆమె స్నానముచేసి, దేవతాపూజా గృహమునకు ముందుగా వాకిటను గూర్చుండి మహాలక్ష్మి సింహాసనమును గంగ

గిండిలను శుభ్రపఱచుచుండెను. ఆ సమయమున శ్రీనివాసరా వచ్చు టికి వచ్చెను. అతనికి జూచి రమణమ్మ ససంభ్రమయై చటాలున లేచి చేతులు దోలఁచుకొని యొకపీటఁ దెచ్చివేసి “రా! అన్నయ్యా! కూర్చుండుము. చాలా కాలమునకు వచ్చితివి. వింత లేమియు లేవు గదా! వదినయుఁ బిల్లలును బాగున్నారా?” యని కుశల మడిగిన తన యద్వితీయప్రేమను వెల్లడించెను. శ్రీనివాసరావు మందహాసము తోనే వాని కన్నింటికిని బ్రత్యుత్తర మిచ్చుచు నా పీటపై గూర్చుండెను.

ర—అన్నయ్యా! ఈయేడు పిల్లదానికిఁ బెండ్లిచేయుదువా?

శ్రీ—చేయవలెనమ్మా!

ర—సంబంధము కుదిరినదా?

శ్రీ—కుదిరినది.

ర—(ఆనందమును సూచించుచు) ఆఁ, ఏమీ! మా వదిన చెప్పినదే కాదు. చూచితివా? ఎవరి దా సంబంధము?

శ్రీ—శ్యామసుందరరావుగారిది.

ర—(చేతిపని విడిచి యాశ్చర్యముతో) అదేమి? అన్నయ్యా! అట్లనుచున్నావు. మన యవధాన్లన్నయ్య కుమార్తెను వారు చేసి కొనలేదా యేమి? నిన్న పెండ్లియని విన్నానే. శ్యామసుందరునికి మఱియొక కొడుకున్నాడా?

శ్రీ—లేదు. ఆతని కొక్కఁడే కొడుకు.

ర— ఆ సంబంధము తప్పిపోయినదా ఏమి?

శ్రీ—అవును. కట్నమువిషయమై తగవుపడి వా రా సంబంధమును పడలుకొన్నారట!

ర—ఎవ్వరు? శ్యామసుందరరావుగారా?

శ్రీ—అవును.

ర—(ఆశ్చర్యముతో) ఇంతకును దైవఘటన భగవంతుఁ డేఁడ్రీ నేవురుషునకు గూర్చునెంచెనో! మన మెఱుంగము.

శ్రీ—సత్యము. మన ప్రయత్న మేమియు సాగదు. అంత వఱకును వచ్చిన పెండ్లి విఘ్నముగట యెక్కడను జూడలేదు.

ర—నీ దుర్మార్గులో పుణ్యము గట్టుకొన్నారు. ఇట్టివానిని సవ్యుఁడు జేసి యేడ్చుచు ననుభవింతురు. పాపము మన యన్నయ్య ప్రాణ మెంత చివుక్కుమన్నదో కదా!

శ్రీ—(తనలో) ఈముండ మెట్టుశాపములు పెట్టుచున్నదే? ఇ దంతయు మన ప్రభావమని యెఱుంగదు కాబోలును. అయిన నింతమాత్రమునకు జంకేల? (ప్రకాశముగా) అమ్మాయీ! సత్యము. నిజముగా రామావధాని మంచివాఁడు.

ర—అన్నయ్యా! నీ వది విని యూరకుండుట మంచిది కాదు. శ్యామసుందరు నెట్లో చీవాట్లుపెట్టి కార్యమును సంఘటించుట నీవంటివానికిఁ దగును.

శ్రీ—అవునమ్మా! మొన్న రాత్రి, నిన్న వగలు గుండ కొట్టి కొట్టి వదిలితిని. ఏమి చేయుదును? శ్యామసుందరుఁడు వారి సంబంధము చేసికొననని భీష్మించుకొని కూర్చున్నాఁడు.

ర—అతఁ డంత పట్టుదలతో మన యన్నయ్య నట్లు పరాభవించినందులకు మీ రతనికిఁ దగిన శిక్ష చేయవలసినది.

శ్రీ—ఏమి చేయఁగలము?

ర—నీవు వారి సంబంధమునకు సమ్మతింపక కులమర్యాదలను బట్టి వెలివేయవలెను.

శ్రీ—(నవ్వుచు) అమ్మా! మన సంఘములో నంత కట్టుబాటుక్కడ? మనము మన పిల్ల నియోగిపోయిన మఱియొకరు తమ పిల్ల నిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నారు. శ్యామసుందరుని కొడుకునకుఁ

బెండియే కాదా?

ర—కాకుండునట్లు చేయవలయును.

శ్రీ—మనలోఁ గట్టుబాటు లేదు. మన ప్రాంతమున వర శుల్కము లిట్లు పెచ్చుపెరిగిపోవుటకు హేతు వెవ్వరో తెలిసినదా? మన రామావధాని. కొంచెము పచ్చియున్న సంబంధ మున్నఁ జాలును, అతఁడు భార్య ప్రోత్సహముచే నొక రిచ్చు కట్నము కంటె హెచ్చిచ్చెదనని పల్కి వివాహములు చేయుచున్నాఁడు. అతఁడు స్థితిమంతుఁడు గనుక సరిపోయినది. కాని తక్కినవారిగతి యేమి కావలెను. చారికి మంచి సంబంధము లభింపనే లభింపదు. వా రొక వేళ వెల్లె తమ పిల్లను జేసికొండని చెప్పగా మగపెండ్లివారు బిట్టబిగిసికొని కూర్చుండును. ఇంతకును రామావధాని కారకుఁడు.

ర—సాప మతఁ డేమి చేసినాఁడు? మంచి సంబంధమయిన చోఁ బిల్లది సుఖపడునుగదా యని యతఁ డట్లు చేసియుండును.

శ్రీ—పిల్లది సుఖపడునని యిట్లు గుల్లచేసికొని యల్లునికి దార వోసినచో నితఁ డక్కి ననా రేమి కావలయును?

ర—(నవ్వుచు) నీ కేమి? అన్నయ్యా! నీవు నెలకు వేలకు వే లార్జించుచున్నావు. నీ కిది యొక లెక్కా? మావంటి సంసారుల మాట చెప్పవలెను.

శ్రీ—(తనలో) ఈమె మాయంటి వై భవమును మా వై భవ మును జూచి నెలకు వేనవేలు రాబడి గలదని యనుకొనుచున్నది. అంతియకాని లోపలి గు ట్టెఱుగదు. అదియు మనకు మంచిదే? (ప్రకాశముగా) అమ్మాయీ! నీ వన్నది సత్యమే. సొమ్మునకై నే ననలేదు. ఒక్కకేసులో వచ్చినది నాది కాదనినఁజాలును. నామాట చెప్పలేదు. ఆడుపిల్లలు గల సామాన్య సంసారుల మాట చెప్పు చున్నాను. వారల కెంత కష్టమో యోజింపుము.

ర—(నవ్వుచు) నీ కంద జాడుపిల్లలే కావున నిట్లు సదయ హృదయుడవై మాట్లాడుచున్నావు. నీకే యొక కుమారుఁడుండి, వాఁడే పట్టపరీక్షకో చదువుచున్నచో, నీ వెన్నివేలు కట్నము తెమ్మందువో? ఎవ్వరు చెప్పఁగలరు? ఇది లోకపరిపాటి యై పోయినది.

శ్రీ—ఎవ్వ రేమన్నను నేను మాత్ర మట్టివాఁడను కాను. వరశుల్కములను ఖండించువాఁడనని పూర్తిగా నమ్ముము.

ర—శ్యామసుందరరావు కూడ వరశుల్కములు కూడదని సభలలో దీర్ఘోపన్యాసము లిచ్చినవాఁడే కాఁడా?

శ్రీ—అవును. అతనికిఁ గట్నమున్న సిద్ధమే లేదట! అదంతయు సతని భార్య పట్టుదలయట!

ర—(నవ్వుచు) ఇట్టి వన్నియు నెత్తిపైఁ బెట్టి పులుముట కింటిలో నాడువాండున్నారు. లేనిచో సభలలో నిట్టి గంభీరోపన్యాసము లిచ్చు నయ్యల పన బట్టబయలగును. నిజముగా వరశుల్కమే యక్కఱలేదని శ్యామసుందరరావు గట్టిగాఁ జెప్పిన భార్య యేమి చేయఁగలదు?

శ్రీ—అవును. సత్యమే. పివాహాదికార్యములపట్ల నాడుది మెత్తసిద్దై నప్పుడు మగవాఁడును, మగవాఁడట్లయినప్పు డాఁడుదియుఁ బట్టుదల వహించుట సహజము. ఎవ రేమి యడిగి పుచ్చుకొన్నను మూఁడువేలరూపాయీలు. ఇం దేమి గొప్ప? ఇంతకు నవి పయికిఁ బోవునవియు కావు. తన కూతురు నల్లుఁడు ననుభవింపవలసినవి.

ర—సామ్రాజ్యము సంత లక్ష్యము లేనివాఁడవు కావున నిట్టి శ్రీరంగనీతులు చెప్పుచున్నావు. సాధారణ సంసారులో?

శ్రీ—అమ్మాయీ! లోకములో నందఱును ధనవంతులే యున్నారా? ఇంత శుల్కము కావలెనని భీష్మించుకొని యున్న

వారే యుందురా! ఏదో యంతకుఁ దగిన బొంత దొరకక మాను నా? ఈ ప్రసంగమున కేమి గాని నీచెంత కొక పనికై వచ్చితిని.

ర—(చిఱునవ్వుతో) ఏమిపని? అన్నయ్యా! నావలన నగు పని యేది?

శ్రీ—ఏమియును లేదు. లెక్క యనసరము వచ్చినది.

ర—నీకా?

శ్రీ—అయ్యో! నా కెందులకమ్మా నేనొకరికప్పిచ్చువాఁడనే కాని శ్రీరాములు చుట్టి యొకరియొద్దను దెచ్చువాఁడను కాను. నా పద్ధతి నీ కంకను బూర్తిగాఁ దెలియదేమో!

ర—అన్నయ్యా! నామాట తప్పు పట్టుకొనకు. అవ్యవధిగా వివాహము కుదురుటచే సొమ్మవసరమేమో యని యన్నాను. మ తెవ్వరికిఁ గావలెను?

శ్రీ—వెంకునాయఁ డను నొక రయితునకు.

ర—ఎంత కావలయును?

శ్రీ—ఏడువందలు.

ర—పద్దుపై నంత సొమ్మిచ్చిన భయము లేదుగదా?

శ్రీ—భయమా! అ దెప్పుడును లేదు. అతని కేడువందలు గాదు ఏడువే లిచ్చినను భయము లేదు. అర్థరాత్రమప్పుడు వెళ్ళి తలుపు గ్రుద్దినచో మన సొమ్ము మనకుఁ బాఱవేయును. అట్టి మోతుబడు కానిచో నతని కప్పిమ్మని నేను జెప్పుదునా? అతనికి నేనే బదు లిత్తును. కాని మా షార్టీలకు నే నప్పిచ్చుట వ్యవహార ధర్మము కాదు.

ర—వడ్డీ యె ట్లన్నయ్యా!

శ్రీ—(తనలో) అసలు వచ్చినప్పుడుగదా వడ్డీ. (ప్రకాశ ముగా) నీయిష్ట మెట్లో యట్లే కానీ!

ర—మొన్నటిది వడ్డి తక్కువ. రూపాయివడ్డిని వ్రాయింపుము. మా కింతకంటె నితరాధారము లేదుగదా?

శ్రీ—అవును. సత్యమే అట్లే కాసివమ్మా!

ర—మొన్నటి యైదు వందలకును బద్దు వ్రాయించినావా?

శ్రీ—(నొచ్చుకొనుచు) ఆఁ. ఏమీ! దానికి సంబంధించిన నోటు నీకుఁ జేరనేలేదా! ఆగుమాస్తా గాడెద నేమి చేసినను బాపము లేదమ్మా! ఆవేళ నా సొంతపనిగూడ మాన్పించి యణాబిళ్ళ నిచ్చి నీ కతనిచే నోటు వ్రాయింపుమని పంపితిని. వాఁడు వ్రాయించితెచ్చి నీ కియ్యనేలేదా? వాని పని పట్టింతు నుండుము.

ర—పనితోందరచే వ్రాయింపలేదేమో! నీవు మధ్యవర్తివయి యుండఁగా నాకు భయమేమి?

శ్రీ—(గంభీర స్వరముతో) అదేమి టమ్మా! వేయి పనులుండుఁగాక. ముందు వెనుక లాలోచించుకొనవలదా? ఒకరిచే నని పించుకొనుటగాని యడిగించుకొనుటగాని నాకుఁ బనికిరాదు. వెనుకటి దానికిని, దీనికిని గూడఁ బ్రత్యేకముగా నోట్లు వ్రాయించి పంపెదను లెమ్ము.

ర—అట్లే కానిమ్ము. ఇంతలో భయమేమి?

అని లోపలి కరిగి సొమ్ము తెచ్చి యతని కందించెను.

శ్రీనివాసరావు—“ఒహో! అన్నియు నూలు రూపాయల నోట్లే. లెక్కించుకొనుటకుఁ జాలనులభము.” అని పుచ్చుకొని వానిని జేబులో పెట్టుకొనెను.

ర—అన్నయ్యా! జేబులోఁ బెట్టుచున్నావు. ప్రమాదము సుమా?

శ్రీనివాసరావు—“భయము లేదమ్మా! నా జేబులోఁ బడ్డది పయికిఁ బోవుటయే!” అని యామె యనుమతి సింటికి వచ్చెను.

సాయంసమయమున శ్రీనివాసరావు సుఖాన నానీనుడయి చల్లగాలి ననుభవించుచుండెను. అప్పుడు వెంకునాయఁ డచ్చటికి వచ్చుచుండెను. శ్రీనివాస మతనిని జూచి తనలో “కచ్చేరీలో నీ ముదు సలి ముండకొడుకుఁ బిశాచమువలెఁ బీకుకొని తిన్నాఁడు. అది చాలక మరల నిచ్చటికి వచ్చుచున్నాఁడు. వీని నచ్చటఁ గసరి యెట్లో విడిపించుకొన్నాను. ఇక్కడ వీడు నన్ను సామాన్యముగా వదలఁడు. అయినను వీని నిట మంచి మాటలాడి నచ్చఁజెప్పి పంపివేయవలెను. అంతయకాని విపరీతములాడినచో వీఁ డిప్పుడే నడివీధిఁ బడి నాపరువు దీయు”నని యనుకొనుచుండ నాయఁడు వచ్చి నమస్కరించి చేతులు జోడించి నిలువఁబడెను.

శ్రీ—(చిఱునవ్వుతో) ఓయీ! వచ్చితివా? రా, కూర్చుండుమా. కచ్చేరీలో నిన్నుఁ గసరి కొట్టితినని చిన్నపుచ్చుకొనకుము. మీరు వట్టి యమాయకులు. లౌక్యధర్మము లెట్లుండునో మీకుఁ దెలియదు. ఎవ్వరిచెంత నెప్పు డేరీతిగా చూటాడవలయునో మీ రెఱుంగరు. ఆ నలువుర వకీళ్ళయెదుటను నీ వొకదాని కొకటి చెప్పి మన యత్న మెక్కడ విఫలము చేయుదువోయని నా కంత కోపము వచ్చినది. వ్యవహారములు రహస్యముగా సాగింపనిచో నెవ్వ రయినను గిట్టని దురాత్ము లేదో విధమున నంతరాయము కల్పింపకమానరు. మనము మంచివారమని లోక మంద అట్లే యుండరు. తమ కనవ సర మయినను జోక్యము కల్గించుకొని కార్యము చెఱుతురు. అప్పుడు నీవు నాపయిఁ బడి యేడ్చువు. అందుల కని ని న్నచట నెంత మంద లించినను నీవు గ్రహింపలేకపోయితివి. కసరియైనను నా ప్రసంగము

మాన్వింపనిచో నిరక గార్యము చెడునని కనరితిని. అంతియకాని మఱియొకటికాదు. నీ వడుగఁదలచిన దేదో యిప్పు డడుగుము. నీకు మఱెట్టి భయమును లేదు.

వెం—చిత్తము. బాబూ! ఎఱుంగనివాఁడము గాదా! ఎక్కడ నెట్లు మాటాడవలయునో మా కేమి తెలియును? గుమస్తాగారు మాచేత నేడువందల రూపాయలకు నోటు పుట్టించుకొన్నారు. మీరు నాతోఁ నయిదువందలని సెల విచ్చినారు. మరల నిప్పు డెక్కువగా నెందులకుఁ బుచ్చుకొనవలసి వచ్చినదో యని యా సొమ్మంతయుఁ దమకుఁ జేరినదో లేదో యని తెలిసికోవలెనని కచ్చేరీకి వచ్చినాను.

శ్రీ—ఓహో! అదియా! నీ సందేహము. సొమ్మంతయు నాకుఁ జేరినది. గుమస్తా యేదో మాయ చేసెనని తలంచియుండువు. నీవు కేవల మమాయికుఁడవు. అందుచే నట్లు సంశయించుట న్యాయమే. కాని మా గుమస్తా కాదు, తుదకు మాయింటి దాసియైనను గపటము చేయునని నమ్మకుము. ఒక వేళ నట్లు చేసినచో వారిని మారణహోమము చేయకుండ వదలువాడను కాను. నే నన్నచో మా యింటివా రందఱును గడగడ వడఁకిపోవుదురు. మఱి వెళ్లుము. సొమ్మునకు భయములేదు.

వెం—బాబూ! దావాకర్చు లయిదువందలకంటె నెక్కువ కావన్నారే! తక్కిన రెండువంద

శ్రీ—అదియా నీ సంశయము? మొత్త మయిదు వందలును జాలునని మదింపు వేసితిని. కాని చాలకపోయిన నేమి చేయగలము? మనము మరల నెవ్వరినో బతిమాలవలసి వచ్చును. అందుచే నెందుల కయినను మంచిదని తక్కిన రెండువందలు కూడఁ దెచ్చితిని. అ వన్నియు జిత్థాలో వ్రాసికొన్నాము. మిగిలినది నీకే యిచ్చి

వేయుదుము.

వెం—బాబూ! సొమ్ము మా పెట్టెలోనున్న యెంతో మీ చెంత నున్నను నంతే. ఆ భయము నాకు లేదు. కాని ప్రస్తుతము మిక్కిలి యవసరము వచ్చినది. ఆ పయిరెండువందలును నాకిప్పింపుడు. వర్షము కురిసినది. ఎడ్లను.....

శ్రీ—ఇక అందులోని వియ్య వలనవడదే!

వెం—బాబూ! ముందుగా నీ యయిదు వందలును గర్పు పెట్టండి. ఇంతలో సొమ్ము జతపఱచి తెచ్చి మీ కిచ్చెదను.

శ్రీ—ఓయీ! అట్లు చేయ వీలులేదు. లేనిచో నీసొమ్ము నీ కిచ్చుటలో నభ్యంతర మేమి?

వెం—బాబూ! అట్లనవద్దు. నా యవసరము తీర్చండి. అన్న దానికంటె మఱి రెండువంద లెక్కువ పుచ్చుకొని నా గొంతుకుఁ గోయకండి బాబూ!

శ్రీ—ఓయీ! ఇందు గొంతుక గోయ నేమున్నది? దావా గెలిపించినచో నాకు రెండు వంద లిచ్చెదనంటివా లేదా?

వెం—గెలిపించిన పిమ్మట నట్లే చేయుదును.

శ్రీ—గెలుపున కేమున్నది? శ్రీనివాసము చేతిలోఁ బడిన దావా గెలువకపోవుటయే. ఆ సందియము నీ కెప్పుడును వలదు.

వెం—సందియము నా కెప్పుడును లేదు. ఉన్నచో నన్ని రూపాయలును మీ కెందు కిత్తును? అయిదువందలును దీసికొని తక్కినవి నా కిండు. మిక్కిలి యవసరము వచ్చినది.

శ్రీ—నాకును నట్టి గట్టియవసర ముండియే తీసికొన్నాను. అదియైనను నా కష్టమునకుఁ దగినది మాత్రమే తీసికొన్నాను. తేపు వేలకొలఁది ధనము చేతిలోఁ బడినప్పుడు మే మగపడుదుమా?

వెం—అమ్మ! ఎంతమాట సెల విచ్చినారు? బాబూ!

అప్పుడు మఱి రెండువంద లదనముగాఁ బుచ్చుకొండి.

శ్రీ—అప్పు డవి యెట్లును దప్పదు.

రెం—అప్పుడును, ఇప్పుడును గూడఁ బుచ్చుకొందురా?

శ్రీ—ఎన్నిమాటులు పుచ్చుకొన్నను నాల్గువందలే కాదా? అయిదాటువందలు చేతిలోఁ బెట్టి తగిలివేయఁబడిన నీ కయిదాటువే లిప్పించుచున్నప్పుడు నేను నాల్గువందలు తిన నోచుకొనలేదా?

వెం—పోనిండు. పిమ్మట నా నాల్గువందలును దీసికొందురు గాని యా రెండువందలును నా కిప్పు డివ్వండి. మీ పాదాలు పట్టు కొందును. కటాక్షింపుఁడు.

శ్రీ—నాకుఁ గూడ నట్టి యవసర ముండుటచేతనే ముందుగాఁ బుచ్చుకొన్నాను. లేనిచో నీ వన్నట్లే చేయుదును.

వెం—బాబూ! మీ కేమి? ధనవంతులు. ఎట్లయినను సొమ్ము జతపఱచుకొందురు. నా యవసరము కనిపెట్టుఁడు.

శ్రీ—ఓయీ! నీవు బతిమాలిన లాభము లేదు. అమాయి కుడవగు నీయందు దయఁదలచి యింత కష్టపడుచుండ నీ వది యెఱుఁగఁజాలవు. నీ సొమ్ము నే నపహరించితిని తలంపకుము. ఇదిగో నీవు వ్రాసిన నోటు. (అని జేబులోని యొక కాగితము తీసి బల్లపై గొట్టి) ఇదిగో యిప్పుడే చింపి పాఱవై చెదను. నీవు నాకు సొమ్మియ్య నవసరమును లేదు. నేను నీ దావాను గెలిపింప నవసర మును లేదు. వెళ్లు వెళ్ళు. కందకులేని దురద బచ్చలికేల? కష్టపడి వేలకొలది సొమ్ము తెచ్చి నీ యొశీలోఁ బోయకపోయిన నా కేమి? వెళ్ళు వెళ్ళు.

వెం—(చేతులు జోడించి) బాబూ! కోపము వద్దు మీరు తండ్రులు. మేము పిల్లలము. మీ రంత యాగ్రహించిన మేము మాటాడఁగలమా?

శ్రీ—ఓయీ! నీమీద నాకుఁ గోప మెందులకు? ఒకవేళ వచ్చినను నీకుఁ బోవున జేమి? ఎట్లయినను నిది మంచికాలము కాదు. నిన్ను నిర్బంధించి సొమ్ము లేదనిన నప్పిప్పించి నీచేత దావా తెప్పింపకపోయిన నాకుఁ గల్గెడు నష్ట మేమి? నీ దురదృష్ట మిట్లుండ నే నేమి చేయుదును? పొమ్మ. ఈ నోటు చింపి పాఠ వేయుదును.

వెం—బాబూ! మీరు రక్షింపకపోయిన మాకు దిక్కేది? తెలియక పలికితిని. మన్నించి కాపాడవలెను బాబూ!

శ్రీ—బాబూ లేదు, గీబూ లేదు. ఆ సొమ్మంతయు నా యొడిలోఁ బోసినట్లు మాటాడుచుండ నెవ్వరు నహింపఁగలరు? ఆ దిక్కుమాలిన సొమ్మెవరికిఁ గావలెనోయి! పాడుముండ, పాకేది గడించును. మాకు శౌరవమే ప్రధానముకాని డబ్బుకాదు.

వెం—బాబూ! తెలియక పలికితిని. తమించి నా దావాను గలిపింపుఁడు. నే నిట్లన్నానని కోపించి నా కార్యమునకు భంగము చేయకుఁడు.

శ్రీ—(కొంచెము శాంతించిన ట్లగపడి) అ ట్లెప్పుడును జేయము. చేసిన పని గట్టిగాఁ జేసి తీఱుదుము. మాపట్టిన దావా పోయిన మాకు లాభువము కాదా! ఇంక నా భార మంతయు మా పయి పెట్టుము.

వెం—చిత్తము. చిత్తము. వెంటనే దావా దాఖలు చేయ వలెను బాబూ!

శ్రీ—అది నీవు చెప్పవలయునా?

వెం—(దండము పెట్టి) సెలవు బాబూ!

శ్రీ—మంచిది. వెళ్ళుము.

వెంకునాయుడు వెళ్ళుచుండును.

శ్రీ—వెంకునాయుఁడా!

వెం—చిత్తము. చిత్తము. (అని తిరిగి వచ్చును.)

శ్రీ—నీవు బెల్ల మమ్మివేసితివా?

వెం—లేదు. ధర కుదురలేదు బాబూ!

శ్రీ—(అనుమానించుచు) అట్లయిన నీ నొకటి చేయవలసి యున్నది.

వెం—సెల వియ్యండి బాబూ!

శ్రీ—అకస్మికముగా మా పిల్లదానికి వివాహము కుదిరినది. మీవైపు బెల్లము పంచదారకంటె బాగుండునట. ఒక బెల్లపుదిమ్మ పంపవలెను. దాని సొమ్ము వెంటనే యిచ్చివేయుదును.

వెం—అందులోఁ జిల్లరగా నమ్మిన నా కొడుకు లొప్పుదురో లేదో!

శ్రీ—వకీలుగారికిఁ గావలెనని చెప్పుము. నేను మీకింత లాభము గల్గించుచుండ నా కాపాటి సాయము చేయలేరా? నే నిట్లంటినని నీ కొడుకులతోఁ జెప్పుము. మఱియుఁ గూర లేమయినను బంపలేవా?

వెం—సెల వయినచో వంకాయలు పంపెదను.

శ్రీ—పనసకాయ లేమియు దొరకవు కాబోలు.

వెం—లేతకావు. కూరకుఁ బనికిరావు.

శ్రీ—పోనిమ్ము. ఆ వంకాయలును, బెల్లపుదిమ్మయును గూలి వాండ్రచేఁ బంపుము. ఆ కూలి నే నిచ్చివేయుదును.

వెం—ఆ కూలిడబ్బులు మీ రియ్యవలయునా? అటులు పోవునా? నూలులు పోవునా?

శ్రీ—అవును. మీ రట్టి యాచార్యసాహసము గలవారని నే నెఱుఁగకపోలేదు. చూడు. బెల్లము మంచిది పంపెదవుకాదా?

వెం—చిత్తము. నమస్కరించి వెడలిపోయెను.

“ఎట్లో యీ పిశాచమును వదల్చుకొను నప్పటికి నా తాతలు దిగి
 వచ్చినారు. నిన్నటినుండియుఁ బాతాళహోమము చేసి యెన్నో
 యసత్యము లాడి యెన్నో డంబములు పలికి, యమాయికురాలగు
 రమణమ్మను, సంతకంటె సమాయికుఁడగు వెంకునాయని సమ్మించి
 మోసపుచ్చినగాని యీ రూపాయిలు నా జేబులోఁ బడినవికావు.
 ఆహా! ధనార్జన మెంత కష్టము! వేయి మాట లాడవచ్చును గాని
 యొక్క దమ్మిడి సంపాదించుట యెంతో కష్టము. ఇట్లుండ నాల్గు
 వేల రూపాయలు మూటగట్టి యల్లునికి దారపోయవలెనట! ఆహా!
 ఏమి న్యాయము! ఎంత కష్టము! తమ కన్యల కన్యాత్వము వద
 లించినందులకు సంతోషపూర్వకముగాఁ గన్యాదాత లింతో యంతో
 వరదక్షిణ యిచ్చుట న్యాయము. అంతియకాని మగపెండ్లివారు
 గొంతెమ్మకోర్కెలు కోరి కన్యాదాత యిల్లు గుల్లచేయుట తగునా?
 వేలకొలది రొక్కమును గ్రుమ్మరించుటయే కాక వరునకుఁ జేతులకు
 మురుగులట! వ్రేళ్ళ కుంగరాలట! పట్టుపంచెలట! వెండికంచము
 లట! బైసికీళ్ళట! చేతి గడియారములట! వాండ్ర వల్లకాడట!
 ఇట్లాకటియా! రెండా! ఇ వన్నియు వరుని కియ్యవలసినవే. ఇవిగాక
 యాడుబిడ్డ లాంఛనములట. అపైని వియ్యపురాలి లాంఛనము
 లట! ఇట్లయినఁ గన్యాదాత లెంతలోఁ బకీర్లు గావలయును? కన్యా
 దాతలను బకీర్లనుగాఁ జేయుటయే వారి ముఖ్యద్దేశము. ధర్మ
 శాస్త్రములు వ్రాసిన మునిముచ్చు లాడువాండ్రకుఁ గూడ వివాహ
 వయః కాల నిర్ణయము చేయనియెడల నప్పు డేమగునో? మగ
 వాండ్రు నానావిధముల నాడువాండ్రను బతిమాలియొనె పెండ్లి

యాడకపోవుదురా! ఇంత వయస్సులోనే బాలికలకు వివాహము కావలెనన్న నిర్బంధ ముండుటచే మగపెండ్లివారి కిన్ని తెగనీలులా? ఇంత కండకావరమా? ఇట్టివారి పెడనర మెట్లయిన నడచివేయ వలెను* అని యిట్లు శ్రీనివాసరా వాలోచించుచున్న సమయమున నొక యువతీలలామ వచ్చి చెంతను నిలువఁబడెను. సుఖాననమున వెలికిఁగాఁ బరుండి యూర్ధ్వప్రసారితలోచనుండయి యుండుటచే శ్రీని వాస మామెను జూడనేలేదు. ఆమె యొక్కింత తడవట్లే యుండి మృదుమధుర కంఠస్వరముతో “నాయనా!” అని పిలిచెను.

శ్రీ—(కన్నులు తెరిచి చూచి) అమ్మాయీ! కమలా! ఏమమ్మా! ఎందుకుఁ బిలిచితివి?

క—నాయనా? పంటయైనది. భోజనమునకు లెండు.

శ్రీ—మంచిది. అట్లే లేచెదను.

క—నాయనా! మీ రెల్లప్పుడును దీర్ఘచింతా నిరతులయి యుండిన మీ యారోగ్యము చెడిపోదా?

శ్రీ—లేదు. చింత కేమి యున్నది? ఆయాసముగా నుండు టచే నిట్లిచ్చట విశ్రమించినాను.

క—నాయనా! పెండ్లికి మన ప్రయాణ మెప్పుడు?

శ్రీ—ఈ రాత్రియే.

క—వివాహ మెప్పుడు?

శ్రీ—తేవుదయము వృషభలగ్నమున.

క—అంతయు సిద్ధమైనదా?

శ్రీ—అవును. ఏ మట్లడుగుచున్నావు?

క—ఈ సంబంధమును దప్పించివేయరాదా?

శ్రీ—(ఆశ్చర్యముతో) విశ్వప్రయత్నములు చేసి యెట్లో శ్యామసుందరరావుగారి సంబంధము నిశ్చయించి యిట్టిది లభించి

సరిదుల కమితానందము నొందుచుండ నీ విట్లందువేమి?

క—ఆ సంబంధము మా కెవ్వరికి నచ్చలేదు.

శ్రీ—(తీవ్రముగఁ జూచుచు) నీకా? మీ యమ్మకా?

క—నాకు, మా యమ్మకు, అందు ముఖ్యముగా భ్రమర కును నచ్చలేదు.

శ్రీ—మీయమ్మ తెలివిమూలిన ముండ. దానికి మంచిచెడ్డలు తెలియవు. నీవు లోకజ్ఞాన మెఱుంగనిదానవు. నీకంటెను లోకజ్ఞాన హీనురాలు భ్రమరాంబ. మీ కేమి తెలియును? అయిన మీ కా సంబంధ మేవిషయమున నచ్చలేదు.

క—అన్ని విషయములచేతను గూడ నచ్చలేదు.

శ్రీ—(గంభీర స్వరముతో) అన్ని విషయముల—అనగా? వరుఁడు బాగుండలేదా?

క—గూపరేఖలలో లోపము లేదు. బాగుండ కేమి?

శ్రీ—వారి వంశము మంచిది కాదా?

క—కాకేమి? అగ్రగణ్యమైనది.

శ్రీ—ధనవంతులు కారా?

క—మనవారిలో నిజముగా వారు ధనవంతులే? కాని,

శ్రీ—(కోపముతో) కాని, ఏమిటి? కానీ లేదు, ఏగాణీలేదు.

క—కాదు. నాయనా! కోపింపకుము. చనవుచే నిట్లనుచున్నాను. శ్యామసుందరుఁ డెంత ధనవంతుఁ డయినను, నతఁడు మిక్కిలి పిసినిగొట్టు. ధనవిషయమై యంతటి కర్కోటకుఁడు లోకమున లేడు. అతని బ్రాణముకంటె ధనమే ప్రియము. అతని భార్య భర్త గుణము లన్నిటియందును సమానురాలు. ఆ తల్లిదండ్రుల గుణసమూహ మంతను బునికి పుచ్చుకొన్నవాడు వారికుమారుఁడు.

శ్రీ—అయిన, నీ యభిప్రాయ మేమి? వారట్లు లుండఁ

బట్టియే ధనవంతులయి యున్నారు.

క—జనకా! నాది కాదు. మా యభిప్రాయ మే నుండువా? అట్టివారి యింటఁబడిన యాఁడుదానికి సుఖ ముండదు.

శ్రీ—సరి. సరి. బాగు బాగు. ధనము సర్వార్థ సాధనము. అది యున్నవారికి సుఖ ముండదందువేమి? వా రెంత పిసినిగొట్టు లయినను గోడలికిఁ దిండి పెట్టరా?

క—అత్తింటి కోడలికిఁ గావలసినది తిండియేయని నీ తలంపా యేమి!

శ్రీ—తిండి కాకపోయిన మఱొకటి. అదియుఁ గాకపోయిన మఱొకటి. ఇనంతయునేల? నా ప్రాణము పుచ్చుకొనక ముఖ్యాంశ మును జెప్ప.

క—ముఖ్యాంశ మే మున్నది? వారి సంబంధము తన కిష్టము కాదని భ్రమర యనుచున్నది.

శ్రీ—చిన్నపిల్ల, దాని కేమి తెలియును? నీవును మీయమ్మయు ననుకొన్న మాటలు విని యచి యట్లనవచ్చును. మీ రా సంబంధము మంచిదని యందురేని నదియు మంచిదే యనును.

క—జనకా! నీవు పొరపడుచున్నావు. భ్రమర చిన్నపిల్ల యని తలంచుచున్నావు. అది వయసునఁ జిన్నది యయ్యను, విద్యా బుద్ధులందుఁ బెద్దదియే. దాని కిప్పుడు పదుమూడవయేఁడు. ఉనత్తు పాతశాలలో నయిదవ తరగతి చదువుచున్నది. మా యెదుట ముందుగా నదియే తన కాసంబంధము వలనని నొక్కిచెప్పినది. దాని మాట లాలోచింపఁగా మాకును నట్లే తోచినది.

శ్రీ—మీ రందఱును దెలివిమాలిన పశువులు. వారి సంబంధము నిమిత్త మెందఱో సంచులలో రూపాయిలు పట్టుకొని తిరుగుచున్నను వారి కది లభింపకున్నది. అట్టి సంబంధము మన కనా

యానముగా లభ్యమగుచుండ మీ రిట్లందు రేల?

క—జనకా! వారి సంబంధము సంచలతో ధనము గ్రమ్మరించువారికే తగునుగాని మనవంటి సామాన్యులకుఁ దగదు. మన భ్రమర చెప్పిన విషయ మిదియే.

శ్రీ—ఏమని.

క—అంత ధనము వెచ్చించి తనకుఁ బెండ్లి చేయవలదని.

శ్రీ—చిన్నపిల్ల దాని కేమి తెలియును. ఇంతకును ధన విషయ మాలోచింప మీ కేల? ఆ భారమంతయు నాది.

క—జనకా! మన కుటుంబ స్థితిగతులు నాకును దెలియును. భ్రమరకును దెలియును. నా పెండ్లికిఁ జాల ధనము వెచ్చించినారు. ఈ భ్రమర పెండ్లి కింత మొత్తమును వ్యయము చేసిన నీక మీరు నిలుచుటెట్లు? తక్కినవారికి వివాహము చేయుటెట్లు?

శ్రీ—అదియూ! మీ యాలోచనము? మే మెట్లయినను మా పిల్లలు సుఖించినఁ జాలును. ఇంత యన్నవస్త్రములు గలవారి లోపల మిమ్ములను బడ వేసినచో నింత ముద్దుగా మిమ్మును బెంచిన మేము కృతకృతుల మగుదుము.

క—జనకా! మీది సదుద్దేశమే. పిల్లలమగు మాయందుఁ దమ కమితప్రేమము గలదని మే మెఱుఁగుదుము. కాని మే మధిక ధనసంపన్నుల యిండ్లలోఁ బడినను, మా యదృష్టవశమున నచ్చట దేహసౌఖ్యము లొందఁగల్గినను, మా పుట్టినిల్లు పచ్చగా నున్నపుడే మా కా సౌఖ్యము, ఆనందము గల్గును. మీ రిట్లు మా సుఖముల కయి యప్పులపా లగుట మా కెంతమాత్రమును నిష్టము లేదు.

శ్రీ—ఇంతమాత్రమున ఋణములపా లయిపోనులే.

క—ఈ నాలుగువేలును మ తెట్లు లేఁగలరు?

శ్రీ—అమ్మాయీ! అ దంతయు నాడువాండ్ర కెందుకు?

ధన మక్కఱలేకుండఁగనే కార్య మెట్లో నెఱవేర్చింతును.

క—అది యెట్లు పొనఁగును నాయనా?

శ్రీ—దాని కొక తంత్ర మున్నది. ధనవిషయ మెత్తకుము. ధనావసరము లేనిచో...

క—లేకపోవుట యెట్లు? పెదనాన్నగారు మొదట వారు కోరినప్రకారము దివ్యమగు భూఖండము వ్రాసి యిచ్చినను బుచ్చు కొనక పెండ్లిపీటపై గూర్చుండిన వరుని లేవఁదీసికొని వెడలిపోయి నారు. ఆ విషయ మాలోచింప వారెంత లుబ్ధులో, యెంత కఠిన హృదయులో, యెంత మర్యాదాహీనులో స్పష్టమగుచున్నది. వారెంతమాత్రమును గట్నమును మానరు. ఆ కట్నములోను నను కొన్న గాసికంటె నొక దమ్మిడ్డి తక్కువయినను బుచ్చుకొనరు.

శ్రీ—కట్న మే యవసరము లేకుండ నేను జేసెదను కాదా?

క—(సాలోచనయై) ఎట్లు?

శ్రీ—దాని కొక తంత్ర మున్నది. అది యిప్పుడు చెప్ప రాదు. కార్యము కానిమ్ము.

క—తండ్రీ. వివాహములపట్లఁ దంత్రములును, గపటములును బనికిరావు. అవి ముందు ముందు బాధాకరము లగును. భ్రమరయం దెంతో ప్రేమగల మీరు మీ చేతితోనే దాని కుత్తుక నుత్తరించినవారగుదురు. అంత ధనము గ్రుమ్మరింప మనకు శక్తి లేదని మే మెఱుఁగుదుము. మీ రా సంబంధమును మాని భ్రమర నొక బీదవాని కిచ్చి పెండ్లిచేయుఁడు. వాఁ డాయవారముచేసి తెచ్చి యెనను దాని కింత పెట్టి యెంతో ప్రేమించును. మగనాలికిఁ బతి సహవాసభాగ్యమును మించిన భాగ్యము లేదుగదా?

శ్రీ—చాలు. చాలు. బాగుగ జెప్పితివి. నీ వట్లుసులభముగా నన్నావు గాని నే నట్లు చేయుఁగలనా? బీదవారితో సంబంధమును

జేసి నల్వరలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగఁగలనా? నా కెంత పరువు తక్కువ? నా హోదాకుఁ దగిన సంబంధమునే చేయవలెను. కాని నీ వన్నట్లు చేయఁజాలను.

క—హోదాకుఁ దక్కువయని భావించి మీకుఁ బ్రాణతుల్య మగు భ్రమరను విపదలపాలు గావింపకుఁడు. దాని సౌఖ్యమును జెడఁ గొట్టకుఁడు.

శ్రీ—(కమలను నిదానించి చూచి) ఇదేమి? ఇట్లసందర్భము లాడెదవు. ఇంత ప్రయత్నమును జేసి భ్రమర కీ సంబంధమును గల్గించుట యది సుఖించుననియే కదా! నీ మాటలు నా కేమియును బోధపడకున్నవి.

క—(సంకోచముతో) జనకా! తమరు పెద్దలు. నిదానించి చూచినఁ దమకుఁ దెలియని యంశము లేమున్నవి? మీరు ధనావ సరము లేకుండఁగనే శ్యామసుందరుఁడుగారి సంబంధము చేయఁగల మనుచున్నారు. సూక్ష్మదృష్టితో నాలోచించిన వారి స్వభావము మీరును గ్రహింపఁగలుగుదురు. వారు ధనమునకును బ్రాణము నకును లంకెపెట్టి వర్తింతురు. వారికి మాన మర్యాద లక్కఱ లేదు; మంచిచెడ్డ లక్కఱలేదు. కీర్తి యక్కఱలేదు. సౌఖ్య మక్కఱలేదు. వారికి ముఖ్యముగాఁ గావలసినది ధనము. ధన విషయ మేపాటిలోపము గల్గినను వారు మనసంబంధము చేసికొనరుఁ బక వేళఁ బ్రస్తుతావసరమున బట్టి చేసికొన్నను, పిల్లను దమ యింటికి. దీసికొని వెళ్లరు. మగనితోఁ గాపురము చేయనీయరు. ధనవంతులని యాసించి యిట్టి దుస్స్వభావుల సంబంధమును జేయుటకంటె, భ్రమరను సర్వవిధముల నరకకూపమువంటి వారి యింటఁ బడవేసి పలు బాధల పాలుచేయుటకంటె, గుటుంబమువా రందఱు నల్లారు ముద్దుగాఁ జూచుచుఁ బ్రేమించుచుఁ దమయింటి కోడలు కోడలని

యధిక సంతోషముతోఁ గనఁబడినవారి కందఱకును జూపి నెత్తి పయిఁ బెట్టుకొని వర్తించు నొక బీద కుటుంబమున మన భ్రమరను జేర్చితరా! యది మిక్కిలి సుఖించును. సంతసించును.

శ్రీ—ఓహో! నీ యభిప్రాయ మకగత మయినది. వివాహమైన తర్వాతఁ బిల్లను దీసికొని వెళ్ళరేమో యనియా నీభయము! అట్లు తీసికొని వెళ్ళకుండ వా రేచెరువు నీళ్ళు త్రావఁ గలరు? శ్రీనివాసరావున కపకార మొనర్చి శ్యామసుందరుఁడు బ్రదికిపోఁ గలఁడా?

క—జనకా! నిజమునకు వచ్చిన మన మేమి చేయఁగలము? నిర్ణీతమగు ధన మంతయు నిచ్చినఁగాని పిల్లను దీసికొని వెళ్ళమనిన మన మేమి చేయఁగలము? లేక తీసికొనివెళ్ళి కోడలిపయిఁ గుటుంబమువా రందఱును రవరవ లాడుచుఁ గోరచూపులఁ జూచుచు వర్తించుచుండిన మన మేమి చేయఁగలము? అట్టిచోటఁ గాపురము చేయుటకంటె భగభగ మండుచున్న దావాగ్నిహోత్రమధ్యమున నులుకుట యుత్తమమైరాలికి సౌఖ్యముగదా? నే నిట్లనుచున్నానని కోపింపకుఁడు. మీరు నా విషయ మేమి చేయఁగలిగినారు? అత్తింట నుండి నే నిచ్చటికి వచ్చి రమారమి రెండు వత్సరము లయ్యెను. వారు వచ్చి నన్ను.....

శ్రీ—ఓహో! తెలిసినది. నీ యత్తవారు వచ్చి నిన్నుఁ దీసికొని వెళ్ళలేదనియా! నీ యభిప్రాయము! ఇకఁ గొంచెము దినము లోర్చుము. నీ మామగారికి బుద్ధి చెప్పింతును. అతఁడు వట్టి మూర్ఖుఁడు. వాని ప్రాణము లన్నియు నా చేతిలోఁ జిక్కియున్నవి. వియ్యంకుఁడు గదాయని నేనే వెనుక దీయుచున్నాను. లేనిచో వాని నీపాటికి నా పాదములు పట్టుకొనునట్లు చేయకయుందునా?

క—జనకా! అవి వ్యవహార విషయములు. ఒకప్పు డవన

రము వచ్చి నా మామగారు మీ పాదములు పట్టుకొన్నారే యనుకొనుడు. అ దెంతవఱకు? వ్యవహారము తీతినంతవఱకే కదా! తరువాత నెప్పటివిధముననే వర్తింతురు. మన మేమి చేయఁగలము?

శ్రీ—నిన్నుఁ దీసికొని వెళ్ళునంతవఱకును నా వ్యవహారము అట్టెపెట్టి యుంచెదను.

క—జనకా! మీ కొక సమస్కారము. అంత నిర్బంధము చేయవలసి వచ్చినప్పుడు నే నత్తింటికి వెళ్ళనే వెళ్ళను. వారు నన్ను దాసిదానికంటె సధమాధముగాఁ జూచుచు నెత్తిపొడుపు మాటలాడుచుండ నేను బ్రాణములను భరింపజాలను. మర్మచ్ఛేదకములగు నా దురుక్తులను వినుచు సంతతినిగూఢ దుఃఖ మనుభవించుటకంటె నాయం దత్యంత వత్సలులగు మీ నీడను బ్రదుకుట నాకు మేలు గాదా? నేను నా విషయమై చెప్పలేదు. భ్రమరవిషయమై చెప్పుచున్నాను. నా మామగారివలె శ్యామసుందరుఁడును బరమ లుభ్యుఁడు. అతఁడు వివాహకాలమున నిర్ణయించిన ధన మంతయును బుచ్చుకొనకుండ విడువఁడు. మన మాధన మిచ్చుటలో నేనూత్రము కక్కుఁజీతి పడినను భ్రమర కవ్వముల పాలగును. ధనమందే కాని సంబంధమందు గౌరవము లేనప్పు డవతలవారు కోటిశ్వరు లయినను మన కా సంబంధము వలదు. జనకా! నా యత్తింటివారికి లేదా? పోదా? మన మీయవలసిన నాలుగువందల రూపాయలును వారు పెట్టుచున్న వ్యయములలో దేనితోఁ బోలును? నా వివాహ సమయమున మీరు వారి కిచ్చెదమన్న వరశుల్కముతో నా కలంకారములు చేయింప వా రేర్పఱచిరి. ఆవిధముగా మీరు చాలవఱకు నగలు చేయించి నాకిచ్చినారు. ఇక మీరుచేయించి నాకియ్యవలసిన నగలు నాలుగువందల విలువగలవి. అవియైనను నాకుఁ జెందునవి కాని నా మామగారి భోషాణములలోఁ జేరునవికావు. ఇట్లుండ వారి కింత

పట్టుదల యేల? మిగత నగలు మీరు చేయించి యిచ్చిన నన్నుఁ గొనిపోవుదురా? లేనిచో మానెదరా? నా బ్రదు కంతయు నాల్గు వందల రూపాయలలో నిమిడిపోయెనా? మానవతి కింతకంటె నెక్కుడు దుఃఖముండునా? నాకును నా యత్తవారికిని గల్గు సంబంధము ధన మునుబట్టియా? ఇది తలంచుకొనుటకే సిగ్గుగుచుండ నిక నోటితోఁ జెప్పకొనఁగలమా? కావున నేనుఁ డమ్మను బ్రార్థించుచున్నాను. రూపముగాక, గుణములుగాక, సుశీలముగాక, మానమర్యాదలుగాక, కులీనత్వముగాక, కేవలము ధనముమాత్రమే ప్రధానముగా నెంచు కొను ధనమదపిశాచ మత్తులతోడి సంబంధము నలదు. ఒక సంబంధము చేసికొని మన మసుభవించుచున్నాము. ఇంకను నట్టి సంబంధమే కావలయునా? నా మామగారు మూర్ఖులని తమ రన్నారు. శ్యామసుందరుఁడు మూర్ఖాగ్రేసరుఁడని చెప్పవచ్చును. నా పతి తండ్రికంటె నెన్నో విధముల మంచివాఁడు. తల్లిదండ్రుల కోపము నకుఁ జిక్కి వెనుకదీయుచుండెను గాని నాయందుఁ బ్రేమలేక కాదు. ఇక భ్రమర మగఁ డట్టివాఁడు కాఁడు. తండ్రికంటెను మిక్కిలి మూర్ఖుఁడనియు, లుబ్ధుఁడనియుఁ జెప్పవచ్చును. వట్టి శుష్క హృదయుఁడు. చదువరి యయినను రస మించుకంతయును గ్రహింపలేని వాఁడు. విద్యావతియగు మన భ్రమర కతఁ డెంతమాత్ర మర్హుఁడు కాఁడు. కావున నీ సంబంధము మానుడని కోరుచున్నాము. పిమ్మట మీ యిష్టము.

శ్రీ—అమ్మాయీ! నీకంటె నేనన్ని విధములను బెద్దవాఁడను. నాకును లోకానుభవము గలదు. నీ కెట్టి గతి పట్టినదో నే నెఱుఁగక పోలేదు. కాల మెప్పుడు నొక్కరీతిగా నుండదు. సంయోగ వియోగము లెప్పుడును నియతములు గావు. మన మనస్సు లెప్పుడును నొక్కరీతిగా నుండవు. మన కష్టసుఖములు మన చేతిలో లేవు. అవి

దైవమున కధీనములు. ప్రస్తుతమున మంచిచెడ్డలు గమనించి కార్యము లొనర్పఁగలము. అంతయు కాని భావిస్థితిని బరిశీలింప. సర్వజ్ఞులము కాదు గదా? అతీ కష్టపడి సిద్ధపఱచిన కార్యమునకు విఘాతమొనర్పకుండు. కన్నపుత్రికల మేలునే కోరుచుందును గాని విపరీతముగా వర్తింపనుగదా? భ్రమర విషయమై యెట్టి చిక్కును సంభవింపనీయను. అప్పు నప్పు చేసి నాల్గువందల రూపాయల నగలను జేయించి నీకుఁ పాఱవేసినచో సర్వము సమకూడినట్లే! ఎంతో కష్టపడినఁ గాని ధన మార్జింపలేము. నేను నా పిల్లల కధికముగా ధనమొసంగలేకపోయినను వారిని లక్షాధికారుల యిండ్లలోఁ బడవేయఁగల్గినచో కృతార్థుఁడ నగుదును. చెరువులో నీరున్నచోఁ బ్రస్తుతము గాకపోయినను మఱియొకప్పు డయిన నుపయోగించుకొని సుఖంపవచ్చు నను నాశయైన నుండును. వట్టి మరుభూమి నాశ్రయించిన నేమి లాభము? మానవుల మనఃకుసుమములను బంధించి యుంచునది యాశావృంతమని పెద్దలు చెప్పుదురు. కావున మీరు భిన్నాభిప్రాయలు గాక త్వరగాఁ బ్రయాణసన్నద్ధులు కండు. భ్రమర నా మాట సతీక్రమింపఁజాలదు. చిన్నపిల్లయగు భ్రమర మానసమును గలంత పెట్టకుండు. నీవును మీ యమ్మయు నొక్కచెప్పిన నదియు సంగీకరించును. లేనిచో మీ రూరకుండుండు. ఆ పని నేనే చేసెదను. ఒక్క నిమిషములో దాని సంగీకరింపఁ జేసెదను.

కమల మ తేమియును జెప్పలేక లోపలికి వెళ్లిపోయెను. శ్రీనివాస మల్లె మఱి కొంచెమునేపు కూర్చుండి భోజనమున కరిగెను.

రామయ్యగ్రహారమున రెండు వీధు లున్నవని యంతకుఁ బూర్వము వ్రాసియున్నాను. అం దెగుదలవీధియం నొక గృహమున శ్రీనివాస రావు గత రాత్రి కుటుంబనహితుడై వచ్చి విడిసెను. ఆ యిల్లు పరులది కాదు. అతని మాతామహారిత మైనది. అతనికిఁ బితౄజ్ఞాత మగు నొక గృహము దిగువవీధిలో రామావధాని మందిరము నంటి యుండెడిది. కాని యది శ్రీనివాసరావు తన చదువునకై చేసిన యప్పును దీర్చుటకై యమ్మవలసి వచ్చెను. దానిని రామావధానియె యుక్తధన మిచ్చి పుచ్చుకొనెను.

శ్రీనివాసము విశాఖపురినుండి వచ్చునప్పటికి మాధవరావు సాయ మున శ్యామసుందరుఁడే యిల్లు బాగుచేయించి పాక పందిరి వేయించి యతని రాక కెదురు చూచుచుండెను. లోకములో నాడుపెండ్లి వారు మగపెండ్లివారి కడుగులకు మడుగు లొత్తుచు తదాజ్ఞాను వర్తులయి మెలఁగుట యాచారము. ప్రస్తుత మట్లు జరుగలేదు. మగ పెండ్లివారే యాడుపెండ్లివారి నట్లు చేయవలసి వచ్చెను. మఱియు శ్యామసుందరరావే విడిదికయి తమకుఁ గూడ నొక యిల్లు సిద్ధము చేయించి యుంచుకొనెను. శ్రీనివాసము బండి దిగునప్పటికా వీధివారందఱును, శ్యామసుందరుఁడును వచ్చి యతనిని బరివేష్టించి, కుశల ప్రశ్న మడిగి, యుచితమర్యాద లొసర్చిరి. పిమ్మట శ్రీనివాసము శ్యామసుందరుని చేయి పట్టుకొని “బావగారూ! మీకుఁ జాల శ్రమ యియ్యవలసి వచ్చినది. మీకు మేము చేయవలసిన యుపచారములు మీరే మాకుఁ జేయవలసి వచ్చెను. ఈ వివాహము మీ కుగ్రామ ములోఁ గాక విశాఖపురిలో నైన పక్షమున మిక్కిలి యుత్సాహ

పూరితుడ నగుదును. అచ్చట నేవస్తువునకును దడవుకొన నక్కఱ లేదు. మఱియు మీ కింత శ్రమయు నక్కఱలేకపోవును. కాని యేమి చేయఁగలము? స్నాతకవ్రత మవలంబించిన పెండ్లికొడుకు నది దాట రాదను ధర్మశాస్త్రవచనముచే మీరును మేమును గూడ శ్రమపడ వలసి వచ్చెను. కానిండు, దైవయత్నమును మార్ప నెవ్వరిశక్య? మని, తా మతి కష్టపడి యపారకారుణ్యము వహించి విగతాశ్రముఁడయిన శ్యామసుందరరావు కొడుకు నుద్ధరించుట కే వచ్చినట్లు సంభాషించెను. కాని యా గూఢాభిప్రాయ మచ్చటివా రెవ్వరును గ్రహింపలేక పోయిరి. అందులకు శ్యామసుందరుఁడు “సరి సరి యింతమాత్రమున మా కేమి శ్రమ? యని వినయముచు సూచించెను. తక్కిన యా వీధివారు “ఓయీ! శ్రీనివాసరావు! నీ వెక్కడనో విశాఖపట్టణ ములో వివాహ మొనర్చిన మే మందఱమును జూచి యానందించుట యెట్లు? మీ యిరువుర బాంధవ్యముచు జనక దశరథుల బాంధవ్యము వలె నత్యుత్తమయినది. మా కెంతయు సంతోషకరముగా నున్నది” అని శ్యామసుందరునితో “ఓయీ! చూచితివా? శ్రీనివాసరావు చూపు మర్యాదయు, ఘనతయు, బంధుప్రీతియు, నాదరమును మఱొకరు చూపలేరు. చేసిన సిట్టివారితోనే చుట్టటికము చేయవలెను. ఇంతకును నీకొడు కదృష్టవంతుఁ” డని తమ సంతసమును వెల్లిబుచ్చిరి. అది విని శ్రీనివాసము అయ్యా! మీ రనునది నే నంగీకరింపను. నిజ ముగా మా పిల్ల నోచిన నోములను బట్టియే యీ శ్యామసుందరుఁడు గారి సంబంధము లభించినది. ఈపాటివాఁడు మన శాఖలో నెచ్చటను లేడు. అయిన నేమి, లగ్నమునకు వ్యవధి లేకపోయినది లేనిచో మహేంద్రవైభవముతో నీ వివాహము చేసి బాగు బాగని మా బావగారిచే బొగడ్తును గాంచి యుండును. తక్కిన దెల్లయినను నయిదు దినములును వచ్చిన బంధుగులకును, పెండ్లివారికిని నింత

వప్పు, అన్నమయినను బెట్టవలదా? అతి కష్టముచే నీ స్వల్పకాలము లోనే వివాహ సంభారములు జతపఱచుకొని వచ్చితిని. నీ లోపములున్నను బావగా రనుగ్రహించి మమ్మును నల్వరలోను బడవేయ నలదని కోరుచున్నాను. బావగారివంటి లక్ష్యాధికారి మనయింటికిఁ దరలివచ్చినప్పుడు మన మెంత వైభవముతోఁ గార్యము జరుప వలెను? కాని యేమి చేయుదునని తన మృదుమధుర సంభాషణ ముచే శ్యామసుందర రావు నేనుఁగు నెక్కించెను. అది విని యందఱును బరమానంద భరితు లయిరి. అంతియకాని శ్రీనివాసరావు ముందఱికాళ్ళకు బండములు వేసి మాటాడుచున్నాడని శ్యామ సుందరుఁడు గుర్తింపలేకపోయెను. కొంతసేపు సంభాషించుకొన్న పిమ్మట నచ్చోవాగు తమ తమ గృహముల కరిగిరి. శ్యామసుంద రుఁడుగూడ వియ్యంకుని యొద్ద నెలపు గైకొని వెడలిపోయెను. శ్రీనివాసము మొదలగువారు భుజించి పండుకొనిరి.

మఱునాఁ డుదయము పది గంటలకు శుభముహూర్తము. తెల్ల వాఱునప్పటికి బాజా బజంత్రిలు మొదలగునవి వచ్చెను. పల్లకీబోయీ లును వచ్చిరి. బండుగులును, మిత్రులును నమ తమ కుటుంబము లతో వచ్చి తమ కేర్పఱచిన విడుదులలో విడిసిరి.

పురోహితులు బ్రాహ్మణులు వచ్చి వివాహమునకుఁ గావలసిన సంభారములను జతపఱచిరి. ఇంక శుభముహూర్తమున కొక గంట మాత్రమే గడువుండెను. అప్పుడు శ్రీనివాసము శ్యామసుందర రావును రప్పించి రహస్యముగా నొక గదిలోనికిఁ గొనిపోయి “బావ గారూ! మనము తలంచినట్లు కార్యము ఫలోన్ముఖము కానున్నది. మీరు కోరిన నాల్గువేల రూపాయలును గల్గు మిచ్చటలో నధ్యం తరము లేదు. కాని కార్యము మిక్కిలి వ్యవధి లేకపోవుటచే నాకు వచ్చెడి సొమ్ము రాలేదు. వడ్డీ హెచ్చయినను సరియే మార్వాడి

యొద్ద తేవలయునని యనుకొన్నాను. వాడు సమయమున కూరలేక పోయెను. తుదకు నేడలంచిన దేమనగా మే మిచ్చిన రూపాయిలు మీ రయినను నొకరికి ఋణ మీయవలసినదే కదా? ఆ 'మార్వాడి' కిచ్చెడి వడ్డీ బావగారికే యిత్తును. ఆ వడ్డీసొమ్ము పయివాండ్రకుఁ బోవుటకంటె మనవాండ్ర కుండిన మేలుగాదా! ఇంతకును మఱి యొకటి. మీ రీ రూపాయలు వ్యవహారము కుదురునంతవరకు బెట్టిలోఁ బెట్టుకొని యుండినచో వడ్డీ కొంత నవ్వమగును. ఆ నవ్వుము గూడ మీకు లేకుండుట కయి యిప్పుడే మీ కొక నోటు వ్రాయఁ దలంచి అణాబిళ్ళలను గాగితమును దెచ్చితిని. ఈ యంశము వివాహ కాలమునఁ జెప్పిన సముచితముగా నుండదని యిప్పుడే చెప్పితిని. మనము చేసికొనెడి సంబంధములు మైక్రికిఁగాని కలహమునకుఁ గాదుకదా! మీరు బుద్ధిమంతులు, విద్వాంసులు, వ్యవహారజ్ఞులు. ఆలోచించి నాచెప్పినట్లు చేసి కార్యక్రమము జరుగనిండుని పల్కెను.

శ్యామసుందరుడు కార్యలోచన నిమగ్నుడయ్యెను. కాని యతఁడు చాలసేపటివరకు కార్యనిశ్చయము చేయలేకపోయెను. అతఁడు తనలో “రామావధాని భూములను వ్రాసియిచ్చెద ననెను. లేనిచో నిర్వధినాల్గు గంటలలో మూడువేల రూపాయల సిచ్చెద ననెను. ఇతఁడో నోటు వ్రాసియిచ్చెద ననుచున్నాడు. అయినను నితఁడు మఱొక వేయి రూపాయిలు హెచ్చుగా నిచ్చుచున్నాడు. అయినను సంత సొమ్ము మన కెట్లు రాగలదు? ఇతఁడు చెప్పినట్లు లొక దినము వడ్డీయైనను నవ్వుమురాదు. ఇతఁడు కట్నము సొమ్మియ్యకపోవునా?.....ఇయ్యక యే చెరువు నీరు త్రాగఁ గలడు? ఇతని ప్రాణము లన్నియు నా చేతిలో నుండ నేమి చేయఁ గలడు? ఇతనికి బ్రాణపదమగు కుమార్తె మానప్రాణ సుఖసంపద లన్నియు మన చేతిలో నుండఁగా నెక్కడికిఁ బోగలడు? ఇంతకును

మనము గట్న మిప్పుడే యీయవలయునని పట్టుపట్టినచో కార్యము విఘ్న మగుటయే కాని యితఁ డీ పల్లెటూరిలో నింత సొమ్మెట్లును జతపఱుపఁజాలఁడు. కార్యము విఘ్న మయినచో లోకు లందఱు నన్నఁ జెడఁదిట్టక మానరు. ఈ సంబంధముకూడఁ దాటిపోయినచో మన కింత స్వల్పకాలములో నింత మంచి సంబంధము లభింపదు. ఇంతే కాక నేఁడు నా కుమారునికి వివాహము చేయనిచో మరల సుపనయన సంస్కారము చేయవలయునేమో! కావున నీ బాధలు పడుటకంటె నెట్లో సమ్మతించుటయే మేలని శ్రీనివాసముతో నిట్లు సంభాషించెను—

శ్యా—బావగారూ! గట్టిచిక్కు తెచ్చిపెట్టినారే!

శ్రీ—ఏమి? అంత చిక్కేమియు నా కగపడలేదు.

శ్యా—కట్నము లరువుపెట్టుటయూ?

శ్రీ—అరువున కేమున్నది? కార్యము కానిండు. మీకు సొమ్మే కావలసినచో మూఁడునిమిషములలోఁ దెప్పించి యిచ్చెదను.

శ్యా—అదికాదు. మీయొద్ద సొమ్మున్న మా కేమిభయము? మా పెట్టెలో నుండిన నెంతో మీయొద్ద నున్నను సంతే. కాని నలువురలో నింత సొమ్ము కట్నము వుచ్చుకొన్నారన్న గౌరవ ముండదు గదా?

శ్రీ—లేకేమి? ఆ సమయమున నే నందఱు యెదుటను గట్నము పిషయమై చెప్పి ముహూర్త మవ్యవధి యగుటచే సొమ్ము జతపడలేననియుఁ జెప్పి మీ గౌరవమం దెట్టి లోపమును గల్గకుండఁ జేయుదును. మీ రంగీకరించిన సంతయుఁ దీఱును.

శ్యా—వడ్డీ యెట్లు?

శ్రీ—అయ్యో! దానికా విచారించుచున్నారు? మీ యిష్ట మెట్లో యట్లే కానిండు. ఇంత సొమ్ము వెచ్చించి పెండ్లిచేయ నున్న

ప్పుడు మఱి పది రూపాయల వడ్డీ యీయలేనా? మీకీష్టము వచ్చిన వడ్డీని గోరుడు.

శ్యా—నేను బుచ్చుకొనుచున్న వడ్డీలో రూపాయి వడ్డీ మిక్కిలి తక్కువ. అట్లు వ్రాయుడు.

శ్రీ—ఇదియూ మీకోర్కె? అట్లే కానిండు.

శ్యా—నోటులో వరశుల్కముని యెత్తుకొనిన బాగుండ జేమో? మ తెట్లు వ్రాయుదురు?

శ్రీ—దానికి సందేహ మేల? మీయొద్ద బదులు పుచ్చు కొన్నట్లు వ్రాయుదును.

శ్యామసుందరుఁ డంగీకరించెను. శ్రీనివాసము నోటు వ్రాసి పెద్దమనుష్యుల సన్నిధి నుంచెను. శ్యామసుందరరావు భార్య మొదట సమృద్ధింపక మోము ముడుచుకొన్నది. కాని పతిబోధనవలన నంగీకరించినది. దైవశమువలన నెట్టి యాటంకిమును గల్గక శుభలగ్న మున మంగళసూత్రధారణ మయినది. వివాహతంత్ర మంతయు నడవఁబడెను. మనస్సులలో నెవ్వరి కే మున్నను దమ తమ యభిప్రాయములను మాత్ర మెవ్వరును వెల్లడింపలేదు. ఆ దిన మను కూలముగఁ గడచిపోయెను.

మఱునాఁడు సాయంకాలము నాల్గు గంటలప్పు డూరిలోని ముత్తైదువలు పసపు కుంకుమ కయి వచ్చిరి. శ్రీనివాసరావు భార్య రామలక్ష్మి వారి కందఱుకును దగిన మర్యాదలుచేసి, చాపపైఁ గూర్చుండఁ జెట్టి, చందన కర్పూరి తాంబూలాదు లొసంగి యుచిత మర్యాదలు గావించెను. అనంతరము వా రేదో ప్రసంగించుకొను సమయమున శ్యామసుందరరావు భార్య తన బలఁగముతో భోజనమునకు వచ్చెను. ఆమె యంత యాలస్యముగా భోజనమునకుఁ రాఁ గారణము లేకపోలేదు. ఆమెతో నెవ్వరోకాని కట్న మేమియుఁ లేకుండఁ

గనే పెండ్లి జరిగినదనియు, వ్రాసిన నోటామె కను దుడుచుటకే కాని ఫల మేమియు లేదనియు, జెప్పిరట. అందుపై సలిగి యామె భోజనమునకు వెళ్లనని పట్టు పట్టెను. ఆమె వెళ్ళకపోవుటచే దక్కిన యాడువారుగూడ మానివేసిరి. ఎట్లయిననేమి శ్యామసుందరుఁ డామెను బతిమాలి నోటు చూపి నచ్చఁజెప్పి యెంతో కష్టముమీద భోజనమునకుఁ బంపించెను.

ఇట్లు వచ్చిన శ్యామసుందరరావు భార్య సుబ్బమ్మను, దదను చారిణులగు స్త్రీలను గౌరవించి శ్రీనివాసము భార్య రామలక్ష్మి కూర్చుండఁబెట్టెను. ఈవిధముగా నచ్చట స్త్రీజనమహాసభ కూడెను. వియ్యపురాం డిద్దఱును సమీపముగాఁ గూర్చుండిరి. మొదట నేమేమో ప్రసంగించుకొనిరి. ఆ ప్రసంగములకుఁ గ్రమ మేమియును లేదు. ముత్తైదువగా వచ్చిన యామె సుబ్బమ్మను జూచి “వదినె! చూచితివా? ఏ పురుషునికి, నే స్త్రీకిని భగవంతుఁడు సమకూర్చఁ దలంచెనో యెఱుఁగము. మీ విశ్వంభరునకు ఈ పిల్ల భార్యయై యుండఁగా రామావధాని కూతు రెట్లగును? పాప మనసూయ మీ సంబంధము తప్పిపోయినదని మిక్కిలి విచారించుచున్నది. ఏమయి నను వదినెగా రందులోఁ గొంచెము తొందఱపడినా” రని పలికెను.

సు—మా దేమి తొందఱమ్మా! ఇచ్చెదమన్న కట్న మిమ్మ నుట తప్పా?

ముత్తై—తప్పని యెవ్వరు ననలేదు. మొదట నొకటి గోరి పిమ్మట మఱియొకటి గోరుట మీకు మాత్రము మంచిదా? అయి నను రూపాయలు జతపఱిచి యిగువదినాల్గుగంటలలో నిచ్చెద మన్నారు కారా?

సు—ఇచ్చెద మననేల? ఇయ్యవలెను. కట్నము లరువేమి టమ్మా!

ముత్తై—పోనిమ్ము. ఇప్పుడా ప్రసంగ మెందుకు? ఏదో వారి పిల్లకు స్వల్పకాలములో నైనను మంచి సంబంధమే లభించినది. ఇంతకును దైవపుటన.

సు—అదియు మంచిదే. వారికిని మంచి సంబంధము దొరకినది మాకును మంచిదే లభించినది. అది తప్పిపోవుట మాకును సంతసముగానే యున్నది. మఱొక విశేషము. అంతకంటె మఱొక వేయిరూపాయలు మాకుఁ గట్నము హెచ్చు వచ్చినది.

ముత్తై—(శ్రీనివాసము భార్యను జూచి) చెల్లీ! మీ రేమాత్రము కట్న మిచ్చినారు?

రామ—సంసారులకుఁ గట్నము లేమిటమ్మా? పెండ్లికొడుకునకుఁ బెండ్లికూతురే కట్నము.

రామలక్ష్మి వియ్యపురాలు వినునట్లుగ బలికెను.

సు—అవిడ వేళాకోళము చేయుచున్నది. నాలుగువేలు కట్న మిచ్చినారు. కావుననే వీరి సంబంధ మంగీకరించినాము.

ము—అవునటే? రామలక్ష్మి! నాతోఁ బరిహాసమఁటే?

రా—కా దక్కయ్యా! పరిహాసము కాదు. వదినెగరు గొప్పకై చెప్పుకొనుచున్నాడు. కాని కట్న మిచ్చుటకు మా కంత ధన మెక్కడిది?

సు—ఎదిగిన కూతురు లోపల నున్నప్పు డెట్లయినను దెచ్చెదరు. కూతురు కట్న దప్పినచో నల్వరు వెలివేయుదు రన్నపుడును, మంచి సంబంధము కావలె నన్నపుడును, ఏమి చేయుదురు వదినే?

రా—ఏమో నమ్మా! మాపిల్ల కీయేఁడు వివాహము చేయఁదలఁచుకొననే లేదు. మా బావగారి సంబంధము తప్పిపోయినదనియు, స్నాతకప్రతుఁ డగు వరునికి మూఁడు రాత్రులలోఁగా వివాహము కాక తీరిదనియు, వీరికిఁ దగిన పిల్ల యెక్కడ దొరకక మాపిల్ల

నడుగ వచ్చిరనియు, మా వారు నాతోఁ జెప్పినారు. రామం బావగారి సంబంధమును దిరస్కరించి వచ్చినవారితో మనము సంబంధము చేసి కొనుట మర్యాద కాదని యెంతయో చెప్పితిని. కాని మీ మఱది “ఏమయినను గట్నము కానుక లేకుండ ధనవంతుల సంబంధము మనకు లభించుచున్నపుడు మానరాదు. ఇంతకును శ్యామసుందర రావు నాకు మిత్రుఁడు. అతని కొడుకునకు మన పిల్ల నిచ్చి యతనికి సంభవించిన చిక్క వడల్పుకున్న బాగుండ” దని యన్నారు. ఆయన మాట కెదురాడ వెఱచి నమ్మితిని. లేనిచో నింత యనవకాశముగాఁ బెండ్లి చేయుదుమా?

ఈ మాటలు సుబ్బమ్మ చెడిని బడెను. అదివఱకు శాంతింప నున్నట్లు మగు నామె క్రోధాగ్ని మరల రవుల్కొనఁ జొచ్చెను. ఆమె ముఖము ధుమధుమలాడ దొడఁగెను. నేత్రములు నిప్పులు గురియుచుండెను. “అహా! పదినెగరి మాటలు కడు చిత్రముగా నున్నవే? మేము వచ్చి మీపిల్ల నిండని బతిమాలి ప్రాకలాడినామా? బాగు! బాగు! ఎవ రెవ్వరు బతిమాలినారో మా యన్నగారి నడిగిన తెలియఁగల”దని గంభీరస్వరముతో సుబ్బమ్మ పలికెను.

“వదినే! ఒకరి నడుగ నవసర మేమున్నది? ఒకరి కవసరము వచ్చినప్పుడు రెండవవారిని బతిమాలుకొనుట లోకస్వభావము. ఇందుఁ ద ప్పేమున్న”దని రామలక్ష్మి యనెను.

“అది సత్యమే. కాని మేము వచ్చి మిమ్ము బతిమాలుకొన్నామా? చాలు. చాలు” అని సుబ్బమ్మ యనెను.

“అట్లు కాకపోయినచో మే మింత యనవకాశముగా మాపిల్లకుఁ బెండ్లిచేయ నవసర మేమున్నది?” అని రామలక్ష్మి మాట పలికెను.

“వదినెగా రెఱుంగరు. ఒక రిచ్చు గట్నముకంటె మఱొక వేయి

రూపాయ లదనముగా నిచ్చెద మని బలిమాలుచును త్తరము వ్రాసిన వా రెవరో! అట్లు మా యన్నగారిచే ను త్తరము వ్రాయించి, యిప్పు డిట్టి మాట లాడుచున్నారా? గడుసువారు. గడుసుమాట లాడుదురు.”

సుబ్బన్ను మాటలు వినిగానే రామలక్ష్మికి గూడఁ గ్రోధ మధికమయ్యెను. క్రిమముగాఁ బ్రసంగములు మర్యాద నతిక్రమించెను. కంఠధ్వనులు రూక్షము లయ్యెను. దేహలతలు కంపింపఁ జొచ్చెను. పేటగాని బాణపుదెబ్బ దినిన నాడుపులులవలె వియ్యపు రాండ్రు భీకరరూపములఁ దాల్చినవా డైరి. తక్కినవారు వారిని వారించుచుండిరి. కాని కోపావిష్టమానసులగువారి కవి చెవి కెక్కలేదు. తన వాదము గెలువలయునని సుబ్బన్ను యూహ. పల్లెటూరి శ్రీలపాటి మాటలు నాగరకులగు వారికి రావా? కావున నల్వర యెదుటను దనకే జయము గల్గవలెనని రామలక్ష్మి యుద్దేశము. ఈ కోలాహలధ్వనులు శ్రీనివాసము చెప్పిని బడెను. అతఁడు పరువు పర్వనవచ్చి, ముందుగాఁ దన భార్యను వారించి, “ఇంక నీయింట విస్తరి వేయ” నని కోపముతో వెడలిపోవుచున్న సుబ్బన్నును నిలువఁజెట్టి “అక్కయ్యా! ఇదేమమ్మా! ఇంత కోపము! నీవంటిదానికి తగదు. ఇంటిపెద్దను నేను. ఏలోపము వచ్చినను నాతోఁ జెప్పవలెను. లోపములు దీర్చుకొనవలెను. అంతే కాని యిట్లు కోపించి వెడలిపోయిన మేము భరింపఁగలమా? మన లోపములు మనము దిద్దుకొనక పోయిన నెట్లు? నీవు కోపమును దిగవిడిచి కలహకారణ మేమో చెప్పు” మనెను.

సుబ్బన్ను కొంచెము శాంతి వహించెను. “అన్నయ్యా! మఱేమి యు లేదు. కట్నమువిషయమై మాట మాట వచ్చినది. అందులో మా వదినెగారి మాటలు విన్నచో నెట్టి శాంతులకును గోపము రాక

మానదని పలికెను.

“అది చిన్నది. దాని కేమి తెలియును? మనవలె దానికి లోక జ్ఞానము చాలదు. మీకుఁ గట్న మిచ్చువాడను నేను గాని యది కాదు.”

“మీ పిల్లను మా పిల్లవాని కిమ్మని మిమ్ము బతిమాలినామా? చెప్పు.”

“బతిమాలుట కేమున్నదమ్మా! మగపెండ్లివారి కాఁడుపెండ్లి వారు సర్వవిధములచేతను లొంగి వర్తింపక తీరదు.”

శ్రీనివాసము తన వాక్పాఠుర్యముచే వియ్యపురాలి కోపమును జల్లార్చి వచ్చినవారి కందఱును భోజనము పెట్టించెను. ఎట్లో యెదు దినములును గడచినవి. వివాహము పూర్తయ్యెను.

ద్వితీయభాగము

గ్రహాః మనగాః బన్తు. అది చెల్లించు నూళ్ళు గ్రహారము లసిపించు కొనును. గ్రహారములు కాని వగ్రహారములు. రాజులు తమ సంస్థానములం దితర వృత్తులు లేక, కేవలము వేద శాస్త్రాధ్యయనము మాత్రమే చేసి, యందపార పాండిత్యము సంపాదించి, త న్నాశ్రయించు శిష్యుకోటికి ఫలాపేక్షారహితమగు వాత్సల్యాతిశయమున సహోర్వాత్రము లోపికతో సధ్యయనము చేయించుచు పండిత తల్లజులకును, దదీయ శిష్యులకును గ్రాసార్థమై యొక్కొక గ్రామ మిచ్చు నాచారము కలదు. ఆపండితు లా గ్రామాదాయమువలనఁ దామును శిష్యులును జీవించుచు వేద శాస్త్రాభివృద్ధి గావించుచుండిరి. అగ్రహారము లనున వన్నియు నిర్లేపడినవే.

ఇట్లు సదుద్దేశముతో నేర్పడిన యగ్రహారములు రానురాను విపరీత ఫల ప్రదములు కాఁజొచ్చెను. క్రమముగా నా పండిత వంశములందు సదాచార సంపద లేక, వేద శాస్త్రాధ్యయనమునందు విషబుద్ధులై, యశ్రద్ధధానులయి, వర్తించు సోమరిపోతు లుదయింపఁ దొడఁగిరి. ఆ కారణమున సాధారణముగా ననాతనధర్మము లడుగఁబెను. వేదశాస్త్రాధ్యయనము లంతరించెను. యజ్ఞయాగాదుల మాట యట్లుండ, నిత్యములగు సంధ్యావందనాదికర్మములు గూడ వెనుకఁ బడియెను. సత్కార్యాసక్తి యున్మూలిత మయ్యెను. సంతతము పవిత్రములయి, వేదఘోషలతో నిండి బ్రహ్మతేజోవిరాజమానములై, శమదమాదిగుణములకు నిలయములై యొప్పు సగ్రహారము లిప్పుడు విపరీతములయి మాలవల్లెలన నొప్పుచున్నవి. అయినను దొల్లింటి మహానుభావుల పోలిక లిప్పటి యగ్రహారవాస్తవ్య

లందు లేకపోలేదు. పూర్వులు ప్రాతస్నానసంధ్యాదికృత్యనిరతులు.
 వీరో సంధ్యావందనాదు లడుగంటినను మధ్యాహ్నస్నానపరాయణులు.
 వారు సంతతహూయమానాగ్నిహోత్రులు. వీరో సంతతమును భూమి
 పత్రాగ్నితత్పరులు. వారు నిరంతరము వేదశాస్త్రాధ్యయనసంప
 న్నులు. వీరో నిరర్థకవాక్కులహాళిరతులు. వారు యజ్ఞాదులనిమి
 త్తము భూమి దున్నచుండెడివారు. వీరో సన్యాసులకై భూములు
 దున్నచున్నవారు. వారు శమదమాదిగుణసంపన్నులయి యంత
 ర్ముఖులై వర్తించెడివారు. వీరో యెల్లతగవులందును బాలుగొని
 బహిర్ముఖులయి మొనగాండ్రయి వర్తించురు. వారు రాజసభాంతర
 ములఁ గూర్చుండెడివారు. వీరో రచ్చసావిడులందును, రథ్యావృక్ష
 మూలములందును గూర్చుందురు. వారు తమవంటి విద్వద్వరులతో
 వాదించెడివారు. వీరో యక్షరజ్జానశూన్యులగు రైతులతో వాద
 ములు సల్పుదురు. వారు వాదించునవి తర్కవ్యాకరణాది శాస్త్రవిష
 యములు. వీరు వాదించునవియో ఎడ్లు, బండ్లు, గోవులు, బట్టెలు,
 భూములు, తోటలు, దొడ్లు, మొదలగు విషయములు. వాద
 ములందుఁ బ్రతివాదులను గెల్చి రాజులవలన ధన కనక వస్తు వాహ
 నాదులను బహుమతి వడసి తెచ్చుకొనుచుండెడివారు. వీరో శుష్క
 కలహములఁ జెంచుకొని తుదకుఁ బ్రతివాదులతోఁ హస్తా హస్తి,
 కచా కచి, దండా దండిని బోట్లాడి తుదకుఁ తమ ధనములను రాజ
 సభలకుఁ గొనిపోయి యచ్చటివారికి లంచము లిచ్చుకొనుచుందురు.
 ఆగ్రహారికుల శీలములు, వృత్తములు, కృత్యములు, రానురా నిట్లు
 మాటిపోయినవి. ఆంగ్లేయవిద్య ధర్మనూయని వారు స్వగ్రామ
 ములు వదలి యప్పటికి మిగిలియున్న భూములమ్ముకొని, యిండ్లు
 వాకేళ్ళు మంటఁ గలిపి, పుర ప్రదేశంబు లొసర్చి వచ్చియు గాని
 నాల్గింగ్గింపు ముక్కలు నేర్చుకొని, కచ్చేరీలయందు నేరకులుగాఁ

జేరి, యింటికి వచ్చునప్పుడును, గచ్చేరికిఁ జోవునప్పుడును నొక గాడిదె మోయఁజాలినంత బరువుగల కాగితపు కటల మోసికొని పోవుచు నిరువదిన్నాలు గంటలును బనిచేసినను, బూర్వ సంచిత పాప కర్మములవలెఁ దఱుగకపోవుటచేఁ బై యధికారి వర్గముచేఁ బలు రక ములగు చీవాట్లు దినుచుఁ దాము తెచ్చుకొనుచున్న నెల జీతములు తమ పొట్టపోషణమునకుఁ జాలమిచే నాహార నియమము గల్గి క్రమ ముగా జవనత్వము లుడిగి, జీవచ్ఛవములవలె నిట్లు వర్తించుచుండిరి కాని, లేనిచో వార లింద్రునికై నను, లేక వానిని సృష్టించిన బ్రహ్మ కయినను లొంగి తిరుగుదురా? రామయ్యగ్రహార వాస్తవ్యులు చాలవఱ కీ తరగతికిఁ జెందినవారే. అయినను నది పెద్ద యగ్రహార మగుటచేఁ దక్కినివానివలె నామ మాత్రావశేషము కాలేదు. అం దింకను పూర్వమువలె వేదశాస్త్రాధ్యయన సంపన్ను లయి, భూములపై ధనాదాయము గలవారు కొందఱుగలరు. మఱికొందఱు వ్యవసాయాదివృత్తులతోఁ జీవించుచు సందే కాలము పుచ్చువారు గలరు. ఈ రెండవ తరగతివారు ధనమందు మాత్రమే దరిద్రులు గాని మూర్ఖత్వమందును, మచ్చరమందును, వృధా వాక్కులహ మందును, నెంతమాత్ర మట్టివారు కారు. ఇదివఱకే యా యూరి బ్రాహ్మణులలోఁ బెక్కిండ కొకరితో నొకరికిఁ బ్రబల ద్వేషము గలదు. ఆ కారణమున వారు దమ పగ సాధించుకొనుటకై స్వల్పం శములనుగూడ గొప్పవారినిగాఁ బరిగణించుకొనుచు, నితరుల పశు వులు తమ పొలమును మేసివేసిన వనియో, తమ పొలమునకుఁ బాటు నీటి నితరు లన్యాయముగా వారి పొలములకుఁ బాటించు కొనిరనియో, తమ పాలికాపు నవతలవారు నిష్కారణముగాఁ గొటి రనియో, లేక తమ్ము వారనరాని మాటలాడి తమ గౌరవమునకు భంగము కల్గించిరనియో, మిష కల్పించుకొని యెదుటివారితోఁ

గలహించి, వీలయినప్పుడెల్లఁ దమ తమ బలాబలములను బట్టి దేహశుద్ధి గావించుకొని, యభియోగములు తెచ్చుకొనుటకై కచ్చేరీలకుఁ జోవుచు నెలలకొలఁది నచ్చటనే పూటకూళ్ళన్ను యింట భుజించుచు, ధనము కాక, యమూల్యమగు తమ కాలమునేకాక, తమ యారోగ్యమునుగూడఁ జెడఁగొట్టుకొనుచు నుండిరి. ఆ యూర నెగువదిగువ వీధులవారి కెప్పుడును వైరమే. అందులోను మొన్నటి వివాహము పూర్తియైనప్పటినుండియు, నా వైరాగ్ని దీపింప నారంభించెను. ఇప్పుడు కేవల మెగువవీధివారందఱు మాత్రమే యొక్కటి కాలేదు. దిగువవీధివారిలోఁ గొన్ని కుటుంబములవారుగూడ వీరితో నేకీభవించిరి. ఇదివఱలో శత్రుత్వము వహించినవారిప్పుడెల్లు సఖ్యము వహించిరని యనుమానింపఁ బనిలేదు. ఆగ్రహారిక జనులు సామాన్యముగాఁ నాకాశభాగమున వాయు సంచాలితములగు మేఘములవంటివారు. ఊణములోఁ గూడుకొందురు. ఊణములో విడిపోవుదురు. ఊణములో నతి కలుషవంతులు. ఊణములో నతి నిర్మలులు. వారి చిత్తములును, ఇత్త వృత్తులును ఊణఊణ భిన్నములు. మఱియు, నట్లు లెగువవీధివారితో సఖ్య పడినవారిలోఁ గొందఱకు రామావధాని తమవలెగాక ధనసంపన్నుడై యుండెనని శోపము. కొందఱ కతఁడవసరముల ధన మప్పియ్యలేదని శోపము. ఏటేటఁ దాము సింతు చెల్లింపకపోయినంత మాత్రమున నతఁడు తమకుఁ భూములు సాగుబడి కీయలేదని కొందఱకుఁ గోపము. ఇట్లు వీరందఱఁ జేకీభవించి యెట్లయినను రామావధానినిఁ గచ్చేరీ కీడ్పించి యేడ్పించుటయే కాక యతనిని దమవలె దర్శింపనిగాఁ జేయ సంకల్పించుకొనిరి. వీరవకాశము లభించినపు డెల్లను నెగువవీధియందున్న రామ మందిరమందో, లేక సోమరిపోతుల కయి నిర్మింపఁబడిన రధ్యావృక్ష మూలస్థిత వేదికలందో కూర్చుండి పలు పలు విధముల

నాలోచనములు చేయుచుందురు. “జ్ఞాతిశ్చేదనలేనకి” మృడి లోకోక్తి ప్రకారము, తన పెదతండ్రి కుమారుడగు రామావధానియందు సంత తస్వేషము వహించు శ్రీనివాసరావు వీరి కందఱుకును నాయు కుడు. శ్రీనివాస రామావధానులకు జ్ఞాతిమూలక వైరమేకాక, మఱియొకటిగూడఁ గలదు.

శ్రీనివాస రామావధానుల జనకు లేకోదరులు. వారు పితృము లగు భూములను సమముగాఁ బంచుకొనిరి. ఆదాయవ్యయములు గుర్తించి వర్తింపని కారణమున శ్రీనివాసరావు తండ్రి కొంత ఋణము చేసెను. తదనంతరమున శ్రీనివాసము తన చదువుకై రామావధాని యొద్ద కొంత యప్పు పుచ్చుకొనెను. శ్రీనివాస మప్పెప్పటికిని దీర్ఘక పోవుటచే వెనుకటి ఋణదాతలు వ్యాజ్యమువేసి శ్రీనివాసరావు భూములను గృహమును వేలము పాడింప నందులో రామావధాని తనకు శ్రీనివాస మీయవలసిన యప్పు దీఱుటయే కాక గృహము తన గృహములోను, భూములు తన భూములలోను గలిసి యుండుట గదా యన్న తలంపున నావలవారి కియ్యవలసిన ధనము నిచ్చివేసి యింకను మిగిలినది శ్రీనివాసమున కిచ్చి గృహము భూములు పుచ్చు కొనెను. ఆక్రయధన మైనను నొక రిచ్చుదానికంటె సధికముగానే రామావధాని చెల్లించెను. అయినను, తన గృహక్షేత్రములందలి యాశచేతను, దా నతని కీయవలసిన యప్పు నడుగ మొగమోటమి చేతను, రామావధానియే యా రెండవ ఋణదాతను లేవదీసి యింత చేయించెనని శ్రీనివాసరా వూహించి తత్కోపముచే నతనికి శత్రు వయ్యెను. అతని కోపాగ్నికిఁ దమ దురాలాపము లనెడి శుష్కేంద్రన ములు దవిలించి మండింపఁజేసినవా రా యూరివారిలోఁ జాల మంది గలరు.

ఇట్లు వీ రందఱును గూడి చేసిన దురాలోచన ఫలమే, రామావ

ధాని యింట వివాహభంగముగాఁ బరిణమించినది. అయినను వారి కంతటితో సంతృప్తి గలుగలేదు. ఇంకను నవకాశము లభించినపు డెల్లను రామావధానిని మట్టిపెట్టుటకే వారి దృఢసంకల్పము. ఇంకను దమ పక్ష మభివర్ధింపవలెనని తలంచి శ్రీనివాసము శ్యామసుందరుని తోఁ జుట్టటికము చేసినప్పటినుండియుఁ దానును, దన సహాయులును నతనిని దమలోఁ గలిపికొని రామావధానియం దతనికి ద్వేషమును హెచ్చించిరి. వివాహభంగమునకుఁ దానే కారకుఁ డయ్యెను, శ్యామసుందరుఁడు రామావధాని తన కేదో గొప్ప యవమానము చేసినట్లు భావించి వర్తించువాఁడు గావునఁ దన వియ్యంకునితో సులభముగా నేకీభవించెను. ఏకీభవించుటయే కాదు, శ్యామసుందరుఁడు యూరివారి ప్రోత్సాహముచేఁ గుగ్రాహమగు రావూరు కాపురము వదలి యగ్రహారము వచ్చి శ్రీనివాసము గృహమందుఁ గాపురముండెను. ఆ యూరివారు ధనసంపన్నుఁ డగు నతఁడు తమ గ్రామము వచ్చినందుల కమితానందమును సూచించుచు, రాత్రిందివములతని నాశ్రయించి తిరుగుచుండిరి. గర్భదరిద్రులును, సోమరిపోతులును నగు నా యూరి విప్రు లేమిషన్నైనను నతనివలన ధనము లాగఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. కాని సర్వమును రాచుకొని తిను నాకుతాయి వంటి యా లుబ్ధుఁడు వారికిఁ గొఱుకఁబడునా? ధన విషయమునఁ గాక యతఁ డన్నివిధములచేతను వారితోఁ గలసి మెలసి వర్తించి వారి కానందము గూర్చుచుండెను. ఇట్లతని వియ్యంకుఁ డగు శ్యామసుందరుఁడు తమ యింట విడిసి, తనకు మాఱుగాఁ దన సహచరులకు నాయకుఁ డయి, తన శత్రువగు రామావధానిపై పగ సాధించుటకు నడుము గట్టుకొన్నందులకు శ్రీనివాసము మిక్కిలిసంతసించెను. ఈ యెగువవీధి చర్యలు విన్నప్పుడు రామావధాని కుటుంబమువా రా దుష్టులు దమ కెప్పు డెట్టి చిక్కులు సంభవింపజేయు

దురో యని భయపడసాగిరి. కాని రామావధాని కట్టి భయ మింతేనియుఁ గలుగలేదు. ఎగువవీధియే కాదు మఱికొన్ని యాళ్ళు చేరి యైనను ప్రత్యవర్తనగలిగి యితరులతో సంబంధము కల్గించుకొనక యుండెడి తన్న వారేమి చేయఁగలరని యతని యుద్దేశము. కాని దురాత్ములు నిరపరాధులగు సాధువులను గూడ బాధపెట్టక మానరన్న యంశ మతఁడు గ్రహించెనో లేదో?

౨

రుక్మిణి—(చిలునగవుతో) ఏమోయి! రామంబావా! ఎప్పుడు రాఁక?

రామారావు—(ప్రతిమందస్మితముతో) నీవు చూచినప్పుడే!

రు—పరిహాసమున కేమి? కాని నీ వెప్పుడు వచ్చితివి?

రా—ఎక్కడనుండి?

రు—ఇంగ్లండునుండి.

రా—వారముదినములకు ముందే వచ్చితిని.

రు—ఇంతకాలమునకుఁ బెండ్లమును, జుట్టములను, జూడవలె నని బుద్ధి పుట్టినది కాఁబోలు.

రా—కాదు. మా తండ్రిగారికిఁ జాల జబ్బుచేసినది. వెంటనే రావలయునని కేబిలువార్త వచ్చినది. అందులకై వచ్చితిని.

రు—(విచారమును సూచించుచు) ఆ, ఏమీ! జబ్బుచేసినదా? ప్రస్తుతము మామగా రెట్లున్నారు.

రా—తిరిగి జన్మించివారని చెప్పవలసి యున్నది. ఎట్లయిన నేమి? దైవానుగ్రహమువలనఁ బ్రస్తుతము నుఖులై యున్నారు?

రు—పోనిమ్ము,—నీ యదృష్టము బాగున్నది. దాని కేమి?
అక్కడ నందఱకును గుళలమా?

రా—ఎక్కడ?

రు—ఇంగ్లండులో,

రా—(పరిహాసముతో) ఆ, దొరలకు, దొరసానులకు నందఱ
కును—

రు—(తిరస్కారముతో) నీదొరలు, నీ దొరసానులు, ఎవరికిఁ
గావలయును?

రా—మచటి యందఱు ననగా?

రు—(పరిహాసముతో) బావ యెంతచదివినను దెలివి యెప్పటి
వలెనే యున్నదన్నమాట నేడు సార్థకమైనది. ఇంగ్లండు వెళ్ళి
చదివిననేమి? అమెరికాకు వెళ్ళి చదివిననేమి? లోకజ్ఞాన మెట్లు
రాగలదు?

రా—(నవ్వుచు) మఱి యా గూఢవచనము లేల? స్పష్టముగా
నడుగరాదా?

రు—ఓ వెట్టిబావా! నీ వంత చక్కగా గ్రహించి కొంటె
ప్రశ్నము లడుగుచున్నావు. కాని నా యడిగిన దెవ్వరి కర్థము
కాదు?

రా—(నవ్వుతో) మా తమ్ముని కుళలము నడుగుచున్నావా?

రు—కాక మఱేమి? నీ దొరలు, దొరసానులు నా కేల?
వారిందఱ తేమయిపోయిన నా కేమి? తుద కా యింగ్లం డా శాంతి
నముద్రములో మునిగిపోయిన నా కేమి?

రా—మీ తమ్ముడు కుళలియా యని యడుగరాదా? అంత
ద్రావిడప్రాణాయామ మెందులకు?

రు—(నవ్వుచు) ఇంగ్లండుదొరల శోమలహృదయములకు నా

ప్రశ్నము కంకోష్ట మగునని నా కేమి తెలియును?

రా—అబ్బ! మాటలాడనీయకున్నావే? అందులకే మన పెద్దలు చదువువచ్చిన యాడుది వంట—

రు—ఓహో! ఇంతకాలమును బాళ్ళాత్యదేశములం దుండి చదివి నేర్చుకొన్న సారాంశ మిదియా? ఆడుది చదువుకొన్న బనికి రాదన్న హైందవచాందసత్వము నీ హృదయము నింకను నంటిపెట్టుకొనియే యున్నదియా? బావా! నీ వంతకాలమునుండి యింగ్లండులో నున్నావు కదా! చదువుకొన్న దొరసానుల నెందఱనో చూచి యుండువు. ఎక్కడనో చూడనేల? నీవు చదువు తగగతిలోనే పెక్కు రుండవచ్చును. వారందఱును జెడిపోవుచున్నారనియే నీ యభిప్రాయమా? స్త్రీవిద్య దేశాభివృద్ధికిఁ బ్రధానహేతువని సంస్కర్తలెందఱో ఘోషించుచుండ నీవు కృతయుగపురుషునివలె మాటాడెదవేమి?

రా—ఓహో! చదువు వచ్చినంతమాత్రమున స్త్రీసంఘము బాగుపడుననియు, దేశాభివృద్ధికిఁ గారణ మగుననియు నీవు చెప్పగలవా? ఏ దొరసానియో, ఏ సంఘసంస్కర్తయో వచ్చి మీ కిది యుపదేశించినారు కాబోలును. రుక్మిణీ! ఇంగ్లండులో స్త్రీసంఘమంత స్వేచ్ఛాసంచారియై వర్తించుటకుఁ గారణము చదువే యని నా తలంపు. వారి ప్రవర్తన మరయఁగా నికఁ గొన్ని దినములలో వారు పురుషులను బశువులవలెనే యిష్ట మున్నపుడు కొని, యిష్టము లేనప్పు డమ్మివేయు పద్ధతికి వత్తురని నాకుఁ దోచుచున్నది.

రు—పురుషు లిదివఱలో నాచరించినది స్త్రీ లిప్పు డాచరింతురు; త ప్పేమి?

రా—స్థూలదృష్టి కది తప్పుగాఁ గనబడదు. కాని సంఘాభివృద్ధి కది యెట్టి భంగకరమో యాలోచించితివా? స్త్రీ పురుషు లిరు

పురుషు సంతారరథమునకుఁ జక్రములవంటివారు. అం దేచక్రము వెనుకఁ బడినను రథము ముందునకుఁ బోదు. అందుచే స్త్రీ పురుషులన్ని విషయములందును—అనగా, శౌరవమునందును, మన్యాదయందును, జ్ఞానమునందును, గార్యనిర్వహణమునందును, సమానులగు వర్తింపవలయును.

రు—చదువునం దక్కఱలేదా ?

రా—కావలెను. కాని ప్రస్తుతకాలపు చదు వక్కఱలేదు. అది స్త్రీల కనావశ్యకము. కేవలము జ్ఞాననేత్రమును దెఱపింపఁజేయు చదు వుండినఁ జాలును. బుద్ధికి సంస్కార మొనంగినఁ జాలును.

రు—ఇప్పటి చదువుల జ్ఞానసంస్కారముల నీయఁజాలవా ?

రా—ఈయకపోవు. ధనార్జనమునకుఁ దోడుపడునట్లు జ్ఞాన సంస్కారమునకుఁ దోడుపడవు.

రు—బావా ! నీమాట లనుభవమునకుఁ గేవలము విరుద్ధములు. ఇప్పుడు చదువుకొనుచున్న బి. ఎ. లకు, ఎం. ఎ. లకు జ్ఞాన సంస్కారము లలవడలేదందువా ఏమి ?

రా—అది కాదు నా యభిప్రాయము. సామాన్యజ్ఞానము గల్గించు చదువు వేఱు. విశేష జ్ఞానము గల్గించు చదువు వేఱు.

రు—బావా ! నీవు చెప్పినది తడవేరువలె నున్నది. నా కేమియు నిర్ణయము కాలేదు.

రా—ఇప్పటికాలమున విద్య రెండువిధములని పరిగణింపవచ్చును. ఒకటి సామాన్యవిద్య. రెండవది యుత్తమవిద్య. ఇంకను స్పష్టీకరింపవలె ననినచో సామాన్యముగా లోకవ్యవహారమునకుఁ బనికివచ్చుచు జ్ఞానము నిచ్చు విద్య సామాన్య మనియు, నొక్కొక శాస్త్రమునందుఁ బరిపూర్ణజ్ఞానమును గల్గించి ధనాదాయకమగునది యుత్తమమనియు నిర్ణయింపవచ్చును. పూర్వకాలమున విద్యావిషయ

మున నిట్టి విభేదము లేదా యని యడుగుదువేని, వినుము. ఉన్నను నిట్టి విభేదము లేదు. అప్పటి చదువునకు జ్ఞానమే ముఖ్యఫలము. ఒక శాస్త్రమును బరిపూర్ణముగా నభ్యసించవచ్చును. లేక తగు మాత్రమే నేర్వవచ్చును. అభ్యాసమును బట్టి జ్ఞానము వృద్ధియగుచుండును. ఎట్లు చదివినను నెంత చదివినను జ్ఞానమే ప్రధానోద్దేశమగుటచే జ్ఞానము లో మాత్రమే భేదము గాని తక్కినవానిలో లేదు. పూర్వము వైద్యశాస్త్ర మభ్యసించె ననుకొనుము. అట్లభ్యసించిన వాఁడందు జ్ఞానమును నఁపాదించి తనకు వీలగునంతవఱకు లోకమునకుఁ దోడ్పడుచుండెను. పూర్వము లోకసహాయతయే ముఖ్యముగాఁ బరిగణింపఁబడుచుండెను. ఇప్పు డట్లు కాదు. వైద్య మభ్యసించువారు, తాము సంపాదించిన జ్ఞాన తారితమ్యమును బట్టి యుద్యోగపదవులను, దాని కనుగుణముగు ధనమును సంపాదించుచున్నారు. ఇప్పటి చదువునకు ధనార్జనమే ముఖ్యఫలము కాని వేఱు కాదు. అందుచే విశేష జ్ఞానము గల్గించి ధనార్జనమునకుఁ దోడ్పడునది మాత్రమే యుత్తమవిద్య యని పరిగణింపఁబడుచున్నది. ఇందువలనఁ దేలిన సారాంశ మేమందువా యుద్యోగముల నాశించి ధన మార్జించువారికే కాని తక్కినవారి కుత్తమవిద్య యనవసర మనియు, నందుచే స్త్రీలకు ధనార్జనాదులతో నిమిత్తము లేదు కావున వారి కుత్తమవిద్య యనవసర మనియు నా యభిప్రాయము.

రు—ఇదియే పక్షపాతము. పరమేశ్వరుఁడు పురుషులకువలె స్త్రీలకుఁ గూడ బుద్ధి జ్ఞాన బలాదు లొసంగియుండ వీరు మాత్రము ఉత్తమవిద్య యేల యభ్యసించరాదు? ఉద్యోగపదవుల నేల? పొందరాదు. ధనము నేల యార్జింపరాదు?

రా—ఇందుఁ బక్షపాత మేమియును లేదు. నేను స్త్రీల కనవసరమంటిని గాని వలదని చెప్పలేదు. పరమేశ్వరుఁడు పురుషులకువలెనే

స్త్రీలకుఁ గూడ మనోబలాదుల నొనంగినను నవి గృహపరిపాలన మందు మాత్రమే యుపయోగింపఁ దగినవని యతని యభిప్రాయము.

రు—అతని మనస్సులో నీవు చొచ్చి చూచి వచ్చినట్లు మా టాడుచున్నావు. వీ రెల్లప్పుడును వంటయింటిలో నొకమూలఁ బడి యుండవలయు ననియు, నిరువదినాలుగుగంటలును బసరమువలెఁ బాటు పడి యూరు పేరు లేక యుండవలయు ననియు, బరమేశ్వరుని యభి ప్రాయమా? స్త్రీసంఘము నిట్లు నీచముగాఁ జూచుట పురుషులకుఁ దగునా? అందుచేతనే పశ్చిమఖండములందు స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమునకు బహుయత్నములు జరుగుచున్నవి. అట్లే మన దేశమునఁ గూడ స్త్రీ లేకీభవించి పురుషులను ధిక్కరించి స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించ వలెను. అంతియ కాని పురుషులు తమంత తాము స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్య మిచ్చెదరా?

రా—ఆహా! రుక్మిణీ! స్త్రీసంఘ మెట్టి దురభిప్రాయ పడు చున్నది! కష్టము! కష్టము!

రు—బావా! నీవు మా స్త్రీల దృష్టితోఁ జూచిన నీ కది దురభిప్రాయ మనిపించదు.

రా—ఆఁ. ఏమీ! నేను స్త్రీసంఘము సభోలోకమున కణచి వేయవలెనన్న మూర్ఖుడ ననియే భావించుచున్నావా? రుక్మిణీ! నే నట్టివాడను కాను. నే నడిగిన ప్రశ్నములకు సరిగ ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవా?

రు—ఓ! తప్పక. అడుగుము.

రా—పురుషులకంటె స్త్రీ లెందులో నస్వతంత్రతోఁ గాంచెము చెప్పెదవా!

రు—ఒకదానిలోనా! స్త్రీలు సర్వవిషయములలోను నస్వ తంత్రలే!

రా—అదియే! వివరముగాఁ జెప్పము.

రు—విద్యావిషయమున నస్వతంత్రులు గదా?

రా—ఆవిషయమై యిదివరకే చర్చించితిమి.

రు—అవును. అందు నీవాదము సరియైనదికాదు. ఉత్తమ విద్యస్త్రీల కేలవలదు? ఉన్నతోద్యోగము లేలచేయరాదు? ధనమేల యార్జింపరాదు? పురుషునివలె స్త్రీగూడ ధనమార్జించి తెచ్చుచున్నచో కుటుంబపోషణ విషయమై పురుషులకుఁ గొంతభారము తగ్గునుగదా? స్త్రీలకుఁగూడ నట్టి గౌరవమును బురుషులేల కలిగింపరాదు?

రా—ఆహా! ఎంత యవివేకము. రుక్మిణీ! భారతదేశమున నుత్తమజాతి స్త్రీలు పురుషులవలె గాయకవృత్తులపడి పొట్టపోషణ కయి ధనమార్జింప వలసినంత దౌర్భాగ్యస్థితి యింకను రాలేదు. ఆదుస్థితి రాకపోవుటచేతనే మనపవిత్ర భారతదేశమింకను గౌనయూపిరితో నున్నది. సత్యమాలోచింపఁ బ్రపంచమునఁ గల యన్ని తెగల వారికంటెను భారతీయులు స్త్రీల విషయమై చూపుచున్న మహాగౌరవ మిదియే. ఆంగ్లేయు.....

రు—చాలు. చాలు. గొప్పగౌరవమే? పోయిమూలఁగూర్చుండఁబెట్టుటయే స్త్రీలకుఁజేసిన మహోపకారము (అని వికటముగా నవ్వును)

రా—రుక్మిణీ! నీ యవివేకమునకు నాకు నిజముగా నవ్వువచ్చుచున్నది. స్త్రీని పోయిమూలఁ గూర్చుండఁబెట్టుటయని హీనముగా మాటాడితివి. దానినిబట్టి యాలోచింప స్త్రీలుగూడఁ బురుషులవలె వీధులలోను, కచేరీలలోను, సభలలోను, నుద్యోగములలోను, విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగవలెనన్న యభిప్రాయము వ్యక్తమగుచున్నది. అది సత్యమే కాదా?

రు—అవును. కాకేమి?

రా—నిజమాలోచింప. శ్రీ పురుషవ్యక్తులలో శ్రీవ్యక్తి
యమూల్యమైనది. వంశస్థితికి మూలమైనది. పూజ్యమైనది. అమూ
ల్యమగు రత్నమును నీవు చిల్లపెచ్చునలె నిర్లక్ష్యముగాఁ జూచి పాట
వేయవు. పెట్టెలోఁబెట్టి దాతువు. పూజ్యమైన దేవతాపీఠమును,
మైలబట్టలతో నపరిశుభ్రముగా వీధులందుఁ ద్రిప్పవు. అమూల్యర
త్నము పాటవేయఁదగినది కాదు. దేవతాపీఠము వీధులందుఁ
ద్రిప్పఁ దగినది కాదు. అట్లే శ్రీల మూల్య వస్తువులు.
పూజ్యరాండ్రు. వారు కేవలము గృహదీపికలు. నాల్గ్రాశ్రమములో నొక
దానికి హేతుభూతలు. కావుననే శ్రీరాముఁడు తన భార్యనుజూచి
“ఇయం గేహలోలక్ష్యీ” యని వచించినాఁడు. రుక్మిణీ! శ్రీలెప్పుడును
గృహమందు కై దీలవలె బంధిపఁబడుచున్నారని వాదించు వారు
గూడఁ గలరు. కాని యదికేవలము భ్రాంతియని నామతము. గృహ
స్థాశ్రమము నిజముగా నొకచిన్న రాజ్యమంటిది. ఆ రాజ్యమునకు గృహ
మే రాజధాని. శ్రీయే దానికధికారిణి. రాజ్ఞి. పురుషుఁ డామెకు
మంత్రివంటివాఁడు. మంత్రి రాజ్యాంగములను జక్కపఱచి రాజున
కెట్టి కొఱతయు లేకుండఁ జేయుచుండును. అట్లే గృహమేధి గృహ
మునకుఁ గావలసిన సకలసంభారములను సంపాదించి గృహిణి (రాజ్ఞి)
కెట్టిలోపమును రాకుండఁ గాపాడుచుండును. ఆగృహిణి పురుషుఁడు
గొనివచ్చిన వస్తువులను యధోచితముగా నుపయోగించి వలసిన పదా
ర్థములను సిద్ధముచేసి తనపరివారమును, భర్తను, గృహమునకు వచ్చిన
బంధువులను, నతిథులను బోషించును. పరిపా.....

రు—బావా! చాలు. చాలు. నీయుపన్యాసము. ఈరీతిగా
నుపదేశించి పురుషులింకను నిట్లెంతకాలము శ్రీలకన్నులలో దుమ్ము
గొట్టెదరో తెలియదు. బావా! ఆవిషయమై నేనుజెప్పెద వినుము.
శ్రీలు నీవన్నట్లు రాణులుగారు. వంటలక్కలు. ఇంటనున్న యంద

అకును బరిచారికలు. గృహమునందేలోపము వచ్చినను ముందుగాఁ జీవాట్లుదినవారు స్త్రీలు. ఉదయము మొనలాసాయమును వంచిన నడుమెత్తకుండఁ బనిచేసి వండి వడ్డించుట రాజ్జీత్వమా? ఇంటివారి కందఱకును బరిచార్యులుచేసి లోపమేదేని గల్గినచో వారిచేఁ జీవాట్లు దినట గృహాధికారమా? చాలు. చాలు గృహమొక సురణ్యము. అందున్న యాడుపడుచులు, మఱియు, బావలు, అత్తలు క్రూర శార్దూలములు. అందు స్త్రీయొక మృగశాబకము.....

రా—గుక్కణీ! ఆగు. ఆగు. నీయల్పజ్ఞానమునకుఁ బరితపించు చున్నాను. మూఢురాండ్రగు స్త్రీలు కొందఱు గృహము సరణ్యము గాఁ జేసికొన్నవారు గూడ లేకపోలేదు. కొందఱు స్త్రీలత్తింటికేగి పలుబాధ లనుభవించినవారును గలరు. అంతమాత్రమున లోకమంతయు నొక్కరీతిగా నుండునని చెప్పవచ్చునా? మఱియు వెనుకటిబాధలు మూఢత్వమువలనఁ గలుగుచున్నవి. ఆమూఢత్వము పోవుటకు విద్యాభ్యాస మావశ్యకము. విద్యవలన యుక్తజ్ఞానము పడసి యెవరి ధర్మములువారు గ్రహించి వర్తించినచో నెట్టిబాధలును సంభవింపవు. అప్పుడు గృహ సురణ్యముకాదు. భూలోకస్వర్గము. అప్పుడత్తింటి వారు క్రూర శార్దూలములుకారు—స్నేహనయాగౌరవపాత్రులగుహితులు—అప్పుడత్తింటికొడలు నీవన్నట్లు మృగశాబకము కాదు, నిజముగా గృహకమలమున నవతరించిన లక్ష్మీదేవి. ఇట్టిలోపము లెక్కడనున్నచో పరిశీలించితివా?—సంఘమునందుఁ గలవు. ముందుగా సంఘమునందుఁగల యిట్టి స్వల్పలోపములను దొలగించి సంఘమును సంస్కరింపవలయును. సంఘసంస్కర్తలని పేరు పెట్టుకొని వర్తించు వారు ముందుగా నిందులకు యత్నింపవలయును. సంఘమునిట్లు సంస్కరించి జ్ఞానసంపన్నముగాఁ జేసినపిమ్మట నప్పుడాలోచింపుడు. స్త్రీపురుషులలో నెవరెట్లు వర్తించుట బాగోయోజింపుడు. నిజమగు

సంఘసంస్కరణ మనగా నది. అంతియకాని స్త్రీలాచరింపవలసిన పనులు పురుషులును, పురుషులచరింపవలసినవి స్త్రీలు, చేయవలయు నన్నంతమాత్రమున సంస్కరణ మగునా? స్త్రీలున్నతవిద్యకై రాత్రిం దివములు శ్రమపడి యుత్తీర్ణులై యుద్యోగపదవులను బొందినంత మాత్రాన, సభలకెక్కి పురుషులవలె దీర్ఘోపన్యాసము లిచ్చినంతమా త్రాన, నునయాస్తమయములందుఁ బురుషులచెట్టఁ బట్టుకొని విశ్రాంతిస్థలముల విహరించినంతమాత్రాన, సంఘమభివృద్ధి పొందునని యెన్నఁడును దలంపకుము.

రు—(నవ్వుచు) బావా! స్త్రీలు వంటలక్కలై వంటయింట నుండుటవలననే సంఘ మభివృద్ధి చెందునని యా నీ యభిప్రాయము.

రా—అట్లని నే నెన్నఁచు ననలేదు. అనను. రుక్మిణీ! మాటి మాటికిని వంటలక్కలు వంటలక్క లనుచున్నావు లోకములో స్త్రీ లందఱు నట్లున్నారని చెప్పఁగలవా? ప్రజలు ధనికులనియు, సామాన్యులనియు, బీదలనియు మూఁడు తరగతులు గలరు. ఉద్యోగులు గూడ నదే విధముగా నున్నారు. ధనవంతులు గాని యున్నతోద్యోగమువలన నెక్కుడుగా ధన మార్జించువారు గాని తమ తమ భార్యలను వంటలక్కలనుగాఁ జేయలేదు. వారు భర్తలిచ్చు ధనము గృహకార్యములకై వినియోగించుచు, వంటలక్కలచేతనో వంటబ్రాహ్మణులచేతనో వండించి తన పతికిని పరివారమునకు నెట్టి లోపమును గల్గనీయక నిజముగా గృహరాజ్యము నేలుచు సుఖించుచున్నారు. వారల నటుండనిమ్ము. ఇక సామాన్యుల నాలోచింతము. ఇట్టివారే దేశమున లెక్క కెక్కువగా నున్నారు. ధనాదాయము తక్కువగుటచే ధనికులవలె సామాన్యులు వైభవముతోఁ గాలము పుచ్చలేరు. సామాన్య ధనాదాయము గలవారు గాని సామాన్యోద్యోగపదవులందున్నవారు గాని కుటుంబపోషణకై పై తరగతివారివలె గాక

యెక్కుడు శ్రమపడవలసి యుండును. చాలినంత ధనము లేకపోవుటచే నింట స్త్రీలు గూడ శ్రమపడవలసి యుండును. పురుషులు కచేరీలకుఁ బోయి యెత్తినచేయి దింపకుండఁ గాగితములు వ్రాసి వ్రాసి విసిరి పోయి యధికారులు పెట్టు చీవాట్లను సహించుచు నెట్లో ధనమార్జించి తెచ్చుచుండ నింట స్త్రీలు మాత్రము శ్రమపడి పురుషులు తెచ్చు ధనమును సద్వినియోగము చేసి పతిని బరివారమును, దన్నును బోషించుట తప్పగునా?

రు—తప్పే! అట్లు చేయనేల? ఆర్జించువాఁ డొక్కఁడు, తిను వారు పదిమంది యుండుటచే నిట్లు శ్రమపడవలసి యున్నది. మా స్త్రీల వాద మేమనగా, మేమును మీవలెఁ జదువుకొని యుద్యోగములను జేసి ధనమార్జించినచో కుటుంబపోషణము విషయమునఁ బురుషులకు శ్రమ యుండదుగదా? ఇంతే కాక స్త్రీ లింట బందీలవలె మూలబడి శ్రమపడ నక్కఱలేకుండ హాయిగా దిరిగి రావచ్చును. స్త్రీ పురుషు లిరువురును దెచ్చు ధనము కుటుంబపోషణమునకుఁ బుష్కలముగా నుండును. ఇన్ని లాభము లుండ.....

రా—రుక్మిణీ! నీయభిప్రాయము తెలిసినది. ఉద్యోగములు చేసి స్త్రీలుగూడ ధనమార్జితు మనుచున్నారు. ఇంటనుండి పనిచేయుటకంటె నుద్యోగములు చేయుట సులభమని నీతలంపుగాఁబోలును. అట్లెన్నఁడును శ్రమపడకుము. మీరొ చదువుకొని గుమాస్తాలగాఁ జేరినచో నెత్తినచేయి దింపకుండ దినమునకు బండెడుకాగితములు వ్రాయవలసియుండును. ఇంకను గాలముచాలనిచో నింటికిఁ దెచ్చుకొని కూడఁ బాటుపడవలయును. లేక ఉపాధ్యాయులుగా జేరినచో గొంతుకపగులునట్లు బాలురతో బాలికలతో బోధింపవలయును. శ్రమపడకుండ ధనమెట్లు వచ్చును? చేసిన పౌరపాటుల కధికారులును తలవాచునట్లుగాఁ బెట్టుచీవాట్లుమిగులును. రుక్మిణీ! ఈయు

ద్యోగములు చేసిన స్త్రీల కెట్లు సుఖమబ్బునో చెప్పము? ఇంతకంటె స్త్రీ లింటి నండియే తగురీతిని శ్రమపడి పలువురనోళ్లలోను బడక, యధికారుల నిందావాక్యములకు గుఱిగాక కాలముగడపుట మేలు కదా? కుటుంబపోషణకుఁ జాలినంత ధనమక్కఱలేదా యని యందు వేమో విసుము. స్త్రీయుఁ బురుషుఁడు నిరువురును ధనమార్జించి తమయింటిని, దమసర్వస్వమును, దమ జీవనోపాధిని నొకవంటలక్క కప్పగించి యామెపెట్టునది తీని పరాధీనజీవన మొనర్చుటకంటె స్త్రీ లింటిపట్టుననుండి పురుషుఁడుతెచ్చిన ధనమును యుక్తముగా విని యోగించి కుటుంబమును బోషింపవచ్చును గదా? నీవు నీయింటిని బాగుచేసినట్లు వంటలక్క బాగుచేయదు నీవు నీధనమును వస్తు సామగ్రిని బాదుపుగా వాడినట్లు వంటలక్క వాడదు. వంటలక్కలకుఁ గాని వంటబ్రాహ్మణులకుగాని గృహాధికార మిచ్చినచో బదిరోజులకు సరిపడు భోజనసంభారము లొక్కరోజునకు సరిపుత్తురు. మీ రెంత తెచ్చిపోసిన నేమిలాభము? దక్షతలేని యింటికి వేటొకచోటనుండి లక్షలకొలది పదార్థములు వచ్చినను మిగిలియుండవు. ఎన్ని నదీప్రవాహములు పాతీనను గండెపడిన తటాకములో నీరు నిలువదు. పైనుండి తెచ్చిన పదార్థములకు పొందికగా వినియోగించువారింట నొకరుండ వలెను. ఆగృహాసీతి స్త్రీకిఁ దెలిసినట్లు పురుషులకుఁ దెలియదు. రుక్మిణీ! ఇంట స్త్రీలు వంచిన నడుమెత్తకుండఁ బనిచేయవలయునని మాటిమాటికి ననుచున్నావు. ఏవనియుఁ జేయకుండ నుండుట సుఖమని నీయభిప్రాయమా! అట్లయినచోఁ గుంటివారు గ్రుడ్డివారు మిక్కిలి సుఖవంతులని భావింపవలయును. తాలు బండలు పడినచోటునఁ గడలకుండ నుండును. అదియు సౌఖ్యమనియె భావింపవలసి యుండును. పరమేశ్వరుఁడు మనకిచ్చిన యవయవములచేఁ దగురీతిని బనిచేసినప్పుడే దేహసౌఖ్యము, ఆరోగ్యభాగ్యము గల్గును. అట్లు పాటుపడి గృహ

మును శుభ్రపడిచి తననేర్పచే భూతలస్వర్గముగాఁ గల్పించుకొని యత్యంతశ్రమపడి వచ్చినపటికిఁ బరిచర్యలోనర్చి సంతసింపఁజేసి యతనివలన గౌరవముపడసి సుఖించి సంతారమునకు ముఖ్యఫలమగు సంతానమును బడసి పోషించుచు దత్తంగళివలన దానున బతియు నపారసౌఖ్యానందములను జెందుచు నుండిన గృహమప్పుడెట్లుండునో తెలియునా? దీనికంతకును హేతుభూతలు స్త్రీలే కదా?

రు—అవునుగాని స్త్రీలు బిడ్డలను గను యంత్రములనుగాఁ జేయవలయునని నీయూహయా?

రా—అవునవును. రుక్మిణీ! ఇట్లు వాదించువారు గూడఁ గొందఁ టున్నారని యెఱుంగుదును. వారు కేవలము మూఢులని చెప్ప వలయును. స్త్రీలను యంత్రములతోఁ బోల్చుట త్యంతావివేకము. యంత్రములు వస్తువుల నుత్పత్తి చేయుచున్నట్లు స్త్రీ పురుషులే పిల్ల నుద్భవింపఁ జేయుచున్నారని వారి తలంపు. ఆహా! ఎంత యవివేక ము. సంతానము పడయుటకు స్త్రీ పురుష సంగమమమే కారణమని వారి యభిప్రాయము కాఁబోలును. అది కేవలము పొరపాటు. సంతానము పడయుటకు స్త్రీ పురుషసంగమము నిమిత్తకారణము. ప్రధాన కారణము భగవత్సంకల్పము. అట్లే కానిచో స్త్రీ పురుష సమావేశము గల్గినంతమాత్రమునఁ బిల్లలు పుట్టవలసి వచ్చును. పిల్లలు లేని గొడ్డుదంపతులకు సంగమము లేదనియే చెప్పఁగలవా? సంతానము కనుటకును మానుటకును స్త్రీ పురుషులయిష్టము కాదు. భగవదనుగ్రహ మిళితమగు పూర్వపుణ్యమువలన సంతానము గల్గు చుండనదియు నిప్పటి యల్పబుద్ధులకు వెగ టనిపించుచున్నదే. ఆ పాతరమణీయము లగు నిట్టి యుపదేశము లొనర్చి జాతిమతసంఘాభి వృద్ధికి హేతుభూతలగు యువతీమణుల నిట్లు గృహధర్మములకు విముఖులను జేయు పీరు సంఘసంస్కర్తలా? లేక సంఘసంహర్తలా?

లోకమునఁ జెడుగు వ్యాపించినంత వేగముగా మంచి వ్యాపింపదు. పెట్టెలలో నున్న రత్నములవలె మాఱుమూల వల్లెటూళ్ళలో నున్న పవిత్ర హిందూనుండగులను బయటికిఁ దీసికొని వచ్చు సంఘసంస్కరణ వ్యామోహము నేమనవలెను? రుక్మిణీ! ఇట్టి వ్యామోహము లకుఁ లోఁ బడకుఁడు. సనాతనధర్మములను విడిచిపెట్టకుఁడు. గృహ ధర్మములను ద్యజింపకుఁడు. పూర్వులు దూరదృష్టితో నేర్పఱచిన పద్ధతులన నాలోచితముగా నల్పదృష్టితోఁ ద్రోసి వుచ్చకుఁడు. చదువుకొండు. జ్ఞాన మార్జింపుఁడు. గృహములం దుండు దురాచారములను ముందుగాఁ దొలఁగింపుఁడు. పిమ్మట సంఘదురాచారములను మడియింపుఁడు. అప్పటికిని సంఘమందు లోపము లుండిన సంస్కరించుకొనవచ్చును.

రు—బావా! పూర్వు లేర్పఱచిన పద్ధతు లన్నియు మంచి వనియే నీ తలంపా?

రా—కాక మఱేమి?

రు—కాదు.

రా—ఆ విషయ మిప్పుడు చర్చింప నవకాశము లేదు.

(అని లేచును.)

రు—మ తెప్పడు వచ్చెదవు.

రా—రేపు.

రు—కాఫీ కిక్కిడికే రావలెను జామా.

రా—అట్లే.

రామారావు దా యూరుకాదు. పొరుగురు. రామయ్యగ్రహార
ములో మెఱకవీధిలో నతని పినతల్లిగారియిల్లు గలదు. రామారావు
చిన్నతనమునందే మాతృహీనుడై పినతల్లిచే బోషింపబడెను.
అతనికిఁ బినతల్లియం దమితభక్తి. తండ్రి దుస్సహరోగపీడితుడై
మృత్యువునోటబడ సిద్ధముగా నున్నాడని వార్త వచ్చినందున
రామారా వింగ్గండునుండివచ్చి తండ్రి దైవానుగ్రహమువలనఁ గొన్ని
దినములకు స్వస్థచిత్తుడౌకగా నతని యనుమతినిబొంది తిరిగి యిం
గ్గండునకుఁ బ్రయాణపన్నుడౌ డయ్యెను. కాని తనతండ్రిని జూడ
వచ్చిన పినతల్లి తను యూరువచ్చి రెండుమూఁడు దినములయినను
నుండకతీఱదని పట్టుపట్టుటచే రామారావు చేయునదిలేక రామయ్య
గ్రహారమునకు వచ్చెను. అతఁడును, నతని స్నేహితుఁడగు సుదర్శన
రావును గలిసి చదువుకొనుట కింగ్గండున కరిగి రెండుసంవత్సరము
లయినది. రామావధాని కూతురగు రుక్మిణియే యా సుదర్శనుని
భార్య. అతఁడు తన భార్యతో మోదంతము తెలిసికొని రావలయునని
కోరెను. అందుచే రామారావు రామావధాని యింటి కరుగుటయు
రుక్మిణితో సంభాషించుటయు సంభవించినది.

ఇదివఱలో రుక్మిణి నాతఁ డెఱుంగును. కాని యప్పు డామెముగ్ధ.
ఇపు డామె యువతి. ఆమె శరీర మిపుడు యౌవనవిలాసములతోఁ
దొలఁకాడుచు, వర్ష కాలనదివలెఁ గనులకు విందుసేయుచుండెను. ఇపు
డామె చూపులందుఁ జాంచల్యము, వాక్కులందుఁ జాతుర్యము నెల
కొనియుండెను. హిందూసంధర్మణులం దిట్టి సౌందర్యము వాక్పా
తుర్యము, విద్యాపాటవము గలదని రామారా వెఱుంగఁడు. రూప

మందును, జమత్కారమందును, వాక్పాతుర్యమునందును, వివేకము నందును, బాళ్చాత్యస్త్రీలు నుక్కిణిమందు దిగదుడుపునకయినను బసికిరారని రామారావు గ్రహించెను. అతఁడు పినతల్లి యింటికి వచ్చెను. పినతల్లి యతని కత్యాదరముతో సరసపదార్థములు సిద్ధము చేసి యుంచెను. కాని యతఁడు రోగివలె నేమియును భుజింపలేక పోయెను. పినతల్లిచేసిన సరసపదార్థములకంటె నుక్కిణి పలికిన సరస పదార్థములే యతనికి మిక్కిలి యింపుగనుండెను. “నాయనా ! అదేమి ? ఏమియు దిన్నావు కా” వని పినతల్లి మాత్రముతోఁ బ్రశ్నించెను. రామావధానిగారి యింట సల్పాహారము గుడుచుటచేఁ దన కాకలి లేకపోయెనని యతఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అయి యుండునేమోయని యింక నామె యతని బ్రశ్నింపలేదు.

రామారా వెట్లో భోజనము ముగించి లేచిపోయెను. చిఱుతిండి తినుటచే నాఁడు తన కొడు కేమియు భుజింపలేకపోయెనని పాప మాతని పినతల్లి గొణుగుకొనుచునే యుండెను.

అది వేసవికాలము. శుక్లపక్షము. వెన్నెల ముడిరిసినదిసములు. చందురుఁడు తనకాంతి సంతతులలో లోకము నోలలాడించుచుండెను. చల్లని మెల్లగాలి ప్రసరించి పగటిపూటఁ జండభానుని తీవ్రకిరణము లచే వాడివత్తిలయిన లోకమునకుఁ బ్రాణము వోయుచుండెను. పినతల్లికొడుకుఁ బండుకొనుటకై నడివాకిట మంచమువేసి మెత్తని పరుపు నమర్చి దానిపై మల్లెపువ్వువలె మిక్కిలి తెల్లనగు ధాతవస్త్రమును బాటచెను. ఆవెన్నెలలో నా మలయమారుతములో నా సెజ్జ శయనించినవారి కధికసౌఖ్యము నీయకపోదు. దానిపైఁ బండినంత మాత్రమున మానవులు నిద్రాదేవత విభ్రమములకుఁ జిక్కి పరవశులు కాకపోరు. భుజించి లేచినవెంటనే రామారా వాతల్పమున శయనించెను, కాని నిద్రాకాంతయాపరమవిరక్తునిఁ గొంచెమైనను వంచింప

లేకపోయెను. అతడు మంచమున వెలికిలబండుకొని నీలాకాశసరో
వరమధ్యమున వెలుగొందు తెల్లతాగురీపువ్వువలె నోచు చంద
మామ నీక్షింపసాగెను. అతని కాచంద్రకిరణపరంపరామధ్యమున
రుక్మిణి నుండరరూపము తాండవమాడుచున్నట్లుండెను. ఆనుందరి
తళుకుబెళుకు చూపుచును మందహాసలలితవదనారవిందమును, నవమల్లి
కాకలికావళిని నిరసించు దశనపంక్తియు నా వెన్నెలలో మాటిమాటికి
బొడకట్టుచునే యుండెను. ఏమీలితనేత్రుడై యతఁ డాజివ్వనిరూప
మునే ధారణ చేయుచుండెను. ఊహలు సమద్రతరంగములవలె
బరంపరలుగా వెడలఁ జొచ్చెను. భావనాప్రపంచమున నా మానిని
రూపమును వీక్షించుచున్నను దానిని బ్రత్యక్షముగాఁ జూడకుండ
నుండుట యతనికి మిగుల దుస్సహమయ్యెను. ఆమెను సందర్శించు
టకు మఱునాఁటిదాఁక గడుపుపెట్టినందుల కపు డతఁడు మిగుల వగవ
నారంభించెను. మఱునాఁడు వచ్చెదనని చెప్పి యానాఁడే యంత
రాత్రివేళ వెళ్ళుట యనుచితమని తలపోయఁజొచ్చెను. అతఁ డిట్లు
భావనాతరంగపరంపరాఘాతములచే నలయుచున్న సమయమున నతని
పినతల్లి భుజించి యిల్లు నవరించుకొనివచ్చి యతని మంచమునకు
సమీపముగా నేలను జిరికిలపడి యతనితో “నాయనా ! విదేశ
ములలో మిక్కిలి కష్టపడుచున్నావు. బాబూ ! ఈదేశపు కూరలు
దొరకునా ? ప్రతిదినము పప్పు వండుదురా ! భోజనము బాగుగా
నుండునా ? ” యని యవ్యాజమగు పుత్త్ర ప్రేమతో నడుగఁ
జొచ్చెను. కాని యా పలుకులు రామారావునకు పినబడలేదు.
అతఁ డందులకు సమాధాన మీయకపోవుట గాంచి యా వృద్ధ,
తన కుమారుఁడు నిద్రించినాఁ డనుకొని యచ్చోటు వదలిపోయి
శయనించెను. కాని యతఁడు నిద్రింపలేదు. నిద్రాసుఖమున కతఁడు
మిగుల యత్నించెను. కాని పంతము పట్టినట్లు నిద్రాకాంత యాతని

చెంత కయినను జేరలేదు. కామపరితప్తుడై విపరీత వర్తనుడగు సతని సమీపింప స్త్రీలు సాహసింపఁగలరా? ఆతఁ డట్లే శయనించి యుండెను. ఊరంతయు మాటు మణఁగెను. ప్రకృతి యంతయు నిస్సభమై యుండెను. చంద్రుఁడు క్రమముగాఁ బడమట దిశ నలంకరించెను. ఎన్నియో సక్షత పరంపర లతని విపరీతావస్థను జూచి పరిహసించుచున్న వేమో యన్నట్లు మిక్కిలి ప్రకాశించుచు నీలా కాశమునఁ బ్రయాణమును సలుపుచుండెను. అవి యన్నియు రామారావు చూచుచునే యుండెను. కొంతసేపటికి రాత్రి గంభీరభావమును విడిచి వెలవెల పాటెను. ఇట్లు రామారా వారాత్రి యంతయు జాగరణము చేసి యతి కష్టమున శయ్యాతలమును వదలి కాల్య కరణీయములు నిముసమాత్రము నెఱవేర్చి “ప్రాతఃకాల భోజనము సిద్ధము చేయుచున్నాను. తిని వెళ్ళు”మని పినతల్లి బతిమాలినను వినక నాఁడు రామావధానిగారి యింటికిఁ గాఢీ త్రాగుటకు వెళ్ళేదనని చెప్పి యందుల కామె యిచ్చు ప్రత్యుత్తరమును వినిపించు కొనకయే వెడలిపోయెను. ఇతఁ డరుగునప్పటికి రుక్మిణి సర్వము సన్నద్ధముచేసి, వచ్చిన రామారావు నాదరించి, పాలిపోయిన ట్లున్న యతని ముఖమును జింతనిష్ఠులకన్నను నరుణారుణములగు నతని నేత్రములను గాంచి మందహాస కాంతులుకపోశయుగమునఁ దాండవ మాడుచుండఁ గాఢీయును, తినుబండములు సతని చెంతకుఁ గొని వచ్చుచు “బావా! నేఁడు నీ ముఖ మేల యంత వెలవెల పోవుచున్నది? కన్నులు కలు ద్రావిన ట్లంత రక్తము లైనవేమి? రాత్రి వేకాడుచున్నావు కాఁబోలును. మరల నింగ్గండునకుఁ బోయినచో నిట్టి వినోదముల కవకాశము లేదని యట్లు చేసితివి కాఁబోలును. నీవు జాగరణము చేయుచుండఁ జూచి మీ పినతల్లి యూరకుండునది కాదే” యని పల్కుచుండ రామారా వందులకు సమాధానము

చెప్పలేక, ప్రసంగాంతరమునకు మార్పవలెనని యెంచి “రుక్మిణీ! ఈ యుపమ నీవే సిద్ధము చేసితివా? బాగు. బాగు. మిక్కిలి రుచిగా నున్నది. ఈ యుపమ నిరుపమానముగా నున్నది. ఈ కాఫీ శంకర విలాసును మించిపోవు చున్నదేయని పల్కుచు నామెను బొగడుచు, దృష్టిగఁ దిని త్రావెను. రుక్మిణి మందహాస శోభిత వదనారవిందయై, తన తథుకు బెథుకు చూపుల నెడిగాలముచే నతని మనోమత్స్యమును బట్టి బయటికి లాగుచున్నట్లతని దృష్టి పఱపి సమీపమునఁ గూర్చుండెను. రామారావు ప్రదేశపూరితుడై గాలి తాకున సుడి వడు నెండుటాకు విధమున సంచలించు చిత్తమును గొంతవఱ కైనను లొంగదీసికొనలేక ప్రకృతికి మీటిపోయి యుండెను. అందుచే రుక్మిణితో నేదో చెప్పఁబోయి యెలుగురాలృడుటచే నిఁక మాటాడ లేకపోయెను. ఇ దంతయు నెఱుంగని రుక్మిణి యెప్పటియట్లు సమీపముననే కూర్చుండి “ఏదీ ! బావా ? నిన్నటి తరువాయి వాదింతువా?” అని పలికెను.

మానసోద్రేకమును గొంత మరలించుకొని గొంతు సవరించుకొని “కానిమ్ము. నీ వడుగదలచిన దేదో అడుగు” మని పలికెను.

రు—పూర్వు లేర్పఱచిన పద్ధతు లన్నియు మంచి వనియే నీతలంపా ?

ఆమె యట్లుగుచున్నపుడు రామారావు రుక్మిణి చేతఁబట్టుకొని యామె తొడపై నుంచుకొన్న యొక మాసపత్రికను వంగి తీసికొనెను. అతఁ డట్లు తీసికొనుట పత్రికాపేక్షచేఁ గాదు. రుక్మిణి శరీర స్పర్శ కపేక్షించి యట్లు చేసెను. రుక్మిణి యే మఱిపాటుతో నుండుటచే నతని మనోరథ మీడఁజెను. దానివలనఁ నతఁ డమృత ప్రవాహమున మునిగినంత సౌఖ్య మనుభవించినట్లు భావించెను. ఆకస్మికముగాఁ బరపురుషస్పర్శ సంభవించినందులకు రుక్మిణి ద్రుశ్య

పడెను. కాని యా వికారము తన చిఱునవ్వు కాంతి సంతతులలోఁ గన్పడనీయక “బావా! చెప్పవేమి? నా యడిగినదానికి సమాధానము చెప్పవేమి?” అని మరల నడిగెను.

ఉద్రేకాతి శయముచే రామారా వట్లు రుక్మిణి శరీరమును దాకియు, సకార్యకరణ మాచరించితి నేమోయన్నభయ ముదయించుటచేఁ గొంచెము స్వస్థుడై తన చేతిలోనున్న సూసపత్రిక పుటలు తిరుగువేయుచు “రుక్మిణీ! నీ ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పచున్నాను. నీ వట్లు సమూహముగా నడిగిన నెట్లు సమాధానమియఁగలను? నీ వడుగఁ దలంచిన జేదో ప్రత్యేకముగా నడుగుము” అని పలికెను.

రు—పూర్వు లేర్పడిచిన ధర్మ నిబంధనలు స్త్రీ పురుషుల కిరువరకును సరిగానే యున్నవా?

రా—కాకేమి?

రు—స్త్రీలవిషయమై పక్షపాతము చేయలేదా?

రా—లేదు. ఏమి చేసియున్నారు?

రు—పసి బాలికలకు వివాహము విధించుట పక్షపాతము కాదా !

రా—నీవు చెప్పిన విషయములలో మహర్షులు స్త్రీ పురుషుల విషయమై సమబుద్ధితోనే వర్తించినారు.

రు—పెండ్లియన నేమో యెఱుఁగని పసిపిల్లలకు వివాహము విధించుట చూడ కేవలము స్త్రీలయెడలఁ బక్షపాతము చూపింపఁగా నీవట్లందువేమి?

రా—రుక్మిణీ! నీవు పొరపడుచున్నావు. హిందూమత ప్రకారము ప్రతి వ్యక్తికిని జేయవలసిన కర్మజాల మెంతో కలదు. అట్టి కర్మాధికారము గల్గుటకు ముందుగా సంస్కారము లొనర్పవలయును.

పురుషున కుపనయన సంస్కారమువలె స్త్రీలకు వివాహ సంస్కారము విధింపఁబడినది. పూర్వులు స్త్రీ పురుషుల విషయమై సమబుద్ధితో వర్తింపలేదా?

రు—లేదు. స్త్రీల కా సంస్కారమే మహాపదల నొదవించుచున్నది. భార్య వివాహము స్త్రీల జీవనము యోగ్యమున కణచి వేయుచున్నది కాదా!

రా—ఎట్లా, చెప్పగలవా?

రు—నో రెఱుంగని పిల్లలకు వివాహములు చేయుచున్నారు. ఒక వేళ దాని పతి మృతినొందిన నెఱ నా బాలిక గతి యేమి కావలయునో చెప్పవలయునా? దేశమున వితంతువులసంఖ్య యెంత పెచ్చి పోవుచున్నదో నీకుఁ దెలియదా?

రా—రుక్మిణీ! మఱి యేమిచేసిన యుచితమని నీయాహ?

రు—స్త్రీలకు యవతీవివాహములు—అనఁగా నధమపక్షము పదునాఱు వత్సరములకు లోపున వివాహ మొనర్పరాదు. దానివలన నెన్నో లాభములు.....

రా—రుక్మిణీ! ఆగుము. ఆగుము. అట్లుచేయుటవలన వితంతువులసంఖ్య తక్కువగునని నీయభిప్రాయమా ఏమి? అట్లేప్పుడును కాదు. ఎనిమిది తొమ్మిదేండ్ల ప్రాయము మొదలుకొని యుండవలసిన వితంతువు లిప్పుడు పదునాఱేండ్ల ప్రాయము మొదలుకొని యుందురు. ఇందు తారతమ్య మేమిగలదు?

రు—అది కాదు. బాలికలకు యుక్తవయస్సు వచ్చినప్పుడు వివాహమైనచో, తాము వరింపఁజోవు పురుషుని గుణగుణములు చక్కగా నాలోచించి యోగ్యతముని నెంచుకొనఁగలరు. దానివలన నిహలోకయాత్ర పరమసుఖముగా నడుచును. వివాహ స్వాతంత్ర్యము స్త్రీలకు లేనిచో లాభములేదు. అది తల్లిదండ్రులపై విడిచినచో

వారే సామాన్యనితో పెండ్లిచేయుదుగు. దానివలన స్త్రీజీవనము దుఃఖిదాయకమగుచున్నది.

రా—అయ్యో! ఎంత విపరీతముగా మాటాడుచున్నావు! తమ కుమారికిఁ దల్లిదండ్రు లవగుటయందైన వరుని గట్టిపెట్టుదురా? ఎంతమాట యన్నావు! నిజముగా లోకములో స్త్రీకిఁగాని, పురుషునికిఁగాని పరమాపురుషులు తల్లిదండ్రులు. వారు తమ బాలికవివాహము విషయమై యామె పుట్టుకనుండియు మంచివరునికై వెదకుచునే యుందురు. విద్య, ధనము, వయస్సు, కులము, సాంప్రదాయము, ప్రవర్తనము మొదలగు నవన్నియో యోజింతురు. లోకానుభవ జ్ఞాతలగువారు పరిశీలించినట్లు యశావనవతులగు వారు పరిశీలింపనే లేరు. పదునాతేండ్లు వచ్చినంతమాత్రమున లోకజ్ఞాన మంకురించునా? భావిసుఖదుఃఖములను, సర్థాసర్థములను నిర్ణయించుకొనఁగలదా? యశావనావిర్భావవశమున యుక్తాయుక్తము లెఱుంగక యయోగ్యునే యెన్నకొనునేమో! తల్లిదండ్రుల వరాన్వేషణము విపరీత మెప్పుడును గాదు. నూటి కొకటి కోటి కొకటి యుండినది లెక్కింపఁదగినది కాదు.

రు—బాల్యమునండే వివాహమైనచో స్త్రీల కున్నతవిద్య రాదు.

రా—ఆవిషయమే యిదివఱలో చర్చించితీమి.

రు—బాల్యవివాహములవలన మఱియొక పెద్దచిక్కున్నది. స్త్రీవివాహిత కాఁగానే యామె యందు భర్తకేకాని తల్లిదండ్రులకు న్వాతంత్ర్యము లేకున్నది. తగిన వయస్సు రాకమునుపే పిల్లలతల్లియై తన్నును, తన సంతానమునుగూడ మిగుల దుర్బలులనుగాఁ జేయుచున్నది. దుర్బలులగాఁ జేయుటయే కాదు, తనకును దన సంతానమునకునుగూడఁ బ్రాణనాశమును గల్గించుచున్నది. ఇది దేశమున

కెంత నష్టమో తెలుపవలయునా?

రా—నీ వన్నది గొప్ప కారణము కాదు. అది దంపతుల యొక్కయు, బెద్దలయొక్కయు నియమములకు లోబడియుండును. సామాన్యముగాఁ బెద్దలు నూతన దంపతులను గొంతవఱకు సంపర్కము లేకుండఁ జేయఁగలరు. అప్పుడు నీ వన్న చిక్కు తొలఁగి పోవుచునే యున్నది. ఒకవేళ యువతులు తమ బుద్ధిచాంచల్యము వలననో, లేక చంచలహృదయులగు పురుషుల టక్కరి వచనములకు లోబడియో వివాహిత కాక పూర్వమే నియము నుల్లంఘించి సంతాన వత్తు లయినచో నీవు చెప్పినదానికంటెను బెక్కు చిక్కుల పాలఁ బడవలసివచ్చును గదా! కామ మెట్టివారికిని నలంఘనీయమైనది. అది మనల నెప్పు డేవిధముగాఁ ద్రిప్పినో యెవ్వరును జెప్పఁజాలరు. కామాంకురములు తల యెత్తక పూర్వమే స్త్రీలు వివాహితలై యుండుట సర్వశ్రేయోదాయకమని మనపూర్వు లట్లు నిబంధనలొనర్చి యుందురు. అది స్త్రీ సంఘమున కచాయకర మెప్పుడును గానేరదు.

రు—దీని కేమి కాని పునర్వివాహము విషయమై పూర్వులు స్త్రీలయెడఁ బక్షపాతము చేసినారని యంగీకరింతువా?

రా—సర్వసములగు వారల్లేల కావెందురు?

రు—బాగు. బాగు. నీ వాదము సరసముగానే యున్నది. పదియేండ్ల బాలికయైనను బతివిహీనయైనచో నిక యావజ్జీవము నట్లుండవలయునే కాని పునర్వివాహము వలచుపడదట. అరువదేండ్ల వాడైనను పురుషుఁడు భార్యవియోగ మొందినచో భార్య మరణించిన పదుమూడవనాడే వేతొక బాలికను బెడ్లాడవచ్చునట. దీని నేమందువు? ఇది సర్వ సమత్వమే కాఁబోలు.

రా—రుక్మిణీ! దీనికి సమాధానము చెప్పట నీ వడిగినంత సులభమైనదికాదు. ఆ సమాధానమునకు ముందుగా నీ వొక యంశ

మును స్మృతిపథమున సంచలయును. ప్రస్తుతము లోక పరిస్థితులను జూచుచున్నావు కదా? విద్యావివేకశూన్యలై యూరు పేరు లేనట్టి యనమర్థులు కొందఱు పేరును బ్రతిష్ఠయు సంపాదించఁదల పోసి తమ మనోరథ మీఁదేర్చుకొన మార్గాంతరము కానక, సంఘ సంస్కర్తల మని పేరు పెట్టికొని, సామాన్యులకు దురవగాహములను ధర్మశాస్త్ర నిబంధనల సాంప్రదాయార్థములను గ్రహింపనేరక, నిజముగా స్త్రీ సంఘము నుద్ధరించుటకై జగశ్చియం దవతరించిన పర మేశ్వరులవలె మాటాడుచు స్త్రీసంఘమునందు తేనిపోని యాందోళనము కల్గించుచున్నారు. ఆ సంఘ సంస్కర్తలు వచించినది సూక్ష్మదృష్టిచే నాలోచింపక యది సత్య మేమోయని భ్రమించి విద్యావతులయ్యును గాలితాఁకున గదలు దీపశిఖ వడువునఁ జిత్తములు చలింప స్త్రీ లాందోళన మొంది యుక్తాయుక్తములు తెలియక స్వధర్మములు త్రోసివుచ్చి ధర్మములను, ధర్మ నిబంధనములను, దత్కర్తలను గసిదీఱి నిందించుచున్నారు. నీ వా వాదోపవాదముల నన్నిటిని దూరముగాఁ ద్రోసియుంచుము. నిర్మలచిత్తవై వినుమా. అప్పుడుకాని నీ నాక్యములు నీ బుద్ధికిఁ జొరవు. బుద్ధిని జొచ్చినగాని మంచిచెడ్డలను, లాభాలాభములను, యోజింపఁజాలవు. దీని తత్త్వమును దెలిసికొన సూక్ష్మ బుద్ధిని, దూర దృష్టిని సుపయోగించి చూడుము.

రు—అట్లే చేసెదను. కాని నీవు చెప్పఁదలచినది చెప్పుము.

రా—పూర్వులు స్త్రీలకుఁ బునర్వివాహ నిషేధ మొందుల కొనర్చిరో దానిని గూర్చియే చెప్పుచున్నాను, అంతియకాని యది యిప్పుడు సంఘ మాచరించుచున్నదా? ఆచరింప సాధ్యమా? యసాధ్యమా! యను సంశయములను జర్చింపలేదు.

రా—మన మెన్నో జన్మము లెత్తి మన పూర్వకర్మ వశమున జంతుకోటిలో నుత్తమమగు మానవజన్మ మెత్తితిమి కాదా?

రు—అవును.

రా—ఇట్టి యుత్తమజన్మము పడసినందులకుఁ జరకాలము నుండి వెంటబడించి వచ్చుచున్న కిర్మబంధనములనుండి మన యాత్మలకు ముక్తులను జేయుటయే ముఖ్యఫలము కదా?

రు—నిశ్చయమే.

రా—అట్లు ముక్తి వడయుటకు మానవజాతి కంతయు స్వర్గతగలదు. మఱియు మానవులకుఁ బరమపదము మిగుల సమీపముగా నుండును.

రు—సరియే.

రా—ఆ పరమపదము చెందుటకుఁ బెక్కుమార్గము లున్నవి.

రు—అవి యేమేమి?

రా—కర్మ జ్ఞానభక్తి వై రాగ్యములు. అందు జ్ఞానమార్గము ముఖ్యము.

రు—అది స్త్రీపురుషుల కిరువరకును సమానమే కదా?

రా—కాకేమి? జ్ఞానమార్గమవలంబించి స్త్రీపురుషులు ప్రత్యేకముగాఁ బరమపదంబునుజెంద నర్హులే. కాని జ్ఞానవిషయమై మానవులందఱు నొక్క తరగతిలోఁ జేరఁగలరా?

రు—అది యసంభవమే.

రా—తక్కినవారికిఁగూడ నొకముక్తిమార్గము చూపవలదా?

రు—సత్యమే.

రా—తరువాతది కర్మమార్గము. కర్మమార్గము ననుసరించి కూడ స్త్రీపురుషులు పెక్కురు గమ్యస్థానమును జేరఁగలరు. ఇందు స్త్రీపురుషులు గలిసి కర్మములాచరించి క్రమముగా ముక్తు లగుదురు.

రు—“శ్రీ పురుషులు కలిసి కర్మము లాచరించి” యని యన్నావు, అది చక్కగా వివరింపుము.

రా—మన వాడమునకుఁ గావలసిన ముఖ్యంశమే యది. అది వినరింపకుందునా? కర్మమార్గమున నాల్గొశ్రమములు చేరి యున్నవి. అందు గృహస్థాశ్రమము ముఖ్యము. దానికి శ్రీ ప్రధాన భూతురాలు శ్రీ పురుషులు కలిసి యజ్ఞాదికర్మము లొనరించుటయే కాక తదాశ్రమమునకు సత్ఫలమగు సంతానమునుగూడఁ బడయవలయును.

రు—కావచ్చును.

రా—కాని సత్సంతానమును బడయుటకే యంతరికును గోరికకదా?

రు—అవును.

రా—తాదృశ సంతానము గావలయు నన్నచో నందులకుఁ గారకులగు శ్రీ పురుషులు తృప్తములయి యుండవలయును.

రు—అగుఁగాక.

రా—రుక్మిణీ! నీవు మఱియొకటి జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలయును. సంతతికి శ్రీ పురుషు లిర్వహును గారకులయినను బురుషునికంటె శ్రీ ముఖ్యకారకురాలు.

రు—అది యెట్లు?

రా—సృష్టికి శ్రీ పురుషులు నిమిత్త కారణ మేయైనను బురుషునికంటె శ్రీకి ప్రాధాన్యము గలదు. మఱియు శ్రీ పురుషులు ఔత్సరీజములవంటివారు. ఔత్త్రము తృణాదిసంకలితము కాకుండ నున్నప్పుడే సత్ఫలము లభించును. అట్లే పరపురుషాది సంపర్కము లేనప్పుడే శ్రీ సత్సంతానమును బడయఁగలదు. దీని కేమందువు?

రు—శ్రీలవలెఁ బురుషులుకూడ నుండవలదా?

రా—ఉండవలయును. ఇతర స్త్రీ సంపర్కాదులు లేకుండ నుండవలెను. అది ప్రధానమగు నీతియే. అది ముఖ్యమే. ఒకవేళ బురుషుడు తప్పి చరించినను సత్సంతానము చెడిపోదు. కాని పాపము తప్పదు. కాని స్త్రీ యట్లు తప్పి చరించిన పాపమేకాక సత్సంతానము గూడ గల్గును. సత్సంతానలభియే లేకపోయిన గార్హస్థ్యము వ్యర్థమే కదా! కావుననే పూర్వులు స్త్రీపురుషుల విషయమై సమానముగానే నిబంధనలు విధించినను నీ సంతానము విషయమై స్త్రీల కెక్కుడుగా నిబంధనలు కల్పింపవలసివచ్చినవి. అంతియేకాని పక్షపాతముచే గాదు. ఇక్కడ బ్రహ్మత మనుసరింతము. “ప్రజాయై గృహమేధినా” మనునట్లు సత్సంతానమునకే వినాహము కావునను, తాదృశసంతానమునకు క్షేత్రభూతమగు స్త్రీయే ప్రధానభూతురాలగుటచేతను, పరపురుషసంపర్కానిరాహిత్యము గల్గించుటకై స్త్రీలకు బునర్వివాహమును విధింపలేదు. నిజముగా సంతానకారకులగు స్త్రీలయందట్టి దుష్టత్వమే యున్నచో సంతానము దుర్బలమగును. అనారోగ్యమగును. దానివలన దేశమునకు హానిగల్గును. కావుననే పూర్వు లట్లుచేసినారు. అంతియకాని పక్షపాతముతచే గాదు.

రు—పోనిమ్ము. పురుషసంపర్కము లేని బాలవితంతువులకు బునర్వివాహ నిషధమే ?

రా—చేయకతప్పదు. నీవు చెప్పిన ప్రకారము వితంతువులను విభజింప నసాధ్యము. మఱియు నిందులకై పూర్వనిబంధన సూత్రమును గొంచెము సడలించితిమా, అది యంతకును హాని గల్గించును.

రు—అట్లని నోరెఱుంగని బాలికలను బురుషసౌఖ్యవిదూరలనుగాఁ జేయవచ్చునా?

రా—చేయుటకు మన మెవ్వరము ? వారివారి కర్మవశమున

వారికిఁ బురుషసౌఖ్యము సంభవింపనేరదు. కావుననే భర్త మరణించెను. మఱియు సౌఖ్యవిదూరలగుటకు వారి కర్మవాసనకారణమై యుండఁగా మఱి నాలుగు వివాహము లొనర్చినను సౌఖ్యము గల్గుననుకొన్నావా? నియమభంగ మొనర్చుటయే కాని యావితంతువులకు సౌఖ్యమలవడనేరదనియే త్రికాలజ్ఞులగు మునులట్లు చేసినారు. ఇట్లుండ విషయసౌఖ్యమే పరమసౌఖ్యమని యెంచుకొను మన సంఘస్కర్తలు పాపము వితంతులకు సౌఖ్యము లేదు లేదని వాపోవుదురు. అందువలనఁ గల్గు లాభమేమి? పురుషులను గట్టుకొన్నంతమాత్రమున సౌఖ్యము గల్గునని వారు చెప్పఁగలరా? పోనిమ్ము కట్టుకొన్న స్త్రీలందఱును సుఖించుచున్నారని చెప్పఁగలరా? సుఖదుఃఖములు గల్గించుకొనుటకు మనకు లేకమైనను స్వాతంత్ర్యము లేదు.

అని పల్కిన రామారావు భావణంబు లన్నియును విని మందహాస మొనర్చుచు “బావా! ధర్మశాస్త్రములు చెప్పటకే కాని యాచరింప వీలులేదా?” అని యడిగెను.

రా—లేకేమి?

రు—ఇన్ని ధర్మములు తెలిసివాఁడవు గదా! నీవాచరింపలేదేమి?

రా—ఆచరింపకేమి?

రు—(నవ్వుచు) నాచేత నూరక ప్రేలింపకు. నీ ధర్మమును నీ వించుకేనియు నాచరింపలేదు.

రా—మన మాచరించుచునే యుందుము. కాని ప్రారబ్ధ కర్మమువలనఁ గొన్ని యనవకాశము లగును?

రు—ప్రారబ్ధమని చెప్పి యధర్మమార్గమునఁ బట్టిపోవచ్చునా?

రా—పోకతీతము. అది మన చేతులలో లేదు. మహాతపో నిష్ఠాగరిష్ఠులయ్యును విశ్వామిత్రులు కామవశులగుటకుఁ బార

బ్రహ్మ కాక మతేమి ?

రు—అందుచేతనే గాబోలు ధర్మపత్నిని విడిచిపెట్టితివి ? ఇట్టి వానికెల్లఁ బ్రారబ్ధమే కారణము కాబోలును ?

రా—కాక మరేమి ?

రు—(సవ్వచు) ఆ ప్రారబ్ధము నానారూపములు ధరించును గాబోలును.

రా—ఏమి ?

రు—నీ ధర్మపత్నిని విడుచుటలో నీ ప్రారబ్ధముకంటె నీ తండ్రియే ముఖ్యహేతువని నా నమ్మకము.

రా—అందుల కనేకము గారణములున్నవి. అవి యన్నియు నిప్పుడు చెప్ప వలనుపడదు.

రు—పోనిమ్మా. దానికేమి ? చాల నలసితిని. మిగుల సంతోషపెట్టితివి.

రా—(సంతోషించుచు) కే నెట్లు చేసినను నీవు నన్ను వట్టి మాటలతో సంతోషపెట్టుచున్నావు.

రు—మరేమి చేయుచుందువు ?

రా—నీకుఁ దెలియనిదేని కలదు ?

రు—(సవ్వచు) ధర్మశాస్త్రజ్ఞుల ధర్మగూర్గమున వర్తింతురా ?

రా—ప్రారబ్ధ మొకటి కలదంటిని గాదా !

రు—మగల నెప్పుడు వచ్చెదవు ?

రా—నీ యనుమతి !

రు—ఈ రాత్రి భోజనమున కిక్కడికి వత్తువా !

రా—నూ పిన్ని సమ్మతించదు.

రు—పండుకొనుటకు.

రా—రమ్మన్నచో వచ్చెదను.

రు—మీ పిన్ని సమ్మతించునా ?

రా—సమ్మతింపజేయుట కేదే నుపాయము పన్నెదను.

రు—అసత్యమునుట కీ యుపాయపదము పర్యాయపదము కాఁజోలును.

రామారావు నవ్వుచు నూరకుండును.

రు—అట్లయిన రాత్రి యెనిమిదిగంటలకుఁ దప్పక రమ్మ.

రామారావు పరమానందభరితుఁడై వెడలిపోయెను.

౪

రామారావు ప్రాజ్ఞుఁడే. స్వధర్మములను దెలిసినవాఁడే. పాశ్చాత్య విజ్ఞానమునే కాక హైందవవిజ్ఞానము గూడఁ గలవాఁడే! యావన వంతుఁడైనను నింఁగ్రియములను స్వేచ్ఛగాఁ జూసీయనివాఁడే! అయినను రుక్మిణి సౌందర్యమునకో, విద్యావిశేషమునకో, వాక్చమత్కారమునకో, తనయెడఁ జూపుచున్న యపరిమితపరిచయమునకో, లుబ్ధుఁడై, చంచలచిత్తుఁడై ప్రవర్తిల్లఁ జొచ్చెను. రుక్మిణితో శ్రీరంగ నీతులు పల్కుచున్నను, నత్యంతవికృతమగు చిత్తము మాత్రము పెడదారిని నడువకపోలేదు. తన ప్రాణమిత్రుని భార్యవిషయమై తాను విరుద్ధప్రవర్తనుఁ డగుట కేవలము మిత్రద్రోహమని యతఁ డనుకొనక పోలేదు. పాపమని భావింపకపోలేదు. నీతి విరుద్ధమని గ్రహింపకపోలేదు. అయినను దీని మనంబును ద్రిప్పజాలకపోయెను. అతఁడు చెప్పినట్లు నిజముగా నట్టి వికారము ప్రారబ్ధకర్మాధీనమే కావలెను. లేకపోయిన నట్టి గుణవంతుఁ డట్టి యభిలాషమునకుఁ దా విచ్చునా? అతఁ డింటికి వచ్చుచు మాటిమాటికిని రుక్మిణి వర్తనమునే

పరిశీలింపజొచ్చెను. ఇప్పటివఱకును దన చెవులలోఁ బ్రతిధ్వనించు నామె మధురవచనములను విమర్శించుచునే యుండెను. చిరకాల పరిచితుఁడగు ప్రాణభర్త సన్నిధినివలె నామె చూపుచున్న చనవునే మాటిమాటికిఁ గలహోయఁ జొచ్చెను. నిజము సతని సంతముగ్ధునిగాఁ జేసినది చనవే. తన మిత్రుని కుశలవార్త వినిపించుటకై తా నేగి నపుడు తన కభిముఖముగా నిలువఁబడి రుక్మిణి మాటాడి సిగ్గుపడు ననియే యతని తలంపు. కాని యట్లు జరుగలేదు. ఆమె తన చను త్కార వాక్కుధాకల్లోలినిలో నొక్క పెట్టున సతని ముంచివేసినది. అంతియకాక చెప్పలేనంత చనవుతో సతని చెంతను గూర్చుండి వాదించుచు సతనిని సమ్మాధుని గావించినది. ఆ రుక్మిణి యంత చనవు చూపింపక సముచితముగా మాటాడియుండినచో రామారా వంత చంచలచిత్తుఁడు కాకపోయి యుండును. ప్రాజ్ఞుడై యుండియు, పాపకార్య విముఖుడయ్యు, మిత్రద్రోహకరమగు నట్టి వాంచితము సభిలషించియుండఁడు. రామారా వట్లు రుక్మిణి యనుమతిని బడసి యింటికి వచ్చెను. కాని కేవల ముస్మత్తునివలెఁ బ్రవర్తింపజొచ్చెను. అతని చిత్తము మహాశమీర సముద్ధిత తరంగభంగురంబగు మహర్ణ వంబు ననుసరించుచుండెను. ఎంత యత్నించినను సతని స్వాంతము శాంతింపలేదు. తనభిలషితమను సరణీయమా, కాదాయను సంశయమే మాటిమాటి కతని బాధింపజొచ్చెను. సందిగ్ధావస్థకన్న మించిన దురవస్థ లోకమునలేదు. అట్టి దుర్దశకుఁజాలము రామారా వపరిమిత సంతాపము నొందుచుండెను. తా నట్టి కోర్కి కోరినంతమాత్రమున విద్యావతి యయ్యు, మగనాలయ్యు, తలిదండ్రుల చూటున వర్తించు చున్నదయ్యు, రుక్మిణి నీశిబాహ్యుడుగా నాపని కియ్యకొనుట కతఁడు నడుమ నడుమ నాశ్చర్య రసమగ్నుఁ డగుచుండెను. తన వాదోప వాదములువిని యారుక్మిణి తనవలనే సమ్మోహ వివశయైన ట్లతఁడు

నిశ్చయించుకొనెను. తనవలెనే యామెయుఁ బ్రేమ విహ్వలయైనట్లు భావించుకొనెను. అతఁడు ధర్మాధర్మములను బరిశీలించెను. నీతి దుర్నీతులను దలపోసెను. యుక్తాయుక్తముల పరికించెను. కర్తవ్యము నుగూర్చి పలువిధము లాలోచించెను. తుట్టతుద కా కార్యమనందుఁ గృతశస్తియుఁడయ్యెను. తనయందంత యనురాగవతియగు కాంతను విడుచుట మహాపాపమని యనుకొనెను. అతని గూఢచుగు నామె మనస్సును బయటఁ బెట్టించి యిప్పుడు కార్య విముఖుఁ డగుట నముచితము కాదని నిశ్చయించెను.

రాత్రి యెనిమిది గంటలయ్యెను. రామారావు భుజించి బయలుదేఱెను. నాఁడు పినతల్లి యేమి వండినదో, ఏమి పెట్టినదో, తా నేమి తిన్నాఁడో యతని కేమియును తెలియలేదు. భుజించునప్పుడు పినతల్లి తనతో నేమి సంభాషించెనో దాని కతఁడేమి సమాధానము చెప్పెనో యెఱుంగఁడు. రామావధానిగారికి నతని చుట్టునిగూర్చి ముఖ్యాంశము లుచ్చరింపవలసి యున్నదనియు, నాడు రాత్రి యతిక్రమించినచో నచ్చటనే పండుకొందు ననియుఁ బినతల్లితో జెప్పి యామె యందుల కేమి చెప్పెనో విననైనను వినక వెడలిపోయెను. ఇతఁడు రామావధాని గృహమున కరుగునప్పు డతని నెదుర్కొని ముందుగాఁ బిల్లరించినది దుక్కిణియే. ఆమె యతని నెప్పటియట్లు సత్కరించి యొక గదిలోనికి గొనిపోయెను. ఆ గది రామావధాని గృహమున కొక మూలగా నుండెను. ఆ గది చిత్రపటములచే నలంకృతమై యుండెను. అందు విశాలమగు పాన్పును రెండు మూడు కుర్చీలును గలవు. రామావధాని కుటుంబము గొప్ప డగుటచేఁ బుత్రిపుత్రి కాదులచేతను, దాసదాసీజనములచేతను, నెల్లప్పుడును గృహము సంకులమై యుండును. నాఁడు రాత్రి యెనిమిదిగంటలకంటె సతిక్రమింపక పోయినను నా గదివైపున మనుష్య సంచారమేలేదు. అదియంతయుఁ

జూడఁగానే రామారావున కాశ్చర్య మొదలుపెట్టెను. “అహా! ఇది యేమి? వింతగా నున్నదే. నిజముగా నే నాచరించఁబోవునది నీతి బాహ్యముగా కార్యము ఇట్టిది రహస్యముగా నుండుటయే పొసగదు. ఈ రుక్మిణి నా కోర్కీదీర్చ నింత బహిరంగముగా వర్తించుచున్నదే. పునస్సంధానమునకువలె గది చక్కగా సులంకరింపబడినదియె. దీప మత్యుజ్జ్వలముగా వెలుగుచుండెను. నన్నీమె యిట్లు వెనుక సడికొని తీసికొనిపోవుచున్నది. ఈ దీపకాంతిలో మమ్ము నెవ్వలైనను జూచిన నిఁకఁ గిల్లు లోపనానమునకు మేర ముండునా? ఇట్టి కార్యముందు మగవానికంటె వాఁడుది మిక్కిలి జంకుచుండవలసినది. కాని యీ రుక్మిణి కింతయైనను జంకు లేదే. వేశ్యకాంతయైనను రుక్మిణి యంత నిర్భయముగా వర్తించునని నాకు మృకములేదు. ఇదంతయు నాలోచింప యావసరమియగురుక్మిణి చ చలహృదయయై చెడిపోయినది కాఁబోలు. కూతురిని ప్రేమచేఁ దలినండు లాపేక్షించుచున్నారాఁబోలు. కాకున్న నిది యట్లు జరుగగలదా?” అని యాలోచించుకొనుచు సొగడిలోని కరిగెను. రుక్మిణి యతనిని జూచి చిఱునవ్వుకాంతులు మల్లెమొగ్గల వగునను నిరసించు దంత పంక్తిరుచులతో సంకలితములైముఖమండలమున వ్యాపింప “బావా! ఆ మంచముపై పండుకొనుము. ఇప్పుడే వచ్చెద”ని చెప్పి వెడలి పోయెను. పలువిధములగు నాలోచనములచే నతని డెంద మాందోళన మొంద రామారా వా తల్పమునఁ బండుకొనియెను. కాని యతఁడు నిద్రింపక రుక్మిణి యాగమమున కెదురుచూచుచుండెను.

అట్లాక యజగంట కాలము కడచెను. నానావిధ వస్త్రాలంకారములచే నలంకృతయగు నొక యువతి ద్వారముచెంతకు వచ్చెను. ఆమె నూపురమంజీరధ్వనులు విని రామారావు లేచి పక్కపైఁ గూర్చుండెను. ఆయువతీలలామ లోపలఁ బ్రవేశించి తలుపు బంధించి

యా దీపపు కాంతిలోఁ దన సరిగంచు చీరయు, సువర్ణాలంకారములును వింతవింత కాంతులనీన, దివినుండి దిగివచ్చిన యచ్చరకాంత యోయన నతని చూపునకు విం దొనర్చుచు నవనతవదనయై యల్ల నల్లన నతని సమీపించి ముఖ మెత్తి రామారావును జూచెను. అతి లుబ్ధంబులగు రామారావు చూపు లామె ముఖ మండలముపై వ్యాపించెను. అతని చూపు లామె ముఖ బింబమున నంటిపెట్టి కొనిపోయినట్లు మఱి కదలి రాలేదు. అతని యాశ్చర్యము తలమునుక లయ్యెను. అతఁడు నిస్తబ్ధుడై మానముద్రావలంబియై యుండెను. అతనికిఁ దెలియకుండఁగనే యతని నోటినుండి “ఆఁ, ఇదేమి? ఎవ్వరీమె?” అను వాక్యములు వెడలెను. గూహించిన సౌందర్య రాశి వడువున లోకమునంతటిని మోహింప ననతరించిన సమ్మోహనమంత్రశక్తివిధముననున్న యా యువతి తెల్లకలువరేకులు వెదజల్లిన చందమునఁ దన తథుకుబెఱుకుచూపు లతనిపై గురియించుచు “ఔరా! ఎంత యాశ్చర్యము! విధివిహితముగా నగ్నిహోత్ర సాక్షిగా, ధర్మార్థకామములందు నిన్నెంతమాత్ర మతిక్రమించి వర్తింపనని తగు మనుష్యుల నన్నిధిని బ్రమాణముచేసి కైకొన్న కులకాంత, యేకాంతముననున్న కాంతునిచెంత కరుడెంచుట యాశ్చర్యోత్పాదక మయ్యెను. ఆహా! ఏమి కాలమహిమ! అని పలికెను. ఆవాక్యములు విశాతశూలిఘాతములవడువున నొప్పింప రామారా వంకుశపుఁబోటు తిన్న మదపుటేనుంగుభంగి త్రుల్లిపడెను. ఆకాంత తన భార్యయగు కమలయుని యప్పు డతఁడు గ్రహించెను. కమలయుక్తవయస్కురాలయి నాల్గువత్సరములు కావచ్చెను. అయినను విడువని సట్టుదలలచేతను, వ్యర్థములగు కలహములచేతను రామారా వొకమాఱు నత్తింటికిఁ బోలేడు. భార్య మొగమును జూచియుండలేదు. పూజ్యుడగు తన తండ్రి నిషేధించుటచే నామెను

దనయింటికిఁ గొని రాలేదు. రమారమి రెండువత్సరములనుండి విదేశ
గతుడగుటచేఁ బ్రియురాలిని జూచుటకై నను వలనుపడలేదు. దైవా
నుగ్రహమున మరణశయ్యనుండి లేచినవాఁడయ్యుఁ దండ్రివెనుకటి
వైరమును మఱవక వివాహాంతరమును గావించుకొనవలసినదే కాని
తొంటి భార్యను నీవు స్వీకరింపఁదగదని తన్నుఁ జూడవచ్చిన కొడు
కుతో నొక్క వక్కాణించుటచేఁ జేయునదిలేక పరిగృహితయగు
కాంతయందనురాగముగలవాఁడయ్యు రామారావు భార్యను జూడఁ
దలంచుకొనలేదు. కావుననే యతఁడు విశాఖపట్టణమునకు వెళ్లియు
నత్తింటికిఁ జోలేదు. హఠాత్సంభవముగు కాంతాదర్శనమున నతని
కాశ్చర్యమును, సొత్తుతోఁగూడఁ బట్టువడిన దొంగవలెఁ దనదుష్ప్ర
వర్తనతోఁ దనభార్యకు దొరకిపోయినందువలనఁ గల్గు లజ్జాభయము
లును, రామారావును మిక్కిలి విహ్వలస్వాంతునిగాఁ జేయ నేమి
చేయుటకును దోచకయున్న భర్తనుఁగంచి కమల చేతులు జోడించి
మోకరించి యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. “నాథా ! మీ యనుమతి
వడయకుండ మీసన్నిధికి వచ్చినందులకు నన్ను మన్నింప ముందుగా
నేడుకొనుచున్నాను. నేను యావనవతియైన పిమ్మట మీసందర్శన
భాగ్యము వడసి మీతో ముచ్చటింప నాకింతవరకును నవకాశము
చిక్కలేదు. ధనాశాపీడితులగు మామగారు వివాహకాలమున నిర్ణ
యించిన సగలన్నియు మాజనకుఁడు పెట్టినంతవఱకును నన్నుఁ దమ
గుమ్మమును ద్రొక్కనియ్యరు. దరిద్రతాపీడితులగు మాతండ్రిగారట్లు
చేయలేక నన్నుఁ బంపరు. ఇంక నాగతి యేమికావలయును ?
కన్న తల్లిదండ్రులకు భారము గల్గించుచుఁ బుట్టినింట నిట్లెంతకాల
ముండఁగలను ? ” అని పల్కుచున్నప్పు డామె పొంగి పొరలినచ్చు
దుఃఖము నాచికోఁజాలక యెలుఁగు రాల్పడ, కన్నులనుండి చిన్న
సూత్రముగు ముత్యాలసరము పోల్కి బాష్పబిందువులు జొటజొటఁ

గురియ నిఁకఁ బలుక నేరక యూరకుండెన.

రా—(ఆమెతో) వ్యర్థముగా నేల యేడ్చెనవు? ఇందుల కంతకును మీజనకుడే కారకుఁడు. కన్నకూతులను సుఖంపఁజేయ వలెనన్నతలం పాతని కుండవలెను.

కమల దుఃఖము వాచికొని, గొంతు నవరించుకొని, బాష్పజల పూర్ణములై, హిమజలసంకలితములగు నెఱ్ఱ దామరల సీసడించు కన్నులనవ నతనిపైఁ బఱపి తమగు పొరపడుచున్నారు. మాతండ్రి గారికి మాకుం నమితవాత్సల్యము. మే ముత్తింటి కరిగినపిమ్మట నన్నవస్త్రములకు దూరమై యెక్కడఁ బరితపించి పోవుదుమోయన్న భయము సర్వదా పరితపించుచుండెను. ధనికుల యిండ్లలోఁ బడ వేసినఁ దనకూతులు సుఖంతురని యతని తలంపు. అందుచే నావివా మునకైన నేమి, మాభద్ర వివాహమునకైననేమి? మిక్కిలి కష్టపడి నాఁడు. అందులో ధనివిషయమై చెప్పనక్కఱయే లేదు. మగపెండ్లి వారు తోరినంత కట్నమును నిచ్చుటకు వెనుకముందులు చూడక యంగీకరించి పెండ్లి యొనరించిరాఁడు. అనుకొన్న ప్రకారము చాల వఱకు ధనము నేకరించి నాకు నగలు పూర్తిచేసినాఁడు.

ఇంతటి యాయాసచూతని కేల? కన్నబిడ్డలమగు మాకుఁ బరిమ సుఖము గల్గింపవలెననియేకాదా?

రా—నీకు నగలన్నియుఁ జేయించిన లాభమేమి? వానిలోఁ గొన్ని మరల విక్రయించియో తాకట్టుపెట్టియో యున్నాఁడు. మా మనస్సులు సంతృప్తిచెందుటకై యెట్లో నగలాచేయించి మరలనమ్మకొన్నాఁడు. మసిఁబూసి నేలేడుకాయలు జేసి మోసపుచ్చిన యెవ్వరికిఁ గోపమురాదు?

క—సత్యమే. కాని మాతండ్రి యిందు మోసమేమియును జేయలేదు. మీవంటివారి దృష్టి కదిమోసమువలెఁ గనఁబడవచ్చును.

అతడు నాకు నగలు చేయించిపెట్టుట సత్యమే. కుటుంబము పెద్దది. రాబడి తక్కువ. ఇంటిలో నేది తక్కువయైనను కుటుంబయాశ్రయమునకు. మానవులకు నగలు కక్కవు. అందుచే నవసరమునుబట్టి యతఁ డొకటి రెండు సస్తువుల నమ్ముకొనెనని నుచుకొనుడు. కాలు చేయి కూడదీసికొని మగల నగలు చేయించి కాకిచ్చివేయగలడు. ఇందులో మోస మేమున్నది? నిర్మలబుద్ధితో నాలోచింపుడు. దాని కేమి? అది యట్లుండనిండు. మీరును, మామగారును నానగల విషయమై తగవులాడి చిన్నదీసికొని వెళ్ళక నిట్లు ధర్మనిముఖులయినారు. కాని నాయలంకారద్రవ్యము విషయమై మీకింతపట్టుదలయేల? ఆధనమంతయు నాది. దానియందు నాకుమాత్రమే స్వాతంత్ర్యము కలదు. మఱియెవ్వరికిని లేదు. దానికై మీరిట్లు పెనాగులాడనేల? మఱియు నాధనమైనను మీరు తెచ్చి యిచ్చినదికాదు. మాతండ్రిగారు మీకెదురు కట్టముకై రెండువే లిచ్చెదమన్నారు. మీతండ్రిగారు చేతిరొక్కము వాడనేలయని మాతండ్రి నిచ్చినది నా కలంకారద్రవ్యముగా నిచ్చివేసినారు. దానికై మీరుగాని మీతండ్రిగారు కాని యపేక్షించుట యేమిన్యాయము? అందులో మీరుగాను వీనమైనను మీరు చేరదే! ఒకప్పుడు చేరునేమో! ఎప్పుడు? నేను మరణించినతరువాత! అదియు సరిగా నిర్ణయింపలేము. ఇట్లుండనది మనస్సులో నుంచుకొని, మీతండ్రిగారి మునుతి ననసరించి ధర్మపత్నిని విడిచిపెట్టుట తమనంటి యుత్తములకు, ధర్మజ్ఞులకు దగునా? మీరు ధర్మ.....

రా—ఓహో! అదియూ సీతలంపు. సీన్వతంత్ర ధనమని చెప్పి యలంకారములను నమ్ముచేసి, యిడతిన మామిడికొమ్మనలె వర్తించిన నిన్నెవ రేలుకొందురు?

గు—ధర్మజ్ఞులగు తమనోట సంత చులకనిమాట—ఇంత

యధర్మమగువచనము—వెడలినందులకుఁ బరితపించుచున్నదానను. ఆడుదాని బ్రదుకింత యధమాధమమైనదా? దాని సుస్వభావము, దాని సహజసౌందర్యము, దాని సరసవచనములు, దాని మర్యాదయు నివియన్నియు బంగారు నగపాటిచేసినవికావా? ఆశ్చర్యము, ఆశ్చర్యము. ఇంతకంటె శోచనీయమేమి? నగలు లేకపోయినంతమాత్రమున ధర్మపత్ని పరిత్యక్త కావలసినదే!...విద్వాంసులగు తమనోట నిట్టి యవాచ్యవచనము వెలువడవచ్చునా?

తమరు దూరముగా నాలోచించినారో లేదో, లేక యూరపు దేశమునందుఁ దమరు వసించుటచే వారి యాచారములు మీ మనస్సునకుఁ బట్టుటచే నిట్లనుచున్నారేమో? అదియుఁ బోనఁగదు. అలంకార విహీన లై సంతమాత్రమున వారు విడువఁబడుచున్నారా? ఇంతయేల? భార్యాభర్తృ ధర్మవిషయమున వారికిని, హైందవుల మగు మనకును బోలికయే లేదు. హైందవ దాంపత్యధర్మ మసాధారణమైనది. ఇట్టి దృఢధర్మ మే దేశమందును లేదు. ఏ సంఘమునందును లేదు. దానిని నడలినప నెవ్వరికి శక్యముకాదు. యావజ్జీవమది యట్లుండవలసినదే. అంతవఱకే కాదు. తదనంతరమునఁగూడ నుండవలసినదే. ఇతర దేశములలోవలె హిందూదంపతు లొకరికొకరు విడాకు లిచ్చుకొన వీలులేదు. ఒకవేళ దైవవశమున దంపతులకు సహవాసము లేకపోయినను, పోష్యపోషకభావము లేకున్నను వారు దంపతులే యగుదురు. అలంకారరహితయన్న హేతువున మీరు నన్ను విడిచిపెట్టినను నేను మీకు భార్యనే. మీరు నాకు భర్తలే. మీరు నన్నుఁ బోషింపక విడిచిపెట్టినను నేను మీభార్యను. మీరు వేతొక యువతిని వర్తించినను, నేను మీ భార్యనే! నిజముగా నాకంత యగృష్టము పట్టలేదు కాని నేను మరణించినను మీకు భార్యనే. మీరు నన్నెంత హీనముగాఁ జూచి ప్రాతగుడ్డపీలికను

బెంటుపై బాటవైచిన విధమున నన్ను దూరమునకు ద్రోసిపుచ్చినను, నేను జచ్చినపిమ్మట మీరు నన్ను సమీపింపకతీతదు. మీచేతులతోనే యీ దీనురాలి పాపిష్టశరీరమును పిడికెడు బుగ్గి చేయకతీతదు. పరమపవిత్రమగు మీ మాతృవర్గత్రయమునందు నను జేర్చకతీతదు. ఇంక నాకుఁ గావలసినదేమి? నేను కన్యకగానుండిపోలేదు. ఉత్తమ కాంతకుఁ గావలసిన మర్యాదలన్నియు నాకుఁ జేకూరినవి. ఇంకఁ బోషణమునుగూర్చియూ? ఆ విచారము నాకెప్పుడును లేదు. కన్నం దులకు మాతండ్రి బ్రదికినంత కాలమును నే కడుగో, యేగంగియో పోసి పోషింపకమానఁడు. నేను జెప్పవలసిన దింతే. ఈనూటలు మీయెదుటఁ బల్కవలెనని యెంతోకాలమునుండి వేచియున్నాను. మారుక్కిణి ధర్మమున నాకట్టి యవకాశము చిక్కినది. నా స్వాంత మిప్పటికి శాంతించినది. నే నింకఁ బోయెదను. మీకాలము నింత సేపు వమ్ముచేసినందులకు క్షమింపుఁడు. ఇవియే నాకడిపటి సమస్యారము" లని గిరునఁదిరిగి కమల వెడలిపోవుచుండెను.

రామారా వామె ధర్మోపన్యాసమున కాశ్చర్యచకితుఁ డయ్యెను. రుక్మిణి వాగ్ధోరణికే యతఁడు మధుఁడయ్యెను. వాగ్మిశ్శీమున నా రుక్మిణి యీమె కేవిధము నను బోలియుండినది తలంచెను. పటాలున నేలకుఱికి, పోవుచున్న కమల చేతనిబట్టుకొని, యేదియో చెప్పఁ బోవుచుండఁ గనుల “నాథా! నన్ను విడుపుఁడు. నావిషయమై మీజనకుల యాజ్ఞోల్లంఘన మాచరింపకుఁడు. తుదికాలమున వారి మనస్సునకు సంతాపమొనరింపకుఁడు. అట్లే మీశల్లి మరణించిన పిమ్మటఁ దల్లియై మిమ్మింతవఱకుఁ బెంచిన మీ పినతల్లిగారికిఁ గోపము తెప్పింపకుఁడు. వారిగువ్వరకు నాపొడగిట్టదు. దానికి నాపూర్వ జన్మకర్మమే కారణమై యుండనోపు. నన్నింకఁ బోని” డని చేతని విడిపించుకొన యత్నింప, రామారా వామెను గాఢముగాఁ గౌగిలిం

చుకొని, మంచముపైకిఁ గొనిపోయి కూర్చుండఁబెట్టుకొని, ముద్దిడి, వెన్నునిమురుచు “ప్రియురాలా! నీ ధర్మవచనముల కానందించితిని. ముదుసలితనముచేతనో, లేక నీవన్నట్లు ధనాశాపీడితుఁడగుటచేతనో యుక్తాయుక్తము లరయక మాతండ్రి యధర్మప్రవర్తకుఁడై న న్నధర్మమార్గమునఁ ద్రిప్పుచుండ, జనువుకొన్న వాఁడనయ్యు, విద్వాంసుడనయ్యు, లోకజ్ఞానము గలవాఁడనయ్యు, తెలివిలేక యాయధర్మ మార్గముననే మదపుటేనుఁగువలె వర్తించునన్న ధర్మవచనాంకుశము లచే నొప్పించి మేల్కొలిపి ధర్మమార్గమునకుఁ గొనివచ్చితివి. ప్రేమసీ! ఇంతటిదానవని నే నెన్నడును దలంపలేదు. ఇంత ధర్మ పరిజ్ఞానము, ఇంత మృదుమధురధర్మోపన్యాససామర్థ్యము గలదాన వని నే నెప్పుడును భావింపలేకపోతిని. నాకుఁ బరమానందము గల్గినది. నీవంటి యుత్తమురాలిని భార్యగాఁబడయు భాగ్యమును నాకుఁ గల్గించినందులకు నా పరమేశ్వరునికి వందనములు అహా! నిజము గా నే నిట్టియానంద మొందఁగలనని తలంపలేదు. అవురా! లోకములో గుణదోషములు, సంపదాపదలు పరస్పరము కలిసియే యుండును. మాతండ్రిగారికి సంభవించిన యాపదకుఁ బరితపించుచు నిటకు వచ్చితిని. అతఁడు దైవానుగ్రహమున నారోగ్యవంతుఁడై యుండుటయే కాక, తుదికు నీ సందర్భసభాగ్యము గూడ లభించిన” దని పల్కి యానందమును వెలిపుచ్చుచుండ “నాథా! మామగారి యనారోగ్యము పూర్తిగాఁ బోయినదా? అది ప్రాణాపాయకరమైన రోగమని వినియున్నా” నని కమల పల్కెను.

రామారా వదిలిని “కమలా! నత్యమే అది ప్రాణాపాయకరమే. అయినను నాయదృష్టవశమున విశాఖపురవైద్యుఁ డొకఁడు వచ్చి దివ్యోషధిమిచ్చి రక్షించినాఁడు. నే నాశిని యుపకార మెన్నడును మఱవలేను. అతనికిఁ దగిన బహుమానమిచ్చి గౌరవింపవలయు” నని

నుడివెను.

కమల—నాథా! ఇందు నాదొక యపరాధమున్నది. మీరు విదేశమం దుండుటయు, మామగారు మృత్యువు నోటఁబడుటకు సిద్ధముగా నుండుటయుఁ జూచి నేను స్వయముగా మీ యింటికి రిగిన పిన్నత్తారికిఁ గోపమువచ్చునేమో యని, నా యెంటుమిగిలిన నగలలో నొకదాని నమ్మి యొకవైద్యునిచేతిలోఁ జోసి మాచూగారికి మం దిచ్చుటకై పంపితిని. నేనిట్లు నగలను వెచ్చించి నిరలంకార నగుదు నని మీకుఁ గోపమువచ్చునేమో తమింపుము.

అది విని కమల మంచితనమునకును, సుస్వభావమునకును, నానం దమును బట్టజాలక మాటిమాటికిఁ గౌగిలించుచు, ముద్దిడుచు నఖండ సౌఖ్యమునఁ బరవశుడై కమలను జూచి “సుందరీ! గనిలో రత్నముల నలఁ ద్రవ్వచున్న కొలఁదిని నీయందు మంచిగుణములు బయలు వెడలుచునే యున్నవి. సంతోషించితిని. ధన్యుడనైతిని. ఇంతవఱకును నీ మంచితన మెఱుంగజాలక పోయితిని. నీ సుగుణములను గణింపలేక పోతిని. నీ ధర్మప్రసర్తన మరయులేక పోతిని. నేను మహాపరాధ మొన రించితిని. భర్తృధర్మ మొక్కించుకయైనను బాటింపలేక పోయితిని. తమింపుము. ఇంక నీ వొక్కపని గావింపవలసియున్న దనిపలికెను.

క—నాథా! ఏమిసెలవు?

రా—నీ వొకపర్యానుము మా పినతల్లిగారి యింటికి రా వలయును. ఆమె యెదుట నీ సద్గుణరత్నముల వెల్లడించి యామెను గూడ సంతసింపజేసెదను.

క—నాథా! వలదు. అందువలన మీ మనోరథమిడేరదు. నన్నుఁజూచిన మీపినతల్లి కమితద్వేషమా. కారణ మెఱుంగను. పద్మినీచంద్రకళకు విరోధ మొందులకో యెవ్వరు చెప్పగలరు. మొన్న నీనడుమ మీపినతల్లి మా భద్ర యత్రవారియింటికి వచ్చినది. నేను

కంటఁబడగానే యామె మోము ముడుచుకొని లోని కరిగి మాభద్ర యత్తగారియెదుట నన్ననరానిమాట లన్నది. మాతండ్రిని, మా కుటుంబమును, మిక్కిలి నిందించివది. అందుచే నిష్పట్టున నే నచటికి రాఁదగదు. నన్నుబట్టి మీయందుఁగూడ నామెకుఁ గోప ముద యించునేమో.

రా—పోనిమ్మ. కొంతకాల మరుగనిమ్మ. కాల మెట్టివారి నైనను బరిపాకమునకుఁ గొనిరాకపోదు. నే నింకను నొక వత్సర మింగ్లండులో నుండవలసియున్నది. నేను తేపే మాయారికరిగి మా తండ్రిగారి యనుమతి పడసి వెళ్లెదను.

క—మంచిది. అట్లేచేయుఁడు. ఇంగ్లండులో నతి చమత్కారి గులును, వేషభాసావిశేషశోభితలును నగు నైరో పాస్త్రీలు కంటఁ బడినప్పుడు మీకు ధర్మపరిగృహితయగు సహచారిణియొక తె యున్న దని స్మృతి నుంచుకొనుఁడు. ఇంతయే నేఁగోరునది.

రా—కమలా! ఎంతమాట పలికితివి. నీవే నాధర్మపత్నివి. నీవే నాప్రేమధనమవు. నీవే నాగృహిణివి. నీవే నాసుఖస్వరూపిణిని. నిన్నస్వధా తలంతునని యెప్పుడును భావింపకుము. ఇదివఱ కపమార్గ మున నడిచి పాపమార్జించితిని. ఇంకను నాచరింతునా? ఇఁక నీవు నిశ్చింతవై యుండుము. నేను నిన్నెప్పటికి మఱవను.

ఇట్లామెను సంతసింపజేసెను; గాని తాను రుక్మిణియందు మోహబద్ధుడై యట్లచ్చటికి వచ్చినట్లామెకుఁ దెలిసిపోయేనేమో యన్న భయ మింకను సతనిని బీడించుచుండెను. ఆ యంశమును గమలవలనఁ దెలిసికొనవలయునని యెంచి “కమలా! నే నిచ్చటికి వచ్చినట్లు నీ కెప్పుడు తెలిసినది? మన యీ సంఘటన మెట్లు జరి గెను?” అని యడిగెను. అది విని కమల “ప్రియా! నే నిచ్చటికి వచ్చి వారము దినములు కడచినవి. మీ రిచ్చటికి వచ్చినట్లు నాకుఁ దెలి

యదు. నిన్నటిదినమున నేను రుక్మిణిని జూడవచ్చితిని. మీ రేమో వచ్చి యామెతోఁ గొంత ప్రసంగించి వెళ్ళినారట! మా రుక్మిణి నా చెంతఁ గూర్చుండి మీరు హైందవమత ధర్మాసక్తులనియు, బ్రాహ్మణులనియు, వివేకవంతులనియు, నేమేమో పొగడి నన్నుఁ జూచి “అక్కా! ఈ రాత్రి నీ మగ నిచ్చటికి రప్పించెదను. నీవు సంకోచము వదలి యతని మనస్సు కరంగునట్లు మాటాడి, యథార్థమును విన్నవింపుము. దానితో సర్వమును జక్కవడునని నా నమ్మకము. నీ పతి యుక్తాయుక్త ధర్మజ్ఞుఁడు గాని మూర్ఖుఁడు కాఁడు. నీవు తప్పక యతని దర్శింపకలీతనని చెప్పి నన్ని ట్లలంకరించి పంపినది. మన యిర్వుర కిట్టి సంఘటనము గావించి రుక్మిణి యెంతో పుణ్య మార్జించుకొన్నాడని నుడివెను. ఆమాటల ధోరణినిబట్టి రుక్మిణి తన దుశ్చింతను తన ప్రేయసి కెఱిగింప కునికి మనమున సంతసించుచు, “కమలా! రుక్మిణి మనకు మహోపకారము గావించినది. తెల్లనాఱు చున్నట్లున్నది. నే నిఁకఁ బోయెదను. ఇప్పట్లున రుక్మిణిని జూచి మాటాడఁజాలను. ఇఁక నీ వెట్టి దైన్యమును బొందవలసిన యవసరము లేదు. నీ సద్గుణములే నీకు రత్నాలంకారములు. విచారింప నవసరములేదు. నా హృదయవీధిని దావు చేసికొంటివి. తావు జేసికొనుటయే కాదు. అందు నీవు శాశ్వతమగు భవనమును గట్టుకొంటివి. దానిని బడగొట్టుటకుఁగాని, లేక యందు వేఱొకరు వచ్చి భవనము కట్టుకొనుటకుఁగాని తావులేదు. ఇంక నొక సంవత్సరముమాత్ర మోపిక పెట్టుము. అప్పు డపూర్వ సుఖము ననుభవింపఁగలవు. నా హృదయ భవనమునం దెల్లపుడును నీవు కాయుర మున్నావనుటకుఁ దగిన ప్రతిఫలమును బొందఁగలవు. ఇఁక నన్ను విడువు” మని చెప్పి బిగి యారఁ గొరిగించుకొని ముద్దిడి యామెను సంతస పఱిచి వెడలి పోయెను.

సామాన్యముగాఁ బల్లెలయందు రథ్యావృక్షములుండుట గలదు. వాని మొదటఁ జతురశ్రముగా సరుగులు కట్టుటయు, నవి యా యూరి జనులకు రచ్చసావడులుగా నుపయోగించుటయుఁ జూచుచున్నాము. అట్లే రామయ్యగ్రహారములో నడువీధిలో రథ్యావృక్ష మొకటి యుండెను. పూర్వు లెవ్వరో లక్ష్మీనారాయణ స్వరూపములని తలంచి నింబాశ్వత్థములను నాటి, వానికి వినాహము గావించి వర్ధించి బాగుగా కలిసి యేకత్వ మొంది పెరిగిన వాని మొదట విశాలమగు నొక యరుంగును గట్టించిరి. అది యిప్పు డాయూరివారి కెండవేళల విశ్రాంతిస్థానముగా నుపయోగించుచుండెను. ఆ యూరివా రేదో యొక సమయమున నక్కడికి వచ్చి కొంతనే పిష్టగోష్ఠిని బ్రసంగించి వెడలిపోవుట యాచారమై యుండెను. గ్రామాధికారులుగాని, తదతరులుగాని యందుఁ గూర్చుండియే నానావిధవ్యవహారములను బరిష్కరించుకొందురు. మఱియు నందుఁ గూర్చుండియే శుష్కవాదములు చేసి యనవసర కలహములు పెంచుకొని సోమరిపోతులు కొందఱు కాలక్షేపము చేయుచుందురు. ఒకప్పు డా కలహములు పెచ్చుపెరిగి కేశాకేశిని, దండాదండిని బెనఁగి కచ్చేరీల కెక్కుటయుఁ గలదు. ఇట్టివారు రామయ్యగ్రహారములోఁ బెక్కు రున్న రనుటకు నంది యము లేదు.

ఒకనాఁ డుదయకాలమున నెనిమిది తొమ్మిది గంటలప్పుడు కొందఱు బ్రాహ్మణు లా రథ్యావృక్షము మూలమునఁ గూర్చుండిరి. వారు పుట్టుక చేతనే బ్రాహ్మణులు. వేషముచేఁగాని, చేష్టలచేఁగాని, భాషచేఁగాని వారు బ్రాహ్మణులని నిర్ణయింపలేము. ములుగోల

చేతబట్టి యప్పుడే పొలములోనుండి వచ్చుచు నాట కూర్చున్నవారు కొందఱు. ప్రాతఃకాల స్నానము చేయకపోయినను విభూతిస్నానమును మాత్రమును జేసి కంఠపూర్తిగాఁ జల్దియన్నములు దిసవచ్చి కూర్చున్నవారు కొందఱు. సంతత ధనార్జనాభిలాషచే నదే పనిగా జందెముల నాలు వడుకుచు నున్నవారు కొందఱు. నిరంతరీ హోత్ర మొనర్చుట బ్రాహ్మణులకు ముఖ్యధర్మమని యెంచి కాబోలును నొకటితర్వాత నొకటి చొప్పునఁ బొగచుట్ట గాల్చి ధూమపానము చేసి నడుమనడుమ నోటినుండియు నాసికా సంధముల నుండియు పొగనువిడిచి చిన్నచిన్నమబ్బులు కల్పించువారు కొందఱు. ఇట్లు కూడిన బ్రాహ్మణోత్తముల ప్రసంగము లిట్లారంభింపఁబడి, యేవిధముగాఁ బరిణమించునో కొంచెము పరిశీలింతము.

ఒకఁడు—దాని కేమిగాని తల్లి మహాలక్ష్మి, మన జాంబనగారి వెంకన్న పుల్లెదే యెద్దు. దాని వన్నె, దానిపన, దాని చుఱుకు, దాని నడక, దాని వాలకము మఱి దేనికిని లేదు.

ఇంకొకఁడు—నీ వన్నది నిజమే. కాని దాని ముండమొయ్య, అది బండికి దొంగదిరా!

మొదటి—సరి. అది నీ కేమి తెలియును? నేను స్పష్టముగాఁ జూచితిని. బండికిఁగూడ దానిని బోలినది లేదు.

రెండ—బండియెద్దు నాణెము నీవు నాకుఁ జెప్పువాడవా? అది నీ కేమి తెలియును? నిన్నగాక మొన్న పుట్టినవాడవు.

మొద—నిన్నఁ బుట్టిన నేమి? మొన్న బుట్టిన నేమి? ఏండ్లున్నంత మాత్రమున నాణెము దెలియునా?

మొన చందరాడకు బండి శోలికొని వెళ్ళితిమి. ఆహా! ఏమి దాని నడక. నిమిషాలలో ఊరు చేరితిమి గాదా! నీ పూరక తెలియక మాటాడుదువు.

రెం—ఓరికుంకా! పెద్దవాడు చెప్పినది ధిక్కరించుచున్నావా? పండ్లూడగొట్టిన పనికివత్తువు.

మొ—నీవు పెద్దవాడవయిన గానీ, నోటికి వచ్చినట్లు ప్రేలినచో నూరికుండను.

రెం—ఊరకుండక పోయిన నేనువు.

మొ—ఛీ! నోరు మూయుము.

రెం—ఇంకొకచూ రట్లంటే నోరు మూయించెదను.

మొ—(లేచి, పండ్లు గీటుచు, రోహరుణితనేత్రుడై) చూచుచుకో, ఏమి చేసెదనో.

రెం—వెధవకు, చిన్న పెద్ద లేదు. ఒకమాటు దేహశుద్ధియైన గాని బుద్ధిరాదు.

మొ—బుద్ధి గిద్ది లంటే నే నొప్పును. నీవు నలుగురలోనికి వచ్చి మాట్లాడుచున్నావా ఎప్పుడు చచ్చిరావన్న నాటు నెలలక్రిందఁ జచ్చితి నని యింటఁ గూర్చుండక.

రెం—ఓరీ! ప్రేతెకున్నావో లేదో, మిడిసి మిడిసిపడుచున్నావే! నే నింటఁ గూర్చుంటయేమి? నీవే కూర్చుండు.

మొ—నేను నీలాగున మూలఁ గూర్చుండుటకు నే నెవ్వరి సొమ్మును దొంగిలింపలేదు.

రెం—(కోపముతో) ఓరి వెధవా? దొంగతనముకూడఁ గట్టుచున్నావా?

మొ—నేను వేలు గాఁ జెప్పవలెనా? ఊరందఱకును బెలియును. పోలీసువారికి దోసెడు రూపాయలు లంచమిచ్చి తప్పించుకొంటిని నేనే కాదా?

రెం—ఏమయినను నీ తండ్రివలె గైదులోఁబడి రాలేదులే!

మొ—అవును నాయనా! మా తండ్రి మహిషదానము, పిల్లి

దానము పట్టి నీవలె సొమ్ము గడింపలేదు. లేకపోయిన నతఁడును నీవలె నెట్లో తప్పించుకొనియుండును.

రెం—బ్రాహ్మణునికి దానము తప్పగాదు. లంజెవృత్తిచే మా యాఁడువాండ్రు సొమ్ముగొనింపలేదు. అందుచే నే నేదానమును నను బట్టుచున్నాను.

మొ—లంజెవృత్తి నవలంబించినను, ఒక శూద్రునితో లేచి వెడలిపోకుండ నింటఁ బడియుండుట మంచిదేకాదా!

ఈ రీతిగా నొక ప్రసంగము తిట్లతోను, కేకలతోను, ఎత్తిపొడుపు మాటలతోను నెంత యశ్లీలముగాఁ బరిణమించినదో చూడుఁడు. జాంబన్నగారి వెంకన్నగారి యెద్దెటువంటిదైనఁ నమకేమి? ఆ ప్రసంగము తుద కెట్లు పరిణమించినదో యాలోచింపుఁడు. ఇట్టి యనవసర ప్రస్తావనలతోఁ గలము పుచ్చుటయే కాక తుదకు దేహశుద్ధి గావించుకొనుచుండురు. ఇది యగ్రహారస్థులకు సహజగుణము.

అచ్చటనే మఱి కొంఱు మఱియొక యంశమును బ్రసంగించుకొనుచుండిరి.

ఒకడు—ఏమోయి! వెంకుభావా! రేపే మనము వీరినాయనిపై దెచ్చిన దావా విచారణ. నీవు తప్పక రావలెను.

రెం—ఓరీ! నీ కెప్పుడును దావాలు విచారణలే. ఆ పత్రము కేవలము కల్పితము. నానిని పట్టుకొని పెనఁగులాడిన నేమి లాభము. అది గెలవదు.

మొ—గెలువకేమి? శాస్త్రీగారు చెప్పినారు. సాక్ష్యము బాగుగాఁ బలికినచో మన పక్షము తిర్పగునని.

రెం—బాగుగా ననఁగా నబద్ధ మాడవలె ననియే కాదా యర్థము.

మొ—అట్లన్నచో వ్యవహారములు నెఱవేఱుట యెట్లు?

క చేరీకి వెళ్ళినపు డబద్ధమైన నంగీకరింపవలయును.

రెం—నే నట్టి పని చేయలేనునుమా! శుద్ధాబద్ధము పలుకుటకు నాకు నోరు రాదు.

మొ—అవును. నీకు నో రెట్లువచ్చును. చండనాడరా జొనర్చిన హత్యనుగూర్చి సాక్ష్య మిచ్చుచో నింత మడి గట్టుకొనలేదేమి? చేయి తడిసినచో నట్టి వక్కాతిలేదు కాబోలును.

రెం—(కోపముతో) నే నా సాక్ష్యములో సామ్మొ పుచ్చుకొన్నానా?

మొ—ఇదియొక క్రొత్త యబ్ధము. ఎంతో పుచ్చుకొనలేదు. రెండువందలు మాత్రమే.

రెం—(పండ్లు కొలుకుదు) నీవు తెలియనిమాట లాడకు.

మొ—తెలియుట కేమున్నది? నిశీధమప్పుడు వారి గుమాస్తావచ్చి నీ కియ్యలేవా? నిజము చెప్పు.

రెం—(సుహాగ్రహముతో) ఓరీ! ఎందుకురా! నోటికివచ్చినట్లెల్లఁ బ్రేరెదవు. వారిచ్చినారు. నేఁ బుచ్చుకొన్నాను. నీవేమి చేసెదవు.

మొ—నేనేమి చేసెదనోయి! కలిలమెట్లు ముందుచున్నదో తెలియఁ జేయుచున్నాను. ధనమిచ్చినచో సర్వము సత్యమయముగాఁ గన్పించునుగాబోలు. నేనా రాజువలె నిన్ను బంగారుచెప్పతోఁ గొట్టలేను.

రెం—ఓరీ! బంగారుచెప్పని వెండిచెప్పని యూరక తెగనిల్లెద వెందులకు? నీవెంతసిందించినను నేను మీవలె నబద్ధమాడి భూమి బుట్ట సంపాదింపలేదు. నీసంగతిమాత్ర మెవరెఱుఁగరు.

ఈసంభాషణమిట్లు జరుగుచుండ మఱికొందఱు వేతొక విధముగాఁ బ్రసంగించుచుండిరి.

ఒ—ఏమోయి బావా! తీటికగాఁ గూర్చున్నావు. పొలము లోఁ బనిలేదా ఏమి?

రెం—లేకేమి? పెద్దగర్వంతయు దుక్కి సిద్ధముచేసినాము. వానకురియుపజకు నీలాగునఁ గుచ్చిటప్పాలు గొట్టుచుఁ గూర్చుండ వలసినదే!

మొ—అవును. బాడవభూమి వదలివేయగానే నీకుఁ దీరుబడి గల్గినది. లేకపోయిన రాత్రిపవలు నేతముతోఁ గొట్టుకొన వలసినదే! కాని యాభూమి యెందుచే వదలివేసితివి?

రెం—నేను వదలివేసినా? లేదు. ఆ రామావధానిగాఁడు విడుదలచేయుమని రిజిష్టరీనోటీసిప్పించినాఁడు. ఇకఁ చెనకులాడుట పెత్తనము కాదని వదలివేసితిని.

మొ—రామావధాని యెందుల కట్లానరించినాఁడు.

రెం—ఎందులకా? గ్రుడ్లు నడినెత్తికివచ్చి. ఏదో పూర్వు లెట్లో భూములు గడించినారు గదా. ఇకఁ గావలసినంత గర్వము. తెగనీలు.

మొ—అవును. నీవన్నదినిజమే. అవధానిగాఁడు క్రిందమీఁద నిలవకుండ రెపరెపలాడు చున్నాఁడు. కాకపోయిన ఏవంటి యమా యుకుని భూమినుండి తొలగించునా? అందులకు వానికిఁ దగినట్టు బుద్ధి చెప్పవలె నోయి!

రెం—మనము తలచుకొన్న నదెంతసేపోయి! ఏదో సాటి వాఁడు గదాయని యూరకున్నాము.

మొ—నిన్నందుచుండి తొలగించుటకుఁ గారణమేమి?

రెం—కారణమేమిటి? వానికిష్టము లేకపోవుటయే కారణము.

మొ—అదేమన్నమాట, కారణమేదో యుండవలెను.

రెం—ఏమికారణమని చెప్పను? సిస్తు బకాయి పడినదట.

మొ—ఏమీ! ఈయేడు బాగుగా పండినదే!

రెం—నుజ్జీయొకప్పుడు పంటఁ జోయినదా?

మొ—అట్లయిన మఱెందుచేత సిస్తు చెల్లింపలేదు.

రెం—మనము సిస్తు చెల్లించినఁగాని రామావధానికిఁ దిండికి

లోపము వచ్చునా?

మొ—మంచిన్యాయముగా నున్నది నీమాట, తుదకు రామా
వధానికేమియు నియ్యలేదా?

రెం—వాని కియ్యవలసినది యొక విబూదిపండు.

మొ—నాఁడూరకున్నాఁడా?

రెం—ఊరకుండకీ యేమిచేయును?

మొ—(నవ్వుచు) ఈనూరురూపాయల సిస్తునకు నీళ్ల ధారయే.

రెం—నూజ్జీమిటి! మున్నూఱురూపాయల సిస్తు.

మొ—(అశ్చర్యముతో) మూడేండ్ల నుండియుఁ జెల్లింపలేదా?

రెం—లేదు. ఎందుకు చెల్లింపవలెను?

మొ—ముఁడువందల రూపాయిలు వదలుకొనుటకు రామా
వధాని యిష్టపడెనా?

రెం—ఇష్టపడక యేమిచేయును? నేను జిక్కులు పెట్టకుండ
భూమి వదలివేసినందుకు బ్రహ్మానంద భరితుడయినాడు.

ఓపాఠక మహాశయులారా! వింటిరా? అగ్రహార వాస్తవ్యులు—
పన్నులేకుండ విద్యావ్యాసంగదులకై యుదారపురుషు లొసంగిన
దివ్యభూఖండముల ననుభవించుబ్రాహ్మణులు.—వసిష్ఠాది మహర్షి
గోత్రసంజాతులగు బ్రాహ్మణోత్తములు చేయుచున్న ప్రసంగములివి.

ఇంతలో నొకపురుషుండచ్చటి కరుడెంచెను. అతనిఁ జూచి సంఘ
ములో నొకఁడు “ఓహో! సుందరము బావగారా! రండి. గ్రామాం
తరమునకు వెళ్లి తిరటగాదా! ఎప్పుడు దయచేసితిరి? మీరు లేకపోవుట

చే గ్రామమంతయు వెలవెలపోయినదని పలికెను.

అతఁ డందుల కేమియు సమాధానము చెప్పక ముందే మఱి యొకఁడు నవ్వుచు మొరటివానితో “నీ వేమియుఁ దెలియకుండ మాటాడుచున్నావు. సుందరము బావగా రూరిలోనుండిన నెంతో లేకున్న నంతే” అనియెను.

మొ—(నవ్వుచు) అప్పుడే బావగారిని లేకుండఁజేయవలెనని చూచుచున్నావా? పదికాలములపాటు బ్రదుకనీ.

రెం—(నవ్వుచు) ఇక నెందుకోయి! మామేనల్లుఁడు పెద్ద వాడయినాఁడు. ఇక బావగా రేమయిననుసరియే.

మొ—అట్లందు వేమి? రామావధానికిఁ గొంత ప్రాయశ్చిత్తము చేసినంతవఱకుండునను బ్రదుకనీ.

రెం—బావగారు పెద్ద బి. ఎ. అన్నమాటయే కాని మాయవధానియన్నయ్య కాలిగోరినై నను బోలరు. ఇంటికిఁ దరలివచ్చిన పెండ్లికొడుకునకుఁ గూతు నియ్యక నిరసింపఁగాఁ జేయునదిలేక చడి చప్పుడు లేకుండఁ బాటివచ్చిన బావగారిప్పుడవధానిని సాధింతురా? (కన్నుగీటుచు) ఇక చచ్చి సాధింపవలెఁగాని బ్రదికిగాదు.

మొ—నీకు మన బావసంగతి తెలియదు. సుందరము బావయనఁగా సామాన్యఁ డనుకొన్నావా? ఈయనఁ దలఁచుకొన్నఁ జాలును. అవధాని గివధాని లెక్కయేమి?

రెం—ఎదీ! బావగారు మన యూరువచ్చి యొక సంవత్సరమతిక్రమించినది. రామావధాని నేమి చేయఁగల్గిరారు?

మొ—తోందరపడిన లాభములేదు. ఈయన సమయమున కెదురు చూచుచున్నారు. ఈయనది భల్లూకపుపట్టని నీకు తెలియునో తెలియదో?

రెం—అవును, తెలియును. అయినను బావగా రేమందురో

యని యట్లనుచున్నాను.

పైవిధముగా నిగువును ప్రశ్నిత్తరములు జరుపుచు నొకఁ డతనిని స్వర్గమునఁ గూర్చుండఁబెట్టుచుండఁగా, రెండవవాఁ డతని నధోలోక మునకుఁ ద్రోసివేయుచుండెను. ఈవిధముగా మాటాడి కోపములేని వానికిఁ గోపమును, బట్టుదలలేనివానికిఁ బట్టువలయు, జౌరుషములేని వానికిఁ జౌరుషమును గల్గించుట యగ్రహారస్థులకు సహజగుణము. మఱియు గుణమును దోషముగాను దోషమును గుణముగాను మార్చి చెప్పట యగ్రహారవాసు లందఱే వేసికొన్నవారనుటకు సందియము లేదు. వాస్తవముగా వివాహవిఘ్నమునకు శ్యామసుందరుడే కారణ ముగాని, యవధాని యెంతమాత్రమును గాదు అయినను శ్యామ సుందరునకుఁ జౌరుషము దెప్పింనుటకై యట్లు చెప్పబడియెను. శ్యామసుందరుఁ డది గ్రహింపకపోలేను. అయినను సగ్రహారస్థులతోఁ గలిసి యకారణవైరమూని రాహువధానిని సాధింపజూచుచున్న వాఁడుగావున వారిమాటలు విని చిఱునవ్వుతో “బావగారికి నా మహిమ యింకను దెలియదుఁగాఁబోలును. దేనికయినను గాలము రావలెను. అందులకై నిరీక్షించుచున్నాను. అప్పుడు మీరు, మీ యవధాని యన్నవారు నా మహిమను గనుగొందురు గాక ” అని పలికెను.

ఆసంఘములో నొకఁ డది విని “ శ్యామసుందరముగారు తలఁచు కొన్నంతపనియుఁ జేసినఁగాని యూరకుండ ” రని యనియెను.

“ఇతని సాయమున్నఁ జాలును. మన మవధానినేకాదు, లోక మునంతను సాధింపఁగల” మని మఱియొకఁ డనెను.

“మన శాఖలో శ్యామసుందరుఁడు మేరువుపూసవంటివాఁడుగదా” యని యొకఁ డనెను.

“ఇతనిసాయము మనకున్నది. కాన నవధానిని గచేరీ కీడ్చించి

తెచ్చి, యేడ్చింపవచ్చు" నని మఱియొకఁ డనెను.

ఈవిధముగ సగ్రహరస్థు లందఱును గేచు మత్సరగ్రస్తులము నిరపరాధుడగు సవధానిని బాధించుటయే పరమపురుషార్థముగా భావించి వర్తింపఁదొడగిరి.

౬

ఇవి కార్తికకమాసదినములు. వర్షములు తుదముట్టినవి. అక్కడక్కడ నొక్కొకటి చొప్పున శారదాంబునము తూలశకలమువలె విగ్రహాల నీలాకాశమునఁ బర్వెత్తుచుండెను. నాత్యుష్ణములు, నాతి శీతములు కాకుండుటచే నాదినములు జంతుకోటికి మిక్కిలి సుఖావహములయ్యుండెను. వాహినులు క్రమముగా స్వభావజనిత కాలుష్యమును వదలి, యోగీశ్వరుల మతులవలె నతి నిర్మలములము, శాంతములై, చని చని పరమాత్మయందువలె సముద్రంబునఁ గలిసి నామరూప భేదరహితములము యొప్పుచుండెను. భూభాగము లెటుచూచినను, సకల సస్యసంపదలతోఁ బూదవి కనులపండువు లొనర్చుచుండెను. దేవాలయములు సంతత ఘంటానాద మేరుములము, పరమశివుని శతసహస్రనామోచ్చారణములకును, బ్రాహ్మణోత్తముల వేద ఘోష లకును సలయములై పాలుపారుచుండెను. కొందఱు కార్తిక దామోదరప్రీతికై ప్రాతః కాలస్నానము లాచరించుచుండిరి. కొందఱు రుద్రాభిషేకము లొనర్చుచుండిరి. కొందఱు కరికరుసకు సహస్ర నామార్చనలు గావించుచుండిరి. కొందఱు రాకాశములను తొంకా లింగమునకు దీపములు పెట్టుచుండిరి. కొందఱు పవలెల్ల దేవతా ప్రీతికై స్నానపూజాదానాదులచే గడపి రాత్రిపూట మాత్రము

భుజించుచుండిరి.

ఇట్లు పరమపవిత్రములగు నీదినములలోఁ బూర్ణిమ మిగుల సుతృప్త వ్రమని యెన్నదగి యున్నది. నేడు పూర్ణిమ. కరగించిపోసిన వెండి బిళ్లవలెఁ జంద్రుఁడు వినీల గగనభాగమునఁ బ్రకాశించుచుండెను. తదీయకాంతి సంతతులు జగముపయి వ్యాపించి సుధారసలహారిలోఁ దానమాడించి ప్రాణుల కమితానందసౌఖ్యము లిచ్చుచుండెను. గుణ వంతులును, విద్యావంతులును, సాధుహృదయులునగు దంపతులొకరి చేనొకరు ప్రకాశించుచున్నట్లు, పరిమళ సుమనంతతులచే శోభిల్లి యల్లిబిల్లిగఁ జెనచికొనియున్న లతావృక్షములు పరస్పరశోభగాంచిన చందంబున శారదనిశాశకు లన్యోన్యభాసమాసములయి, యల రారుచుండెను.

నేడు జనులందఱును జ్వాలాతోరణ మహోత్సవమునం దాసక్తు లయి యుండిరి. ఈయుత్సవము కార్తిక పూర్ణిమాదినమునఁ బలు తావుల సంప్రదాయసిద్ధముగా నెఱవేర్చబడుచున్నది. ఆయుత్సవ మేదియో కొంచెము వివరించుట యనావశ్యకము కాదు. ఈయుత్స వాచరణకుఁ గారణము పెద్దలిట్లు చెప్పుదురు. ఈశ్వరుఁడు త్రిపురా సుర సంహారమునకుఁ గడంగినప్పుడు పార్వతీదేవి తన ప్రాణవల్లభుఁడు విజయమునొంది నిరపాయుఁడై తిరిగి యింటికివచ్చెనేని తోడనే యత నితోఁగూడ నన్ని నారాధించి తత్కీలామాలక్రిందనుండి ముమ్మాఱు దూటి ప్రవక్షిణము నొసర్తునని యగ్నికి మ్రొక్కుకొన్నట్లును, శంక రుఁడట్లు విజయమునొంది కార్తిక పౌర్ణమినాటికిరాగా దేవి తన మ్రొక్కు దీర్చుకొనుటకై యగ్ని జ్వాలలక్రిందనుండి భర్తతోఁగూడఁ దూటివెల్లినట్లును, జెప్పుదురు. ఇట్లొనర్చుట పార్వతి కత్యంతప్రీతికర మగుటచే దదృక్తులందఱును, నిప్పటికిని దత్పూర్ణిమనాఁ డీయుత్సవ మొనరింతురు. ప్రతిసంవత్సరమును నాదేవతోత్సవమూర్తులను బల్ల

కిలోనుంచి యూరేగించి యాపల్లకితోఁ గూడ నాననాతన నంపతులను జ్వాలామాలక్రిందనుండి కొనిపోవుచుందురు. అట్లు స్వామితోఁ గూడ నాజ్వాలలలోనుండి వెళ్లుట పరమపుణ్యప్రదమనినమ్మి ప్రజలు కూడ నట్లు చేయుదురు. మఱియు వరసగా నాల్గుస్తంభములను నాటి వరిగడ్డిత్రాడు వానికొనలకుఁగట్టి యెండిన యరటియాకులచెత్తను నాత్రాటిపై దిగువకు వ్రేలవైచి, యందు ముందుగా మధ్యభాగమున నాతోరణమునకు నిప్పంటించి, యదిమండుచున్నపుడా జ్వాలక్రిందనుండి తూర్పుముఖముగాఁబోయి కుడిప్రక్కకుమరలి దక్షిణభాగమందున్న భాగము నట్లుచేసి, దానిక్రిందనుండి పశ్చిమముగా నరిగి యటనుండి యుత్తరముగా నడచి యావంకనున్న తక్కిన భాగమును గూడఁ బ్రజ్వలంపఁజేసి దానిక్రిందనుండి పరలఁ దూర్పుగాఁగడచి యటనుండి యుత్సవమూర్తులను నాలయమునకుఁ గొనిపోవుదురు. ఆ దేవతాదంపతులతోఁ గూడఁ బ్రజలందఱు కూడ నట్లు ప్రదక్షిణముచేసి ముమ్మాఱుమున పోడనే యాజ్వాలాతోరణమువఱుబడి చల్లార్చి యావరిగడ్డిత్రాటిని బలుపురుబట్టుకొని తునక తునకలుచేసి కొంచెముకొంచెముగా నావరిగడ్డిని పంచుకొని కొనిపోయి తమపశువులను మేపుదురు. అవి తిన్న పశువులు సదారోగ్యవంతులయి, బలిష్ఠములయి యుండునని ప్రజలవిశ్వాసము. అందుచే నాఁ డాగడ్డిపోచలను సంపాదింపఁ బ్రజలు బహువిధములఁ బెనంగుచుందురు.

నేడు గానుమ్యగ్రహారమున నీయుత్సవము జరుపఁ బ్రజలు మహోత్సాహముతోవచ్చి గుమిగూడి యుండిరి. రామావధాని పూర్వులెవ్వరో దేవాలయప్రతిష్ఠగావించి యంకలిస్వామి భోగరాగములకై కొన్ని భూము లిచ్చియున్నందునఁ నద్వంశజుడగు రామావధాని తద్ధర్మకర్తృత్వ మవలంబించి పనిచేయుచుండెను. రామావధాని భక్తిపూర్ణమగు మనస్సుతో దేవతోత్సవాదులను లోపము

లేకుండఁ జేయించుచున్నను, నాగ్రామవాసులేదో నిధమున లోపము లేంచుచునేయుండురు. అయినను మాటపలుకుబడిగల రామావధాని నెవ్వరు నెదిరింపలేక నోరుమూసికొని యూరకుండెడివారు. కాని యీసంవత్సమట్లు కాక గ్రామవాసులు పెక్కండ్రేకమై యవధానితో శత్రుత్వమవలంబించిన వారగుటచే, నేడెట్లయిన సతనికిఁ దగిన పరాధవదుఃఖము గల్గింప సిగ్గుయించుకొనిరి. ఇదివఱకెప్పుడు నీయుత్సవమునఁ బాల్గొనకపోయినను నాగ్రామవాసులగు గ్రాహ్మణులు పెక్కండ్రానాడు వచ్చిరి. ఆగ్రామమున వారును, పొరుగుగొవారును నగు రైతులుగూడఁ బెక్కండ్రు వచ్చిరి. స్వామినారి యూరేగింపు టుత్సవము చుగిసినది. అందఱునువచ్చి కర్తవ్యకార్యమున కెదురు చూచుచుండిరి.

అప్పటికి రాత్రి రెండు యామములు గడచెను. కాకాచంద్రుఁ డాకాశ సరోవరమున వికసించిన సితపద్మమువలె విరాజిల్లుచుండెను. రామావధాని యశ్యత్సుకులై వచ్చిన ప్రజాసమూహములకు జూచి యర్చకుని బిలిచి యిట్లు సంభాషించెను.

రా—గ్రామస్తులగు గ్రాహ్మణు లందఱును బిలిచితివా?

అ—చిత్తము. అందఱును బిలిచితిని.

రా—వా రందఱును వచ్చినారా?

అ—ఏమో! ఈ సమూహములో నెట్లు తెలిసికొనఁగలము. కాని నా లోపము లేకుండ నందఱును బిలిచితిని.

రా—మనము చేయవలసిన దదియే. పిమ్మట వారు వచ్చినను సరియే, రాకున్నను సరియే.

అ—చిత్తము.

రా—అట్లయిన నీక సంతకల్పము కానీవచ్చును.

అర్చకుఁడు చిత్తమని కూర్చుండి యచ్చటివారి యనుమతిని బడసి

యాచమనము చేసి “కేశవ, నారాయణ, మాధవ, గోవింద, విష్ణో” అని చెప్పి నారంభించెను. అంతటఁ బ్రజాసమూహము నొత్తిగించు కొని సుమా రేబదివత్సరముల ప్రాయముగల యొక బ్రాహ్మణుఁడు ముందునకు వచ్చెను. కాని వేషమునుబట్టి యతనిని బ్రాహ్మణుఁడని యనఁజాలము. అతఁడు మెడ మొనలు చీలనుండలవఱకును బొగ చూరినట్లు మిక్కిలి ముఱికపట్టి చులినమైన ముదుక దుప్పటిని గప్పు కొనియెను. అతనికిఁ దలపై చెవుల క్రిందవఱకును జారు దిగిన పెద్ద బుట్ట పాగయుఁ జేతిలో నతనికంటెను నొక రెండుడుగులు పొడుగు గల యద్దండపురపు వెనుగుగఱ్ఱయు గలవు. అతఁడు వచ్చుచుండుటను జూచి గగఱనారు చోటిచ్చి “సోమప్పబాబూ! రండు, కూర్చుండు” డని శారవించిరి. కాని యతఁ డాశారవమును జేకొనక, కనులనుండి నిప్పులు గరియ మేఘు గంభీరస్వరముతో నర్చకుని “శేఖరప్ప” యని పిలిచెను. ఈడనే యతఁ డానంకల్పము మాని యటుచూచెను.

బ్రా—ఓరీ! శేఖరప్ప! నీకు మతి లేదా? ఊరిలో పిన్న పెద్దలు వచ్చినారో లేదో చూడవలనా? క్రిందుమీదు చూచుకొన కుండఁ దే నీలుచున్నావు. ఒకమాటు గట్టిగా దేహశుద్ధి గావించిన గాని నీకు బుద్ధి గాదు. నీవు, నీ యవధానిగాఁడు, నేకమై యూరి శారవ మంతయుఁ జెడగొట్టుచున్నావు” అని యొకరు చెప్పినమాట వినిపించుకొనకుండ నా యగ్చకుని, రామావధానిని నిందింప నారంభించెను.

అందులకు రామావధాని యేమియును సమాధాన మొనఁగలేదు. అప్పు డర్చకుఁ డూరకుండక “ఓ సోమప్పబాబూ! మేము చెప్పినది వినకుండ మీ రిట్లు నిందించుట తగదు. మాయం దెట్టి లోపమును లేదు. గ్రామవాసుల నందఱును, నింటింటికీ వెళ్ళి, నిదించిన వారిని మేల్కొలిపి మఱియుఁ బిల్చితిని. వారు రాకపోయిన మేమేమి

చేయగలము?" అని పత్కెను.

బ్రా—ఓరీ ! మూర్ఖుడా ! అడ్డుగాఁ దెగనీలుచున్నావు. చూడు. ఏమి చేసెదనో? పిలిచితిని, పిలిచితి ననుచున్నావు. ఎవ్వరిని బిలిచితివి?

అ—అండఱను బిలిచితిని.

బ్రా—అండఱను బిలిచితివా?

అ—ఒకమాఱుగాదు, వేయిమాఱులు.

బ్రా—చూ సింగన్నగారి జాంబన్నను బిలిచితివా?

అ—పిలిచితిని.

బ్రా—ఏమన్నాడు?

అ—భోజనము చేసి పొలములోనికి వెళినాఁడు.

బ్రా—అది నీ కెందుకు ? వాఁడు నీతో నే మన్నాడు ? ముందదిచెప్ప.

అ—నాతో వచ్చెదసనియే యన్నారు.

బ్రా—అట్లయిన సంకల్పనమయమని మఱియొక మాఱు పిలువవలదా?

అ—పొలమునకు వెళ్ళియా?

బ్రా—అవును. పొలమేయన్న మాట యేమి? తుదకుఁ గ్రామాంతరమునకు వెళ్ళినను వెళ్ళి తీసికొని రావలెను. మర్యాద యనఁగా నే మనుకొన్నావు?

అ—అయ్యా ! ఇది నాయింటి పెండ్లి కాదు. దేవతాకార్యము. దీని కండఱను బెద్దలే? భక్తితాత్పర్యములతో నందరును రావల యునుగాని పొలములోనికి వెళ్ళియు, బొరుగుారికి వెళ్ళియు నెవ్వరు పిలువఁగలరు ?

బ్రా—అర్చకత్వమన్న మఱియేమనుకొన్నావు.

అ—అర్చకత్వమనఁగా దేవతాపూజ. అది చేయుటయు, వచ్చినవారికి స్వామివారి ప్రసాదమర్పించుటయు నాపని.

బ్రా—ఓచండిపోతా! గ్రుడ్లు మీదికివచ్చి నీలుచున్నావు. అట్టివాడ వింటింటికి వెళ్లి యెందులకుఁ బిల్చినావు?

అ—ఇంటియొద్దనుండినఁ బిలువవచ్చును. అంతేకాని పొలములోఁ బండుకొన్నవారిని మేల్కొలిపి తీసికొనిరమ్మన్న నెవ్వరి శక్యము?

బ్రా—ఎవ్వరికి శక్యనూ?

అని యతఁడు నోటికివచ్చినట్లు కేకలు వేయుచుండెను.

రామావధాని యర్చకుని శాంతింపజేసి యామూర్ఖబ్రాహ్మణుని సరకుచేయక సంకల్పముగావించి స్వామిపల్లకి యెత్తుటకు బోయిరి కాజ్ఞయిచ్చెను. వారు పల్లకినెత్తిరి. రామావధాని శరవేగముతో బావలాతోరణమునకుఁ బల్లకిని బ్రవక్షిణము చేయించి యాలయమునకుఁ గొనిపోమ్మసి, తాను తన మందిరమునకు వెడలిపోయెను. ఆ బ్రాహ్మణుడు తన మాటను ధిక్కరించిన రామారావధానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయునని యాప్రజాసంఘమునందుఁ దనవారిని వెదకి తెచ్చుకొనెను. కాని లాభములేకపోయెను. రామావధాని వెడలిపోయినను, నతని సోదరుఁడును రైతులును నాతోరణపు గడ్డికై యచటనుండి యొకరితో నొకరు పెనఁగులాడుచున్నప్పుడు వీరందఱు పోయి వారిమీదఁబడిరి. ఒకరినొకరు కొట్టుకొన నారంభించిరి. అంత నవధాని సోదరుఁడును, రైతులును నొకపక్షమై తమ్మెదిరించినవారిని గొట్ట నారంభించిరి. ఇట్లు కలహించుచున్న సమయమున మధ్యవర్తులువచ్చి వారిని విడిపించి యెవ్వరియిండ్లకు వారి సంపివేసిరి. అందు ఇరుపక్షములవారికిని గూడ డెబ్బలు తగిలినవి. ఈవిధముగా నాటికిఁ గొట్లాటముగిసినను, వారివారి చిత్తములలోని పగ ముగియ

లేదు. అది ఊణఊణము రవిలి యభివృద్ధిచెంది వారిని మఱింత మూర్ఖులనుగాను, నపివేకులనుగాను సాహసులనుగాను జేయుచునే యుండెను.

2

కాలమునకు మహాజవముగలదు; మహాబలముగలదు; అనివార్య శక్తులు గలవు; అఘటన ఘటనాసామర్థ్యము గలదు. కానికీ సర్వమును లోబడవలసినదే! దాని సతీక్రమించుటకు మానవులేకాదు, దేవతలయినను సమర్థులు కారకుట సర్వవిదితము. ఆకాలము మనోవేగమును మించిన వేగముతోఁ బర్విడుచుండును. సకల స్థావరజంగమాత్మకమగు ప్రపంచమున కంతకును ఊణఊణపరిణామము గల్గించుచుండును. సర్వపరిణామకమగు కాలము కడచి పోవుచుండెను. ఏండ్లును బూండ్లును గాటిపోవుచునే యుండెను. కొండలవంటి ఘనపదార్థములకు గొంచెమైనను మార్పుగలదు కాని, యగ్రహరవాస్తవ్యుల చిత్తములకు మాత్ర మట్టిపరిణామము లేదు. వారిదురూపాలు, కపటచిత్తములు, మాయోపాయములు, కలహములుఁ మొదలగునవింకను శాంతింపలేదు. అవియెప్పుడును నేక విధముగానే యుండెను. అదివఱలో వారికుండిన కలహములన్నియు, రామావధాని గారియింటి వివాహవిఘ్న మైనప్పటినుండియు మఱింత వర్ధిల్లెనని యిదివఱకే వ్రాసియుంటిని. ధనవంతుడగు శ్యామసుందరుడు, న్యాయవాదియగు శ్రీనివాసరావు తమకుఁ జేదోడగుటచే సగ్రహరస్తులు రామావధాని సడగఁగ్రహాక్క మరింతప్రియత్నము చేయుచుండిరి. మఱియు వివాహవిఘ్నమయి యిప్పటికి రెండు మూడు

వత్సరములు కావచ్చినను, శ్యామసుందరుడు రామావధానిపై ద్వేషానల జ్వాలలను బ్రసరింపఁ జేయుచునేయుండెను. అగ్నికి వాయు పురోడమునట్లు శ్రీనివాస మతనికిఁ దోడగుచునే యుండెను. వారిరువుర సామగ్గి నుండుటచేఁ దమ మైరమును సాధింపవలెనని యగ్ర హోరస్థులు పెచ్చు పెరిగిపోవుచునేయుండిరి. ఒకఁడు రామావధాని తన కీయవలసినట్టుగా నప్పుపత్రము నొకదానిం గల్పించి వేయి రూపాయల కతనిపై దావా తెచ్చియున్నాఁడు మఱియొకఁడు రామావధాని యక్రమముగా నల్వరును నడుచుచున్న మార్గమును దనభూమిలోఁ గలుపుకొన్నాడని యతనిపై సభియోగము చేసెను. మఱియొకఁడు రామావధాని పశువులు తన చేను మేసినవని చెప్పి యతని పాలికావును దన్ని యా పశువుల నన్నింటిని బండలోఁ బెట్టెను. ఇంకొకఁడు రామావధాని పాలికావులచే దొంగతనముగాఁ దన చేను గోయించుకొని పోయినాడని యభియోగము దెచ్చెను. ఇట్లు పలువురు పలు విధములఁ జెట్టికిఁ జీమలు పట్టుకొన్నట్లు పట్టుకొని బాధింపఁజొచ్చిరి. ఇంట్లందఱిని విధముల బాధించినను, రామావధాని నుం తేనియు భయపడలేదు. అద్దెగ్యపడలేదు. వెనదీచులేదు. ధనవ్యయమునకు జంకలేదు. ధర్మమునకు జరుము కలుగఁ పోదన్న విశ్వాసముచే గచ్చేరీలలో నందఱ కన్ని సూపులై పని చేయుచునే యుండెను. కొన్ని దావాలను గెల్చి ప్రతి పక్షుల గర్వ పరిహారము చేయుచునే యుండెను. కొన్నింటిలో నోడిపోయినను బునిర్విమర్శము చేయుచుని పైయధికారముకు విజ్ఞానపత్రములుపంపుచునేయుండెను. విశాఖపట్టమున కరిగి రమణమ్మను, వెంకునాయని, తనవశము గావించుకొని ధనమునకై శ్రీనివాసముపై వారిచే దావా తెప్పించి పనిచేయుచునే యుండెను. రామావధాని ప్రతిపక్షులకు ధనములేదు. కడుపులోఁ గావలసినన్ని కుట్రలున్నవి కాని యూరిలోఁ గొంచె

మైనను బలుకుబడిలేదు. రామావధానిని బాధించుటలో వీరందఱేకమైనను, వీరిలో వీరికిఁ బరస్పరమును ద్వేషము లేకపోలేదు. ఇట్లుండగా రామావధాని కుటుంబమునకుఁ దీరిని యపవాదము నంటఁగట్టి వ్యాపింపఁజేసినారు. రామావధాని యిన్ని కష్టములకు నోర్చి పని చేయుచున్నాఁడు కాని, యిది వినిఁగానే నిలువున నీతియు పోయెను. ఆ యపవాదము కేవలము మిథ్యామూలమైనను, నూరంత టను గ్రహముగాఁ బ్రాకి యా కుటుంబమువారి కది తలవంపులుగా గావించుచుండెను. రామావధాని రెండవకూతురగు రుక్మిణి రామా రావుతో సంబంధము గల్గించుకొని చెడిపోయినదని యూరిలోఁ జిన్న పెద్దల నోళ్ళచుండి వెడలునట్లు చేసిరి. ఈ యంశమే యిండ్ల గోడలపై గుమ్మడికాయలంత లేసి యక్షరములతో వ్రాయఁబడి యుండెను. రామావధానియే కాక, చుతని కుటుంబముగూడ నీవిషయమై దుఃఖించుచుండ నీ యపవాదకు లంగఱును నానందభరితులై యొకనాఁడు శ్యామసుందరు నింటఁ గూడి యిట్లు ప్రసంగింప నారంభించిరి.

ఒకడు—(శ్యామసుందరునిఁజూచి) సుందరముబావా! నేటితో 'రామావధాని కోరలు తీసిన పామె'నాఁడు. దీనితో నడుగంటిపోవు ననియే నా నమ్మకము.

శ్యా—మీరు చేసిన పని నరిగా నుండవలెను. గోడలమీద వ్రాసినంత మాత్రమునను, గ్రామములో వ్యాపింపఁజేసినంత మాత్రము నను లాభములేదు.

మొద—మఱి యేమి చేయవలయును?

శ్యా—ఇంగ్లండులో నున్న సుదర్శనరావున కీ విషయము ముఖ్యముగాఁ దెలుపుచు సుత్తరము వ్రాయవలెను.

మొ—(మఱియొకనిఁజూచి) రానున్నా! మన మనుకొన్నట్లు

చేసినావా ?

రా—సింగన్నమామా! ఆ యంశము మరల నాకు స్మృతికిఁ దేవలయునా? ఆనాఁడే సుదర్శనరావునకు వారి యాత్మబంధువుఁ డొకఁడు వ్రాసిపట్టు వ్రాసి పంపియున్నాను.

సిం—(సుందరముతో) బావా! నీవెంత యింగ్లీషు చదువు కొన్నను నెంతలాక్యుడవైననునీ పాటి తెలివి మాకు లేదనుకొన్నావా? మాకు నిజముగా లేకపోయినను, నీ సాహసముచేతనైనను లభింపదా? అట్టి వాని విషయమైన నీవు జ్ఞానకము చేయరాదు. ఇప్పు డెందు లకు వచ్చితిమో తెలియునా? చుట్టి కొన్ని పాము మన మాచరింప వలసియున్నది.

శ్యా—ఏమి చేయవలయును?

సిం—మన మందఱమును గలిసి దుర్నితకార్య మాచరించిన కూతుఁ నింటఁ బెట్టుకొన్నందులకు రామావధాని కుటుంబమును బ్రాహ్మణసంఘమునుండి బహిష్కరించిన ట్లాజ్ఞాపత్రము నొకదానిని బంపవలయునని శ్రీ) విరూపాక్ష స్వాములవారి కొక మహజరును బంపవలెను. దానిపై మనమందఱమును జేవ్రాళ్ళుచేయవలసియున్నది. ఈపని వేగముగా జరపి అమావాస్య లోనున నాచార్యులవారినుండి శ్రీముఖము వచ్చునట్లు చేయవలెను. అమావాస్య వెళ్ళిన విదియనాఁ డతని తండ్రి యాబ్దికము. ఆనాఁ డెవ్వరు సతని గుమ్మము తొక్కు కుండఁ జేయవలెను. ఆచార్యులవారి యాజ్ఞాపత్ర ముండినగాని మన బ్రాహ్మణులు ధనాశచే వారి యింటికి వెళ్ళకమానరు.

శ్యా—బావా! నీ వన్నది సత్యమే. కాని ముందుగా మన చేతికి లొంగిసంతవఱకుఁ జేయవచ్చునుగాదా?

సి—ఏమి చేయవలయును?

శ్యా—చాకివాఁడు బట్టలుదక కుండ్ల, మంగిలివాఁడు క్షౌరము

చేయకుండజేయవలెను. ఇంతేగాదు. ఈమొదలగుపనులలో సంఘము వారెవ్వరును రామావధాని కుటుంబమునకుఁ దోడుపడఁగూడదు.

సి—ఇందులకై మిక్కిలి ప్రయత్నము చేసిరాము. మన యభీష్టము చాలవఱకు నెఱవేఱినది కాని, చాకలి రామిగాఁడు మాత్రము చెప్పినట్లు వినకుండ నున్నవాఁడు. మీ పల్లవు పొలము దున్నుచున్నాఁడు. కాన యెట్లయినను బెదరించి మనము చెప్పినట్లు చేయవలెను. అందులకై వానినిగూడఁ దీసికొని వచ్చినాము. వీధిలో నున్నాఁడు పిలిపించి యొకమాటు చెప్పము.

శ్యా—(గట్టిగా) ఓరీ, రామిగా! అని పిలిచెను.

రా—(ప్రవేశించి) ఏమి? బాబూ!

శ్యా—నీ వొక్క విషయములో మాకుఁ దోడ్పడవలెను.

రా—ఏమో చెప్పండి.

శ్యా—గ్రామ మశేషము రామావధానిగారిని బహిష్కరించినారు. మాతోఁబాటు నీవుగూడ బహిష్కరించవలెను.

రా—ఆ జోలె నాకెందుకు బాబూ! మీరు మీరు బ్రాహ్మణులు. మీ రేమి చేసికొందురో చేసికొండి. నాకేమి?

శ్యా—అట్లుగాదు. రామావధానిగారి బట్టలు నీవుడకరాదు.

రా—అది కుదురదు బాబూ! మాముత్తాత మొనలుకొనియు వారి పని చేయుచున్నాము. అందులకై యొక గరిసెధాన్యము పండు పొలము గూడ మా కిచ్చినారు. అట్టివారి పని నే నెట్లు మానఁగలను. పని మానినచో నా భూమిని వారు లాగుకొనరా?

శ్యా—నీ కా భయము లేదు. ఆ భూమి గ్రామము మొత్తము మీద నిచ్చినది కాని కేవలము రామావధాని యిచ్చినది కాదు.

రా—బాబూ! నా కదంతయుఁ దెలియదు. ఉత్సవసమయములందు మన గ్రామములోని దేవుని నేవించుటకును, రామావధాని

గారి యింటిపని చేయుటకును, బ్రతిఫలముగా నా భూమి యీ రామావధానిగారి ముత్తాత మా ముత్తాత కిచ్చినట్లు మా తండ్రి చెప్పుచుండేవాడు. ఆ భూమి నారు లాగుకొన్న తరువాత నే నేమి చేయఁగలను? అప్పు డెవ్వరికాళ్ళు పట్టుకొందును?

శ్యా—ఓరీ! రామిగా! నీ వెవ్వరికాళ్ళను బట్టుకొన నక్కఱ లేదు. ఆ భార మంతయు నాపై వదలుము. మూడు కచ్చేరీలలోను రామావధాని నోడించి గెల్చి నీ భూమి నీకు వశమగునట్లు చేయుదును.

రా—మీరు మాటలు చెప్పుచున్నారు కాని, ఈ కర్వులకు సా మ్రెవ్వరు పెట్టఁగలకు?

శ్యా—నీ కా భయము వలదు. ఎంత సామ్యునినను నేను బెట్టెదను.

రా—చాలు. చాలు. బాబూ! మీ రేమి? సామ్యు కర్వు పెట్టి గెలిపించుటేమి? అబ్బాయి పెండ్లి నాడు పల్లకీ మోసినందుల కీయవలసిన నాల్గురూపాయలు ఇప్పటికి నియ్యకుండఁ ద్రవ్వలు పెట్టుచున్న మీరు నా భూమిని గెలిపింతురా?

శ్యా—(కోపముతో) ఓరీ! నీవు క్రిందుమీదు చూడక మాటాడుచున్నావు. జాగ్రత్త. నా చెప్పినట్లు చేయకపోయినచో నా పొలము దున్ననీయను.

రా—బాబూ! మీ కొక దండము. మీ భూమి కొక దండము. నా కక్కఱలేదు. సిస్తురూపాయలు చెల్లించినఁ గదా దున్ననిచ్చుచున్నారు (అని వెడలిపోవుచుండెను.)

సిం—ఓరీ! రామిగా! తొందరపడకు. ఆలోచింపుము. అ దంతయు నెందులకు? గ్రామ మంతయు నొక త్రోవను నడుచుచున్నప్పుడు నీ వొక్కడవు పెడమార్గమునఁ బోరాదు.

రా—గ్రామ మంతయు ననుచున్నారు. ఎవ్వరు వారిని వెలి వేయఁగలరు? మనోదుఃఖములచే మీవంటివా రెవ్వరో యిది యంతయు పన్నినారు గాని నిజముగా నా యమ్మ యట్టి పనిచేయునా?

సి—ఓరీ! నీ కా సందియము వలదు. నేను బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినాను. రాత్రి రామారావువారి యింటికి వెళ్ళుట యెఱుఁగుదును. తెల్లవాఱుజామున నతఁడు వారి యింటనుండి వచ్చుచుండగా నే నెదురుపడి పల్కరించినాను. ఈ విషయమై పెద్ద భారతగ్రంథమంత యున్నది. నీ కేమి తెలియును?

రా—బాబూ! తెలియనిండి, తెలియకపోసిండి. నేను వారి పని మాని నా కూటిలో తాయి వేసికొనలేను (రామిగా డిట్లని వెడలి పోయెను.)

సి—బావా! చూచితివా! వీని పొగడుబోతుతనము? నీ మాటయం దెంత నిర్లక్ష్యము! కానిమ్ము వీనికి బుద్ధి చెప్పింతము. ఈ ముండకొడు కొక్కఁడు రామావధానితోఁ గలిసినంతమాత్రమున మనకు నవ్వు మేమి? దాని నట్లుండనిమ్ము. కాని బావా మన మొక పనిచేయవలసి యున్నది.

శ్యా—ఏమో చెప్పుము.

సి—నిన్నను జరిగిన కలహములో మనవారికిఁ బెక్కు దెబ్బలు దగిలివి. అవధాని పక్ష మవలంబించి పోట్లాడినవారి పేర్లు వ్రాసియున్నాను. వా రందఱుపై ని నభియోగము తేక తీరదు. అవధానిని గూడ వారిలోఁ జేర్పవలదా?

శ్యా—చేర్చక యెట్లు? శొంటిలేని కషాయము గలదా!

సి—అంతయు నన్నద్దము చేసినాము. మీరు మా శ్రీనివాసము తమ్ముని కొక యుత్తరము వ్రాసి యిచ్చినచో నేనును మా వాఁడును వెళ్ళి పని నెఱవేర్చుకొని వచ్చెదము.

శ్యా—మాటిమాటికిని నేను తుత్తరము వ్రాసి పంపిన సతఁ డేమనుకొన్నానో! ఒకటియూ, రెండూ! అతనిచే నెన్నో పనులు చేయించుకొన్నాము.

సి—బావా! అట్లు సంఘటించెద వేమి? శ్రీనివాస మట్లను కొనుటకుఁ బెరివాఁడా యేమి?

ఇంతకును రామావధానిని బాధించుట యతనికి మాత్రము ఇష్టము లేదనుకొన్నావా? అతఁ డెప్పుడు నట్లు భావించువాఁడు కాఁడు. నే వెళ్ళుచున్నప్పుడు తుత్తర మక్కఱనే లేదు. అయిన సతనికి నీ మాట మందు గుఱి పోచ్చు. అందుచే నట్లన్నాను.

శ్యా—బావా! అట్లే కానిమ్ము. అంత సతఁడు తుత్తర మొకటి వ్రాసి యిచ్చి “ఏయీ! మా భద్ర తండ్రిని జూడఁ గోరుచున్నది. మా బావగారి నొకమా టిచ్చటికి వచ్చునట్లు చేయు” మని చెప్పెను.

సింగన్న మొదలగువారు మఱునాఁడు తెల్లవాఱుజాముననే బయలుదేరి శ్రీనివాసము నిమిత్తమై విశాఖపట్టణమున కరిగిరి.

౮

రామావధాని వైదికసంపదయు, లోకజ్ఞానసంపదయుఁ గలవాఁడు. వీనికిఁ దోడు చాలినంత ధనసంపద గలదు. అయినను నిత్యకర్మాదు లందుఁ గాని, దేవతాపూజాది కార్యములందును గాని యింతేనియుఁ బ్రాల్మాలిక లేనివాఁడు. ఇన్నింటికంటెను ముఖ్యముగాఁ దగినంత ధైర్యసారము గలవాఁడు. సామాన్యముగా ధన మున్నవారు వెచ్చించి సుఖంపలేరు. ఇతఁ డట్లు కాదు. సమయానుగుణముగా ధనమును వెదజల్లి కార్యము లెట్టివైనను సాధింపఁ జాలినవాఁడు. కావుననే

తన గ్రామములోఁ బెక్కిం ద్రేకమై తన్నుఁ బలువిధముల బాధించి నను గొంచె మేనియు జంకక తన శత్రువుల కండఱకును నేవో విధమునఁ బ్రతీకారము చేసి వారికి బుద్ధి చెప్పుచుండెను. ఇట్టితఁడు తన యూరియం దున్న శత్రువులకు నష్టము గల్గించుటయే కాక యీ కష్టముల కన్నింటికిని గారణభూతుఁ డగు శ్రీనివాసమును గూడ నదోగతికిఁ బంపఁ బనిచేయుచుండెను. ఇన్ని పనులలోను రామావధానికిఁ దోడ్పడుచున్నది ధనసంపద. ధనము సర్వార్థసాధనము గదా! చాలినంత ధనసంపన్నుడై కార్యాసక్తత గల్గి ధర్మమార్గమున వర్తించినచో నెవ్వరి కార్యములు కొనసాగవు? ఆయూరివారు రామావధానిపైఁ దెచ్చిన యభియోగములలో జాలవఱకు రామావధాని పక్షముగాఁ దీర్మానింపఁబడెను.

అందులకుఁ గారణము తగిన సాక్ష్యము లేకపోవుటయే. ప్రత్యభియోగమునందును నా బ్రాహ్మణులే సాక్ష్యులై యొక్క మాదిరినే పాఠ మప్పగించుచుండుటచే న్యాయాధికారు లా సాక్ష్యమును నమ్మక యభియోగములను విరుద్ధముగా దీర్మానింపసాగిరి. వారిలో సింగన్న దెచ్చిన యభియోగము సరిగా ఋజువు పడకపోవుటచే నది చెడుటయేకాక మీను మిక్కిలి రామావధానికి రెండు వందల రూపాయలు పరిహార నియ్యవలసి వచ్చెను. ఈరీతిగా రామావధాని శత్రువుల కండఱకును బ్రభిఘటించి నిలువఁబడి చూపిన ధైర్యమంతయుఁ నొక్కపెట్టున పటావంచ లాయెను. దానికిఁ గారణము తన శత్రువులచేఁ గల్పింపఁబడిన దురపవాదమే. అవధాని యెట్టి చిక్కులనైనను సహింపఁగలఁడు కాని యిట్టి కళంకము సహింపలేఁడు. ఆ కళంకము మిథ్యాభూత మగుటచేఁ దన విషయమైకాని, తనకులము విషయమై కాని విచార మంతగా లేదు. కాని సద్గుణవతియగు తన కుమారిక దుఃఖమును జూచి తాను దుఃఖము భరింపలేక పోవుచుండెను. నిజ

మూలోచింప నది భూరిదుఃఖము కదా! ఈ వార్త రుక్మిణి యత్త
 వారికిఁ గాని, ప్రాణము వల్లభునకుఁ గాని తెలిసినచో రుక్మిణి జీవన
 మిఁక దుఃఖభాజనము కాక వేరేమున్నది? ఇఁక రుక్మిణియిహలోక
 జీవన నాటకము ముగిసిపోయినట్లెకదా? గ్రామమందంతటను బొక్కి
 పోయిన యీ యపవాదమును గప్పిపుచ్చుట మెట్లు? ఈ మిథ్యాప
 వాదము, సత్యము ప్రత్యక్ష మైనప్పుడు సూర్యోదయా సంతరమున
 లోకావారకమగు పొగమంచువలెనే యత్యంతాభావ మందక మాన
 దని నెఱుఁగుటచే తన దుఃఖమును శమింపఁజేసికొన్నను, రామావ
 థాని తన పత్నిపుత్రిఁల దుఃఖము నెట్లు శమింపఁజేయఁగలడు?
 తక్కిన బంధువర్గము నెట్లు సమ్మింపఁగలడు? ఇంతకును దన యల్లుని
 సంశయ మెట్లు తీర్చిఁగలడు? ఇతఁ డిట్టి చిక్కులోఁ బడి కొట్టుకొని
 పోవుచుండఁగా తన జనకుని బ్రత్యాబ్దికి ముప్పెటవలసి వచ్చెను. ఈ
 యపవాద మంతటను వ్యాపించుటచే నూరిలోనినా రెవ్వరును
 భోక్తలుగా రాజుల మనిరి. కొందఱు ధనాశచే వచ్చుటకు సిద్ధమై
 నను సింగన్న మొదలగువారు సయధయములచే వారికి నచ్చఁజెప్పి
 వారిని రామావధాని యింటికి రాకుండఁ జేసిరి రామావధాని పొరు
 గూరికరిగి యచ్చటఁ బ్రత్యాబ్దికి ము జరిగించికొని వచ్చి నెట్టి చిక్కు
 ను లేకపోవును. కాని యట్లు చేయుటవలన శత్రువులు నవ్వుదురేమో
 యని యతని యనుమానము. తన పగవారి హృదయము వెరియు
 నట్లు తనగృహమునందే పైతృకము జరిగింపవలయునని యతని పట్టు
 డల. అడిగినంత ధనమిచ్చి నేఱొక గ్రామమునకు వార్త పంపి
 బ్రాహ్మణులను రప్పించి తన పగవారు తల లెత్తలేకుండఁజేసి యథా
 విధిగా శ్రార్థము జరిగించెను. ఇట్లు కార్యము ముగించుకొన్నందుల
 కౌకుటుంబమువా రానందించుచుండఁగా నసామానా దొక యుత్త
 రము తెచ్చియిచ్చెను. దానిపై విలాసము రుక్మిణియని యుండుటచే

నవధాని దానిని కుమారికకుం బంపివేసెను. రుక్మిణి యాయుత్తరము లండనునుండి తన నల్ల భుండు రచించినట్లు గ్రహించి, చటాలునఁ దన గది కరిగి చదువుకొనెను. ఆ యుత్తరము కంటఁ బడగానే తన నల్ల భుని కన్నులారఁ గాంచినట్లే పరమానంద మొందినది. తన ప్రాణ నాథుండు తన కెట్టి సంతోషకర విషయములు వ్రాయునో యని పర మాదరముతోఁ జదువుకొన్నది. ఆ యుత్తరము చదువఁగానే యామె గాలిదెబ్బ దిన్న కదళివలె నేఁ బడిపోయెను. ముఖవికాస మంత యు నొక్కపెట్టున సంతరించిపోయెను. దుఃఖభరంబున నిట్టూర్పులు వెడలఁజొచ్చెను. కన్నులనుండి యాణిముత్యాల సరమువలె బాష్ప బిందువు అవిచ్ఛిన్నముగాఁ గురియఁజొచ్చెను. రుక్మిణి యెంత ప్రయ త్నించినను బొంగి పొలివచ్చు దుఃఖము నాచికొనలేకపోయెను. పెద్దపెట్టున నిలాపధ్యను లేతెంచెను. అది విని రామావధాని, వీధి యగుగుపై నాడు వచ్చిన బ్రాహ్మణులతో మాటాడుచున్నచాఁ డొక్కపెట్టున ద్రుళిపడి చటాలున గూ పొందిన శోక దేవతవలె నేలఁ బడియున్న కుమారినిఁ జూచి “అమ్మామీ! ఏడ్చినవేలా? ఏమి ప్రమాదము సంభవించెను? చెప్పు చెప్పు” మని మాత్రముతో నడు గుచు, నడుగుచున్న కొలఁదిని రోకనధ్యనులు హెచ్చగుటయే కాని తత్కారణము తెలుపమిచేఁ గుండుచే నామేశయ్యతలముపైఁ బడిన యుత్తరమును దీసి నిట్లు చదువుకొన నారంభించెను—

“రుక్మిణి! నీ సుగుణములు, సుస్వభావము, సౌందర్య విలాసములు, నా స్వాంతమును రంజింపఁజేసినవి. ఆ పము నీ విద్యా పాటవము, మృదుమధుర చమత్కారవచనములు నన్నుఁ బూర్తిగా నశము గావించుకొన్నవి. తోడనే నాహృదయవీరమున సంపూర్ణ విలాసము లతోఁ గూర్చుంటివి. నేనిచ్చటికి వచ్చి రమారమి కెండు వత్సరములు కావచ్చినవి. అయినను నాఁడు మదీయహృదయ వీరికయందు నెట్టి

విలాసముతోఁ గూర్చుంటివో యిప్పటివఱకు నదేవిధముగా నుంటివి. హృదయాసీనమగు నీ భావనారూప మెల్లప్పుడు నాచెంత నందుట చేతనే ననహాయుడనైనను నట్లనుకొనలేదు. నీలావణ్యమయరూపము నామోల సర్వదా ప్రకాశించుటచేతనే సర్వదా నా సన్నిధియందు వర్తించు నాంగ్ల యువతీ శంపాలతలు నా కన్నులకు మిఱుమిట్లు గొలుపలేదు. అది యట్లుండనిమ్ము.

(పక్కతిలోఁ బరివర్తించుట ప్రాణి సామాన్యము. కామవశులము యతి చంచలులగుట సర్వసాధారణము. ప్రాణిమాత్రవగు నీవిట్లధర్మ ప్రవృత్తి గలదానవగుటలో వింతలేదు. ఆవిషయమై నిన్ను నిందింపలేదు. కాని నన్నింతకాలము నమ్మించి, నా హృదయమున ప్రవేశించి, తుద కిట్లు చేసి నాకు ఘోరాపవాదము తెచ్చిపెట్టినందులకు మాత్రము నిందించుచున్నాను. ఆ యపవాద తొలగిపోవుట కవకాశములేదు. ఒకవేళ నీవో నేనో మరణించిన నదిపోవునేమో, అట్లునుగాదు. భూమిపై మనపేరులున్నంతకాలము నది యుండవలసినదే. ఇంక మన మొకరి నొకరు విడిచి వర్తించినను నీవలన నాకు సంభవించిన యాపద పోదు. అప్పుడును నీపేరితో నాపేరో, నాతండ్రి పేరో, నావంశము పేరో కలిసియుండవలసినదే. ఆవిషయమై తీరినదుఃఖ మనుభవించుటతప్ప మార్గాంతరము లేదు.

నీ హృదయ కంజాతమున దుష్ట మధుకరము ప్రవేశించినది. దానిని బోదోలుట యెట్టివానికినినశక్యము, భిన్నహృదయవగునిన్నుఁ జెంత నుంచుకొనుట మహా ప్రమాదము. కావున నిక నీవు దూర పరిహర్తవ్యపు కావలసినదే. ఇప్పుడట్లే చేసితిని. నా హృదయవీరము నుండి దూరముగా నిష్కాసిత మునావు. ఇంక నీకును నాకును నెట్టి సంబంధమును లేదు.

ఇంక నీవు తప్పు చేయలేదని తప్పించుకొన నెంతవేమో! అది నీ

శక్యముగాదు. మొన్న మొన్న నీవు వ్రాసిన యుత్తరమే యీ సందేహము నకుఁ దగిన కారణ మగుచున్నది. నా యాప్తజనులుగూడ నన్నుఁ బరామర్శించుచు నీ విషయము వ్రాసియున్నారు. ఇంక సందేహింప వలసిన పనిలేదు.

గొంతకాలము మనము మిత్రులమై యున్నాము. కావున నొక విషయము చెప్పుచున్నాను. ఇదివఱలో నా హృదయావకాశము నంతను నీ వాక్రమించుటచే మఱి యితరులకుఁ దావు దొరకలేదు. అచ్చరలవంటి యాంగ్లకాంతలను జూచియుఁ జేయునది లేక పరితపించుచుండెడివాఁడను. ఇంక నా భయము పోయినది. ఆ నాహృదయ వీరమునఁ జంద్రికాధనశ్రమూర్తి యగు నొక సుకుమారి తనంతటఁ దా వచ్చి యలంకరించి సౌఖ్యానందలీలల సమకూర్చుచున్నది. ఈ శుభవార్త మిత్రులకుఁ దెలుపకుండుట యధర్మము కదా! ఇవే నా కడపటిమాటలు.....”

ఈ యంశములు చదువఁగానే రామావధాని మనస్సు గళుక్కుమనెను. మిథ్యాభూతమగు నపవాదము చిరకాలము నిలువనేరదు కాన నత్యము బయటఁబడక మానదనియు దానితోఁ దనకును, దినపుత్రికకును సంభవించిన యాపద తొలగిపోవుననియు మొదట రామావధాని యనుకొనెను. కాని యిందువలన నతని యాశాంకూరము మొదలంట మాడిపోయెను. అతఁడు విశేష దుఃఖభరితుఁడై యున్న సమయము రుక్మిణి పత్రికావృత్తాంతమును మాటిమాటికిఁ దలంచుచు, దండ్రితో “జనకా! కేవలము మిథ్యాభూతమగు నపవాద మెంత పనిచేసినది? ఎంత దూరము వ్యాపించినది! నేను కేవలము నిష్కల్మష ప్రవర్తన గలదాని నన్న విశ్వాసము పూర్తిగ గలదు, అందుచే నాకుఁ గొంత యూరట యున్నది. ఏమైనను లోక

మున నెట్లు నమ్మింపఁగలరు? ఇప్పుడేమి చేయుదురు? ఇది స్వయం
కృతాపరాధము. యవకుఁ డతనితో నంత చనవుతో మాటాడుట
యపరాధమే. లోకులు కాకులువంటి వారు. ఎవ్వరికిఁ దోచినట్లు వా
రందురు. వారి కట్టి యవకాశము గల్గకుండఁ బ్రవర్తింపవలయును.
నా ప్రాణవల్లభుని మిత్రుఁ డనియు, బంధువనియు మాటాడితిని. ఇంత
మాత్రముననే యింత ప్రమాదము వచ్చునని నా కెట్లు తెలియును?
స్వయం కృతాపరాధదుఃఖమున కనుభవము తప్పఁ బరిహారక లేదు
గాఁబోలును. ఇంక నా పతి సందర్శనమైనను నాకు లభింపదు కా
బోలును. నా పతి యనాలోచితముగా నింత పని చేయునని యెఱుంగ
నైతిని. నాయనా! నా యిహలోకజీవితచరిత్ర నాటకమున
కిది భరతవాక్యమే కాబోలు” నని దుఃఖింపఁ జొచ్చెను.
రామావధాని రుక్మిణి నోదార్చి “అమ్మాయీ! ఇందు నీ లోప
మేమియును లేదు. నీవు నీ బంధువుతో మాటాడుట నింద్యమా?
అది యెప్పుడు గాదు. దురాత్ములు పాపమునకు వెఱవక యెట్టి
నీచకార్యముల నైనను నాచరింతురు. ఎట్టి యపవాదము నైనను
వ్యాపింపఁ జేయుదురు. వారట్లు చేయుటకు బీజ మక్కఱలేదు. అం
దుచే నీవు రామాభిమానముతో మాటాడకపోయినను నీ యపవాద మా
దురాత్ములు కల్పింపఁగలరు. నీ మూలమున నాకు దుఃఖము కల్గింప
వలయునని యా నీచాత్ముల తలంపు. అట్లే చేసిరి. కానిమ్ము. మిథ్యా
భూతమగు నిది యెంత కాల ముండఁగలదు? అపవాదము తొలగి
పోక మానదు. అయినను నొక్క విషయము దుఃఖింపవలసి యున్నది.
అపవాద మనత్యమైనను సత్యఫలము గల్గించి మనకు శాశ్వతాప
కార మొనర్చిరి. మన శత్రువులు తమ కోర్కె నెఱవేర్చుకొన్నారు.
అగుఁ గాక! అంతమాత్రమున నిరాశపడకుము. సర్వవిధములఁ
బ్రయత్నించి మన పగవారి నడగించి, యపవాదమును నశింపజేసి,

నీకు సౌఖ్యము గూర్చెదను. తల్లి నీవు దుఃఖంపక యెప్పటివిధమున నుండు మని యోదార్చెను.

౯

భద్రకుఁ బెండ్లియై రెండేండ్లక్రమించెను. ఆమె యుక్తవయస్కురాలై ప్రస్తుత మత్తవారియింటనే యుండెను. శ్రీనివాసము భద్ర వివాహకాలమున వరశుల్కముగా నిచ్చెదనన్న ధన మింకను నియ్యలేదు. ఆ యప్పుపత్ర మట్లే యున్నది. ఆ ధన మంతయు నిచ్చునంత వఱకును గోడలిని దీసికొని రావలదని శ్యామసుందరుని భార్య నొక్కివక్కాణించెను. కాని యట్లానర్ప వీలులేకపోయెను. ఆ సమయమున శ్యామసుందరుని చిక్కు వ్యవహారములు కొన్ని శ్రీనివాసమునకుఁ జేచిక్కి యుండెను. తా నొక వేళఁ గోడలిని దీసికొనిరాక చిక్కులు పెట్టినచో నా కోపమున శ్రీనివాసము తన వ్యవహారము లన్నియు ధ్వంసము చేయునేమో యని భయము. అందుచే భార్య వలదని మూల్గుచున్నను శ్యామసుందరుఁడు గోడలిని దీసికొని వచ్చెను. అప్పుడే కమల తన సోదరితోఁ గూడ సగ్రహారము వచ్చి కొన్ని దినము లుండెను. అప్పుడే యామెకు భర్తృసమాగమభాగ్యము లభించెను. అనంతర నామె కొన్ని దినము లుండి తన పుట్టింటికి వెడలిపోయెను.

తన తోఁబుట్టువగు కమల వెడలిపోయిన కొన్ని దినములవఱకును భద్ర విమనస్కయై వర్తించెను కాని, క్రమముగా దిటపుదీటి భర్తకును, సత్తమామలకును బరిచర్యలు చేయ నారంభించెను. భద్ర వయస్సునఁ జిన్నదయ్యను మిక్కిలి వివేకవతి. విద్యావతి. సుగుణవతి.

ఎదుటివారి మనస్సును గనిపెట్టి ప్రవర్తించు నింగితజ్ఞురాలు. ఈమె విశాఖ పట్టణములో నున్న బాలికాపాఠశాలయం దయిదవ తరగతివఱకును జదివినది. ఈ సుగుణము లన్నింటికిని దోడామెకు సహజసౌందర్యము గూడఁ గలదు. నివృత్తపాతముగాఁ జెప్పవలసినచోఁ గమలకంటెను భద్ర సౌందర్యరాశియని చెప్పవలయును. వీరి సద్గుణములు పరిశీలింప దుర్గుణరాశియగు శ్రీనివాసమునకు వీగు కుమారికలా యన్న సంశయము పొడమక మానదు. మఱియు భద్ర లేశ్రాయపు కాంత యైనను, మిక్కిలి లోకజ్ఞానము గలది. భవిష్యదాలోచనము గలది. కావుననే భద్ర తన తండ్రి విశ్వప్రయత్నములు చేసి కుదిర్చిన యీ సంబంధమం దిష్టము లేక వర్తించినది. తన సూమగారు ధనవంతులైనను లుబ్ధులగుటచే నుంతేనియు సుఖ మలవడదని యామె యెఱుఁగును. అయినను మూర్ఖుడగు తండ్రి యాజ్ఞ సతిక్రమింపలేక యందుల కంగీకరించినది. మఱియుఁ దన యత్తింటివారు లుబ్ధులగుటయే కాదు. ఆ సంసంధమునందు మఱియొక లోపము గూడ నున్నది. వరుఁడు స్వరద్రూపి కాఁడు, చాలినంత విద్యాబుద్ధులు లేనివాఁడు. బుద్ధి సామాన్యమైనది. విద్య యేమియు పూర్తిగ నబ్బలేదు. దండయాత్రలతో విను వెత్తి యతఁడు చెడువు విరమించెను. ఆతని విద్యా విరామమునకు వినువే కారణము కాదు. శ్యామసుందరుని లోభగుణము గూడ నొక కారణమని చెప్పక తీరదు. వరుఁడెట్టివాఁడైనను ధనవంతుఁ డగుటచే నట్టివాని గృహమున నున్నచోఁ దన పిల్ల మిక్కిలి సుఖించునని శ్రీనివాసరావు న ద్వేషము. అంతియకాని మానవు లెంతటి ధనవంతులైనను, లుబ్ధులయినచో నట్టివారికిని సౌఖ్యమునకు బహు దూరమని యతఁ డెఱుఁగఁడు. ఇట్లయినను భద్ర వివాహమైన పిమ్మట వరుఁడు తగినవాఁడు కాఁడు కాఁడని లోకులు తన్ను నిగు త్యాహవఱచినను సరకుగొనక యశఁడే తనకు

దైవప్రాప్తుఁడగు భర్త యని నమ్మి నిశ్చింతతో భర్తతోఁ గాపురము చేయుచుండెను.

భద్ర యత్తింటికివచ్చి యొకసంవత్సరము కావచ్చెను. ఆమె తన పనులందు లోపమిం తేనియుఁ గల్గినక నేర్పులతో వర్తించి తనభర్తను సత్తమామలను, దేవతలనుగాఁ జూచి నేవించుచుండెను. కొన్నిదిన ములలోనే భర్త యనుగ్రహమును బూర్ణముగా సంపాదించెను. ఒక్క గడియకాలమైనను భార్యను విడిచియుండ లేనంత ప్రేమగలవాడ య్యెను. ఇంతియకాక తీఱికయగు సప్పుడెల్లను భార్యయగు భద్ర పత్రికలనో, యద్గంధములనో చదివి వినిపించుచుండుటచేఁ గ్రమ ముగా నతఁడును బరమమున కుత్సాహముడై వర్తింపజొచ్చెను. వీరి దాంపత్యప్రేమము క్రమముగా నభివర్ధిల్లుచుండఁ జూచి యానందించుటకు మాఱుగా నావృద్ధదంపతులు సహింప లేకపోయిరి. అందు శ్యామసుందరున కెంతయసహనము గలదో చెప్పలేముగాని, యతని భార్యయగు సుబ్బమ్మ దుర్గణము మాత్రము మాటలందుచు, బనులందును, స్వప్నముగుచునే యుండెను. భద్ర పట్టణములోఁ బుట్టిపెరిగిన దగుటచే యుదయముననే కంఠస్నానముచేసి శుభ్రవస్త్రములను ధరించి తలదువ్వుకొని యున్నంతవఱ కలంకరించిగాని వర్తించుట కలవాటుపడినది. కావున నట్లునేయుచుండెను. ఆమె పరిశుభ్రత కానందించుటకు మాఱుగా సుబ్బమ్మ “చాలు. చాలు. ఇదేమి టమ్మా యీ వింత ! తెల్లవారకుండ స్నానమేమి ? ఈ నాడు పండుగా, పబ్బమా ! అంతటి తెల్లని చీరకట్టుకొననేల ? పెండ్లావడుగా ప్రతిదినము నీ శృంగార మెందులకు ?” అని యీ విధముగా భద్రకు వినబడునట్లు మాటాడి కోపము వెల్లడించు చుండెడిది. భద్ర వినియు వినుపించుకొనని విధమున నటించుచు నామె యవివేకమునకు ముసిముసినవ్వునవ్వుచు దినములు పుచ్చుచుండెను. ఆమెనుట్లు వర్తించుట

భర్తృప్రమగుటచే నుబ్బమ్మగోడలిని సంతకంబు నెక్కువగా నిర్బంధింప లేకపోయెను. అయిన నామె యూరకుండక యొకనాఁడు భర్తతో “మనవాఁడు వట్టిబుద్ధిహీనుఁడు. గోడలు సామాన్యగాలు కాదు. ఒక్క వత్సరములోనే యది భర్తను వశము గావించుకొన్నది. వారిరువురును మిక్కిలి ప్రేమతో వర్తించుచున్నవారు. అది నాకును సంతోషమేకాని యిందొక పెద్ద చిక్కున్నది. మనపిల్లని కిచ్చెదనన్న కట్నము నాలుగువేలకును శ్రీనివాసము మనకు యప్పు పత్రముచు వ్రాసి యిచ్చినాఁడు. ఇప్పటికి మూడవయేఁడు గతించుచున్నను నతఁడే మియు నియ్యలేదు. అది యిచ్చినఁగాని గోడలిని దీసికొని రావలదని యెన్నోవిధములఁ బోరి చెప్పితిని. మీరు విన్నారుకారు. గోడలిని దెచ్చి యింటఁబెట్టుకొన్నాము. ఇంక వియ్యంకుఁడు బొత్తుగానే మాటాడఁడు. కట్నమిచ్చినఁగాని పిల్లను మేముదీసికొని వెళ్లమని కచ్చితముగాఁ జెప్పినచో శ్రీనివాసము చచ్చినట్లే కట్నమిచ్చి తీఱును. అట్లు చేసినారు కారు. ఇప్పట్టున మనము బిట్టబిగిసికొని కూర్చుండినచో మా వ్యవహారముల కేదో నష్టము వచ్చునంటిరి. అవి యన్నియుఁ బరిష్కారమైనవి. ఇప్పుడతనిని మనమడుగ వచ్చును గదా ? ఇంకను మీ రాలస్యము చేసినచో మనము చిక్కులపాలగుదుము. మఱికొంత కాలమూరకున్నచో మన కుమారునది పూర్తిగా లోఁబఱుచుకొని తనతండ్రితో నేకీభవించి నాకుఁ గట్నమక్కఱలేదని యన్నచో మనమింక గడ్డిపోచంతయైనను జేయలేము. మన కతనివలన రావలసిన నాలుగువేలలో నెఱ్ఱని యేగానియైనను రాదు. కావున మీరు త్వరపడి మనకొడుకునకును గోడలికిని బ్రేమానుబంధము హెచ్చిపోక మునుపే యిది తెగటార్పవలెను. ఒక వేళ నతఁడు మనకీయవలసిన దీయకుండిన నతని పిల్లను నతనియింటికిఁ బంపి వేసి మార్గాంతర మాలోచించుకొన వచ్చును. మనవానికి దానిపైఁ బ్రేమ

మోచ్చినచో మనవాడు మనకు బ్రతికూలుడగును. దానివలన మనకు బెద్ద నష్టము వచ్చునని పలుమారు చెప్పదొడగెను. అది విని శ్యామసుందరుడు శ్రీనివాసమును రమ్మని వార్తలు పంపుచుండెను. కాని యతడు వానిని సరకు గొనలేదు. ఒక వ్యవహారము తీర్చుకొన శ్రీనివాసరావు రామయ్యగ్రహారమురాక తీతినది కాదు. అతడు శ్యామసుందరుని యింటనే విడిసెను. శ్యామసుందరుడును గొడుగును నతని కుచితమర్యాదలు సలిపిరి. ఊరులోని మిత్రులందఱును వచ్చి సముచిత సల్లాపము లాడుచు రామావధానికి సంభవించిన స్వల్పపదలను గొండంతలుగాఁజేసి చెప్పి యతనిని సంతసింపఁ జేయుచుండిరి.

ఒకనాడు శ్రీనివాసరావు భుజించి వెడలిపోవుటకు యత్నించుచుండఁగా శ్యామసుందరుడు సమీపించి కూర్చుండి, కొంచెము నేపేదియో సంభాషించి తుదకిట్లు ప్రసంగించెను.

శ్యా—బావగారూ - మీ యల్లుని కట్నము విషయమై పూర్తిగా నుపేక్షచేసినారు.

శ్రీ—[నవ్వుచు] బావగారు వరునికిఁ గన్యకారత్నము కంటే వేతొక గొప్పకట్నమేమి ?

శ్యా—[నవ్వుచు] బావగారు పరిహాసమాడుచున్నారా? మన మూరకున్నను గాలమూరకుండదు. అది పర్వెత్తుచునే యుండును. మూడవయేడు కావచ్చినది అప్పుపత్రము కాలదోషము పట్టుచున్నది.

శ్రీ—తీతిపోయిన పత్రమునకు గాలదోషమేమిటికి? చెల్లుపెట్టి నాకిచ్చివేయుడు.

శ్యా—[అశ్చర్యముతో] ఆ—ఏమన్నారు. అప్పుతీతిన దనుచున్నారా? బాగు. బాగు.

శ్రీ—భావగారు. దీని కాశ్చర్యపడుచున్నారా ? అప్పు పూర్తిగాఁదీరినది. ఆవిషయమై లెక్కవేసి యుంచితిని. మీరొకమారు దీనిని పరిశీలించినచోఁ దెలియఁగల" దని చిన్నపుస్తక మొకటి వియ్యంకున కిచ్చెను.

శ్యామసుందరుఁడు "ఇది మిక్కిలి విచిత్రముగానున్నదే" యని, యాపుస్తకము తీసికొని పుటలు తిరుగవేసి చూడజొచ్చెను. ఈరెండు మూఁడు వత్సరములనుండియుఁ దనకు వకీలుగాఁబని చేసినందుల కియ్యవలసిన వేతనమంతయు వ్రాయఁబడినది. అంతేకాక చోడవరము యలమంచిలి, అనకాపల్లి, విజయనగరము మొదలగుచోట్లకుఁ దనపనిపై వెళ్ళినందులకు మార్గవ్యయము భోజనవ్యయము చేర్పఁబడినవి. ఆమొత్తమంతయు నాలుగువేలకు సరిపడియందెను. శ్యామసుందరుఁడు చదివి కోపము పెచ్చుపెరిగి వచ్చుచున్నను నెట్లో శమింపఁజేసికొని, శ్రీనివాసముతో, "భావగారూ ! మంచియెత్తే యెత్తివారు. ఇదంతయు నాదావాలకయిన సోమ్యేయందురా ? " అని యడిగెను.

శ్రీ—కాక మతేమి ?

శ్యా—ఆఁ, ఏమీ ? ఈయగ్రహారస్థుల దావాలకు, తననాలకు నేనా కారకుఁడను ?

శ్రీ—అని నేనన్నానా ?

శ్యా—దీని యర్థమదియే కాదా ! మీరు మీరు అగ్రహారస్థులు. సాయముచేసికొందురో మానుదురో ఎవ్వరికిఁగావలెను. వారినిమిత్తమైన సొమ్ము నన్నిచ్చుకొనుమనుట న్యాయమా ?

శ్రీ—భావగారూ ? అవియన్నియు నిప్పు డనుకొన్న లాభములేదు. నావారైనను బైవారయినను నాకొక్కటియే. మీకీ యగ్రహారస్థు లెట్టివారో నాకునట్టివారే. మీ చేవ్రాలుతోనున్న యుత్తరములన్నియు నాయొద్దనున్నవి. మీరుత్తరము వ్రాయకున్న నేను

వారికి సాయముచేయనే చేయను. మీరు ధనవంతులనియు, మీరు వారికి సాయముచేయుచున్నారనియు భావించితిని. ఆసామ్మనకు వెంటనే మీపేర వ్రాసియుండును. కానిబోలేడుసామ్మ మీకియ్యవలసి యుండగా మిమ్ము సొమ్మడుగుట బాగుండదని యూరకుంటిని.

శ్యా—చాలు. చాలు. బాగామోసముచేసినారు. అట్లు వలసపడదు. నాసామ్మ నాకుముందుగా నిచ్చివేయుండు. పిమ్మట మీ సొమ్మ రాబట్టుకొనుండు.

శ్రీ—అదెంతసేపు! ముందుగామీరు నాకీయవలసిన సొమ్మిచ్చినచో నిక్కడనే చెల్లింతును. నాకురావలసినసొమ్మ రానిదే నేను జెల్లుపెట్టగలనా?

శ్యా—(కోపముతో) మొండివాదము చేయకుండు. ఇంతకును గట్నము లరువేమిటి? మా దే పొరపాటు.

శ్రీ—బావగారూ! అట్లు నొచ్చుకొనకుండు, వకీళ్ల కిచ్చెడి సొమ్మమాత్ర మరుపుపెట్టుట న్యాయమా?

శ్యా—మీరిట్లు సొమ్మ రాబట్టుకొందురని తెలిసినచో నేను త్రరము వ్రాయుదునా? ఈయగ్రహారస్థు లేమయిపోయిన నాకేమి?

శ్రీ—అయ్యో! బావగారూ! మీరు త్రరము వ్రాయకపోయిన నేను బనిచేయుదునా? ఈయగ్రహారస్థుల సమ్మకము నాకేమిటి?

శ్యా—ముందుగా సొమ్మవిషయమై నాకు త్రరము వ్రాయక పోవుట మీది పెద్దపొరపాటు.

శ్రీ—మీవంటి తగుచుండు మ్యనకు, బంధువునకు, నందులొ వియ్యంకునకు, సొమ్మిమ్మని యేమనివ్రాయుదును? మీరు వెంట వెంటనే నాసొమ్మ నాకడుగకుండగనే పంపించకపోవుట మీదే పొరపాటు. మర్యాదకై నేనడుగుట మాని వేసినప్పుడు మీరును మర్యాదకై సొమ్మ పంపింపవలసినది. అట్లు చేయకపోవుటచే నేను మీకీయవల

సిన సొమ్మునకు బదులుగా జమకట్టుకొనుచున్నారేమో యభావించి తిని. ఇందు నాపొరపాటేమున్నది ?

శ్యా—కట్న మిచ్చెదననిచెప్పి యిట్లు మనిబూసి మారెడు గాయ చేయుచున్నారు. ముందు ముందు మీకువచ్చు చిక్కుల నాలో చింపకున్నారు.

శ్రీ—చిక్కులకేమున్నది ? సొమ్మునకై మీరు న్నాపైదావా తెచ్చెదరా ? నేనును మీవయినట్లే చేసెదను. మీదిన్నాపై తీర్పగును. నాదిమీపై దీర్పగును.

శ్యా—అంతియే యనుకొన్నారా ! మీపిల్లవిషయమై యో జించుకొనుడు.

శ్రీ—యోజనకేమున్నది. అదియింక మాపిల్లగాదు. ఎప్పుడు మీకుమారున కిచ్చివేసితినో, ఎప్పుడు మీకోడలిని మీయింటి కిప్ప గించితినో, యప్పుడే నాకునుదానికిని సంబంధము వశలిపోయినది. మీ కోడలిని మీరేమిచేసికొన్న నాకేమి ? భావగారూ ! ఇంక లేనిపోని గడబడ పడకుండు. మీపిల్ల మీయింటికి వచ్చినది. మీకీయవలసినసొమ్ము మీకుముట్టినది. ఇంకనావిషయమై మీరేమిచేసినను లాభములేదు. అగ్రహారస్థుల విషయమై మీరంతసొమ్ము వ్యయముచేయుట మీకుఁ గష్టమనిపించినచో వారివలన రాబట్టుకొనుడు. ఇందు మోసమేమి యునులేదు."

అని చెప్పి శ్రీనివాసము తాఁ దెచ్చిన లెక్కల పుస్తక మచ్చట నేవిడిచి, ఏరుగట్టిగా సంఘర్షణము చేసికొనుచుండుటవిని చూడవచ్చిన సింగన్న మొదలగువారితో మాటాడుచు నింక బావగారియొద్ద సెలవయినను దీసికొనక విశాఖపురమునకు వెడలిపోయెను.

తృతీయ భాగము

సుదర్శనరావు తండ్రి శివరామరావు. అతఁడు ప్రభుత్వము నందుఁ జిరకాలము న్యాయాధికారిగాఁ బనిచేసి మిక్కిలి ధనమును గౌరవమును సంపాదించి, ప్రస్తుతమున సుపకారవేతనము పుచ్చుకొనుచు, రాజమహేంద్రవరమున దొరతనమువారి కళాశాలయందుఁ బనిచేయుచున్న తన రెండవకుమారుని చెంతనుండెను. అతనిసంతతిలోఁ బెద్దవాఁడే సుదర్శనరావు. అతఁడు చిన్నప్పటినుండియు గారాబముతోఁ బెరిగినవాఁడగుటచేతను, విద్యార్థిదశయందు నతనికిఁ జేతిలో ధనమాడుచుండుటచేతను, దుస్సహవాసమున కలవాటువడి విద్యాభ్యాసమునం దాసక్తిలేక వర్తింపసాగెను. జనకునికి భయపడి యతఁడు పాఠశాల కరుగించున్నను, సుపాధ్యాయులచేత నిర్భయుఁడై వర్తించుచుండన తరగతిలోఁ గూర్చుండి చదువునేర్చుకొనుటకు బదులుగాఁ దన స్నేహితులతోఁ బెడలిపోయి యొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి మాటి మాటికి సిగరెట్లు కాల్చుచు, సంతతము కందుకక్రీడావిషయములు ముచ్చటించుచు గాలము పుచ్చుచుండెడివాడు. అతఁడు సరిగాఁ జదువక పోయినను నితని జనకునియందలి గౌరవమునుబట్టి యున్నతపాఠశాలాధికారి ప్రతిసంవత్సరమును బయితరగతికిఁ బంపించు చుండువాడు. అందుచే సుదర్శనరావునకు గర్వమేకాక, సోమరితనము కూడఁ గ్రమముగా హెచ్చసాగెను. అతఁడు ప్రథమ పరీక్షకుఁ జదువనారంభించెను. కాని యిదివఱకుఁ జదువునకు విముఖుఁడై వర్తించుటచే, విద్యాధిదేవత కోపించి యతఁ డిప్పు డభిముఖుఁడై వర్తించినను, దా నతనికి విముఖయై వర్తింప సాగెను. ఆకారణమున సుదర్శనరావున కుపాధ్యాయుఁడు చెప్పు

చున్న దంతయు సయోమయముగా నుండెను. విద్యాధిదేవత తనకు విముఖురాలైనను సుదర్శనుఁ డిప్పుడు తన తరగతి విడిచి బయటికేగక కొట్టకొన బల్లపై చాటుగా గూర్చుండి నిద్రాదేవతను బరమభక్తితో నేవించి, తదీయానుగ్రహమును బూర్తిగా సంపాదించెను. అతఁ డట్లు వర్తించుటచే మొదటివత్సరము దొరతనమువారి పరీక్ష కరుగ ననర్హుఁ డయ్యెను. విద్యయం దతఁడు రెండవయేఁడు గూడ వెనుకటివలెనే యున్నన, సతని తమ్ముడగు గోవిందరావును బరీక్షకుఁ బంపుచుండుటచే నున్నత పాఠశాలాధ్యక్షుఁడు శివరామా రావు బలాత్కారమువలన సుదర్శనరావునుగూడ బరీక్షకుఁ బంపక తీసినదికాదు. ఆవత్సరము గోవింద రావు పరీక్షయందు రెండవ తరగతిగా నుత్తీర్ణుడయ్యెను. సుదర్శనరావునకు భాషాపత్రములందు నూటికి నాల్గేసి యైదేశి గుణములు లభించినను, లెక్కలు మొదలగు శాస్త్రములందు నిండున్నలు మాత్రమే లభించినవి. ఈసమయముననే యతనికి వివాహము జరిగినది. రామావధాని వరుని గుణముల నెఱిగినవాఁ డగుటచేఁ దన కూతుని కీయ నిష్ఠము లేనివాఁడయ్యును న్యాయాధికారి కూతురగు తన భార్య ప్రోత్సాహముచే సుదర్శనున కిచ్చి పెండ్లిచేయక తీసినదికాదు. ఆ సంవత్సరము వధూవరు లిద్దరును బ్రథమపరీక్ష కరిగిరి. ఆ వత్సరము భార్యయగు రుక్మిణి పరీక్షయందుఁ గృతార్థురాలగుటయు, సుదర్శనుఁ డాజయ మందుటయు సంభవించెను. అందుచే నికఁ బాఠశాలలోఁ జదువుట సుదర్శనునకేకాక తండ్రియగు శివరామరావునకుఁ గూడఁ గల్పయనిపించెను. కష్టమేకాదు, చిన్నతన మనిపించెను. సుదర్శనుఁడు రెండు సంవత్సరములు చదువు మానివేసెను. అతని భార్యయగు రుక్మిణి యిక జదువలేదు. ఆమె యుక్తవయస్కురాలై భర్తతోఁ గాపురము చేయసాగెను. సుదర్శనుఁ డింటనుండియే భార్యసాయమున శ్రద్ధతోఁ జదివి

యెట్లయిననేమి ప్రధమ పరీక్షయందు తీర్ణుడయ్యెను. శివరామరావు దానికానందించి యీ దేశముననుంచి పట్టపరీక్షకుఁ జదివించినచో సుదర్శనుఁడు కృతార్థుఁడు కాలేడనియు ఇంగ్లండునకుఁ బంపించినచో సులభముగా న్యాయవాది పరీక్షయందు తీర్ణతచెంది రాఁగలఁడనియు నూహించి యట్లొనర్చెను. భర్తతో నరుగుటకు రుక్మిణికూడఁ బయనమయ్యెనుగాని శివరామరావు ధనలోభముచే నామెను వారించి, కొంతకాలము తనయింట నుంచుకొని వుట్టినింటి కంపివేసెను. అదం పతులట్లు పరస్పరమును దూర దేశగతులు గావలసినవచ్చినను, దమచి త్రములం దనురాగము నభివర్ధించుకొనుచుఁ దఱచుగా నుత్తరములు వ్రాసికొనుచుఁ గాలము గడుపుచు పీరి.

ఈ సమయమునందే శ్రీనివాసరా వల్లుఁడగు రామారావుగూడ నిటఁ బట్టపరీక్షయందు తీర్ణుడై వైద్యశాస్త్ర మభ్యసించుటకై యింగ్లండునకు వెళ్ళుట సంభవించెను. సుదర్శనరామారావులు బండుగు లగుటచేతను, సమవయస్కు లగుటచేతను విదేశమునందు మిక్కిలి మైత్రీతో వర్తింపసాగిరి. వారుచదివెశివిద్యలు వేఱయినను, నివాసములు వేఱుచోటులండయినను బ్రతిదిన మేదోవిధమున నొకచోఁ గలిసికొని యిష్టగోష్ఠి సల్పిపోవుచుండుట కలను. అట్లు కొంతకాల మరిగినపిమ్మట రామారావు విపన్నుడైన తండ్రినిజూడ నీదేశమునకు వచ్చుటయు, రుక్మిణితో సంవాద మొనర్చుటయు సంభవించెను. రామారావు మరల ఇంగ్లండున కరిగిన కొంతకాలమువఱకు మిత్రులిద్వరు నెప్పటివిధమున వర్తించిరి. కాని సింగన్న వ్రాయించిన యపవాదవార్త తెలిసినప్పటినుండియు, సుదర్శనరావు భార్యయందే కాక మిత్రునియందుఁగూడఁ గుపితుడై వర్తింపఁజొచ్చెను. రామారావు కొంతకాలమువఱకుఁ గోపకారణ మెఱుంగక సుదర్శనుఁడు తన విడిదికి రాకున్నను దానే యతనియింటికరిగి, సరిగానతఁడు మాటాడక

పోయినను గొంతనేపటనుండి వచ్చుచుండెడివాడు. కాని తనభార్య వ్రాసిన యుత్తరమువలన సుదర్శనుని కోపకారణ మెఱిగి తనమూలమున యోగ్యురాలగు రుక్మిణికి సంభవించిన యాపదకు ఖన్నుడై, యవివేకి యగునతని యింటికిరుగ మానివేసెను. ఒకవేళఁ దానరిగి సుదర్శనునకుఁ దత్త్వమును బోధించినను నపవాదకుఁ దానే కారకుఁ డగుటచే ననుమానియగు సుదర్శనుఁడు, తనవాక్యములను జెవినిజెట్టక పోవుటయేకాక, మీదు మిక్కిలి మఱింత విపరీతవర్తనుఁ డగునని యతఁడెఱుంగును.

సుదర్శనరావు గృహమునకు సమీపమునందే కేమెలను దొరసాని యొకతె కాపురముండెను. పేరునకుఁ దగినట్టు లామె మెడపొడుగుగా నుండి యందమునకుఁ గొంతకొంత గల్గించుచున్నను నామె విలాస చేష్టలకును సరసవచనచాతుర్యమునకును యువకులు బ్రమియకపోరు. ఆమె వయసిప్పుడు ముప్పది వత్సరములు. ఇరువదవయేట నామెయొకని వరించి యతనితోఁ గొంతకాలము కాపురముచేసి, తుదకతని నేవగించి విడాకులిచ్చి యతనితో సంబంధమును ద్రెంచుకొనెను. మఱికొంత కాలమున కామె సైన్యమునం దున్నతోద్యోగిగానుండిన యొకపురుషుని వరించి యతనివలన నొకకుమారునిఁగని బాలు నతని కిచ్చివేసి వానితో సంబంధము లేకుండఁజేసి వర్తించుచుండెను. ఈసమయముననే కేమెలు సాయంసమయములందు విశ్రాంతిభూమి కరుగుటయు స్నేహితునితో మాటాడుచున్న సుదర్శనునిఁ గాంచుటయు, నొకప్పుడు వారితో సంభాషించుచుండుటయుఁ గలదు. రామారావుతో మైత్రిగల్గి సంతకాలము దొరసాని సుదర్శనుని పరిచయము సంపాదించలేకపోయెను. కానియతఁ డేకాకియైవర్తించుచున్నప్పటినుండియు నామె సులభముగానే యతని వశపఱుచుకొంగల్గెను. ఇప్పుడు సుదర్శనుఁడు సాయంసమయమున కేమెలుతోఁగలిసి విశ్రాంతిభూమి కరు

గుట కలవాటుపడెను. క్రమముగా వారియనురాగము దృఢపడెను. అదివఱకే సుదర్శనుఁ డాంగ్లయువతుల సౌందర్యవిలాసములకుఁ జిక్కి వర్తించుచుండినను రామారావుయొక్క యువదేశబలమునను రుక్మిణి యందలి ప్రేమాతిశయమునను దనచిత్తమును మరలించుకొను చుండెడివాఁడు. కాని యిప్పు డానిర్బంధములు రెండును దొలఁగిపోవుటచే కేమెలు దొరసానిని భార్యగా స్వీకరించుట కవకాశముగల్గెను. వారల్లు కొంతకాలము గడపిరి. ఇంతలో సుదర్శనుని చదువు పూర్తియయ్యెను. ఇక స్వదేశమునకు రావలసియుండెను. కాని యతఁ డానూతనభార్యనువిడిచి యెట్లురాఁగలఁడు ? లేక యామెచెప్పినప్రకారము క్రైస్తవుడై, ఇంగ్లండులోనుండి పోగలడా ! ఈ ఆలోచనకుఁ జిక్కి సుదర్శనుడు తుదకామె నెట్టెనను తనతో హిందూదేశమునకుఁ దీసికొని రానిశ్చయించి, ఒకనాడామెతో నిట్లు సంభాషించెను.

సు—ప్రియా ! నీవు నాతోవచ్చి మాహిందూదేశము నలంకరింప వేడుచున్నాను.

దొర—ఛీ; ఛీ; సరకకూపమునంటి మీహిందుదేశమున కెంతమాత్రమును రాను.

సు—(నవ్వుచు) ఎంతమాటాడితివి ! మాదేశమును నీవుచూడలేదుగనక నట్లంటివి. నిజముగామాహిందూదేశము భూతలస్వర్గమని తలంపుము.

దొర—స్వర్గమైనను సరే. మరేమైనను సరే. నే నచ్చటికి రాను. నాయందు నీ కనురాగమున్నచో నిచటనే నిలిచి పొమ్ము.

సు—నీయందు నాకపరిమితానురాగముండుటచేతనే విద్యాపూర్తియైనను, నిన్ను వదిలిపోలేక ఇట్లున్నాను. మన మిచ్చట నుండుట సంతోషమే కాని మనకుఁ దగినంత ధనమొందలేదు. నాతండ్రి సొత్తంతయు నతని చేతిలోనేయున్నది. నే నుక్రైస్తవుడై యెట్లు తెలిసి

నచో నాతండ్రి ఇక నొక దమ్మిడియైనను పంపడు. ఇక్కడ ధన మార్జితమన్నను నూతనముగా న్యాయవాదియైన నన్ను జూచెడివారెవరు? కావున నీవు వేరు విధముగా యోజింపక నాతో మాదేశమునకు రమ్ము. నీ నివాసమున కింతకంటె మంచి సౌధమును నమకూర్చెదను. నీ వడిగిన వస్తువులనెల్ల నిచ్చెదను. నీకు వీనమంతయైనను లోపము రానీయను. నిన్ను పువ్వులలో జెట్టుకొని యెల్లప్పుడును పోషింతును.

దొర—(ఆలోచించి) సరియే. నా చెప్పిన పద్ధతులన్నియు నంగీకరించినచో నీతో వచ్చెదను.

సు—(సంతోషముతో) అయ్యో! ఇందులకు సంజేహించుచున్నావా? సంకోచింపకుము. చెప్పుము. నీకోరిన పద్ధతు లన్నియు నంగీకరించెదను.

దొర—మన నివాసమొక మహాపురమునం దుండవలయును.

సు—నానికేమి? తప్ప కట్లే చేయుదము. మాదేశమున సుప్రసిద్ధమైన చెన్నపురిలో నివసంతము.

దొ—మన నివసించెడి సౌధము మిక్కిలి సుందరమై యుండవలయును.

సు—అట్లే చేయుదము.

దొ—నాకు వలయు దుస్తులు, భోజనము మొదలగునవి అన్నియు మాదేశమును సంబంధించిన వే కావలయును.

సు—సరియే.

దొ—మన సౌధములో విద్యుద్దీపములు మొదలగునవి యుండవలయును సుమా!

సు—తప్ప కట్లే చేయుదము.

దొ—అన్నట్లు మరిచితిని. మనకొక మంచి మోటారుబండి

కావలయును.

సు—నీవు కోరిన బండిని ఇచ్చటనే కొందము.

దొ—మీ హిందువులు స్త్రీలకు స్వేచ్ఛ నొనగంట. నీవట్లు చేసిన నే నంగీకరింపను.

సు—నీవిషయమై నేనట్లేన్నను నొనర్చను.

దొ—ఇన్నియు నున్నను నా కిష్టమున్నంతవరకె నీతో సంబంధము.

సు—అట్లే చేయుము. నీకిష్టము తప్పిపోవునట్లు నే నడచి నప్పుడు గదా! చూతము.

అని ఇట్లు సుదర్శనుఁ డామె కోరిన నియమముల కంగీకరించి యామెను వెంటబెట్టుకొని హిందూదేశమునకు నచ్చెను. అతడు ముందుగా చెన్నపురి ప్రవేశించి మైలాపురమునం దొక దివ్యమందిరమును విద్యుద్దీప ప్రభావిభాసితమైన దానిని న దైకు పుచ్చుకొని యందునివసించెను.

౨

రామారావు చదువరుల కపరిచితుఁడు కాఁడు. అతఁడు విద్యాబుద్ధులందున, వినయాది సుగుణసంపదలందును సుదర్శనుని కంటఁ బెక్కుమడుగులుమిన్నయని చెప్పవలసియున్నది. అతఁడు విదేశమునం దేకాకిగా నుండినను, సౌందర్యవిలాసమహితలగు నాంగ్లయువతులను సర్వదా చూచుచు, సంభాషించుచు వర్తించుచున్నను, మన శ్వాంచల్యమునకుఁ దావొనంగలేదు. వైద్యపరీక్షయందు గూడ నతఁడు మొదటి తరగతిలోఁ గృతార్థుఁ డయ్యెను. సుదర్శనుఁడు

హిందూ దేశమునకువచ్చినకొలది దినములకే అతడుకూడవచ్చెను. అతడు తిన్నగా స్వగ్రామమునకు వచ్చి తండ్రిగారితోఁ గలిసి వర్తిం చుచుండెను. ఇంతటఁ బినతల్లి కూడ నతనినిఁ జూడ వచ్చెను. అతడు విదేశములందు వసించి యున్నతవిద్య నభ్యసించిననను, దన ముదుసలితండ్రియందును- బూర్వాచారపరాయణయగు పిన తల్లియందును సమిత భక్తి గలవాడై వారల మాట జవదాటక నర్తిల్లుచుండెను. ఇట్లు రెండుమూడు మాసము లరుగునప్పటికిఁ జెన్న పురి వైద్యశాలలో సహాయ వైద్యుఁడుగాఁ బనిచేయవలయుననియు, నెలకు నాలుగువందలు జీతమనియు దొరతనమువారి నుండి రామ రావున కొక యాజ్ఞాపత్రమువచ్చెను. అతఁ డాశుభవార్తను దన జనకునకును బినతల్లికిని దెలియపఱిచి తనతోఁ గూడ వారిని జెన్న పురికిఁ బ్రయాణముచేసెను. అతడు తన భార్యను గొనివచ్చుటకుఁ దండ్రిగాని పినతల్లిగాని తనతోఁ బ్రసంగింతురేమో యని భావించెను గాని, వార లాప్రసంగము నొకమార్తెనను నెత్తలేదు. ఈ ప్రయాణ సమయమం దయినను వార లీయంశమును గూర్చి మాటా డలేదు. కాని తండ్రి యొకనాఁడు భోజనసమయమునందుఁ గుమారునితో నిట్లు సంభాషించెను. పినతల్లి సమీపమునందే కూర్చుండెను.

జన—నాయనా! దైవానుగ్రహమువలన నీవిద్య పూర్తియై నది. నీవికి నొకయింటివాడవై వర్తించినఁ జూచి యానందింపవల యునని చూచుచున్నాను. ఈపాటికే నీకు సకలసదుపచారములను జేయుచు ని న్ననుసరింపవలసిన యువతి నీ కుండవలసినది. అట్లాలో చించియే మొదట నీకు వివాహమొనర్పితిని. కాని దైవదుర్విపాకము వలననది మనకుఁ బ్రతికూలమైనది.

రామరావు మాటలాడకుండ భుజించుచుండెను.

పినతల్లి—బావా! అందులకు మనము విచారింపవలసిన పని

లేదు. ఏమో యట్టి నీచసంబంధమనియు, సంత గతిమాలిన సంబంధమనియు, మన మే మెఱుంగుదుము? ఇప్పుడైన నేమి పదునాలుగేండ్ల పిల్లలు చక్కనివా రెందఱాయున్నారు. 'ఊ' అన్నం జాలును. వేలకొలది కట్నములతోఁ బిల్లను గొనివచ్చి యబ్బాయి యడుగులపైఁ బడవేయుదురు. బాగుగా నాలోచించి యేదో యొక పిల్లను జేసికొనుట మంచిది. అబ్బాయి! పదిరోజులు సెలవుపెట్టి నీ కను కూలయగు పిల్లను బెండ్లియాడుము. దానిని మనతోఁ గూడఁ జెన్నపురికిఁ దీసికొని పోదము.

జన—అబ్బాయి! మీపిన్ని చెప్పినది వాస్తవము. అయినాల నారి పిల్ల మిక్కిలి యందకఁజై. చదువుకొన్నది. పదునాల్గవయేఁడు. ఇన్నింటి మాటకేమి? నాల్గువేలు కట్నము గూడ నిచ్చెదమనుచున్నారు.

పిన—బావా! నీవు చెప్పినది సర్వము సత్యమే, కాని యంతకంటె ముదుకూరివారి సంబంధము మిక్కిలి మంచిది. అయినాల వారిప్పటి కయిదాఱు కార్యములుచేసి కట్నము లిచ్చినారు. అంతతోనే వారి కాళ్ళు వీకినవి. అంత కట్నమెక్కడ-వారెక్కడ-ఇచ్చుటెక్కడ-నేఁ జెప్పినవారు మిక్కిలి ధనవంతులు పిల్లతొలిచూలుది. కార్యము ఘనముగాఁ జేయుదురు. కోరినంత కట్నమిచ్చెదరు.

జన—శ్రీనివాసరావు వర్తనముజూచి నీవల్లరుకొనుచున్నావు. శ్రీనివాస మంతనిర్భాగ్యుఁడు లోకమునందు మఱియొకఁ డుండఁడు. అందఱు నట్టివారే యుండురా? అయినాలవారు పరువు మర్యాదయు గలవారు.

పిన—కావచ్చును. అయినను నాలోచించిచేయుట మంచిది. అవును. నీవుచెప్పినట్లు శ్రీనివాసమువంటివారు మఱియుండరు. అబ్బ!

ఈనడుము జూచితిని. అతనికెంత కండకావర మనుకొన్నావు; అతనిని మించినవారు కూతురులు. అయ్యో! చెప్పమఱితిని. శ్యామసుందరునికోడలు భద్రతో మనకోడలుకూడవచ్చినది. నేనేదోపనికై వారింటికి వెళ్ళినాను. కమల కనబడి మొగము చిట్లించుకొని లోపలికరిగినది. ఆటెక్కు, ఆవైయ్యారము, ఆచమత్కారము నేమనిచెప్పదును? అట్టిది సానివాండ్రలో నుండవలెనుగాని సంసారులలో నుండదు. అది కోడలని చెప్పకొనుటకు నాకు సిగ్గయినది.

జన—ఇక నేమున్నది? శ్రీనివాసము పెంకెతనమంతయు నణగినది. రామావధాని యతనిజుట్టుపట్టి జూడించుచున్నాడు. ఇదియిట్లుండగా శ్యామసుందరరావుకూడ శుల్కము విషయమై యతనిపై దావా తెచ్చుటకు సిద్ధముగానున్నాడు.

పిన్న—అంతయెందుకు? శ్యామసుందరుని భార్య నాతో జెప్పినది. శ్రీనివాసము కూతు నతనియింటికిఁ బంపివేసి కొడుకునకు మఱియొక పెండ్లి చేయునట.

జన—మానుదురా! అట్టినిచసంబంధమునకెవ్వరంగీకరింతురు.

వీరిట్లు మాటాడుచుండ రామారావేమియు బలుకక ముఖమెత్తక భోజనము జేయుచునే యుండెను.

పిన్న—అబ్బాయీ! నీవేమియు మాటాడవేమి? మాచెప్పిన సంబంధములలోనీకేదియిట్లమో చెప్పితివా, వెంటనేకార్యమగును. పిల్లలను జూడవలెనంటివా, రేపటి సాయంకాలముపోయి చూచి వత్తమురమ్ము.

రామా—ఏమమ్మా? వంకాయకూర యింతకసరుగానున్నది. ఏదీ! చింతకాయపచ్చడి కొంచెము వేయుము.

పిన్నమ్మ అట్లుచేసి కూర్చుండును.

జన—అబ్బాయీ! మీపిన్ని యడిగినదానికి సమాధానము చెప్పవేమి!

రామా—(వినియు వినిపించుకొనని విధమున నటించుచు) పచ్చడిలో పచ్చిమిరపకాయలు మఱికొంచెము పడిన మిక్కిలి బాగుండును. ఇట్టి పచ్చడి నిన్నాళ్ళకుఁ దింటినమ్మా!

పిన్న—అవును. నాయనా! విదేశములలో నీకిట్టివి యెట్లు లభించును. రేపు మఱికెండు మిరపకాయలువేసి మరల రుబ్బుదును లెమ్ము.

జన—అబ్బాయీ! మీపిన్ని మాటలు నీకు వినబడలేదా!

రా—ఆఁ, ఏమీ? ఏమాటలు?

జ—నీ వివాహమును గూర్చిన-

రా—వివాహమున కిప్పుడు తొందరయేమి?

జ—ఇంకను తొందర యేమని యనుచున్నావా?

రా—అవును.

జ—చాలు. చాలు. ఆమాటలుకట్టిపెట్టి వివాహముచేసికొమ్ము.

రా—నాకు వివాహ మాడవలెనని లేదు.

జ—ఏమీ! ఎందుచేత? అందఱును శ్రీనివాసము వంటి వారే యుందురా?

పిన్న—అయ్యో! అట్లు వలనుపడదు. నీవు వివాహమాడ నిచో నన్నుఁ జంపుకొని తిన్నట్టే!

రా—ఇదివఱకొక పెండ్లియైనది. మరల నిప్పుడు మఱొక వివాహమా! ఎందఱు భార్యలను స్వీకరించుట. వీరి నందఱును జోషింపవలదా?

పిన్న—భార్య లెందఱున్నారు? ఇదివఱకున్న భార్యను విడిచి పెట్టుచున్నాము కాదా?

రా—మనము విడిచిపెట్టుదుము. కాని యది మనలను విడువ వలదా?

పిన్న—ఎందులకు విడువదు? మనగుమ్మము త్రొక్కనీయవలదు.

రా—అయ్యో! తల్లీ! అట్లందు వేమి? హైందవ దాంపత్య సంబంధము పొమ్మన్నంత మాత్రమునఁ జోవునది కాదు. దానిని మనగుమ్మము త్రొక్కకుండఁ జేయఁగలము గాని పోషింపకుండ నుండలేము.

పిన్న—ఎందు చేత?

రా—హిందూ ధర్మశాస్త్రము లట్లు చెప్పుచున్నవి.

పిన్న—(గ్రహించుకొనలేక) నీవన్నియు విపరీతపు మాటలు.

రా—కాదమ్మా! నీవును దండ్రుగారును యోజింపుఁడు. అది నాపై భరణమునకు దావా తెచ్చినదనుకొందు? అప్పుడేమి జరుగునో తెలియునా? దాని జీవనమునకే దొరతనమువారు నాజీతము లోను నానంపదలోను, బ్రతి సంవత్సరము కొంత యిప్పింతురు. అందు చే దాని పోషణము మనకుఁ దప్పదుకదా?

పిన్న—ఎందులకుఁ దప్పదు? విడిచిపెట్టుటకుఁ దగిన కారణములు చూపిన సభికారులెట్లు తీర్పు చెప్పుదురు?

రా—తగిన కారణము లుండవలెను గదా?

పిన్న—లేకేమి?

రా—చెప్పఁగలరా?

జన—చెప్పలేకేమి? నీవివాహ కాలమున రెండువేల నగలు కూతునకుఁ బెట్టెదనని శ్రీనివాసరావు నల్వర యెదుటను వాగ్దానము చేసినాఁడు. ఆనగలు పూర్తిచేయలేదు. అది వారిలోపముకాని మనదాకాదు. అధికారులు మనకు విరుద్ధముగా నెట్లు తీర్పు చెప్పుదురో చూచెదనుగాక.

రా—తండ్రుగారూ! ఆనగలనుగూర్చి మీకంత పట్టుదల యెందులకు?

జన—బాగుగా జెప్పుచున్నావే! అది మనకు వచ్చెడిసొమ్ము. అంత సొమ్మెవ్వరు వదలుకొనఁగలరు? ఒకటియో? రెండా? రెండు వేల రూపాయలు?

రా—మనకు వచ్చెడి సొమ్మునుచున్నారు. ఎవ్వరికి?

జన—పిల్లకు, పిల్లనుబట్టి మనకు.

రా—పిల్లకేకాని మనకందుతో నంబంధ మేమికలదు?

జన—పిల్లకువచ్చిన మనకుఁ గాదా?

రా—కాదు. అందులో నొకదమ్మిడ్డయైనను వాడుకొన మన కవకాశము లేదు.

పిస—అబ్బాయీ! అట్లందువేమి? మనము వాడుకొన నక్కఱలేదు. కాని పిల్ల నగలతో మనయింటికి వచ్చుటకును నగలేమియు లేకుండ మెడకు పనువుకొమ్ము గట్టుకొని వచ్చుటకును భేదములేదా? అట్టిదాని నెవ్వరేలుకొందురు?

రా—నగలు లేనంతమాత్రమున భార్యను విడిచిపెట్టవచ్చునా?

పిన్న—మనకుఁ దప్పక రావలసిన ధనమును మనమెట్లు మానఁగలము? అంతధనము నవ్వమగుచుండ నెవ్వరుచూచి నహింపఁ గలరు?

రా—అమ్మా, నగలకై మనమెంత ధనమిచ్చితిమి?

పిన్నమ్మ ఊరకుండును.

జన—మన మియ్యలేదుకాని ఇచ్చినట్టే! నీకతఁడు కట్నము నకై రెండువేలిచ్చెదనన్నాడు. అధనము మాకక్కఱలేదు. పిల్లకు నగలు చేయింపు మన్నాము.

రా—మనచేతి ధనమేమియు నందు లేదుగదా?

జన—(కోపముతో) అంతమాత్రమున, ఊరకుండుమా? మనకు రావలసిన సొమ్ముపోదా?

రా—తండ్రీ! నేనన్నది పరిశీలింపుడు. నామామగారు కట్నమునకై నాకు రెండు వేలిచ్చెదననెను. దానిని మనము కోడలియలంకారమున కిచ్చివేసితిమి. ఆధనమిప్పు డెవ్వరిదై నట్లు? అదియంతయుఁ గోడలిది. ఆయలంకారధనమునం దామెకేకాని మఱియెవ్వరికిని స్వతంత్రతలేదు. మఱియుఁ గట్నముఘచ్చుకొని పెండ్లాడిన భార్యను స్వీకరింపకపోవుట తప్పుకాదా?

జన—ఆకట్నము మనకుఁ జేరినప్పుడుకదా!

రా—చేరకేమి? చేరినది. ఆధనమును మన మన్యథా యుపయోగించుకొన్నాము.

జ—“అన్యథా” యేమిటి? కోడలినిగలకై యిచ్చినాము.

రా—ఏమయిననేమి? మన మాధనము నుపయోగించుకొన్నాముకదా?

జ—అగుగాక. కోడలికి నగలకై యుపయోగించితిమి. ఆనగలు వలదా?

రా—నగలు లేకపోవుటవలన విచారింపవలసినది కోడలు. అది మనలను నగలకై శాధించినచో మీతండ్రీ నడుగు మని చెప్పుదము. దీనిలో మనకేమి నష్టము?

జ—(కోపముతో) శ్రీనివాసము నగలుపెట్టినను బెట్టకపోయినను భార్య నేలుకొందువా ఏమి?

రా—మన ధర్మశాస్త్రప్రకారము నేనట్లుచేయుట తప్పనిది. అట్లు చేయనియెడలఁ బాప మాచరించినవాడ నగుదును. ఇంతేకాక, శ్రీనివాసము తప్పుచేసినాడని యతని కూతును బరిత్యజించుట ధర్మమా? అది కేవలము నిరపరాధ. అనన్యగతిక. మనగోత్రమునకు మనయింటికి, అందులో నాకును సంబంధించినది? మనధర్మము నాచరింపకపోవుట మనది పెద్దతప్పు.

జన—చాలు. చాలు. మంచిధర్మమునే చెప్పుచున్నావు. దాని యలంకార ద్రవ్యమంతయు శ్రీనివాసము వాడుకొనుటయు, మనము నగలు చేయించుటయు నే నంగీకరింపను.

రా—నగలు చేయింపుమని మీ కోడలు మిమ్ములను గోరి నప్పుడుకదా మనమిట్లనవలెను.

జన—పోనిమ్మది యడుగదనుకొమ్ము. అది నిరలంకారయై వర్తించిన మనకుఁ జిన్నతనముకాదా?

రా—తండ్రీ! శ్రీనివాసము నగలు చేయించిపెట్టలేదన్నకోపముచేఁ గోడలు పరిత్యక్తయై గతిమాలినదై, మీకోడలనియు నా భార్యయనియుఁ జెప్పుకొనుచు వర్తించుట యింతకంటెను జిన్నతనము కాదా? ముందుగా మీ నాపేరులే లోకమున వ్యాపించును.

పిన్న—అబ్బాయీ! ఏమయిననుసరియే, ఆపిల్ల మనయింట నుండఁదగినది కాదు. దానికట్టియోగ్యతలేదు. అట్టి నద్గుణములులేవు.

రా—అమ్మా! పెండ్లియైనతర్వాతఁ గోడలని మన యింటికిఁ దీసికొని రాలేదుకదా! అది మనయింట నొక వారము దినములయినను నున్నట్లులేదు. ఇంతయెందుకు? నీవు నీకోడలు నొకదినమైనను గలసి మోలసి వర్తించినట్లెఱుంగను. అదియంత యయోగ్యురాలని నీవెట్లు చెప్పఁగలవు?

పిన్న—నేఁ జెప్పనేల? ఆవిషయమై లోకము కోడియై కూయుచున్నది.

రా—కమలధూర్తయను విషయమా?

పిన్న—అవును. నీకానందేహ మెందులకు? శ్యామసుందర రావు భార్య నడుగుము. ఆముద్దరాలి సుగుణములన్నియుఁ దెలియును. శ్రీనివాసరావు పిల్లను దనకొడుకునకుఁ జేసికొన్నందులకు బాటబాట యేడ్చుచున్నది.

రా—ఆమె యెందుల కేడ్చుచున్నది? కోడలు సుగుణవంతు
రాలు కాదనియా? లేక శ్రీనివాసము కట్నమియ్యలేదనియా?

పిన్న—(విసివిశానుచు) ఏమో! రెండును గావచ్చును.

రా—ఆమెకోడలు సుగుణవంతురాలు కాకపోయిన నీకోడలు
కూడ నట్లే యగునని యెట్లు నిర్ణయింపఁగలము?

పి—ఆమె ప్రవర్తనము చూచినవారందఱును, ధూర్తత్వము
విషయమై కమల భద్రను మించిపోవుచున్నదని చెప్పినారు. అబ్బో,
అదెక్కడ? పట్నవాసపు పిల్ల.

రా—అమ్మా! చెప్పుడు మాటలు చెడ్డవి. పరమేశ్వరుఁడు
మనకు బుద్ధి, కన్నులు, మొదలగునవి యిచ్చియుండగా నొకరిమాటలు
మనము విననేల? మనమే పరీక్షించి చూతము. అది మనయింటి
కనర్తురాలైనచో నప్పుడే పరిత్యజింతము.

పిన్న—(కోపముతో) ఏమో! నీయిష్టము. నీవు పెద్దవాఁడ
వైనావు. ఇంక మా మాటలు నీకు లక్ష్యమా!

రా—(నొచ్చుకొని) ఏమమ్మా! అట్లందువు. మీ మాటల
నెప్పుడయిన నతిక్రమించినా?

పిన్న—ఎప్పుడును లేదు. ఇప్పుడే.

రా—ఇప్పుడయినను మీ మాటల నతిక్రమింపలేదు. మీ
నమ్మతిన బడయుటకై యింతగాఁ బ్రసంగించుచున్నాను.

పిన్న—మానమ్మతయే నీకుఁ గావలసినచో నాపిల్లను ముం
దుగా విడిచిపెట్టవలయును.

రా—అట్లే చేయుదము. కాని మనము కొన్నాళ్ళు పరీక్షిం
చుట న్యాయము. అప్పటికి నది బుద్ధిమంతురాలు కానిచో నీవుచెప్పి
నట్లే చేయుదము. దాని మంచిచెడ్డలు లోకమునకు వెల్లడించినచో
లోకము మనలను నిందింపదు. కారణమును వెల్లడిచేయకుండ దానిని

మనము విడిచితిమేని లోకము నిందింపకమానదు. లోకాపవాదము మానవంతులకు ముర్ఖరముకదా!

పిన్న—(కోపముతో) ఆ ముచ్చట గూడఁ దీర్చుకొనుము. దానిని దీసికొనివచ్చుటకై నేను వెళ్ళను. మీ తండ్రి వెళ్ళఁడు. నీవు పోయి తీసికొని వచ్చెదవో, లేక యేమి చేసికొందువో, చేసికొనుము.

రా—దానిని దీసికొని వచ్చుటకు మన మరుగవలెనా? ఉత్తిరము చాలదా?

పిన్న—(సవ్యయ) ఉత్తిరమే యక్కఱలేదు. శ్రీనివాసరావు నకు మానమర్యాదలతోఁ బనిలేదు. 'ఉఁ' అన్నజాలును గూతును దీసికొని వచ్చి యప్పగించును.

రా—(అవునమ్మా!) అట్లు చేయుట యతని విధి. ఆ పిల్ల మన సొత్తు. దానిని గొంత కాల మతని చెంత దాచియుంచితిమి. ఇప్పు డావస్తువును దెచ్చి మన కిచ్చివేయును. ఇందుఁ దప్పేమి యున్నది?

పిన్న—అదంతయు మా కెందుకు? నీ యిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనుము.

రా—దానికేమి? కాని యెల్లుండి మెయిలుబండిలోఁ జెన్న పురికిఁ బోవలయును. నీవును దండ్రిగారును బ్రయాణ సన్నద్ధులై యుండుఁడు.

అని చెప్పి రామారావు లేచి వెడలి పోయెను.

సుదర్శనరావు నెల కొక నూటయేబది రూపాయల చొప్పున నడై
 యిచ్చుచు నొక దివ్యసాధమున నివసించుచుండెను. ఆసాధ ముద్యాన
 వనముచే జుట్టబడి విద్యుద్దీపములచేతను, విద్యుద్వ్యజనములచేతను
 విరాజిల్లుచుఁ జూపఱ కమితానందముఁ గూర్చుచుండెను. ఆసాధ
 ములోఁ గొంత భాగము ప్రియురాలగు కేమెలున కిచ్చి తక్కిన
 దానిలో సుదర్శనరావు పరివారముతో నివసించుచుండెను. ప్రియు
 రాలి కోర్కెను బట్టి యతఁడు దివ్యసాధమున వసించుచు, మోటారు
 బండిలో సంతత మామెతో విహరించుచు మహావైభవమున వర్తిం
 చుచుండెను గాని యిందులకుఁ దగినంత ధన మేదీ? అతఁడు క్రొత్తగా
 న్యాయవాదిత్వ మవలంబించుటచే నందువలన నింటియద్దెకుఁ జాలిన
 ధనమైనను నార్జింపలేదు. అందుచే నతఁడు కేవలము తన యుద్యో
 గముపై భారముంచక సెలవు దినములలోఁ దన స్వస్థలమునకు వచ్చి
 తండ్రితోను, సోదరునితోను, కొంత వివాదపడి, భూములు సంపద
 లను బంచుకొని, తన వంతు భూమి నమ్మివేసి, యిరువది వేల
 రూప్యములు చెన్నపురి నిధికిఁ జేర్చి, తిరిగి చెన్నపురిని జేరుకొనెను.
 సుదర్శనరావు తండ్రి శివరామారావు దివ్యజ్ఞాన సామాజికుడై
 జాతికులభేదముల విషయమై యంత పట్టుదలలేనివాడైనను, తన
 కుమారుఁడు సుదర్శనుఁడు కేవల 'మాంగ్లయువతి విలాసములకుఁ
 జిక్కిపోయి విచ్ఛలవిడిగా ధనము వెచ్చించుట యతని కెంత మాత్ర
 మిష్టములేదు. అందుచే సుదర్శనునకు వంతువెట్టుట కిష్టపడక కొన్ని
 దినములు పెనఁగులాడెను గాని యంతవఱకును న్యాయాధికార
 పదవియం దుండి యితరుల దాయవిభాగముల తీర్పు చెప్ప

తానిప్పు డొకరిచే జెప్పించుకొనుట మంచిది కాదని యూహించి తుద కెట్లో సమాధానపడెను.

సుదర్శనుడిట్లు నర్వవిధములచేతను దొరసాని కెట్టిలోపమును గలుగనీయక సంతతానురాగమునఁ బ్రవర్తించుచుండెను. సుదర్శను నకు వేఱులోకములేదు. ఎల్లప్పుడును దొరసాని చింతయే. ఆమె సంతోషమే తనసంతోషము. ఆమె సౌఖ్యమే తనసౌఖ్యము. ఆమెకుఁ గావలసిన వస్తునిచయమును సమకూర్చుటయే యతని ప్రధానకార్యము. పెక్కేల? ఆమెపై నీగవాలినను నహింపలేనంత ప్రేమాతిశయము గలవాఁడై తానింద్రలోకసౌఖ్య మనుభవించుచున్నట్లు భావించుకొనఁజొచ్చెను. సెలవుదినము లందును సాయంసమయము లందును, మోటారుబండిలో భార్యను గూర్చుండఁబెట్టి స్వయముగానే బండి నడపుచు నాపురమున రమణీయస్థలముల నెల్లఁజూపి యామెకు సంతసము కూర్చుచుండెడివాఁడు. ఒక్కొక్కప్పు డంగడివిధియందు నుప్రసిద్ధ వర్తకుల దుకాణములకుఁ గొనిపోయి యామెకోరిన వస్తువులను గొనియిచ్చెడివాఁడు. అందులో సామాన్య వస్తువులేకాదు. వజ్రపుటుంగరములు, బంగారుగాజులు, గొలుసులు మొదలగు విలువ వస్తువులుకూడఁ గొని భార్య నలంకరించువాఁడు. మఱియొకప్పుడు మెరీనాకుఁ గొనిపోయి చల్లగాలికై యచ్చటికి వచ్చు వివిధవేష భాషాగుణ స్వభావయుతులగు స్త్రీ పురుషులను జూపుచు హైందవులపద్ధతులను, బ్రవర్తనములను నాచారములను వర్ణించి చెప్పుచుండెడివాఁడు. హిందూదేశ మేయంశమునందు నింగ్లండునకుఁ దీసిపోదన్న యభిప్రాయ మామెకుఁ గల్గింపవలెనని యాతని ప్రధానోద్దేశము.

సుదర్శనరా వింగ్లండునం దలవాటు చేసికొనుటచే రాత్రిపూట రొట్టెయుఁ బాలు, పండ్లు భుజించువాఁడు. పగటిపూట హిందువులవలె భుజించుటయే వాడుక. పగటిపూట దొరసానితోఁ దన కేక

పంక్తిలభింపకున్నను రాత్రిపూటమాత్రము తప్పక లభించెడిది. రాత్రి పూట భార్యాభర్త లిరువురు నొక బల్లయొద్దనే కూర్చుండి యిష్ట గోష్ఠిని సలుపుచు భుజించుచుండెడివారు. ఈ విధముగా వారయి దాటుమాసములు గడపిరి.

ఒకనాడు సుదర్శనరావు కచ్చేరీనుండి యింటికివచ్చి యుచిత వస్త్రములఁ చాల్చి యొక యాసనమునఁ గూర్చుండి యామెతోసమ్మె తాను నిరీక్షించియున్నట్లు పరిచారికచే దొరసానికి వార్త పంపెను. అందులకు దొరసాని యిట్లు ప్రతివార్త పంపెను. “ప్రియుడా! ఈ పురమున నైనితోడ్యోగమున సుప్రసిద్ధి గాంచిన మోకరుదొరగారితో మాటాడుచున్నాను. నే నిప్పుడు రా వలనుపడదు. కొన్ని నిమిష ములు వేచియుండుడు. లేదా, యీనాటికి మీ రొక్కరే విహారము సల్పి రండు. మతియు నీదొర నన్నుఁ దనతో విహారమునకు రమ్మని తోరుచున్నాఁడు. ఒకవేళ నతనితో వెళ్ళవలసివచ్చునేమో! ఏ మయి నను నేటికి మీ రొక్కరే విహారము సల్పి వచ్చుట మంచిదని తలం చెదను” అని యొక కాగితముపై వ్రాసి పంపెను. అది చదువగానే సుదర్శనునకుఁ దల దిరిగినట్లయ్యెను. ఇంగ్లండులోని స్త్రీలు తమ భర్తలను విడిచిపెట్టి పరపురుషునితో విహారము సల్పివచ్చుట సీతిబాహ్యము కాదని యతఁ డెఱుంగును. తన భార్య వేటొకనితోఁ బ్రసంగించు చున్న కాలమున భర్త కచ్చటికిఁ జొవ స్వతంత్రత లేకపోవుటగూడ నొక యాచారమని యతనికిఁ డెలియును. అంతియకాదు భార్య యొక్కర్తుకయే యున్నను నామె గదిలోనికి తదీయానుమతి పడయ కుండ నరుగ భర్తకయినను నధికారము లేదన్న యంశముకూడ నతనికిఁ గ్రొత్తకాదు. అయినను హైందవుఁ డగుటవలనఁ గాఁజోలును దన భార్య రహస్యముగాఁ దన యనుమతి పడయకుండగనే వేటొక నితో సంభాషించుచున్నదని విని సహింపలేకపోయెను. సంభాషించు

టయే కాదు. అతనితో విహారమునకుఁగూడఁ బోవునట. అతని కది మఱిత కష్టమయ్యెను. మాటాడుచున్నప్పుడు తన్నుఁ బిలువ కున్నను, విహారార్థ మగునప్పు డయినను దన్ను రానిచ్చినచో బాగుగా నుండునని యతఁడు తలంచెను. కాని యతఁ డిపు డేమి చేయఁగలఁడు? అట్లని మరలవార్త నంపినచోఁ దన ప్రియురాలేమను కొనునో! ఒక వేళఁ గోపించునేమో! ఆమె నిజముగాఁ గోపించి తనతో సంబంధమును విసర్జించినచోఁ దానిఁక జేయున దేమున్నది? తదీయసంబంధము పోవుటయేకాక యామెకై తానింతవఱకును వ్యయ ముచేసిన వేలకొలఁది రూపాయలన్నియు వ్యర్థ మేక చా? అందుచే సుద ర్శనుఁ డతి కష్టమునఁ గోపము నడంచుకొని, మనస్సు నెట్లో నమ్మ తింపఁజేసికొని, యయిదు నిమిషములపా పెట్లో తన గదియందే పచారుచేసి, విహారోచిత వస్త్రములఁ దాల్చి తన మోటారుబండిలో గూర్చుండి మెరీనాకు విహారార్థ మరిగెను. కాని నాఁ డతనికేమియు నది సౌఖ్యకర మనిపింపలేదు. అక్కడి కరుదెంచిన స్త్రీపురుషు లందఱు వికసితముఖములతో నిట్టటు దిరుగుచు నానావిధ వృత్తాంత ములు ప్రసంగించుచు సౌఖ్యస్వరూపులవలె నానందమయులవలె గనఁ బడుచుండఁ బాపము సుదర్శనుఁడు మాత్రము దుఃఖతస్వాంతుడై పగటిపూట చందురునివలె వెలరువాటిన వదనంబుతో నొకచోఁ గూర్చుండి యుండఁగాఁ బూర్వ పరిచితుఁడొకఁడువచ్చి యేదియో ప్రసంగింపఁజొచ్చెను. అన్యాయత మనస్కుఁడగుటచే సుదర్శనుఁడు దన మిత్రుఁడడిగినదానికి సరిగా సమాధాన మీయలేక యన్నింటి కిని నొనని తలయావుచు లేని సంతోషమును ముఖమున నగపడఁజే యుచు నెట్లో కాలముపుచ్చుచుండెను. ఇంతలోఁ గేమె లామోకరుతోఁ కలిసి యతనిబండిలోఁ గూర్చుండి మెరీనాకువచ్చి, యొకరిచేతులొ కరుగీలించుకొని యిట్టటు పచారుచేయుచుండిరి. ఒకమాఱట్లు పచారు

చేయుచు వారు పరస్పరమేదియో సంభాషించుచుఁ గిలకిల నవ్వుకొనుచు నాకనుచీకటి సమయములో నానుదర్శనుని చెంతనుండియే పోవుట సంభవించెను. సంతతము దొరసానియందు మాత్రమే దృష్టి నుంచుకొన్న సుదర్శనుఁ డామెనుజూచి గుర్తించెను. కాని యేమిచేయఁగలఁడు? అతఁడు మిత్రునితో మాటాడుచు నొక వేడి నిట్టూర్పు మాత్రమే వుచ్చెను. సరససంభాషణలో మునిగియున్న వారతనిని జూచినట్లులేదు. అతని నొక వేళఁ జూచినను బ్రమాదమేమి? అది పాశ్చాత్యమర్యాద. అట్టిమర్యాదలను సుదర్శనుఁడు పాటించనిచో నతఁ డాంగ్లయువతితోఁ గాఁపురముచేయ ననర్హుఁడే యగును. ఈవికృతప్రదర్శనము చూడఁగనే సుదర్శనునకుఁ దల భిన్నమైపోయినట్లయ్యెను. ఇకనతని కటనుండుట కష్టమనిపించెను. వెంటనే సంభాషణమును ముగించి తనయింటికి మరలివచ్చెను. వచ్చియు రాఁగనే యతఁడు సేవకునిచే నారబయటను సుఖాసనము వేయించుకొని యర్ధనిమిలిత నేత్రుఁడై మిన్నజూచుచు నేదియో యాలోచించుచుండెను.

రాత్రి నాల్గుగడియ లతిక్రమించెను. మోకరుదొర యామెను సుదర్శనుని గృహపురోభాగమున విడిచిపెట్టి, యామె మృదుహస్తమును దనహస్తమునఁ గీలించి “గుడ్ ఈవినింగ్” మంత్రము నొకమారు జపించి వెడలిపోయెను. కేమెలుగూడ నట్లయొనరించి చివ్వనఁ దనగది కదిగి యావస్తుములను మార్చుకొని యింతలోఁ బరిచారిక గొనివచ్చి యిచ్చిన యుత్తరములను జదువుకొని సుదర్శనుఁ డెటనున్నాఁడో యడిగి తెలిసికొని చటాలున నతనిసమీపించి “ఓ, మైడియర్” అని సంబోధించెను. పరాయత్త చిత్తుఁడయిన సుదర్శనుఁడదివిని త్రొళ్ళి పడిలేచి “ఓ, మైడియర్” అని యామెచేతిని బట్టికొని తానుగూర్చున్న యాసనముపై కూర్చుండఁబెట్టెను. ఇంతలో సేవకుఁడొకఁడు తెచ్చిన కుర్చీపై నామెకభిముఖముగా సుదర్శనుఁడు కూర్చుండెను.

అప్పుడు వారిట్లు సంభాషించుకొనిరి.

దొర—ప్రియా? నేడుమీరట్లు వికృతముగా నున్నారేమి?

సు—(లేనినవ్వును దెచ్చికొనుచు) ఆ, ఏమీ! ఎట్లున్నాను?

దొ—నేడు మీముఖము కళాహీనమై యున్నది.

సు—నేడు కొంచెము తలనొప్పిగా నున్నది.

దొర—మందు రాసినారా?

సు—లేదు. అదియే పోవును.

దొరసాని విసుగుచూపుచు “మీహిందువులందు నున్న దుర్గుణ మిదియే. ఎల్లప్పుడును సిరాశహృదయులయి దైవముపై భారమువేసి కూర్చుందురు. మీకీమాంద్య మెప్పుడు వదలునో” యని పల్కుచు మందుఁదెచ్చుటకై తనగది కరిగెను.

సుదర్శనరావున కామాటల కమితానంద మొదలెను. ఆమె పర దుఃఖానహిష్ణుతకును, సమయోచిత బుద్ధికిని, మెచ్చుకొనెను. పాశ్చాత్య స్త్రీలకున్న తెలితేటలును, యుక్తకార్య పరిజ్ఞానమును విద్యావివేకములును, హైందవ స్త్రీ లేనాఁటికయినను సంపాదింపఁ జాలరని యనుకొనెను. అదివఱకతని చిత్తమున హత్తియున్న కోప సంతాపము లొక్కపెట్టున సంతరించెను. ఆమెతిరిగివచ్చి మందుఁదలకుఁ బూయకముందే యతనిబాధ నివర్తించెను. ఆమె తనకృత్యమును నెఱవేర్చి, తనయాసనమున నాసీనయయ్యెను. అప్పుడు సుదర్శనఁడు, “ప్రియురాలా! నీవుచెప్పినది చాలవఱకు నిజము. హైందవులు దైవ పరులై వర్తించుట యసత్యముకాదు. అందులోను, బురుషు లిప్పు డిప్పుడు పాశ్చాత్యసహవాసముచేఁ గొంచెము కన్నుఁ దెఱచుచు న్నారు. కాని మా స్త్రీలుచెప్పటకు వీలులేనంత దురవస్థకుఁ జిక్కి యున్నారు. మాస్త్రీలు మీకాలిగోటికైనను బోలరనుట యొప్పుకొనక తప్పదు. ఇంతసేపిట్లు బాధపడుచున్నానేకాని నాకైనను మందు

రాసికొందమనెడి యూహజనించినది కా" దని తమ జాతి శ్రీలనే కాక తన్నుఁగూడ నిందించుకొనెను.

సుదర్శనుఁడు పల్కిన మాటలవలన నదివఱకే నెలకొనియున్న గర్వము పెచ్చుపెరిగి తదీయ ముఖమండలమున మందహాసాంత రితమై తాండవ మాడుచుండ సుదర్శనునితో "అంతే కాదు. హిందువుల దురాచారములుగూడ వర్ణనాతీతములు. మొన్న నొకచోఁ జూచితిని. పడేడ్లపిల్లకు వివాహము గావించినారు. శ్రీలకు పునర్వివాహమే లేదట" అని పలికెను.

"అవును. నీ నన్నది సత్యమే. మా హిందువులం దిట్టి లోపము లేన్నియో కలవు" అని యతఁ డొప్పుకొనెను.

దొర—వానిమాట కేమి? మతమో. అది మఱింత పాడుగా నున్నది. అది కేవలము విశ్వాసానర్హము.

సుదర్శనునకుఁ బాశ్చాత్య నాగరికతయం దనురాగము హెచ్చు. అతఁడు తన వేషభాషలను మఱచిపోయినట్లే తన మతమునుగూడ మఱచిపోయెను. ఇంతయేల? మత మనెడి పేరుగూడ సతఁ డుచ్చరించిన పాపమునఁ జోలేదు. తక్కిన మతములుగూడ సతని కేమియును దెలియవు. అయినను బ్రయురాలిని మెప్పించుటకై "అవును. హిందూమతము పూర్వపు టడవిమనుష్యు లెవ్వరో కల్పించినారు. వారు కన్నులుమూసికొనియే మతమును స్థాపించినారు. తరువాతివారందఱుగూడ సదేవిధముగా సంధప్రాయులై వర్తించుచున్నారు. మతము లన్నిటిలోను శ్రేష్ఠమతము సర్వసమ్మతము" అని పలికెను.

మతమన నేమియు నెఱుంగని సుదర్శనుఁ డిటు మతసిద్ధాంతము చేసెను. హిందూమత తత్త్వమును దెలియని యిట్టి నవనాగరకుల యుపదేశములవలననే మతమునకును, సంఘమునకును బెక్కనర్థ

ములు సంభవించుచున్నవి. పూర్వులు నిర్మించిన యొక మందిరమునఁ గొన్ని మార్పులు జేయఁదలంచుకొందుమేని ముందుగా వారియద్దేశములు గ్రహించి యవి యెట్లయినను సరిగాక బాధాకరము లయినప్పుడు మనము మార్పు చేయవలసినదే. అంతేకాని వారి నదుద్దేశములు తెలిసికొనకుండనే మన మారంభించితిమేని, స్వరూపనాశ నము చేసినవార మగుదుము. అట్లే దూరాలోచనములు గల మహర్షులు స్థాపించిన హిందూమతమున సంస్కరణములు చేయఁదలంచితిమేని యా మహర్షుల యాశయములఁ గనుగొనకుండఁ జేయరాదు. చేసినను నది సంస్కరణ మనిపించుకొనదు. ఇట్లుండ మతమునకుఁ గనుచూపు దూరమందుండిన సుదర్శనునికి యపకవ్య మతసిద్ధాంతములు గ్రాహ్యము లగునా?

దొర—సుటి మీరింకను కైస్తవమతమును స్వీకరింప రేమి?

సు—స్వీకరించెదను. అ దెంతసేపు? ఇదివఱకేచేసి యుందును.

కాని యప్పు డొక చిక్కుండెను.

దొర—అ దేమిటి ?

సు—కైస్తవుఁడ నైనచో మా హిందూకుటుంబపు సంపదలు నాకుఁ జెందవు.

దొర—ఇప్పుడు సంపదలు పంపకమైనవికదా. ఇంక నట్టి భయముండదు.

సు—అవును. ఒకటిరెండు వారములలో నీ యభిప్రాయ ప్రకారమే నడచెదను.

సుదర్శనుఁడు విద్యాధికుఁడైనను గొనెట్లెద్దువంటివాఁడు. వర్తకుఁడు ముక్కు త్రాడుపట్టుకొని తీసికొనివెళ్ళిన చోట్ల కెల్లను వెళ్ళవలసినదే. దాని కింతేనియు స్వాతంత్ర్యములేదు.

సుబ్బమ్మ—భద్రా! ఏమి చేయుచున్నావు? గొంతు పగులున
ట్టచినను మాటాడవు.

భద్ర—ఏమిత్తా! ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. మీ పిలుపు నాకు
వినబడలేదు. (అని పడకటింటిలోనుండి గబగబ వచ్చుచుండును.)

సు—(కోపముతో) నీ కెట్లు వినబడును? ఎల్లప్పుడును మగ
నితో గుసగుసలే? ఇల్లు, వాకిలి, పని, పాటు, అక్కటలేదు. విస్తరి
లోనికి ముద్ద యెట్లు వచ్చునని యనుకొనుచున్నావు?

భ—లేదత్తా! నేను మాటాడుచుండలేదు. మీ యబ్బాయి
యెక్కడికో వెళ్ళుచుఁ జొక్కాకు బొత్తములు కుట్టమన్నారు.
కుట్టుచున్నాను.

సు—ఈ దినమున నింట లేడేమో! ప్రతిదినము విను
చున్నానుగాదా? క్రొత్తగా వచ్చిన యత్తింటి కోడలికి సిగ్గు,
మర్యాద, పెత్తనము ఉండవలెను. నీ చర్య చూచి యూరిలోని
యాడమ్మ లందఱును నవ్వుచున్నారు.

భ—మీ రానాడు చెప్పినప్పటినుండియు నేను దప్పించు
కొనియే తిరుగుచున్నాను. కాని మీయబ్బాయి మాటిమాటికి
నన్నేదో పనికై పిలిచి చేయుమన్నప్పుడు చేయకుండ నెట్లుండగలను?
చేయకపోయిన నాయనకుఁ గోపమువచ్చునేమో యన్న భయము.

సు—(చేతులు త్రిప్పుచు) ఓహో! చెప్పెడిదేమి? పాపము,
నీవు మగనికి, మామగారికి, ఇట నత్తగారికి భయపడి గడగడ వడకి
పోవుచున్నావు. చాలు. చాలు. ఏమి చమత్కారపు మాటలు!

భ—చమత్కార మేమియులేదు. పెద్దలను జూచినప్పుడు

చిన్నలకు భయముకాదా?

సు—నాతో బెబ్బలాడకు తల్లీ! నీతో సాలలేను.

భ—అదేమండీ! అత్తా! అట్లనెదరు? నేనేమి తప్పుమాటాడితి నండీ! మీరంత కోపపడుటకుఁ దగినంత నేరమేమి చేసితిని?

సు—(తన కోపమంతయు వెల్లడియగునట్లు చేతిలోఁ జెంబును గట్టిగా నేలఁబెట్టి) చాలు. తల్లీ! నీతోవాదించుచుఁ గూర్చుండుటకు నాకుఁ దీఱికలేదు. బోలెడు పనియున్నది.

భ—అంతపనియు మీరేలచేయవలెను? నాకుఁజెప్పి చేయింపరాదా? మానంటి వాగుండుట యెందులకు? గృహకృత్యములలోఁ దోడ్పడుటకే కదా?

సు—చాలులెమ్మ! నీవు పనిచేయఁగలవా? పనిచేసిన పాతికవట్టమగును. ఒకపనియు జక్కగాఁ జేయలేవుగదా? ఎంతనీవును హాస్మోనియము దగ్గఱకూర్చుండి పాడుమన్నచో నానిదానిలాగునఁ బాడఁగలవు. అంతకుఁదప్ప నీకేమియుఁ జేతగాదు.

భ—నేనెల్లప్పుడు బాడుచు గూర్చుందునా? అట్లందురేమి? నేనిక్కడికి వచ్చినప్పటినుండియు నొక్కసారి మాత్రమే కాదా పాడితిని. అదియైనను నూరిలోని యమ్మలక్కలందఱువచ్చినప్పుడు మీరు పాడుమన్నఁ బాడితిని. మఱెప్పుడును బాడలేదు. నేను జిన్నదాసను. మీరు పెద్దలు. నాచేయపనులలోఁ దప్పులున్న దిద్దవలెను. తేకున్న మాకు నేర్పెట్లు కుదురును?

సు—నీకుఁ జెప్పిచేయించుటకన్న నేఁజేసికొనుటయే సుఖము.

భ—అట్లనిన బాగా? నాచేఁ జేయింపకున్న పనులు నాకలవాటగుటయెట్లు? ఎల్ల కాలము మీరు చేయఁగలరా?

సు—భగవంతుఁడు నుడుట వ్రాసియున్నప్పుడు తప్పునా? వేయిమాఱుట చేయించినను నీవు చేయలేవు. అది మాయదృష్టము.

నిన్ననిన లాభమేమి? చూచిన నెంతోముచ్చట వేయును. నరసమ్మ గారి వేంకటరత్నము నిజముగా రత్నమేకదా! ఇంటెడుపని యొక్క నిమునములో జేయును. అది వాండ్రయదృష్టము. ఎట్లయినను బల్లెటూరిపిల్ల పల్లెటూరిపిల్లయే. పట్టవాసపుపిల్ల పట్టవాసపు పిల్లయే!

భ—పల్లెటూరిలోను బట్టవాసములోను నేమున్నది? అలవాటు చేసికొనుటలో నున్నది. వెంకటరత్నమున కానేర్పంతయుఁ బుట్టుకతో వచ్చినదా? ఆనరసమ్మ గారెప్పుడు కోడలిచేఁ బనిచేయించుచునే యుందురు. అందుచే దానికలవడి యుండవచ్చును. మీరు నట్లే కూర్చుండి నాచేజేయింపుఁడు. నేనుమాత్రం మాపనులన్నియు నెందులకుఁ జేయలేక పోవుదునో.

సు—నీకు దానికిని సాటియొక్కడ? వేయిజన్మములు తలక్రిందుగాఁ దవస్సుచేసినను నీవు చేయలేవు.

భ—అట్లందు రేమండీ! ఇదేమి బ్రహ్మవిద్యయా? రాత్రి పూట నాల్గయిదు పర్యాయములు వండితినిగాదా? వంటపని నాకప్పగింపుఁడు. చిటికెలోఁ జేసిపెట్టెదను.

సు—నీయట్టి దూబరకు వంటపని యప్పగించినచో సంసారము నుూఁడు రోజులలో ముక్కలగును.

భ—నేను మాత్రము పొదుపుగా వాడలేనా? లేక పాడుచేయుచున్నవుడు చెప్పండి.

సు—ఎంత చెప్పినను సలాభమేమి? అనాఁడు చెప్పితిని, నీకు లభ్యమా?

భ—నన్నేమి చేయుమందురు? వేపుడు కూరలో నూనెనొం చెము పోచ్చయినది. అట్లు చేయకపోయిన మీయ బ్బాయి తినరు.

సు—ఓహోహో! పతిపై నెంతభక్తి. నీవు వచ్చినతరువాతనే వానికి వేపుడుకూరలలవాటయినవి. అదంతయు బట్టవాసము

పద్ధతి. మాయబ్బాయి పేరుపెట్టి నీవు తినుటకుఁ జేసిన పనియే.

భ—మీ యబ్బాయి సొమ్మును దినుటకు నేనుదగనా యేమి? దానికేమి? ఈదినము నేను వండుదును. మీరుచూచుచు గూర్చుండి నాచేఁ జేయింపుడు.

సు—రాకాసి లాగునఁ గూర్చుండుటయేకాని యింటిపని ముట్టుకొనదని వాడవాడలందుఁ జాటుటకా?

భ—అత్తా! అట్లందురేమి? నేనెప్పుడయినను నట్లు చేసితివా? చేయుదునా? నేనువచ్చినప్పటినుండియు నొకదినమైనను గుమ్మముదాటి వెళ్ళితివా? నాయందు మీరట్టియపగాధము గల్పించుట న్యాయమా? నిజముగా నాయందు దప్పున్నచో దిద్ది తీయింపుడు.

సు—ఊరిలోనికి వెళ్ళకపోయినంతమాత్రాన నీవు ముద్దరాలి వా యేమి? ఏటికి నీళ్ళకైపోయి నీవుచేసెడిపని యేమి? అత్తగారిని నిందించుటయే.

భ—నేను దైవసాక్షిగాఁ జెప్పుచున్నాను. మిమ్మురు దైవముగాఁ జూచుచున్నాను. పల్లెత్తుచూటయైన నాడలేదు. మీమాట నతిక్రమింపలేదు.

సు—ఓహో! చెప్పెడిదేమి? అత్తగారనిన సంతభయము. పాపము. నామాట నీకులక్ష్యమేలేదు.

భ—నేనేమి లక్ష్యపెట్టలేదు. మీరు వద్దన్నవన్నియు పూని వేయుచునే యున్నాను.

సు—అనుటయేకాని నీవెక్కడ మానఁగలవు?

భ—మాపెద్దనాన్నగారి యింటికి వెళ్ళరాదన్నారు మానివేసి తిని గాదా?

సు—ఇంటికి మానివేసితివి? వారితోమాటలు మానితివా?

భ—మాటలుగూడ మానితిని.

ను—ఎందుల కీయబద్ధములు? రామావధాని కూతురుతో ఔనున్ననీవు మాటలాడలేదా? ఏటిదగ్గిరజరిగిన వెవ్వరికిని దెలియవను కొనుచున్నావు. మాకూరంతటను జెవులున్నవి.

భ—అయ్యో! నేను మాటలాడలేదండీ! నేనును వెంకటరత్న మును నీళ్లుపట్టుకొని వచ్చుచున్నాను. మావెనుక రుక్మిణి వచ్చు చున్నది. వెంకటరత్నము సూయక్కనుగూర్చి యేదో యడుగు చుండ సమాధానము చెప్పుచున్నాను. రుక్మిణి మాటాడనులేదు. నేను సమాధాన మొసంగనులేదు.

ను—నీవెంతచెప్పినను నేనునమ్మను. పుట్టిననాటిబుద్ధి వుడక లతోఁగాని పోదు. ఇంతకు మాయదృష్టము. ఏమిచేయుదును.

అనుచునే వంటయింటిలోనికి గబగబపోయెను.

భ—(సమీపించి) నన్నెందులకుఁ బిల్చినారు.

ను—పిలిచినను తప్పే!

భ—తప్పని కాదండీ! నాచేయవలసినపని యేమని యడిగితిని.

ను—(అది వినిపించుకొనకుండగ నే) ఇదేమికాలమమ్మా? పిలు చుటయుండప్పట.

నుబృహ్మయింకను నేమో గొణఁగుకొనుచుండెను.

ఇంతలో “ఏమిచేయుచున్నా”వన్న పిలుపు వినవచ్చెను.

భ—అత్తా! నావనియేమున్నదో చెప్పుదురా? ఆవల మీ యబ్బాయి పిలుచుచున్నారు.

ను—వెళ్లమ్మా—నాకు నీవేమియుఁ జేయనక్కఱలేదు. అదిగో తెలిగ్రాము వచ్చినది. నీవిక్కడనుండ వీలగునా?

మరల రెండుమూడు పిలుపులు వినవచ్చెను. “ఇదిగో! వచ్చు చున్నా”నని భద్రపూరుపలుకుచుఁ బడకటింటికిఁ బోయెను. విశ్వం భరరావామెను జూచి, ప్రేమతో “భద్రా! ఏమిచేయుచున్నావు?”

అని ప్రశ్నించెను.

భ—అత్తగారు పిలిచినారు. వెళ్ళితిని.

వి—చొక్కా కుట్టితివా?

భ—అయినది.

వి—నవీ తామలపాకులు.

భ—ఇదివఱకేచుట్టి పాందాసులో నుంచితిని.

వి—కాఫీ, కాచితివా?

భ—లేదు. పాలుమజ్జికే చాలకున్నవని కాఫీవద్దనినిన్న అత్తగారు చెప్పినారు. అందుచే మానివేసితిని.

చాటుననిలిచి వారిప్రసంగము వినుచుండిన సుబ్బమ్మ గబగబ లోనికివచ్చి “ఏమే! భద్రా! ఏమనికూయుచున్నావు? మాకుటుంబములోఁ గలహముతెచ్చి పెట్టుటకుఁ జూచుచున్నావు? నేను గాఫీకాఁచవద్దన్నానా? మగనితో నున్నవియు లేనివియుఁ గల్పించి చెప్పుచున్నావా? ఇట్టిమాటలు నేను సహించుదాననుగానని యింటికప్పగిరి పోవునట్లు కేకలు వేయనారంభించెను.

భ—(హీనస్వరముతో) నేనిది కల్పించితినా? నిన్నను నేను బాలుతీయుచున్నపుడు కాఫీవద్దని మీరు ఖండితముగఁ జెప్పినారు కారా! అందుచేతనే మానివేసితిని.

సు—నీప్రవర్తన మెవ్వరెఱుంగరు? అమాయకుఁడగు మాయశ్వాసిని వలలోవేసికొని నీయిష్టమువచ్చినట్లు లాడించుచున్నావా! ఈవేళ ఆదివారము. నీవు కాఫీత్రాగవు గనుక నీమగ్గనికిఁ గూడ లేకుండఁజేసి యిట్లు లేనిపోనినరములు నాపైఁ గల్పించి చెప్పుచున్నావు. చెప్పు. చెప్పు. నిన్ను నీమాటలు లక్ష్యముచేయువారెవ్వరు? అని చివాలున నటనుండి వెడలిపోయెను.

విశ్వంభరరావది విని నిన్నట్లుడై కుర్చీయం దట్లే కూర్చుం

దెను. సింహగర్జనము విన్న 'లేడిపిల్లవలె భద్రయు రూపొందిన భయమువలె గోడకుఁ జేరఁబడి నిలిచియుండెను. ఆమె వెడలిపోయిన తరువాత నతఁ డిట్లు ప్రసంగించెను.

వి—భద్రా! ఈసమాచారమేమి?

భ—నాథా! నే నేమనిచెప్పదును? కొన్ని దినములనుండి యెందుచేతనో మీతల్లిగారు నాపైఁ గొరకొరలాడుచున్నారు. నా లోపము లున్న వేమో యని విక్కిలి యాలోచించితిని. కాని నా తప్పేమియుఁ గన్పట్టలేదు. చూచితిరా? వారు నాయందెట్టిలోపము లెంచుచున్నారో నిన్న కాఫీకి పాలుతీయుచున్నప్పుడు తేవటినండి కాఫీపెట్టవద్దని శాసించి చెప్పినారు. నిన్న నట్లని వారు నేఁడెట్లు చెప్పుచున్నారో చూడుఁడు. ఇంతేకాదు నేను గాఫీ కలవాటుపడి మిమ్మునుగూడఁ బాడుచేయుచున్నానట!

వి—(నవ్వుచు) ముసలివాండ్రు. ఏమయిననందురు. అవి మనము లెక్కచేయరాదు.

భ—నాథా! అట్లుకాదు. నాయందుఁ దమకు నిష్కపట ప్రేమయే నున్నయెడ సకారణవాత్సల్యమే యున్నయెడ నాప్రార్థన మొకటి మన్నింపవలయును.

వి—ఏమి?

భ—మీరు కాఫీ మానివేయవలయును.

వి—పోని మృత్యుమానివేయుదము. మాయమ్మ యీవిషయమై విసివికొనుచుండఁగా నేనును విన్నాను. దానికేమి? కాని హార్మోనీ శ్రుతివేసి రెండు త్యాగరాయకీర్తనలను బాడుము.

భ—నాథా! నేఁడుమొదలు సంగీతమునకుఁగూడ స్వస్తిచెప్పితిని. దానివలనఁ బెక్కుసర్థములున్నవి. నాయందు దయయుంచి యాకోర్కిగూడ విడువవలయును. నేను సంగీతము నేర్చికొన్నందుల

కిప్పుడు విచారించుచున్నాను. పెద్ద లేవగించుచున్నారు. ఇంతకుఁ బని చేసికొనువేళఁ బాడుచుఁ గూర్చుండిన బాగుండదు. నాకు సెలవిండు. పోయి యత్తగారి కింటిపనులలో సాయపడెదను.

వి—అక్కఱలేదు. నీవు సాయపడనక్కఱలేదు. రమ్మ. పాడుము.

అని విశ్వంభరుఁడు బలాత్కారముచేసెను.

భద్రముచేయునదిలేక మన స్సత్తగారివంకకుఁ బర్వించున్నను శ్రుతి వేసి యెట్లో పాడెను.

౫

“అబ్బా! ఇదేమిఁకొంప? సానికొంపలోవలె నెల్లప్పుడును బాటలు పద్యములేకదా. వినుటచేఁ జెవులు చిల్లులుపోవుచున్నవి. ఈ కొకిచికి ముండ కాపాడుముండజట్టు. ఇఁక నేమి చెప్పదును? ఆపత్రికలు, సంభాషణలు, వాదోపవాదములుచూడ మగవాండ్రను మించిపోవుచున్నారే. ఆడువారమను సిగ్గయినను లేజే. ఈసిగ్గుమాలినదానిని మా వెట్టివాఁడు తలపై నెక్కించుకొనుచున్నాఁడు. ఎట్లయినను నిట నుండి తప్పించుకొని పోదమన్న మావాఁడు వినఁడు. నన్నుబోసేఁడు. ఈసరకకూపములోఁబడి చచ్చిపోవుచున్నాను. అటువదేండ్లముండను. మందనిచెప్పి యామాలనీళ్ళు పట్టుచున్నారు. ఏమి చేయుదును? ఓ దైవమా! నన్నిట్టి కష్టములలో నేలపడఁద్రోచితివి? అబ్బా!—దైవమా!—ఇంకను నన్నెందులకు జీవింపఁ జేయుచున్నావు!—అమ్మా!—బాబూ!—” అని యొక ముదుసలికాంత విసివికొనుచు, బాధపడుచు, నొక మంచముపై పండుకొని యిట్టటు దొరలుచుండెను.

అది విని కమల పర్వతానానావచ్చి “అత్తా! అదేమి? అట్లా యానవడుచున్నారు! బాధ పొచ్చినదా యేమి? మతేమియు భయము లేదు. ఇదిగో! మీయబ్బాయి వెళ్ళినప్పుడు మీరాయాన పడినచో నీమందిమ్మని నాతోఁ జెప్పినారు. ఈమందు నేవెందులేని మీకు నుఖనిద్రలభింపఁగల” దని చెప్పచు నొక గ్లాసులో మందు వోసి తెచ్చి చెంతనిలువఁబడి “అత్తా! ఇదిగో! ఈమందు నేవింపు” డనెను.

ఆవృద్ధకాంత పెడమొగముపెట్టుకొని “తల్లీ! నాకేమియు నక్కఱ లేదు. నీమందున కొకదండము. నీకొక దండము. వెళ్ళు, తల్లీ! ఈ మాలనీళ్ళు నేను ద్రావలేను. నీపనిపై నీవుపో” మ్రగిని పలికెను.

క—అత్తా! అట్లందులే? ఈయావధము మీకుఁ దప్పక పనిచేయును. ఇదిగో! త్రావుఁడు. లేనిచో మీయబ్బాయి కోపితురు.

వృద్ధ—మాయబ్బాయికే కోపమురానీ! నీకే కోపమురానీ! ఏమయినను నేనామందు ద్రావను.

క—మీరు పెద్దలు. అన్నియుఁ దెలిసినవారు. మందు రోగ నివారకము కాకపోవునా! అందులో మీయబ్బాయి యిచ్చినమం—

వు—ఏవ్వరిచ్చినను సరియే. నాకక్కఱలేదు.

క—మీ రట్లన్నచో నే నేమి చేయఁగలను? ఈమందును ద్రావినచో మీకాయానము పోవును. నుఖనిద్ర యలవడును.

వృ—అబ్బా! నన్నుఁ జంపుచున్నారేమి? ఇదెక్కడి నంతమ్మా! నన్ను నిలువనీయకున్నది. అని విసిరికొనుచు లేచి కూర్చుండి మందు త్రావినట్లే నటించి, మంచమున కావలతట్టు పాటఁబోసెను.

కమ—అత్తా! మీయట్టివా రట్లుచేయుట న్యాయము కాదు. మందు త్రావకున్న రోగము కుదురునా? అది తెలిసిన మీ యబ్బాయి.....

వృ—చెప్పమ్మా! లేనిపోనినన్నియుఁ గల్పించి మా యబ్బ యితోఁ జెప్పము. నాతల తీసివేయునా యేమి ?

కమ—అత్తా! మీరట్లు భావింపకుండు. నేనన్నది వేటుగాఁ దలంపకుండు. మీరు మందుత్రావకున్న రోగము కుదురదు. అంతియ కాని నేను మీమీద నేరములు—

వృ—తల్లీ! నాకుఁ దలనొప్పి పెట్టుచున్నది. నాతోఁ జెబ్బ లాటకు వచ్చితివా ఏమి? ఎందుల కట్లు రవరవలాడి రాలిపడిపోవు చున్నా వేమి ?

కమ—అత్తా! మీరట్లనుట తగునా? మీరు నాభర్తకువలె నాకును బూజ్యరాండ్రు. మీరు రోగవిముక్తలై తొంటి స్వస్థత నొందుదురుగాకయని దేవతల కనేకవిధముల మ్రొక్కు చున్నాను. మీవంటిపెద్దలు పూర్వపుణ్యము గలవారికిఁగాని లభింతురా?

వృ—చాలు. చాలు. నీసక్కవినయముల నే నెఱుంగనా? రెండుపూటలు కలసి న దార్ధము లనుర్చిపెట్టు వంటలక్క సామాన్యముగా లభించునా?

కమ—మీకు నేవకురాలిని. మీ నేవచేసి కృతార్థురాలనుగా నున్నాను. అంతియకాని వేటుకాదు. నన్ను వండనిండని మిమ్మెన్ని సారులు వేడుకొన్నానుగాను.

వృ—అయ్యో! దైవమా! ఈ కిరస్తానీవాండ్ర చేతియన్న మును దిను దురదృష్టముకూడ నాకుఁ గల్గింపనున్నావా ఏమి ?

కమ—అత్తా! నేను కిరస్తానీదానను గాను. నే నాచారముతో వండనేమోయని మీయభిప్రాయము కాఁబోలును. ఇదిగో! చూడుండు. మీరు చూచుచుండఁగనే శిరస్సానముచేసి తడిబట్టతోనే వండెదను. అందుకు నాకనుజ్ఞయిండు.

వృ—చాలు. చాలు. నీ చేతియన్నము తినలేను. నీవు స్నాన

మొనరించుట కాదు. వేము ప్రాయశ్చిత్తములు చేసికొన్నను నీవు బ్రాహ్మణజాతిదానవు కాఁజాలవు. నేనే వండుకొని తిందును. లేక పోయినఁ బస్తుపడియైన నుండును గాని నీచేతియన్నము తినను.

క—అత్తా! మీ రిట్లాగ్రహించిన నే నేమి చెప్పఁగలను? పోనిం డట్లయినఁ గావలసిన వస్తువులన్నియు సమకూర్చియుంచెదను. రండు వండు కొండు!

వృ—ఏదో! చేసెదను. నీకెందులకు? నీపనికై నీవరుగుము.

చేయునది లేక కమల యటనుండి కదలిపోయెను రుక్మిణి యామెను గాంచి “యత్త గారికి జ్వరము తగిలిగదా ఏమి? పాపము. చాల యాయాసపడుచున్నారు గాఁబోలును. నిన్నెందుల కంతగాఁ గనరుచున్నారు?” అని పలికెను.

“చెల్లీ! ఆమె వృద్ధురాలు. రోగవీడితురాలు. ఆపై పూర్వా చారపరురాలు. ఆచారము సరిగా లేదని యనుచున్నారు. నీవత్త గారిని జూచుచుండుము. నే నరిగి స్నానముచేసి వంటయత్నము చేసెదన”ని వెళ్ళెను.

రుక్మిణి యామెను సమీపించి “అత్తా! దేహస్థితి యెట్లున్నది? ఆయాసముగా నున్నదా యేమి? చూడండి. మీకాళ్ళు వీకుచున్న వేమో! పట్టెద”నని మంచముపై కూర్చుండి యామె పాదము లొత్త నారంభించెను.

ఆవృద్ధకాంత తన యడుగులు లాగుకొని “అమ్మా! నాకు నీ వేమియు నేవ చేయనక్కఱలేదు. వెళ్ళుము. నీయక్కకు సాయము చేయుము. పొమ్ము. నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. ఇతరుల స్పర్శ నాకుఁ నగిలెనేనినాకు నిద్దరపట్ట”దని నిండుమునుఁగు వోసికొని కయి నించెను.

ఆముదుసలి కాంత వినువును, రోసమును, పంఠమును రుక్మిణి

గ్రహించియు మాతాడక యామె నిజముగా నిద్రించు ననుకొని కొంచెము నేపట నిలిచి కమల చెంత కరిగెను.

ఇంతలో మునునలికాంత శయ్యనుండిలేచి నడువ నశక్తురాలయ్య మెల్లగా మంచమును విడిచి స్నాన మాడి నందుకొనుటకై బయలు దేతెను. కాని యామె పడకటిల్లు దాటి నాలుగు గౌరలు దూర మేగు నప్పటి కాయాసము మోచి పోగా గాళ్ళు దడఁబడ నేలఁ బడిపోయెను. ఆచప్పడు విని రుక్మిణియుఁ గమలయుఁ బర్వడివచ్చి చూడఁగా నామె నిశ్చేష్టయై పడియుండెను. రుక్మిణి యది చూచి కమలను బిలిచెను. ఆమెయు దుఃఖితస్వాంతయై పరువు పరువున వచ్చి రుక్మిణి సాయమున నావృద్ధను జేతులపై దెచ్చి తల్పమున శయనింపఁజేసి తదీయమూర్ఛాపనోదనముకై ప్రయత్నములు నలుపుచుండెను.

అంతట రామారా వింటికివచ్చి, పిన్నమ్మను గాంచి, తదీయావ స్థకు విచారించుచు జరిగిన వృత్తాంతమునంతను విని యాముడునలి మూర్ఛత్వమునకు లోలోనవగచుచు, నామె శరీరస్థితిని బరిశీలించి యామె కా కష్టము కేవలము బలహీనతచే, గల్గినదని గ్రహించి, వేడి పాలు తెప్పించి యామె నోటను భోసెను. ఆవృద్ధకుఁ గొంచెము మెలకువ వచ్చెను. తోడనే యామె మంచముమీదనుండి మెలబట్టలతోనే పాలు త్రాగినంబుల కేవగించుకొనుచు రామారావును గాంచి “అబ్బాయీ! వచ్చితివా! నేనీ నరకకూపమున నుండ లేను. మాయగ్రహారమునకుఁ బంపివేయుము. అక్కడ నదిలోఁ బ్రతిదినమును స్నానము చేసినఁ గాని నా కీరోగము కుదురదు. నేను జాతి భ్రష్టురాల నగుట తప్ప నీమందులవలన నుపయోగములే”దని రోజుకొనుచుఁ బలికెను.

రామారా వది విని “అమ్మా! అట్లే చేయుదుము. ఈ

యున్న పాలు గూడఁ ద్రాగినఁ గాని నీకు బలము కలుగదు. ఇది త్రావి యొక్కగడియ నిద్రింతు వేస నీకు స్వస్థతచేకూరును. అప్పుడు మాటాడు కొందము. మైలబట్టలతో బాలు త్రాగవచ్చునా యని సంశయింపకుము. నీవు స్వస్థమున పిమ్మటఁ బ్రాయశ్చిత్తము చేసి కొనియుఁ, దీర్ఘయాత్ర లొసరించియు నాపాపమును దొలగించుకొన వచ్చునని పల్కి యాపాలను ద్రావించి నిద్రింపఁజేసెను.

రామారావు గొంతనే పచ్చటనుండి మరల పనిమీద వైద్యశాల కరిగెను. కమలా రుక్మిణు లిరువురు నావృద్ధ పాదములను మెల్లగ పట్టుచునుండిరి. కొంతనేపటి కామె మేల్కొని తనకు పాదనేవ చేయుచున్న యాయువతులను జూచి యేవగించుకొనుచుఁ గాళ్ళు కూడఁ దీసికొని “నాకుఁ గాళ్ళు పట్టనక్కఱలేదు. పొండి. పనిచేసి కొండని పల్కి నివారించెను.

అట్టి దురవస్థకుఁ జిక్కియుండియుఁ దన మూర్ఖత్వమును విడువక తమ నేవను దిరస్కరించు నావృద్ధును గాంచి కమల “అత్తా! మీ రన్యథాతలంపకుఁడు. మీరు కష్టములోఁ జిక్కియున్నారు. మావంటి వా రుండుటయేల? కష్టకాలమునఁ గాచిపోయుటకే కదా! ఇట్టి మమ్మును దిరస్కరింపకుఁడు. మీరు కోపించినను సరియే? కాని నాపని నేను మాన”నని మరల నామె పాదములు మెల్లగ సంకించు కొని పట్టనారంభించెను. ఆ ముదుసలి మొదట లోననేదియో గొణగు కొనెను. కాని క్రమముగా నూరకుండెను.

ఆవృద్ధకాంత యేమన్నను సహించి మాతాడక కమల యామెను నేవించుచునేయుండెను. ఆమె పట్టవాసపు వేషమును దొలగించుకొని పల్లెటూరు శోత్రియకాంతవలె వస్త్రాదులనుదాల్చి యప్పుడే యాతి వైచిన మడుంగును దాల్చుచు, రెండుపూటలు స్నానముచేయుచు, మొగమున పసపుకుంకుమములు నిండుగాదాల్చి వర్తించుచుఁ బురని

వాసమునర్ప నేతెంచిన మునికన్యకయోయనఁ జూపరకుఁ దోపించుచు, నాముదునలికి వలయు పథ్యపానముల సమకూర్చుచుండెను. కొంతకాలమున కాముదునలికి రోగనివారణమయ్యెను. కొంచెము కొంచెము బలము చేరుచుండెను.

ఇట్లనవరతము మిక్కిలి శాంతచిత్తయై, సదాచారనతియై తనయుం గితమును గ్రహించి వర్తించుచు, తనకుఁగావలసిన పదార్థములప్పటి కప్పుడే సమకూర్చి యిచ్చుచు, వేయేల! తనసేవయే పరమపురుషార్థముగా నెంచుకొని విసుగువిరామములేకుండ నింటఁబనిచేయుకమల విషయమై యావృద్ధ మనస్సు మాఱఁజొచ్చెను. క్రమక్రమముగా నామెకోపము ప్రేమముగా మాఱఁజొచ్చెను కమలాయని ఋద్ధుగాఁ బిలువఁజొచ్చెను. కోడలుచేయుపనుల నిష్పాదుమెచ్చుకొన నారంభించెను. కొంతకాలమునకుఁ గోడలిని విడిచిపోవుటయే యామెకు దుర్లభమనిపించెను. ఈవిషయములో వింతయేమున్నది? వజ్రమువంటిఘన పదార్థమునుగూడ మార్చునట్టికాలమున కాముదునలి కాంతహృదయము లెక్కయా?

౬

ఒకనాఁడు కమలా రుక్మిణులు భుజించి చక్కగ నలంకరించికొని, మోటారుబండిపై గూర్చుండి, తేమెలు దొరసానిని జూడఁ జోయిరి. సుదర్శనరావు కచ్చేరీ కరుగుటచేదొరసాని యొక్కతయే యింట నుండెను. తమ కొక పరిదర్శన మీయవలయునని యాయునతులు దొరసానికి వార్త నంపిరి. హైందవులయందును, నందులో హైందవ స్త్రీలయందును మిక్కిలి హేయభావముగల యాసాని వారికి దర్శన

మొనగ నిష్టములేనిదయ్యె, వారిని బరిహసించి పంపదలచి లోనికి రమ్మని వార్త సంపెను. కమలా రుక్మిణు లామె గది ప్రవేశించిరి.

నిజము చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు కమలా రుక్మిణు లధికసాందర్య వతులని చెప్పక తీరదు. ఇరువురును విద్యావతులు, బుద్ధిమతులు, ఆంగ్లభాషను జదువను మాటాడను జాలినంతపాండిత్యముగలవారు. లోపలఁ బ్రవేశింపగనే యాయువతులయాభరణకాంతులును, వానిని మించి నిర్గమించు శరీరకాంతులును, నాదొరసానిని ముగ్ధుని గావించెను. విశాలములగు వారితభుకు బెభుకు చుఱుకుచూపులాగదికి నున్నపుపూతపూసి నట్టులుండెను. హైందవస్త్రీలకు గౌరవముచేయ వలెనాయని దురభిప్రాయముతో నున్న దొరసానివారిని జూచి యింక గుర్చిపై కూర్చుండలేకపోయెను. ఆమెవెంటనేలేచి వారికి మర్యాదలు నల్పి యుచితాసనములఁ గూర్చుండ నియమించెను. వారాంగ్లభాషతో నిట్లు ప్రసంగించిరి.

దొర—మీరువచ్చిన పనియేమి?

కమల—మీదర్శనముచేసికొని యొకపని నెఱవేర్చుకొఁదలచి వచ్చితిమి.

దొర—అదేమి?

క—నుదర్శనరావుగారు మీప్రియులు గాదా!

దొ—అవును.

క—ఆయన గొప్పన్యాయవాదులని యీపురమునఁ బ్రసిద్ధి గాంచినారు.

దొ—అయిననేమి?

క—మేముక వ్యాజ్యము చేయఁదలచినాము. మాపక్షము వారవలంబించి పనిచేయవలయునని కోరుచున్నాము. మేము స్త్రీలము. పరపురుషునియెదుటఁ గూరుడ్చిం వివాదాంశములన్నియుఁ

జెప్పలేము. మీతో మనవిచేసెదము. మీరు వారితో జెప్పి మాకా
ర్యము నెఱవేర్చునట్లు చేయవలెను. అడిగినంతధనము నొసంగెదము.

దొ—(నవ్వుచు) బాగు. బాగు. మీరుపురుషునితో మాటా
డరా?

క—పరపురుషునితో—

దొ—పురుషులుగూడ నట్లే పరస్త్రీలతో మాటాడరా?

క—ఉత్తములయినచో—

దొ—ఇదేమి నిబంధనము? అపరాధములేని శిక్ష.

క—కావచ్చును. అది మాహిందూసాంప్రదాయము.

దొ—మీసాంప్రదాయములు, మీయాచారములు కేవల
మనాగరకములు. దానికేమి? మీవివాదాంశమేమి?

క—(రుక్మిణినిజూచి) ఈమె నాసోదరి. దురదృష్టవశమున
నీమెకుఁ దుంటరిభర్త లభించినాఁడు. అతఁడీమెను విడిచి వేటొకకాం
తను జేపట్టినాఁడు. ఇప్పటికి రెండుమూఁడు వత్సరములయినది. ఈమె
పోషణముకై యొకదమ్మిడ్డయైన నియ్యలేదు. కావున నీమెకు భర్త
వలన భరణమిప్పింపుడని కోర్టువారితో మనవి చేసికొనవలెను.

దొ—భర్త యీమెను విడిచి వేటొకతెను వరించెనా?
అట్లయిన నీమెను వేటొక పురుషుని వరింపుమనుము. దీనికి దావా
యేల?

కమ-రుక్మి—(నవ్వుచు) అది మీ సాంప్రదాయము. మాలో
నొక స్త్రీ ఖాకఁడే భర్త. అతఁ డామెను విడిచినను సరియే. లేక
దైవవశమున లోకాంతరగతుఁ డైనను సరియే. అతఁడే యామెకు
భర్త.

దొ—ఈ నిబంధనము పురుషులలోఁ గలదా?

క—నద్దుణవంతులయెడ మాత్రమే కలదు.

దొ—ఇది యక్రమము. మీలో పురుషులకే కాని స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము లేదు.

క—అది సరికాదు. ఇరువురకును స్వాతంత్ర్యము సమానమే. ఒక్క విషయములో మాత్రము లేదు. అది సత్సంతానలభికై పునర్వివాహము లేకుండుట.

గుక్మిణి—మా యక్క చెప్పినది సరిగానే యున్నది. కాని నిజ మాలోచించిన మాలోఁ బురుషులకంటె స్త్రీలకే యెక్కుడు స్వాతంత్ర్య మున్నదని నా తలంపు.

దొ—(సవ్వచు) నీవు కేవలము వెట్టిదానివలె నున్నావు. నీ స్త్రీజాతి కుండవలసిన స్వాతంత్ర్యము నీవే వలదందువేమి? అందు చేతనే భర్త విడిచిపెట్టియున్నాడు.

రు—భర్త విడుచుట కనేక కారణము లుండవచ్చును. దాని కేమి? కాని మాలో స్త్రీలకే స్వాతంత్ర్యము.

దొ—ఛీ ఛీ! అది సరికాదు. మీరు చదువుకొన్నను మీ మూఢత్వము వడలుకొనకున్నారు. ఆవిషయమై యీపురమున నొక స్త్రీ జనసంఘమును స్థాపించుచున్నాము. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదింపవలెను.

రు—అమ్మా! ఊమింపుము. నే నిట్లనుచున్నానని కోపింపకుము. మా హిందూమత సాంప్రదాయము లనినఁ గొంచె మేనియు నెఱుఁగని మీవంటివారు జోలి కల్గించుకొని వర్తించుటచేతనే యవి వినాశోన్ముఖ మగుచున్నవి. ఆ విషయమై మీరు శ్రమపడకుడు. మా మతాచారములను నశింపఁజేయకుడు.

దొ—ఆఁ-ఏమనుచున్నావు? మీమతాచారములు నే నెఱుఁగననియా?

రు—నిన్నగాక మొన్న యీ దేశముతోను దేశవాసుల

తోను బరిచయము గల మీ కవిదురవగాహములు. అవి యెట్టివియో గ్రహింపనేరని మీరు వాని నెట్లు బాగుచేయఁగలరు?

దొ—నా కీ దేశపరిచయము మొన్న మొన్న నే గల్గినను, ఇది వఱకే మీదేశ సంఘమతాచారముల విషయమై గ్రంథములలోఁ జదివితిని. నాకుఁ దెలియకేమి? మోక్షముల్లరు మీ మతగ్రంథము లన్నింటిని మాదేశభాషలోనికి మార్చినాఁడు.

రు—అవుగాక. అవి మా మతసాంప్రదాయార్థములను సరిగా వెల్లడింపలేవు. నిరుక్తాదిప్రమాణములను బట్టి వేదాదుల కర్థనిర్ణయము చేయవలెను. అట్లు కానిచో విపరీతార్థమే లభించును. ఇంతే కాదు. కావ్యాదిరూపములగు కథలే యొక భాషలో నుండి వేతొకదాని లోనికిఁ బరివర్తింపఁబడినపు డెన్నియో లోపము లుండును. అట్టి వానిలో లోపము లున్నను బాధాకరములు కావు. మతవిషయమై యట్లు కాదు. పరివర్తనమునందు లోపము లున్నచో జడువరులు విపరీతాభిప్రాయములతో నందియని గ్రహించుటకు మాటు పంది యని గ్రహింతురు. అట్టి గ్రంథములు చదివినంత మాత్రమున మా మతసాంప్రదాయము లెట్లు తెలియఁగలవు?

దొ—చాలు. చాలు. చాల నధికముగాఁ బ్రసంగించు చున్నావే? మీదేశవాసులందఱును మోక్షముల్లరు మొదలగు భాషా పరివర్తకుల ననేకముఖముల నుతించుచుండ నీ విట్లందువేల?

రు—ఇతరమతస్థులు దురవగాహములగు మా వేదములను మామతశాస్త్రాదులను సతికష్టమున నింతోయంతో చదివి తమభాష లలోనికి మార్చినారన్న యంశమున కేపొగడ్త. అంతియకాని మూల ములందున్న విశేషాంశము లన్నియు సరిగాఁ బరివర్తింపఁబడినవని కాదు. ఇంతయేల? హైందవేతరలగు మీరేదైనను వ్రాయుఁడు. మీకు నట్టిపొగడ్త సంభవించును.

దొ—నీవు చెప్పినది సరికాదు. గ్రంథమునందు బ్రాశస్త్యము లేనిచో నెవ్వరు పొగడుదురు?

రు—ప్రాశస్త్యమును బరిశీలింపవలసినప్పుడు మూలగ్రంథ విమర్శనముకూడఁ గావలయును. అట్లుచేసినవా రెవ్వరున్నారు? పరివర్తనగ్రంథము మాత్రము చదివినచో బాగున్నదనియే తోచును.

దొ—నీమాటలు విపరీతము. గ్రంథప్రాశస్త్యము గ్రహించినప్పుడే యందు లోకుల కామోదము హెచ్చును. ప్రజామోదమును దెలిసికొనవలెనన్న గ్రంథప్రచారమును గమనింపవలెను. మామేయోకస్యవ్రాసిన గ్రంథము చూడుము. ఎంత స్వల్పకాలములో నెన్నిప్రతులు చెల్లినవో!—

రు—ఓహో! మీరు పొరపడుచున్నారు. ప్రాశస్త్యమును బట్టియే యన్నిప్రతులు ప్రచారమునందున్నవని యనుకొనుచున్నారా? తప్పు. అందుచేఁగాదు. మీకుఁ గాగితములు చౌక. అచ్చయంత్రములు వేసవేలుగలవు.

ముద్రాపణకు ధనమిచ్చువారు లేరు. ఇంక నెన్నిప్రతులయిన నచ్చొత్తింపవచ్చును. ఇంకఁ బ్రచారము విషయమా? ఊరకయిచ్చినచో నాప్రతులచే దేశముకప్పబడును. అంతమాత్రముచే గ్రంథము ప్రశస్తమైన దనుకొనుట పొరపాటు.

దొ—ఆమె సరిగా వ్రాయలేదందువా ఏమి?

రు—పాపము, ఆమె యత్నముమంచిదే! మా హైందవజాతిని లోకమునఁ బ్రకటింపవలెననిది. కాని యామికు హైందవమతసాంప్రదాయములెట్లుతెలియఁగలవు? హిందూదేశమునఁ బుట్టి హైందవమతగ్రంథములను, సాంప్రదాయములను మిక్కిలి పరిశీలించినవారికే కష్టతమమగు నాకార్యము పాప మేసముద్రాలకడనో పుట్టి తుదకు హిందూమతగ్రంథముల వాసననైనను నాఘాణింపని మేయోకస్య

కెట్లు సాధ్యమగును? ఆగ్రంధమునిరాధారముకనుకనే వేనవేలు ఖండ నలు, విమర్శనములు పెక్కులు ప్రకటింపఁబడుచున్నవి.

దొ—ఆమె మీహైందవస్త్రీలకుఁ బావిత్ర్యములేదని సకారణముగా వ్రాసినది. అందుచే మీకుఁగోపము గల్గినది కాఁబోలు.

రు—లేదు. లేదు. మాకుఁ గోపమందులకుఁ గల్గలేదు. అసమర్థులగు వారట్టిపనికిఁ బూనుకొనినందులకేగోపము. ఆమె వ్రాసినంతమాత్రమున మాపావిత్ర్యము పోవునా? పంచాంగము చించివేసిన గ్రహనక్షత్రాదులు నశింపవు. నిజముచెప్పవలసి వచ్చినపుడు, స్త్రీల పావిత్ర్యము విషయమై చర్చింపవలసినపుడు, సకలప్రపంచములో మాహైందవస్త్రీలకుమాత్రమే యట్టిసద్గుణము కలదు. మతసాంఘిక నియమముల విషయమై హిందూదేశము సర్వోత్కృష్టమని మీపండితులే యంగీకరించినారు. కల్పితములగు పురాణగాథలను గొన్నింటిని సత్యమని భ్రమించి తెలియక మీమేయోకన్య వ్రాసినది.

దొ—(నవ్వుచు) దీనికేమిగాని మీలో స్త్రీలకే యెక్కుడు స్వాతంత్ర్యము గలదన్నావు. దానినెట్లో విశదపఱుపుము.

రు—ఇట్టి విషయములు నిర్ణయింపవలసి వచ్చినపుడు మర్యాదావంతులగు సత్ప్రవర్తనులఁ బట్టియే చేయవలయును. దుర్గుణులను బట్టియు, దుష్టాత్ములనుబట్టియు కాదు.

దొ—కావచ్చును.

రు—ఉత్తమ హిందూకుటుంబములందు నడచు వృత్తాంతము మీకుఁ దెలియకపోవచ్చును.

దొ—చెప్పుము.

రు—మాలోఁ బురుషులు నిమిత్తమాత్రులయి సకల వస్తువులను నేకరించికొనివచ్చి గృహరాజ్యము సుసంపన్నముగాఁ జేయుచుండ, స్త్రీ లా వస్తుపరికరమంతయుఁ దమకు దమ పురుషులకును,

బుత్త్రీపుత్త్రీకాది బంధువులకును, బరిచారకులకును నుచితక్రమమున వినియోగించి గృహరాజ్యమును బాలించుచుండును.

దొ—కై దీవలె నింటఁబడియుండుట స్వతంత్రతయా?

రు—బయట విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగుటమాత్రము స్వాతంత్ర్య మనిపించుకొనునా? తామెనర్పవలసిన పనులలో స్వాతంత్ర్యము న్నదా లేదా చూడవలయును. అట్లుకానిచో జక్రవర్తిగూడ నస్వతంత్రుఁడే. ఒక్క పరమేశ్వరునికిఁదక్క నితరుల కాపేరు చెల్లదు.

కేమెలుదొరసాని యిక రుక్మిణితో వాదింప నసమర్థ యైనట్లు తోచెను. ముఖవికాసము తగ్గెను. అంగ్లేయస్త్రీలమన్న గర్వము పటాపంచలయ్యెను. హిందువులలో గూడ నుత్తమస్త్రీలు కలరని గ్రహించెను. హైందవజాతి గూడ తక్కిన జాతులలో గ్రహింపఁదగిన దని తలంచెను. మొట్టమొదట నామె ముఖమునఁ దాండవించు గర్వాసూయామాత్సర్యంబులు మాయమయ్యెను. అది చూచి కమల దొరసానితో “అమ్మా! ఈ వాదముతో మన కెందుకు? మావచ్చిన పని మీరు నిర్వహింపవలెను. సుదర్శనరావుగారితోఁ జెప్పవలెను. మాకీ యుపకారము చేయక తీరదు—

దొ—అట్లే చేసెదను.

క—అమ్మా! అడుగ మఱచితిని. మీ సంఘములో నేక కాలమున నిరువురు స్త్రీలను బురుషుఁడు వరింపరాదట! సత్యమా?

దొ—అవును.

క—సుదర్శనరావుగారు మీ మైట్టలు వరించెను?

దొ—ఏమీ! ఆయన తొలిభార్యను విడిచిపెట్టినాఁడు.

క—మాలో నట్లు కాదు. విడిచిపెట్టుట కవకాశము లేదు. దంపతులలో నొకరియం దొకరి కిష్టము లేకపోయినను సరియే బ్రదికి సంతకాలమును వారు భార్యాభర్తలే యగుదురు.

దొ—సుదర్శనరావు భార్య యున్నదా?

క—లేకేమి? ఇంతవఱకు మీతో వాదించిన యీ రుక్మిణియే యతని భార్య.

దొరసాని గతుక్కుమనెను. మొగము పొగచూరిన ట్లయ్యెను. రుక్మిణికి దా నే విషయమునను సాటి కాజాలనని గ్రహించెను. ఇంక మాటాడక యాలోచనలో మునిగి యుండెను.

అప్పుడు కమల “అమ్మా! మేము వచ్చి చాలనే పయినది. ఇంక మాకు సెలవిమ్ము. పోయి మఱియొక నాడు సావకాశముగ వచ్చెదము. సుదర్శనరావుగారితో నీ దావావిషయమై స్పష్టముగా జెప్పు మని పలికి సెలవు గైకొని వెడలిపోయిరి. దొరసాని కుర్చీకి జేరఁబడి యాలోచనాధీనమనస్కయై మిన్నఁ జూచుచుండెను.

౨

శ్యామసుందరుడు లుబ్ధాగ్రేనరుడు. ధనమే యతనికి ముఖ్యము. అదియే యతనికి దైవము. అదియే యతనికి మర్యాద. అదియే యతనికి బ్రాణము. అతని భార్య సుబ్బమ్మ లుబ్ధత్వమున నతని మించిపోయినది. ఆ దంపతు లొక వేళఁ దమ ప్రాణముల కసాయము సంభవించినను సహింపఁజాలుదురు కాని ధనమున కేమేని నాశనము సంభవించిన సహింపలేరు. శ్రీనివాసరావు కల్లు మెచ్చుగా నిచ్చెద ననుటచేతనే సిద్ధమైన పెండ్లికి విఘాతము కల్పించి వారు తమ కొడు కునకు భద్రను వివాహ మొనర్చినారు. కాని వారి యభీష్టము నెఱ వేఱలేదు. శ్రీనివాసరా వొక దమ్మిడియైనను నిచ్చిన పాపమునఁ జోలేదు. రామావధానిని సాధింప నమకట్టి శ్యామసుందరుఁ డగ్ర

హారవాన్ధవ్యుల పక్ష మవలంబించి రామావధానిపై పెక్కు లభియోగములు దెప్పించెను. తన వియ్యంకుఁ డగు శ్రీనివాసరావు బంధుత్వమును బట్టి తమవలన ధనము పుచ్చుకొనకుండగనే కచ్చేరీపనులు చక్కబెట్టునని శ్యామసుందరుఁడు భావించెను. కాని శ్రీనివాసమఱాపైనలుదగ్గఱనుండి లెక్కించి తుద కెట్లయిన నేమి కట్నము నాలుగు వేలకును సరిపడునట్లు చేసెను. శ్యామసుందరుఁడు న్యాయప్రకారముగా శ్రీనివాసమునుండి ధనము రాబట్టుట కవకాశము లేకపోయెను. ఇఁక నేమి చేయుట? ఇఁక నతని కూతురగు భద్రను హింసించి యతని యింటికిఁ బంపివేసి, కొడుకునకు మఱియొక పెండ్లి గావించి శ్రీనివాసమునకు సంతాపము గల్గింపవలెనని శ్యామసుందరుఁడు నిశ్చయించెను. కాని కుమారుఁ డా భద్రను మిక్కిలి ప్రేమించుచుండుటచే నతఁ డింట నుండగా నప్పని కవకాశము చిక్కదని వ్యవహార నెపమునఁ గుమారునిఁ జెన్నపురికిఁ బంపివేసెను. శ్యామసుందరుఁడు భార్యతో నెట్లయినను గలహము పెంచి భద్రను బుట్టినింటి కంపివేయుమని చెప్పెను. మొదటనే కోతి. ఆపయి దానికి మద్యము ద్రావించిన నిఁక దాని వికారములు వర్ణింపనగునా? అట్లే స్వభావముచేతనే సుబ్బమ్మ క్రూరురాలు. ఆపై భర్తచే బోధింపఁబడుచున్నది. ఇఁక నామె యవస్థ వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు.

సాయంసమయమున భద్ర వంటచేయుచుండెను. పొగవున్నకై నూనెగిన్నె యొక మూలనిడి యామె యన్నములో గంజి వార్చుచుండెను. అంతట రెండుపిల్లులు దెబ్బలాడి యా నూనెగిన్నెను దొరలించెను. గిన్నె తిరుగఁబడెను. గంజి వార్చుచున్న భద్ర కేమిచేయుటకును దోచలేదు. చేతిలోని యన్నపుగిన్నెను వదలివచ్చినచో నన్నము గంజిపొదువును. దానివలన నత్తమామలవలనఁ జీవాట్లుపడవలసివచ్చును. లేక చేతిపని పూర్తియగునంతవఱకు నూరకున్నచో

నూనె నేల నింకిపోవును. అయినను భద్ర త్వరపడి గంజివార్చి నూనె నెత్తఁబోయెను. కాని యాలస్యమగుటచే నూనె చాలవఱ కింకి పోయెను. పొగవునకు నూనె చాలకపోవుటచే నుట్టిమీద వేటొక గిన్నెలోనున్న నూనె దీసికొనుచుండెను. కలహమునకు సమయమును వెదకుచున్న సుబ్బన్ను త్వరగా వంటయింటిలోనికి వచ్చి “ఓసీ! భద్రా! నూనెదీయుచున్నా వెందులకు? ఉదయమునఁ దీసితినిగాదా? గిన్నెలో నిండుగా నూనెయుండవలెనుగాదా?” అని యడిగెను.

భద్ర—నూనె గిన్నెనిండ లేదు. మీ రుదయమున దీసిన దానిలోఁ గొంతవఱకు మన యభ్యంజనముల కయినది. మఱిగొంత మధ్యాహ్నభోజనముల కయినది. మిగిలిన దెంతోలేదు. ఈపూటకుఁ జాలియుఁజాలక యున్నది.

సు—అసత్య మాడకు. భోజనము లయినపిమ్మట నూనె గిన్నెను నేను జూచితినిగాదా! గిన్నెకు సగమువఱకు నున్నది. ఏమి చేసితివో తెలియదు.

భ—అత్తా! నూనెను నేనేమి చేయుదును? అమ్మకొందునా యార్చుకొందునా? పిల్లు లాగిన్నెను దిరుగఁద్రోసినవి. నూనెను చాల వఱకే త్రితినిగాంచి కొంచెము నేల నింకిపోయినది.

సు—అట్లు చెప్పవేమి? ఓసీ! నాంచారీ! ఎంతపాడిచేసితివే! పిల్లు లెందులకుఁ దిరుగఁద్రోసినవి?

భ—అవి దెబ్బలాడి.

సు—నూనె గిన్నెక్రింద నెందులకున్నది?

భ—గంజివార్చిన కూరపొగపవలెనని సామగ్రియంతయును దగ్గఱగాఁ బెట్టుకొన్నాను.

సు—(కోపముతో) ఓసీ! పొగరుఁబోతా! నిష్కారణముగా నూనెయంతయు నేలపాలుగావించితివా? ఓసీ! నీమొగ మీడ్చు.

ముందుగా నూనెగిన్నె నెందులకుఁ దీసినావు? నేను మొదటనుండియుఁ జెప్పుచునే యున్నాను. పట్టవాసపు పిల్లలకుఁ దెలివి తేట లుండవు. గర్వమునకు మేరయుండదు. చుక్కలు చూచుచుఁ దిరుగుదురు. నీవు మావంటి సంసారులయిండ్ల నుండఁదగవు. ఎక్కడికని యేడ్వను. పని చేసిన పాతికవట్టము. ఇట్టి పనికిమాలిన పాడుముండతోనే బ్రదుక లేనమ్మా! పనిచేయింపకుండ దీని నెవ్వరు మేవఁగలరు? పవలెల్ల గొడ్డలాగునఁ బనిజేయ నాతరమా? ఓసీ! పనికిమాలినదానా! రా. ఇంక బయటికిరా! నేనే వండుకొందును.

భ—అత్తా! ఏదో పొరపాటువచ్చినది. పిల్లులు తిరుగఁ ద్రోయునని నే నెఱుఁగుదునా? వంట వూర్తియైనది. కూరపొగవు మాత్రమే తరువాయి.

ను—(చటాలున తడిబట్ట గట్టుకొనివచ్చి, భద్ర చేతిలోని గిన్నెను లాగుకొని) పొమ్ము. ఇటనుండి పొమ్ము. తినుటకేకాక పాడు చేయుటకుఁగూడ నెవ్వరు సంపాదింపఁగలరు?

భ—అత్తా! అంత శోపమెందులకు? పోయిన నూనె నాలుగు గరిటెలకంటె నెక్కుడుండదు. రెండురోజులపాటు నూనెను వాడుకొన కుండ నుందును లెండు.

ను—అంత నూనెనుగూడ దీయుటకు రెండు రోజులు కాదు. పదిరోజు లయినను జాలదు.

భ—పోనిం డట్లే కావించును. కలహింపకుండు.

ను—ఏమీ! నేను గలహించుచున్నానా? నీవు ముద్దరాలవా? పాడుపనిచేసి యింకను మాటాడెదవేమి?

భ—నేను బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేయలేదు.

ను—చేయకేమి? ఈయిల్లు మూఁడురోజులలో గుల్లచేయఁ దలపెట్టితివి. ముందుగానే మేల్కొనుట వుంచిది. ఓసీ! నీవే యింటికిఁ

బనికిరావు. పొమ్ము. ఇక్కడనుండి పోతివా! హాయిగా బ్రతుకుదుము—

భ—అత్తా! ఇది ప్రథమాపరాధముగా భావించి క్షమింపుడు.

ను—ప్రథమము లేదు, ద్వితీయము లేదు. నీవెన్ని చెప్పినను నేను వినను. పొమ్ము.

భ—ఎక్కడికిఁ బోవుదును ?

ను—నీయిష్టమువచ్చినచోటికి.

భ—నా కిష్టమువచ్చిన దిదియే.

ను—ఇదికాక.

భ—ఇంతకంటె మఱి యిష్టమగునది లేదు.

ను—(మండిపడుచు) ఓసీ! మొండివాడము వాదించిన నేను సహించుదానను గాను. సిగబట్టి యీడ్పించెదను.

భ—మీ రేమిచేసినను నేను సహింపవలసినదే!

ను—నీవు సహింపనువలదు. నీవిచ్చట నుండనువలదు.

భ—ఇటునుండక యెక్కడికిఁ బోవుదును ?

ను—మీ పుట్టినింటికిఁబో.

భ—పుట్టినింట నుండవలసినకాలము పోయినది. ఇదియత్తింట నుండవలసినకాలము.

ను—కాని నీవు మాకుఁ బనికిరావు.

భ—ఎనికి రాకపోయినఁ బాతవేయుటకుఁ బుచ్చిపోయిన వంకాయను గాను.

ను—అంతకంటెను హీనురాలవు.

భ—అయినను మీరు భరింపవలసినదే. ఒకమాటు వివాహ మైనపిమ్మట విడుచుటకును, మానుటకును మీ యిష్టముకాదు.

ను—మేము కాకపోయిన మాయబ్బాయియే విడిచిపెట్టును.

భ—అయినయైనను విడిచిపెట్టిన పెట్టవచ్చునుగాని నన్నుఁ

జోషింపక తీరదు.

సు—ఎట్లు తీరదో చూచెదనుగాక. ముందుగా నీరాత్రియే నీకు నన్నము పెట్టను.

భ—పస్తుండియైనను నేనిచ్చటనే యుండెదను.

సు—నేనిచ్చట నుండనీయను.

భ—ఉండనిచ్చటకును, మానుటకును మీరెవ్వరు? మీరును నావలెనే వేటొక యింటనుండి వచ్చినవారు. నన్నుఁ బొమ్మనుట కును మానుటకును మీకేమియు సధికారము లేదు. మీకుమారుఁడు వచ్చిసపిమ్మట నతఁడు పొమ్మన్నఁ బోయెదను.

సు—ఓహో! పిట్టకూఁతపట్టుచున్నదే! నా కవన్నియు బనికి రావు. నీభర్త వచ్చినప్పుడు నీవుగూడ రావచ్చును ముందుగా నిల్లు విడిచిపొమ్ము.

భ—నాభర్తగారు నన్నీగదియందుండు మన్నారు. నే నట్లు చేయకమానను. మీ రన్నము పెట్టకపోయినఁ బోనిండు.

సు—నీ మగనికిమాత్ర మిం దధికార మేమున్నది? నీ కీగది నిచ్చట కతఁ డెవ్వఁడు?

భ—అతఁ డెవఁడు? మీఁకొడుకు. నాభర్త.

సు—నీవు ముదురమాటలాడిన నేను సమ్మతించను. లెమ్ము. పొమ్ము—ఆ—పోవేమి?

భ—ఊరకుండును.

సు—భద్రచేయిపట్టుకొని వీధిలోనికీడ్చి తెచ్చి నీవిఁక లోపలికి రావలదు. అని తలుపు బంధించుచుండెను.

భ.—“నే నిక్కడనే యుండెదను. నాపతియింట నా కుండుట కధికార మున్నది. పస్తువడి చావలసినను నాకిదియే చోటు. నాకర్థ వశమున నేను పిశాచమనైనను, నా కిదియే చోటు” అని పలికి వీధి

యరుగుపై కూర్చుండెను.

సుబ్బమ్మ తలుపు బంధించుకొనునప్పు డిరుగు పొరుగు లమ్మ లక్కలు సుబ్బమ్మ కనేకవిధముల నుపదేశించిరి. కాని యవి పెడ చెవినిబెట్టి కూటము బంధించి సుబ్బమ్మ వెడలిపోయెను. భద్రతో మాటాడిన సుబ్బమ్మ యెక్కడ కలహించునో యసి చూడవచ్చిన స్త్రీలు వెడలిపోయిరి. పాపము భద్రయొక తెయే యరుగుపై పైట కొంగుబటచుకొని కన్నులు పర్వ కాలమేఘముల వడువున సంతతధారగా వర్షించుచుండ శయ్యించెను.

తన యత్తగారు కోపమున నట్లుచేసినను దన మానుగారింటికి వచ్చినపిమ్మటనైనను దన్ను మరల లోనికి రప్పింపకపోరని భద్ర తలంచెను. కాని సుబ్బమ్మకంటె నతీ కూరుడయిన శ్యామసుందరుఁ డందులకు వెఱచునా? ఎంతసేపు నిరీక్షించినను దన యత్తగారుగాని మామగారుగాని వచ్చి లోనికిఁ దీసికొనిపోలేదు. అంతతో భద్ర యాశ యడుగంటెను అయినను నామె యటనుండి కదలలేదు. రాత్రి యొక యామ మతిక్రమించెను. ఇరుగు పొరుగుల వారందఱును నిద్రించిరి. పాపము భద్ర చిన్నపిల్ల—అనహాయ—దుస్సహదుఃఖాక్రాంత—ఎటుచూచినను మృత్యుదేవతావక్త్రగహ్వరంబు చందంబున భయంకరమగు గాఢాంధకారము. భద్ర తన దురవస్థనుదలంచుకొనెను. ఈ దుఃఖభారము వహించి సంతత సంతాపమందుటకంటె మృత్యుదేవత కోరపండ్లక్రిందఁబడి నలఁగుటయే సుఖకరమని నిశ్చయించెను. సమీపమునఁ బ్రవహించు నదిలోఁబడి నశించుట మంచిదని మొదట నాలోచించెను. కాని యేటఁబడి కొట్టుకొనిపోయి యెక్కడనో చచ్చుటకంటె దనపతి యింటిపంచను బంచత్వము నొందుటయే మేలని భద్ర నిశ్చయించుకొనెను. ఆమె మెలమెల్లగ లేచెను. తన పైటచెఱగు శంతమున కురివోసికొని యాచెఱఁ గింటి

పంచకు గట్టెను. ఈమె సాహసమును గాంచి యాశ్చర్య నిశ్చేష్టయగు నట్లు ప్రకృతి నిశ్శబ్దముగ నుండెను. భద్ర దైవమును బ్రార్థించు కొనెను. పతిదేవతను స్మరించు కొనెను. ఇంకఁ జచ్చుటకు సిద్ధపడి యుండెను.

రాత్రిముఖమునఁ బొలముకాపుండి చేతి కర్రను జప్పుడు చేసి కొనుచు నా కటికిఁబీఁకఁటిలో నొక వ్యక్తి యాదారినిబోవఁ దటస్థిం చెను. అతనికిఁ బంచచప్పుడు వినవచ్చెను. అతఁ డావంకఁ జూచెను. ఎవ్వరో యట దిరుగుచున్నట్లు గ్రహించెను. పలుకరించెను. కాని భద్ర మాటాడలేదు. ఆపురుషుని నిర్బంధము లేకుండఁ జచ్చుటకే యామె నిశ్చయము. అంత నాపురుషుఁడు గంభీరస్వరముతో “అట నున్నవా రెవ్వరు? చెప్పుడు, లేనిచో నే నూరకుండువాఁడను గాను. ఈ బడియతో నేలఁ బడఁగొట్టెదను. తరువాత విచారించినను లాభ ములే” దని పల్కెను.

ఆమాటనవ్వడినిబట్టి యాపురుషుఁడు తన పెదతండ్రియగు రామావ థాని యని గ్రహించి, గద్గదభిన్నకంఠముతో “పెదనాయనా! నేను భద్రను” అని పల్కెను.

రా—భద్రదా!

భ—ఏమి తండ్రి!

రా—ఆ చీఁకటిలో నేమి చేయుచున్నావు?

భ—నా కష్టాత్మకు సుఖము గల్గించుచున్నాను.

రా—ఆఁ. ఏమీ! ఎందుల కా సాహసము? భద్ర తన వృత్తాంతము కొంత యతనికిఁ జెప్పి “పెదనాయనా! మా తండ్రి చదువుకొన్నవాఁడే. కాని యవివేకి. మాయం దమితప్రేమము కలవాఁడే కాని భావికాలవిపదలను గ్రహింపనేరని మందబుద్ధి. చూ చితివా? ధనసంపన్నులలోపలఁ బడవేసినచోఁ డన కూతులు సౌఖ్య

మందఁగలరని యతని దురభిప్రాయము. త త్ఫల మిది. తన కుమారిక పలుకప్రములు పడి దిక్కుమాలిన పక్షివలె జన్మునని యతని కేమి తెలియును? నా ప్రార్థకర్మమునకు వగవక తక్కినవారిని నిందించిన లాభమేమి? నే నీ పంచము మరణము నొందినఁ బెక్కురు సంతసించుదురు. పలువురకు నాబాధ లేకుండఁ జేయుట మంచిదని నా యభిప్రాయము" అని దుఃఖించెను.

రా—కుమారీ! నీవు సాహసము పడలుము. చచ్చి సాధించు నది లేదు. బ్రదికియుండియే దుర్మతుల గర్వ ముణంపవలెను.

భ—అవుగాక. పలుకప్రముల పాలయి యున్న మా తండ్రి గృహమునకుఁ బోఁజాలను.

రా—మీ పెదనాన్నగారి గృహమీయూర నున్నదికాదా? భద్ర ఊరకుండెను.

రామావధాని యామె చేయి పట్టుకొని నడిపించుకొనిపోయెను.

౮

రామావధాని యద్వితీయమేధాసంపదగలవాఁడు. అతఁడు వైదికా చారసంపన్నుఁడు. అట్లనిచాండనుఁడు కాఁడు. లౌక్యమునందుఁ గూడ సహరనైపుణ్యము గలవాఁడు. సుప్రసిద్ధిచెందిన న్యాయవాదులకుఁ గూడఁ గొన్ని విషయములలో నాలోచనము చెప్పఁజాలిన యూహా పోహాలు గలవాఁడు. అతఁడు తనతో విరోధ మవలంబించినవారి నెల్ల నేదో విధమున బాధించి పశ్చాత్తాపతప్పులను గావించి, తన కసితీర్పు కొనెను. త న్న నేకవిధములఁ జిక్కులు పెట్టినవారిలోఁ దన జ్ఞాతీయగు శ్రీనివాసరా వొకడు. అతఁడు లుబ్ధుఁడగు శ్యామసుందరునకు ధనాశ

చూపి తనవంకకుఁ ద్రిప్పుకొని సిద్ధమైన వివాహమునకు విఘ్నము గల్గించి తన కవమానమును గూర్చినాడు. రామావధాని శ్రీనివాస మునకుఁ బ్రతీకారము చేయఁదలంచి యతఁడు వెంకునాయనిచే రమణమ్మకు వ్రాయించిన నోటు తనపేరఁ ద్రిప్పుకొని, వెంకునాయనిని శ్రీనివాసమును గలిపి దావా దెచ్చి యందులో శ్రీనివాసము చేసిన కుట్ర నెల్లను సభలో వెల్లడించెను. శ్రీనివాస మొనర్చిన ద్రోహ మెల్లను బరిశీలించి న్యాయాధికారి, యతనిని న్యాయవాదిపట్టమును దొలగించెను. అంతియ కాక మీదుమిక్కిలి వెంకునాయని పక్ష మునఁ దాను రమణమ్మకుఁ గొంత సొమ్ము గూడ నియ్యవలసి వచ్చెను. అట్టియ్యనిచోఁ గారాగృహమునకుఁ బోవలసి యుండెను. ఆ బాధ తప్పించుకొనుటకు భార్య యొంట మిగిలియున్న నగ లమ్మి వేసి యా సొమ్ము నిచ్చివేసెను. ఇంతలో నతని భార్య పరలోక గతురా లయ్యెను. ప్రతిమానమందును నింటియ దై చెల్లించకపోవు టచే గృహాధికారులు శ్రీనివాసము నింటినుండి తొలగిపొమ్మనిరి. శ్రీనివాస మిప్పు డేమి చేయును ? నిలువ నీడలేదు. తినుట కన్నము లేదు. వానికిఁ జోడు సాటివారిలోఁ దలవంపులు. పెంచి పోషింప వలసిన చిన్నపిల్లలు ముగ్గురు గలరు. తన పెద్దపిల్లల నత్తవారింటికిఁ బంపించినను వారికిఁ గొంత సొమ్మియ్యవలసి యుండుటచే వియ్యం కులతో విరోధ మవలంబింపవలసి వచ్చెను. ఇప్పుడు వారి యింటి కతఁ డెట్లు పోఁగలఁడు. తల దాచుకొనుట కతని కవకాశ మేమియు లేదు. అతఁడు మిక్కిలి పశ్చాత్తప్తుఁ డయ్యెను. ఏది యెట్లయినను ముం దుగాఁ బోయిన న్యాయవాదిపట్టము సంపాదింపవలసి యున్నది. అందులకై పై యధికారులతోఁ జెప్పుకొను నిమిత్తము చెన్నపురికి వెళ్ళవలయును. అతఁడు ధైర్య మవలంబించి తనయొద్దనున్న మువ్వరు పిల్లలను దాతగారి యింటి కప్పగించి వారి నడిగియే కొంచెము

రొక్కము తీసికొని చెన్నపురి కరిగెను. రామావధాని కపకారము చేసినవారిలో నొకఁ డగు శ్రీనివాసము గతి యిట్లు నిరాధార మయ్యెను.

ఇక రెండవవాఁడు సింగన్న. ఇతఁడు రామావధానికి బంధు వయినను సతనితో ద్వేషమూని పలువిధములగు నపకారము లొన ర్చెను. రామావధానిపై సతఁ డెన్నో యభియోగములు తెచ్చెను. అవి యన్నియుఁ గల్పితములే. న్యాయాధికారు లది చక్కగా యో జించి సింగన్న చేయుచున్న దుశ్చేష్టలు నిర్ణయించి యతనికి విరుద్ధ ముగాఁ దీర్పు చెప్పి పరిహారమునకై కొంతసొమ్మును రామావధాని కతనిచే నిప్పించిరి. పాపము సింగన్న యేమి చేయును? ఇదివఱలో దావాకు వెళ్ళవలయునని చెప్పి శ్యామసుందరునితో మఱియితరులతో కొంచెము సొమ్మడిగి పట్టణమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ గొంచెము సొమ్ము వెచ్చించి కొంత మిగిల్చికొని దానితోఁ గుటుంబమును బోషించుకొనువాఁడు. ఇప్పు డట్టిది యేదియు లేకపోవుటచే ధనము లభింపకపోవుటయే కాక వెనుకటి సొమ్మియ్యకపోవుటంబట్టి శ్యామ సుందరాదులతో విరోధము కూడ సంభవించెను. రామావధానిని బాధింప నమకట్టి యతఁ డిదివఱలో నవలంబించిన వ్యవసాయవృత్తి విడిచిపెట్టెను. జీవనోపాధి లేక యతఁ డటమటింపవలసి వచ్చెను. ఇక సతనికి సత్తాక్షరీ మంత్రోపాసనము తప్పఁ దన కుటుంబపోషణ మునకు మార్గాంతరము కనఁబడదయ్యెను. మానావమానములు విడిచి యతఁ డందులకు నమకట్టు నమయమున రామావధాని కియ్య వలసి సొమ్మునకై కారాగృహమునకుఁ బోవలసి వచ్చెను. రాజభటు లతనిని గొనిపోవ వచ్చిరి. బోసులోఁ బడిన యెలుకవలె సింగన్న యిట్టటు పర్వీడుచుఁ దప్పించుకొన నుపాయంబు కానకపోయి రామావ ధాని పాదములపైఁ బడి తన్ను రక్షింపక తీరిదని బతిమాలుకొనెను.

తన తప్పులు క్షమింపుమని వేడుకొనెను. తా నొనర్చిన యపరాధముల కన్నింటికిని బశ్చత్తాపపడెను. నాని యన్నిటిలోను రుక్మిణికిఁ దా నొనర్చినది ఘోరకృత్యమనియు, జెన్నపురిలోఁ గాపురమున్న సుదర్శనరావునకు సత్యమును దెల్పి, లోకాపవాదము దురాత్ముడగు తన మూలమున వ్యాపించినదని చెప్పి యతనిని మంచి మార్గమునకుఁ గొనివచ్చెద ననియుఁ బ్రార్థించెను. కరుణార్ద్రహృదయుడగు రామావధాని యతఁ డొనర్చిన యపరాధములను మన్నించి రుక్మిణికి సంభవించిన యపవాదమును దొలగించి సత్యమును వెల్లడించినచో సింగన్నను విడిచిపెట్టుట కభయహస్త మిచ్చెను. ఇంతియ కాక యవధాని చెన్నపురి ప్రయాణము నిమిత్తము కొంత సొమ్ముగూడ నిచ్చెను. సింగన్న బుద్ధితెచ్చుకొని సుదర్శనరావును బాడఁగనఁ జెన్నపురి కరిగెను. ఇతని స్థితి యిట్లు మాయెను.

అవధానితో శత్రుశ్య మవలంబించి పనిచేయుచున్న వారిలో శ్యామసుందరుఁడు మూఁడవవాడు. రామావధానిని దుఃఖపెట్టుటకై సింగన్నాదుల మూలమునఁ జెక్కు దుష్కృత్యము లొనర్చెను. ఇతనికిఁ దగినబుద్ధి చెప్పవలెనని యవధానితలంపు. అందులకై యతఁ డనేక మార్గములఁ బాటుపడుచుండెను. కాని యట్టిజేదియు సతనికి లభింపలేదు. ఈసమయమునందే సుబ్బన్న భద్రను గృహమునుండి పొమ్మనుటయు, రామావధాని యామెను దన మందిరమునకుఁ గొని పోవుటయు సంభవించెను. కొన్ని దినములకు విశ్వంభరరా వింటికి వచ్చెను. తల్లిదండ్రు లిద్దఱును భద్రపై లేనిపోనివన్నియుఁ గల్పించి చెప్పి భద్రపై నతనికిఁ గోపము గల్గింపయత్నించిరి. కాని సహజముగా సద్గుణవంతుడగు విశ్వంభరరావు వారి చర్యల నిదివఱకే యెఱిగియున్న వాఁడగుటచే తదీయ బోధనలను విశ్వసించఁడయ్యెను. తల్లిదండ్రు లతనికిమాటు వివాహము గావించెదమనిరి. కాని విశ్వం

భరరా వంగీకరింపడయ్యెను. అంతయుకాక వారియెదుట భద్ర సుగ
ణములను నుతింప నారంభించెను. దానిపై దల్లిదండ్రుల కతనిపై
గోప ముదయించెను. భద్రను విడిచి వేటొకతెను వివాహమాడినచోఁ
దమయింట నుండవచ్చుననియు లేనిచోఁ దమతోఁగాని తమ సంపద
లతోఁగాని యతని కెట్టిసంబంధము లేదనియు విశ్వంభరునితోఁ దల్లి
దండ్రులు ఖండితముగాఁ జెప్పిరి. విశ్వంభరునకుఁ బెద్ద చిక్కు సంభ
వించెను. సద్గుణవతియు ననురాగవతియునగు భార్యను విడుచుటయా?
లేక పితృములగు సంపదలకు విడుచుటయా! ఏమిచేయుటకు విశ్వం
భరునకుఁ దోచలేదు. తాము చెప్పినట్లు విని భార్యను విడిచి వెంటనే
తమతోఁ జేరలేదని రాను రాను దల్లిదండ్రుల కతనిపైఁ గోప మతిశ
యింపఁజొచ్చెను. దానితో విశ్వంభరుఁడు భోజనమునకు వచ్చినప్పు
డెల్లవారికి కొరకొరలు, కోరచూపులు, ఏనుగుదలలు, చీత్కారములు,
నీనడింతలు, మొదలగునవి ప్రబలఁజొచ్చెను. పెద్దవారయ్య నెట్టి నీచ
కృత్యము లొనర్చుచున్నందులకు విశ్వంభరునికి హేయభావ ముద
యించెను. లోకములోఁ బురుషునకుఁ దల్లిదండ్రులు పూజనీయులై
నట్లే పుట్టినిల్లువిడిచి కనిపెంచిన జననీజనకులను విడిచి, తన పితృ
మగు గోత్రమును విడిచి సర్వస్వమునకును దన్నే నమ్ముకొనివచ్చిన
ధర్మపత్ని గూడ సమాదరణీయ నుని యతఁ డెఱుంగును. చంచల
ములగు సంపదల కాసింది పత్ని త్యాగ మూలమున శాశ్వతధర్మ
ప్రహాణము గావించి నిరయంబునఁ గూలుటకంటె నిహలోకమున దరి
ద్రుఁడై వలలుటయు మేలేయని భావించెను. తల్లిదండ్రుల యధర్మ
వాక్యము పెడచెవిని బెట్టెను. ఒకనాఁడు తల్లిదండ్రులు తనతో గట్టిగా
వాదించినప్పుడు విశ్వంభరుఁడూరకుండక “తల్లిదండ్రులారా! మీరు
నా కెంతపూజనీయు లయినను మీయాజ్ఞాప్రకార మధర్మకార్యము
నొనర్పజాలను. ఇందు భద్ర యచూయికురాలు. నిరపరాధ. మన

లను విశ్వసించి వచ్చినది. అట్టిదానిని పరిత్యజించుటలో న్యాయమున్నదా? ధర్మమున్నదా? మీరు నన్ను జేకొనినఁ జేకొనుండు. విడిచిన విడుపుండు. నేను మాత్రము నాధర్మపత్నిని విడువఁజాలి నని గట్టిగాఁ బలికెను. మూర్ఖాగ్రేసరులగు నాదంపతులకు న్యాయము, ధర్మము మంచిచెడ్డలు గావలయునా? కుమారునిగూడ నింటినుండి తఱిమి వేసిరి. తమనిశ్చయచిత్తమును వెల్లడించినచోఁ గుమారుండు తన చిత్తమును మార్చుకొని తమతో వర్తింపక యెచ్చటికిఁ బోఁగల్గునని వారియూహ మానమర్యాదలు పోగొట్టికొని నిలువ నీడ లేక నిరాధాగుఁడై జేశము సాలయిన శ్రీనివాసరావు కట్టుగుడ్డలతో లేచి వచ్చిన యల్లునికి నాశ్రయ మీయలేడనియు, బదిరోజులపాటూ శృవెంబడి నిరిగి బుద్ధితెచ్చుకొని కొడుకు మరలివచ్చి తమ పాదములు పట్టుకొనుననియు నూహించి యా దంపతులు నిశ్చింతగా నుండిరి.

విశ్వంభరుఁ డా యూరనే తమ బంధుగులలోపల భుజించుచు నుండెను. పెద్దలు మొదటఁ గోపించినను బిమ్మట సుచిత్రజ్ఞానము బడసి తన్ను మగలఁ దమ యింటికిఁ బిలిపించుకొనకపోరని యతఁ డనుకొనెను. కాని యతని యభిప్రాయము విపరీత మయ్యెను. తన భార్య రామావధాని యింట నున్నట్టు విశ్వంభరుఁ డెఱుంగును. కాని వివాహవిఘ్నమైనప్పటినుండియుఁ దన్నుఁ జూచినను, దన తండ్రిని జూచినను మండిపడుచుండిన రామావధాని యింటి కరిగి యామె నెట్లు రమ్మని కొరును. కొరునుబో, కొరినప్రకార మామె తనవెంట వచ్చినచో నా పాడుదినములలోఁ దన్నే కాక తన భార్యను గూడ నెట్లు పోషించుకొనఁగలఁడు? అందుచే నతఁ డేమి చేయుటకు నొల్లక యా యగ్రహరములో నెట్టకేలకుఁ గాలము పుచ్చుచుండెను. ఈ యుదంత మంతయు వినుచున్న రామావధాని శ్యామసుందరునికిఁ

బ్రతీకార మొనర్పఁ దనకుఁ దగిన సాధన మలవడినదని గ్రహించి, విశ్వంభరుని రప్పించి యాదరించి, యతనిచేఁ దన కార్యము నెఱవేర్ప నెంచియు, నతఁడు తన కనుకూలుఁడై వర్తించునో లేదో యని సంశయించుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు రామావధాని నదిలోఁ స్నానమాడి యొడ్డునఁ గూర్చుండి జపము చేసికొనుచుండెను. ఆ సమయముననే విశ్వంభరుఁడు స్నానార్థ మచ్చటి కరుఁడైచుట సంభవించెను. రామావధాని యతనిని జూచి యూరకుండెను. విశ్వంభరుఁ డతనిని సమీపించి “మామగారూ! మీవంటి యుత్తమపురుషులను నే నెక్కడను జూడ లేదు. మూర్ఖజనుల లుబ్ధత్వమునఁ జేసి మీవంటివారు నాకు మామ గా రగుట సంభవింపకపోయినను, నేఁడు దైవవశమున నా కది సంభవించెను. చావ సిద్ధముగ నుండిన నా భార్యను మీరవ్యాజకరుణచే రక్షించి నన్ను నిరయమునఁ బడకుండఁ జేసినారు. అమాయకురాలగు భద్ర నింటినుండి యెట్లు తఱిమి వేసిరో చూచితిరా?” అని పల్కెను. రామావధాని యిదివఱ కెన్నఁడును విశ్వంభరుని నోట నుండి మాట విని యెఱుఁగఁడు. మితభాషియై వర్తించుటచే విశ్వంభరుని చిత్త మెట్టిదో గ్రహింపలేకపోయెను. మఱియుఁ బులికడుపున మేకపిల్ల పుట్టదని యతని నమ్మకము. ధర్మార్థసముచితములగు విశ్వంభరుని మాటల కతఁ డచ్చెరువొంది, లోలోన సంతసించుచు “అం దాశ్చర్య మేమున్నది? కన్నకొడుకునే యింటిపంచకుఁ జేసినయని మూర్ఖులకుఁ గోడ లొక లెక్కయీ” అని పల్కెను.

విశ్వ—ఆలోచింపఁ గన్నకొడుకుకంటె బరగృహమునుండి వచ్చిన కోడలే యెక్కుడు మాన్యురాలు గదా?

రా—సత్యమే. కాని యది యుత్తములకు.

విశ్వ—నిజముగాఁ జెప్పుచున్నాను. భద్రవంటి గుణవతియు,

విద్యానతియు మఱియొక తె యుండదని నా నమ్మకము. అట్టిది శ్రీని
వాసరావుగారి గర్భమునఁ బుట్టినదన మిగుల నాశ్చర్యము వొడము
చున్నది.

రా—నాకట్టి యాశ్చర్యములేదు. మూర్ఖాగ్రేనరులగు తల్లి
దండ్రులకు నీవంటి యుత్తముఁడు పొడముచుండుటలేదా?

విశ్వ—నాయం దట్టి యుత్తమత్వము లేదు. అట్లయిన నను
కూలయగు భార్య పలుబాధలు పడుచుండుట చూచియు సహించి
యూరకుండునా?

రా—దాని కేమి తెమ్ము. అనవకాశమైనప్పు డేమిచేయుదువు?

వి—నే నూర లేనప్పు డట్లగుటకు విచారిము లేదు. కాని
యిప్పుడో? నిలువ నీడలేదు. తిన నన్నములేదు. ఏమియు జేయలేక
పోవుచున్నాను.

రా—దృఢచిత్తుడవై నచో సర్వమును జేయఁగలవు. తండ్రి
నంపదలు కొడుకునకుఁగాక మఱి యెవ్వరికిఁ జెందును?

వి—అది యెప్పుడో జరుగవలసినమాట.

రా—ఎప్పుడో యక్కఱలేదు.

వి—అదియెట్లు?

రా—నీవు స్థిరచిత్తుడవై యుండఁగలవా?

వి—తప్పక.

రా—కార్యమధ్యమున నీవు తండ్రితో సంతి కంగీకరింపరాదు
నుమా?

వి—ఈ జన్మమధ్యమున వారితో నాకు సరిపడదు.

రా—ఇది నిశ్చయమేకదా?

వి—ముమ్మాటికిని.

రా—నీవు న్యాయాధికారుల కొక విజ్ఞాపనపత్రము పంపు

కొనవలయును. “ తల్లిదండ్రులకును నాకును నానుకూల్యము లేదు. కావున నావంతు సంపదలు నానుఁ బంచిపెట్టింపవలయు” నని వ్రాసినచో సర్వము చక్కబడును.

వి—అంతమాత్రమున నగునా?

రా—అట్లు కార్యము నెఱవేఱనపుడు దావా తేవలసి యుండును.

వి—అందులకు ధనమో!

రా—నేనుండఁగా నీకావిచార మక్కఱలేదు. కాని నేనింత వఱకు చేసియుండఁగా నాయనుమతి లేకుండ నీవు నీతండ్రితోఁ జేరరాదు.

వి—తప్పక యట్లే చేసెదను.

అనంతరము రామావధాని విశ్వంభరుని తనతోఁగూడఁ దన యింటికిఁ గొనిపోయెను. ఆమరునాఁడే విశాఖపట్టమునకుఁ బోయి కావలసిన తంతు నడపెను. విశ్వంభరునిచేఁ బత్రము వ్రాయించుకొని తానే బదులిచ్చి యాధనమును వెచ్చించి యధికారుల ముఖమునఁ దండ్రికిని కొడుకునకును సంపదలు పంచి యిప్పించి శ్యామసుందరుని యనంతరమున నతని సందలుకూడఁ గుమారునికిఁ జెందునట్లుచేసి యాయూరనే శ్రీనివాసరావు గృహమున భద్రతోఁ గూడ విశ్వంభరుని విడియించెను. దీనివలన శ్యామసుందరుని ధననష్టమే కాక కొడుకును దఱిమివేసెనన్న లోకాపవాదముగూడ నొందవలసినవాఁడయ్యెను. అగ్రహారమున రెండవపక్షమున ముఖ్యులగు మువ్వరును పెనుకటివిధమునఁ బరాభూతులగుటచే మిగిలిన వారందఱును రామావధానితో నేకీభవించిరి. కొంతకాలమునకుఁ బశ్చాత్తప్తులగు నాదంపతులు దమకుమారుని భార్యతోఁగూడ వచ్చి తమ చెంశ నుండుమని కోరెను. కాని యట్లుండుటయే పరస్పరము మేలని విశ్వంభరుఁడు వారిమాటను మన్నింపలేదు.

చెన్నపురి మహార్ణవమువలె నిండయినది. సముద్రములో నెటు చూచినను బ్రవాహములు ప్రవహించుచుండును. ఇట నేవీధి చూచినను గతాగతిప్రజాసమూహము లుండును. అట మహాశైలము లుండును. ఇట్టట వానివలె నున్నతములగు సౌధపంక్తులు గలవు. అట మహాత్మంగతరంగపంక్తుల కలకలము. ఇచ్చట వాదోపవాద కుతూహల జనశోలాహలము. అచ్చట సూక్ష్మజంతుసంతానమును బొట్టలో నిముడ్చుకొని మహారథసంఘస సంచరించు గ్రాహదినత్వంబులు. ఇచ్చట ననేక ప్రజలఁ దమ గర్భకుహరమున నుంచుకొని యిట్టటు నడయాడు విద్యుచ్ఛక్తిశక్తములు. ఎటు చూచినను వింతపుట్టించు నా పురమున ననేక విశాలవీధులు గలవు. కాని యందులో మాంటు రోడ్డు తలమానిక మువంటిది. అది వైశాల్యమునందే కాక స్నిగ్ధత్వమునందు గూడ మిగుల వాసి కెక్కినది. అది యెప్పుడును వర్షకాల నదివలెఁ బ్రజాసంతతులచే నిండియుండును. దాని యిరుప్రక్కలనుండు నున్నతసౌధశ్రేణులు సుభయతీరములందును శాఖోపశాఖలచే వర్ధిల్లి యతిసాంద్రములగు తరుపంక్తుల ననుకరించుచుండును.

అభిలషిత కార్యనిర్వాహణపరాయత్తచిత్తులగు మనుష్యులందమితముగాఁ గలరు. కొందఱు వికసితముఖులు. కొందఱు అధికారగర్వవిభాసితవదనులు. మఱికొందఱు నానావిధవస్తువిక్రయణపరాయణులు. కొందఱు విక్రీతవస్తువిలసితహస్తులు. కొందఱు అమూల్యవస్తుధారులు. కొందఱు మలినవసనవేష్టితులు. కొందఱు వాహనారూఢులు. కొందఱు పాదచారులు. కొందఱు గంభీరసంభాషణనిపుణులు. కొందఱు ధైర్యమయవాక్కులు. కొందఱు మహారాజులు. కొందఱు నిరుపేదలు.

ఈవిధమున వర్తిలు నావీధియందు సామాన్యముగాఁ బరిచితులనైనను గుఱితింపలేము.

ఆమాంటురోడ్డునకుఁ బ్రక్కవీధియం దొక యున్నత సౌధమున రామారావు నివసించియుండెను. అతఁడు క్రమముగా నా మహాపురమున వైద్యశాస్త్రమున మిగుల వాసిగాంచెను. దొరతనము వారిచ్చు వేతనమేకాక పౌరులకుఁజేయు చికిత్సవలనఁ గూడ ధన మెక్కుడుగా సంపాదించుచుండెను. అతని తండ్రియుఁ బినతల్లియుఁ గూడఁ దన చెంతనేయుండి తన్న మితముగాఁ బ్రేమించుచుండిరి. తన్నేకాదు తనభార్యయుగు కమలనుగూడ నదేవిధముగాఁ జూచి మన్నించుచుండిరి. కమలయు సద్గుణవతియు, ఏవేకవతియునగుటచే నత్తమామలకును, భర్తకును నెట్టిలోపమును గలుగకుండ వర్తించుచు సంతతము వారికి సౌఖ్యసంతోషములు గూర్చఁ జూపుచుండెను. వెనుకఁ గమలయందు వారి కెంత నిరసనముకలదో యిప్పు డామెయందువారి కంత సహృదయము కలదు. ఇట్లు రామారావు సముచితజ్ఞానముచేఁ దన గృహమును భూతలస్వర్గముగాఁ జేసికొని వర్తించినను దనమూలమున రుక్మిణికి సంభవించిన యపవాదమును, దదీయ దురవస్థను దలంచుకొన్నపుడెల్ల నతని హృదయము విషాదసంపూర్ణము కాకుండ నుండలేదు. రుక్మిణివంటి సౌందర్యవతికి, విద్యావతికి, ఏవేకవతికి, భర్తృకృత త్యాగరూపపరాభవమూయని యతఁడు తలంచుచుండును. అదిలేక పూర్ణవ్యాదముముతో సముచితజ్ఞాన మెఱుంగక చదువు కొనియుఁ బశుప్రాయుడై వర్తించుఁ దనకిట్టి గృహసౌఖ్యము సమ కూర్చఁజూపుపడి యామె తుదకు దానట్టి సౌఖ్యమునకు వెలియైనది కదాయని యతఁడు దుఃఖించుచుండును. ప్రారబ్ధకర్మవశమున విపరీత చిత్తుడై వర్తించు సుదర్శనరావును మరల సత్పథమున సంచరింపఁ జేయ నతఁ డెక్కుడు శ్రమపడుచుండెను. కాని క్షేత్రముఖసమా

కృష్ణహృదయుండగు నతని చిత్తమును మరలింప నెవ్వరికిని శక్యము గాకుండెను. అతఁ డంతతో నూరకుండక తన భార్యయగు కమల చేతను రుక్మిణిచేతను గూడ నానావిధముల యత్నము చేయుచు చుండెను. మానవుఁ డజ్ఞాపిశాచమును వదలినఁగాని సన్మార్గమునఁ బడఁడు. అట్లే సుదర్శనుఁడు శ్వేతముఖుని విడిచినఁగాని సత్పథ మవలంబించునా ? అందులకే వా రనేకవిధములఁ బాటుపడుచుండిరి.

ఒకనాఁడు రామారావు సాయంసమయమున మోటారుబండిపైఁ గూర్చుండి విహారార్థ మరుగుచుండెను. శకటచోదకుని దనవెనుకఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని తానే బండి నడపుచుండెను. శకట చోదనమం దధిక నైపుణ్యముగల రామారా వామహాపురమున నా ప్రజాసమూహముల నడుమ నిరపాయముగా బండి జోరుగా నడుపుచుండెను. అట్లు వెళ్ళి వెళ్ళి యాబండి యొకచోట చటాలున నాగినది. ఎందుల కాపఁబడినదోయని చోదకుఁ డట్టిటుచూడ నారంభించెను. ఆచుట్టు పట్ల మలిసవనసాధారియగు నొక వ్యక్తితప్ప మఱెవ్వరును లేరు. అటు బండిని నిలుప నవసరమేమో యని యతఁడు లేచి నిలువఁబడులోపున రామారావు బండిదిగి యాబీరమనుష్యునిచెంత కరిగి చేతులు జోడించి నిలువఁబడెను. అతఁ డట్లు చేయుచున్నపుడు చూచినవారందఱుంత గొప్పవాని కీనిరుచేదతో నెట్టిపనిగలదో యని విచారించుచు వారి చుట్టునను మూగియుండిరి. ఆమలిసవస్త్రధారి యెవ్వఁడు ? న్యాయ వాదియై పనిచేసిన శ్రీనివాసరావు. రామారావు మామగారు. శ్రీనివాస మతనిఁ జూచి నిశ్చేష్టితుఁ డయ్యెను. చిరకాలమునుండి చూడకపోవుటచే నతఁ డతనిని గుఱితింపలేకపోయెను. అంతేకాదు. లోకములోఁ దప్పలొనర్చినవాని కనేక సందేహములు పొడము చుండును. ఒకవేళఁ దా నొనర్చిన యపరాధముల మూలమునఁ బ్రభుత్వముచే నాజ్ఞాప్తుఁడై తన్నుఁ బంధింపవచ్చిన రక్షకభటాధికారి

యేమోయని యతని భయము. అందుచే నతఁడేమియు మాటాడ లేక యధోవక్షుఁడై యట్టే నిలిచియుండెను. అప్పుడు రామారావు నతనికి నమస్కరించి “చూమగారూ! నేను రామారావును. మీ యల్లుడను. మీ రెందులకై యెప్పు డిచ్చటికి వచ్చినా” రని పల్కినను.

ఒకమారు రామారావు ముఖమునుజూచి భోరున నేడ్వఁజొచ్చెను. అతని కన్నులనుండి నీరు కాల్యలుగట్ట నారంభించెను. తోవలినుండి పొంగి పొరలివచ్చుచున్న దుఃఖంపు పెంపునఁగంతము న్తంభితమయ్యెను. బలాత్కారమున నతఁ డేదో మాటాడ యత్నించెను. కాని మాట కంతమును వెలువడి రాలేదు. రామారావు నతని దురవస్థను జూచి సహింపలేక యతని దగ్గఱగా దీసికొని యోవార్చి, యతని దుఃఖమును గొంత శమింపఁజేసెను. అతని చేయివట్టుకొని తీసికొనిపోయి ముందుగా నతనికిఁ గావలసిన చుస్తులుకొని కట్టించి తన మోటారుబండిపై గూర్చుండఁబెట్టెను. మొదట శ్రీనివాస మతఁడిచ్చిన చుస్తులను ధరించుటకును, మోటారుపైఁ గూర్చుండుటకు నిశ్చయించెను. కాని రామారావు నిర్బంధముచే నట్లుచేయక తీరినదికాదు. పిమ్మట రామారావు బండి నడుపుకొనిపోసాగెను. అప్పుడు శ్రీనివాసము తన దురవస్థనెల్లను నల్లనితోఁ జెప్పెను. మఱియుఁ దానచ్చటికివచ్చిన విషయమునుగూడ దెలిపి తుద కిట్లనెను.

శ్రీ—రామారావు! నీ మొగము చూచుటకు నాకుఁ గట్టముగా నున్నది. మీకండఱకు నపకార మొనర్చితినిని దుఃఖించుచున్నాను.

రా—అయ్యో! అదేమి అట్లనుచున్నారు? మాకు మీ రపకార మొనర్పలేదు. మహోపకారము గావించినారు.

శ్రీ—నీ వుత్తముడవు. కావున నట్లనుట న్యాయమి.

రా—కాదు. కాదు. మీరు నిజముగా నుపకారమే చేసినారు.

శ్రీ—ఎందుల కీ మాటలు. మీకిచ్చెదనని చెప్పిన కట్నము సామియ్యనే లేకపోయితిని. అశక్తుడనయ్య నంతలేసి కట్నము లిచ్చెదనని మోసపుచ్చుట పెద్దపొరపాటు.

రా—అది పొరపాటుగాదు. అదియే మా కుపకరించినది.

శ్రీ—ఎట్లు?

రా—మాతండ్రిగా రతిలుబ్ధులు. వారికిఁ గట్నమండే యభిలాషముకాని, వివాహమునకు ముఖ్యముగావలసిన సాంప్రదాయము, పిల్లసద్గుణములు, సౌందర్యము, తెలివితేటలు మొదలగునని వారికి పరిశీలనీయములు కావు. అప్పుడు మాకు స్వతంత్రతలేదు. మీరశక్తులైనను బెద్దకట్నము లిచ్చెదమని చెప్పుటచేతనే సద్గుణఖనియగు కమల నావంటివానికి లభించినది. లేనిచో నామె మఱి యేమియ్యనో వరించి యాపురుషుని భాగ్యవంతునిగాఁ జేసియుండును. అందుచే మీరు నాకు మహోపకారమే గావించినారు.

శ్రీ—ఇప్పుడు మన మెక్కడికిఁ బోవుచున్నాము?

రా—మన యింటికి.

శ్రీ—వలదు. నేను మీ తండ్రిగారి ముఖము చూడలేను.

రా—మిమ్ముఁ జూచి కోపించుననియా?

శ్రీనివాస మూరకుండును.

రా—మీ కట్టి సంశయము నలదు. గొంగళిపు ర్వాకుచిల్కయైనట్లు మావారి కుటిలహృదయము లన్నియు మంచి మార్పుచెందినవి. ఇంతకును గారణము మీ కూతురు. ఆమె తన సద్గుణములచే నందఱ మనస్సులకును మార్పు గల్గించినది. అట్టి యువతీరత్నమును మాకుఁ బ్రసాదించినందులకు మే మిప్పు డెంతయుఁ గృతజ్ఞులమయి యున్నాము. మా కృతజ్ఞతాపూర్వకాతిధ్యమును మీరు స్వీకరింపక

తప్పదు.

శ్రీ—నాయనా! నాయందు మీ కట్టి దయ గల్గినదని వినుట కెంతయు నానందించుచున్నాను. క్షమింపుము. ఇప్పుట్టున మీ యింటికి రాజాలను. నా యుద్యమము నెరవేర్చుకొనవలసి యున్నది. ఆ విషయమై యొక తగు మనుష్యుని దర్శింపవలసి యున్నది. అందులకే పోవుచున్నాను. నన్నిప్పుడు పోనిమ్ము.

రా—ఎవ్వ రాతడు?

శ్రీ—రామస్వామయ్యరు.

రా—ప్రధాన న్యాయాధికారియూ?

శ్రీ—అవును.

రా—అ దెంతసేపు. ఆతని పరిచయము నా కెక్కుడు గలదు. నేను వారి యింటివైద్యుడను. నాయందు వారి కెక్కువ శౌరవము. వారిచే మీకుఁ గావలసిన సాయము చేయించెనను. తేవటిదినమున మన ముభయులము గూడఁ బోవుదము.

అని వారు సంభాషించుచున్నంతలో బండి వచ్చి రామారావు గృహముముందు నిలిచెను. ఎవ్వరు వచ్చుచున్నారో యని లోపలి నుండి చూచుచున్న కమల తన భర్తతోఁ గూడ లోనికి వచ్చుచున్న తండ్రిని జూచియు నానవాలు పట్టలేక నిలిచియుండెను. అంత రామారావు “ఇదిగో మీ తండ్రిగారు వచ్చినా” రని చెప్పెను. పలుకష్టముల పాలయి నిరాధారుడై భార్యను గోల్పోయి విచారపరంపరచేఁ జిక్కి శల్యమై యున్న తండ్రిని జూచి కెవ్వనఁ గేక వేసి కమల యేడ్వఁ జొచ్చెను. తన తల్లి మరణించిన పిమ్మటఁ దండ్రిగారిని సందర్శించుట కమల కది మొదటిపర్యాయము. విద్యావివేకవంతురా లయినను గమల మాతృమరణమును గూర్చియు, దస తండ్రి దుర్దశను గూర్చియు మాటికి మాటికిఁ దలంచుకొని విలపించుచుండ రుక్మిణియు,

రామారావును సాంత్వనవాక్యములచే నోదార్పఁ జూచిరి. ఇంతలో రామారావు తండ్రియుఁ బినతల్లియుఁ గూడ వచ్చి, వచ్చిన శ్రీనివాసమున కుచితమర్యాదలు సలిపి యతనికి సంభవించిన కష్టములను గూర్చి విచారించుచుఁ దమ సానుభూతిని జూపిరి. వారు దన్నంత కారవింతురని శ్రీనివాసము మొదటఁ దలంపలేదు. వారట్లాదరించుటవలన శ్రీనివాస మదివఱకుఁ దన మనస్సున నంటియున్న సోదేహము, మోమోటము మొదలగునవి పటాపంచలయ్యెను. ఆ యాపత్సముద్రములోఁ బడి యీది యీది యలసిపోయి కొట్టుకొనుచున్న తనకు దిరి తారసించినందుల కతఁడు కొంత స్వస్థుడై తుండయ్యెను.

?

౦౦

మన పూర్వజన్మారిత పుణ్యపాపకర్మజాలమునకే దైవమని పేరు. అది మానవుల మంచిచెడ్డలకును, సుఖదుఃఖములకును, గలిమిలేములకును, గారణము. పటుతరకర్మసూత్రబద్ధుడై ప్రాణి యిరునునకుఁ గూర్పఁ బడిన చక్రమువలె నియమితుడై తిరుగుచుండును. అట్లు తిరుగునప్పుడు శకటచక్రనేమి మాటిమాటికిని గ్రిందుమీదునగు విధంబుననే కర్మబద్ధుడైన ప్రాణియుఁ బూర్వకర్మవాసనను బట్టి యొకప్పుడున్న తీస్థితిని, మఱియొకప్పుడు నీచస్థితిని గాంచును. ఆ కర్మవాసనల వలననే యంతవఱకును సత్రవర్తనుఁ డగువాఁడు విపరీతుఁ డగును. తెలియకుండఁగనే మనకు దైవ ముచ్చ నీచస్థితులను దెచ్చిపెట్టుచుండును. పంజరములోని చిలుక యింటివారి పెట్టుపోతలకు లోనై నిరీక్షించుచున్నట్లు మనము దైవము త్రిప్పులకు లోనై వర్తించి తీర

వలెను. ఆ దైవము కల్పించుచున్న సుఖదుఃఖాదులను హృదయపూర్వకముగా స్వీకరించి యనుభవింపవలెను. తిప్పించుకొన నున శక్యము కాదు.

సుదర్శనుడు మొదట సత్త్వవర్తనుడే. సత్యహృదయుడే. స్థిర చిత్తుడే. ఆగర్భశ్రీమంతుడే. సుఖవంతుడే. కాని ప్రస్తుతి మతని చర్యలన్నియు మాఱిపోయినవి. చెట్టు కొనకొమ్మను మధుకోశ మతనికి గానవచ్చినది. అందున్న మధుబిందువులచే దన కడుపు నిండునని యతని తలంపు. అమృతమువంటి యా నిర్మలమధు వాన నతని కభిలాషము పొడమినది. అది తనకు నాధ్యమో లేక యసాధ్యమో, నిజముగా నది తన కానందకారి యగునో కాదో పరిశీలింప లేడు. ఆ తేనె నాసించి యాతడు చేతనున్న సరసపదార్థమును ద్రోసి వుచ్చెను. ఆ మధువుముం దది విషమువలె గనబడెను. వెంటనే యాతడు దా నమున్నతవృక్షమున కెగ్రెబాకెను. కడకొమ్మ కరిగెను. మధుకోశ మెల్లయిన నేమి చేతికి లభించెను. అతడు పరమానంద మందెను. అమృతమానిన దేవతలకంటెను దన్ను నిధికునిగా భావించు కొనెను. అతడు మరల మధుకోశమును నిదానించి చూచెను. దానికి సమీపముగా నొక క్రూరపన్నగ మొకటి కాచుకొని యుండెను. అయిన నతడు దది త న్నేమి చేయగలదని యనుకొనెను. తుద కతడు మధుకోశమును జేతితో లాగెను. అంతనఱకు సమీపమున నున్న యా త్రాచుపాము బుస్సున లేచి యతని గరచెను. ఇంతలో మధుప బృందము కూడఁ జెదరి యతని శరీరమం దంతటను గుట్టెను. ఇంక నతని శరీర మతనికి వశముగాలేదు. కొమ్మ పట్టువదిలి యతడు డడ్డఁ పడితడు డాయెను. శరీర మంతయుఁ జితికిపోయెను. గాయములు బాధ పెట్టుచుండెను. అయినను నతడు మధుకోశమునుండి నేలఁ బడుచున్న మధుబిందువులం దాశ వదలలేక యటు కన్నులఁ బ్రసరింపఁ

జేయుచునే యుండెను.

నాడు కమలా రుక్మిణులతో సంభాషించినప్పటినుండియు దొరసాని వంత క్రమక్రమాభివృద్ధి చెంద నారంభించెను. హిందువులలో, స్త్రీలలో సట్టివా రెందులకుఁ బుట్టవలయునని యామె మొదటి దుఃఖము. సుదర్శనరావు భార్య రుక్మిణి దస కేమైన నపకారము గల్గించు నేమో యని రెండవ దుఃఖము. అత్యుత్తముఁడును, స్వదేశీయుఁడును నగు మోకరుదొరను విడిచి యా హిందువునకు భార్యను కావలసి వచ్చెఁ గదా యని మూడవదుఃఖము. ఇట్లు సంతతమును దుఃఖముల పాలయి దొరసాని తన దుఃఖవిముక్తికి మార్గమరయుచుండెను. సుదర్శనుని విడిచిపోవుటయే తన దుఃఖాపనోదనమునకుఁ గారణమని గ్రహించెను. కాని యెట్లు విడిచిపెట్టుట? విడాకు లిచ్చి వెడలిపోయినచో సుదర్శనుఁ డంతవఱకుఁ గొనియిచ్చిన యమూల్యవస్తువులన్నియు మరలఁ బుచ్చుకొనునేమో యని భయము. ఎట్లయినను నా వస్తువుల నెల్లఁ దక్కించుకొనవలెనని యామె యూహ. కావుననే సుదర్శనునకు విడాకు లిచ్చి వెంటనే రమ్మని మోకరుదొర యెంత చెప్పినను వినక యతని నాశ్రయించియుండెను.

ఆమె సుదర్శనునిఁ దొంటికంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమించుచున్నట్లు నటించెను. సుదర్శనునకుఁ గ్రమముగా మోకరుతోఁ బరిచయము గల్గించెను. ఒక్కొక్క డామె తమతో సుదర్శనుని విహారార్థము గొనిపోవుటయేకాక మోకరు దొరయింటికిఁగూడఁ గొనిపోవఁ జొచ్చెను. ఒక్కొక్క నమయమున మోకరు కోర్కి ననుసరించి యా దంపతులు రాత్రులందుఁ దద్గృహమున నివసించుటగూడఁ గలదు. ఈ నెపమున దొరసాని సుదర్శనరావు గృహముననున్న యమూల్య వస్తుపరికరమంతయు మోకరుదొరయింటికిఁ జేర్చివేసెను. కామాంధుఁడగు సుదర్శనుఁ డాతంత్రమేమియు గ్రహింపలేకపోయెను.

ఆదంపతులు వాడుకచొప్పున మోకరుగృహమున కరిగిరి. కొంత సేపేవేయొ ప్రిసంగములు నడచెను. సూర్యుని కభోజన ముచ్చటనే కావించిరి. మోక లేదోపనికై లోనికరిగెను. అప్పుడు సుదర్శనుఁ డిట్లు సంభాషించెను—

సు—ప్రియా! చాలసేపైనది. ఇక్కఁ బోవుదమురమ్ము. ఈ మధ్యాహ్నము నీతోఁగూడ వచ్చెదనని యొక మిత్రునితో వాగ్దాన మొనర్చితిని.

దొ—మంచిది. ఈరోజునకు మీరు దయచేయుఁడు.

సు—నిన్ను ముఖ్యముగాఁ దీసికొనిరమ్మని కోరెను.

దొ—కాని నేను రాజులను.

సు—రాకతప్పదు.

దొ—ముమ్మాటికిని రాలేను.

సు—నామాటయందు నీకంత నిర్లక్ష్యమా?

దొ—ఉండదా! నీ వసందర్భము లాచరించుచున్నపుడు?

సు—నేనేమిచేసితిని?

దొ—మోసపుచ్చితివి.

సు—(నవ్వుచు) అవును. వేలకొలది కర్చుచేసి నీవు కోరిన వస్తువులనెల్లఁ గొనియిచ్చుట మోసముకాదా?

దొ—నీయవసరమునిమిత్తమై కొనియిచ్చితివి.

సు—అవునుగదా! నాయవసరమున బట్టియే నిన్నిపుడు నాతో రమ్మనుట.

దొ—నేను రాను.

సుదర్శనుడు రాకతీరదని యామెచేతినిబట్టి యాకర్షించెను.

దొ—(కోపముతో అతనిని ద్రోసివేసి) పొమ్ము. నేను రాను.

సు—(ఆత్రోవునకుఁ గుర్చీపైబడి నొచ్చుకొని) కేమర్!

నీకిది తగదు. ఖండితముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నీవు తప్పక రావలెను.

దొ—నుదర్శనరాహు! నేను ఖండితముగానే చెప్పుచున్నాను. నేను నీతో రాను.

సు—వలదుసుమీ! ఆలోచించుకొనుము. నీవు నాచెప్పిన చొప్పున నడవనిచో నీతో సంబంధము విసర్జించెదను.

దొ—మంచిది. అట్లే చేయుము.

సు—(కోపముతో) ఓహో! అంతగర్వముగా నున్నదా? అట్లయిన నా వస్తువులు నాకిమ్ము.

దొ—నీవస్తువులు నీయొద్దనేయున్నవి.

సు—అట్లుకాదు. నీకని కొన్నవికాక నావస్తువు లెన్నియో నీవు వాడుకొనుచున్నావు. ఇంతవఱకు నీసంతోషమునకై విడిచితిని. అవి నాకిప్పుడప్పగింపవలెను.

దొ—అవి నీకప్పుడే యిచ్చివేసితిని. మాటాడకపోమ్ము.

సు—పాకము ముదురుచున్నదే! నీవు సరిగా నియ్యనిచో నీపై నభియోగము తేవలసియుండును. అప్పుడు విచారించిన లాభము లేదు. కాదేని నాచెప్పినచొప్పున నడచుచు నాకుఁ బ్రీతిపాత్రమవై యుండుము.

దొ—ఇక నీతో నాకెట్టిసంబంధమునులేదు. నీ యిష్టము వచ్చినపని గావించుము.

సు—నీపై నభియోగమును దేకమాననుమా.

దొ—నీపై నేనును దెచ్చెదను.

సు—నీవలె నేను నిన్ను మోసపుచ్చలేదు.

దొ—లేకేమి? నాకు భార్యలేదనియు నీవే భార్యవనియు నమ్మించి నన్నీ దేశమునకుఁ దీసికొనివచ్చినావు. ఆ మోసమునకు నీపై దావాతెచ్చెదను.

సు—అందు మోసములేదు. నాకు భార్యలేదు.

దొ—ఉన్నది. మొన్న మీభార్య మీయింటికి వచ్చినది. నేనామెచే నాత్యుమిప్పించెదను.

సు—ఇక వాదముతోఁ బనిలేదు. నాతో వచ్చెదవా? నా వస్తువులు నా కప్పగించెదవా?

దొ—నీతోరాను. నీవస్తువులు నాచెంతలేవు.

సుదర్శనుడు కోపముతో నామెను నిందింప నారంభించెను. ఇంతలో మోకరుదొర లోపలినుండి గబగబ వచ్చి సుదర్శనుఁ డేదియో చెప్పుచున్నను వినక “ఓరీ! తెలివిమాలినవాఁడా! చెవులు చిల్లువడునట్లు క్రూరసంభాషణముగావింపనా వచ్చితివి? స్త్రీతోఁ గలహింతువా? నీవంటి మోటువానికి స్త్రీల మర్యాద లెట్లు తెలియును? ఆ యువతిని మోసపుచ్చి తీసికొనివచ్చి తుదకుఁ గలహించుచున్నావా? ఇక నోరుమూయు”మని పలికి, యతని మెడమీదఁ జేయివైచి యా మేడమెట్లపైనుండి క్రిందికి ద్రోసివైచెను. బలహీనుడగు సుదర్శనుఁ డేమిటిపాటున నుండుటచే నాత్రోవు నాచికొన నవకాశములేక యా మెట్లపై నుండి క్రిందికి దొరలిపడెను.

ఇక సుదర్శనునకు సంభవించిన పరాధవదుఃఖముకంటె దొరసాని యొనర్చిన మోసమే తన్నెక్కుడు బాధింపఁజొచ్చెను. అతఁడు దుఃఖించుచు మెల్లగలేచి చెదరిన వేషమును సరిగా దిద్దుకొనుచు నిట్లో మోటానుబండిపై గూర్చుండి తనమందిరమును జేరెను.

అధమునకుఁ దనశక్తియెంతో పరశక్తియెంతో తెలియదు. తనవలననే సమస్తము వర్తిల్లుచున్నదని యతని నమ్మకము. అతఁడేదో స్వల్పాంశమును మదినుంచుకొని తన్నిర్వహణార్థమై యనేకవిధములఁ బ్రయత్నించును. తన్నిర్వహణముమాత్రమే యతనికిఁ గావలయును. కాని తత్సచయమున సంభవించు మంచిచెడ్డలను, గార్యాకార్యములను, లాభనష్టములను బరిగణించుట యనవసరము. అట్లయ్యును దువ కాస్వల్పకార్యమును నిర్వహించుకొనలేక పలువురతో విరోధమును, దీక్షని కష్టములును, బళాత్పాపమునుజెంది సర్వార్థహీనుఁడై లోకనింద్యుఁడై వర్తించును. ఇది యధముని లక్షణము.

సింగన్న యగ్రహారనివాసి. రామావధానికి దూరబంధువు. అతఁ డించుకేనియుఁ జదువురాని మూర్ఖాగ్రహరఁడు. వయస్సుమీఱిన వాఁడు. అయినను సపరిపక్వబుద్ధిగలవాఁడు. ఇతనికి వ్యవసాయమే వృత్తి. ఇతఁడు గ్రామములోని కార్యములన్నియుఁ దనపై వేసికొని స్వీయకార్యములు విడిచియైనను వాని నెట్లో నెరవేర్చుచుండుటచేఁ దగవునకై యాగ్రామస్థు లాసింగన్ననే పిల్చుచుందురు. ఇతఁడు వెనుకముందు లరయక, గంభీరస్వరముతో వాదించుటచే నాయూరి సర్వజనులును భయపడుచుందురు. అతనికి భయపడియే యా గ్రామ వాస్తవ్యు లతఁడొనర్చిన యక్రమములఁ జాటుచాటునఁ జెప్పకొందురే కాని యెదుటఁబడి మాటాడలేరు. సింగన్న కెట్లయిననేమి యాగ్రామమున మాట చెల్లుబడి గలదు.

వయస్సునఁ బెద్దవాఁడగుటచేతను నొకవిధమున బంధువగుటచేతను సింగన్నను రామావధాని సామాన్యముగా నన్నివిషయములందును

మన్నించుచుండును. అతఁడు సింగన్నమాటలను, బనులనుగూడ బరి గణింపక యతఁడు కోరినప్రకారము చేయుచుండును. రామావధాని భూమి ఖండము నొకదానిని సింగన్నసిస్తునకు దున్నుచుండువాఁడు. ఆభూమిని బలుపురంతకంటె నెక్కుడుసిస్తునకు దున్నుదుమని యడిగి నను, స్వల్పధనము నవేక్షించి సాటిబంధుపగు సింగన్నను నందుండి తొలఁగింప నిష్పపడక రామావధాని యతఁడిచ్చినంతసిస్తునుమాత్ర మే పుచ్చుకొనుచుండువాఁడు. రానురాను సింగన్న యూరిపెత్తనము పై నేసికొని యందులకై తిరుగుచు వ్యవసాయమునం దుపేక్షవహింప వలసిన వాఁడయ్యెను. అందువలనఁ బండిన పంటనై ననుగూడఁ దీసి కొన నతనికవకాశము లేకపోయెను. ఈకారణమున సింగన్న ప్రతి వత్సరమును రామావధాని కియ్యవలసినపన్ను చెల్లించుట మాని వేసెను. నాల్గయిదు సంవత్సరములవఱకు రామావధాని పన్నువిషే యమై యతనిని ఖండితముగా నడుగలేదు. అతఁడెట్లో తెచ్చియిచ్చు నని యవధాని యుద్దేశము. కానిసింగన్న యెప్పటికిని బన్ను చెల్లింప లేకపోయెను. అనవసర కార్యప్రవిష్టుడై స్వీయకార్యములను మఱచి పోయి వర్తించుసింగన్న తనభూమిని సరిగాదున్ని పండించి పన్నియ్య లేడని భావించి యవధాని భూమిని వదలివేయుచుని యనేకవిధముల సింగన్నకు బోధించెను. అతఁడు భూమిని వదలఁడు. పన్నియ్య లేడు. మాటలవలనఁ గార్యము నెఱవేఱదని యెఱిగి యవధానిపద్ధతి ప్రకారమునడిచి యందుండి సింగన్నను బలాత్కారముగాఁ దొలఁ గించెను. ఈవిషయమున నవధానియందు లేశమైన దోషము లేక పోయినను, సింగన్న యది మహాపరాధముగా భావించి రామావధా నితో శత్రుత్వమవలంబించి వర్తింపసాగెను. ఈసమయముననేయనూ యాపరుడగు శ్రీనివాసరావున, శ్యామసుందరుఁడును గూడ సింగ న్నకు లేనిపోనివి బోధించి యతని కవధానితో ద్వేషమును మోచిం

చిరి. న్యాయవాదియగు శ్రీనివాసరావు, ధనవంతుడగు శ్యామసుందరుడును దనకుఁ దన్నెయిన్నచో నవధాని గర్వమడంచుట యెంత పనియని తలంచి సింగన్న యందులకు నడుముగట్టికొని పనిచేయ నారంభించెను. సింగన్న మిక్కిలిశ్రమపడెను. కాని లాభము లేక పోయెను. ప్రత్యభియోగమునందును రామావధానికే జయము గల్గెను. క్రమముగా సింగన్న వంచకుడని స్థిరపడెను. అతఁడట్లుంట యేకాక తుదకు రామావధానికిఁ గొంతసాన్నిధ్యమునవలసివచ్చెను. తనకు రెండుభుజములవలెఁ బనిచేసిన శ్రీనివాసశ్యామసుందరులలో నొకఁడు తనవలె నిరాధారుడై వర్తించుటచేతను, రెండవవాఁడు లుబ్ధుడై విరోధియై తనతో సంబంధము వదలుకొనుటచేతను సింగన్న కోరలుతీసిన పామయ్యెను. ఇప్పుడు దానెట్లయినను రుక్మిణిపైఁ దాను ప్రకటించిన యపవాదమును దొలగింపవలెను. అట్లయినఁ గాని తనకుఁ గారాగ్రహవాసము తప్పదు కాని యతనికది సులభమా! సుదర్శనునకుఁ దనయందు మిగుల భక్తివిశ్వాసములు గలవు. అయినను నాంగ్లయువతీలీలాసమాకృష్టచిత్తుడై తన్నుఁ దామఱచి వర్తించు సుదర్శనుఁడు తన్ను మునుపటివలెఁ జూచి యాదరించునో లేదో యని యతనినందియము. ఒక వేళ నాదరించినను దనమాటలు వినునో మానునో? నిజముగా నతఁడువినకపోయిన సింగన్న యధోగతి పాలు కావలసినదే. వృధాద్వేష మవలంబించి నిరపరాధయగు రుక్మిణికిఁ జేయరానిపని చేసినందులకు సింగన్న యప్పుడనేకవిధముల దుఃఖించెను. కాని చేతులుగాలిసమ్మట నాకులుపట్టుకొనిన నేమిలాభము. తనకు సంభవించినదురవస్థ కేవలము స్వయంకృతాపరాధమూలక మయినందులకు వగచుచు సింగన్న చెన్నపురి చేరెను. కాని యామ హాపురమున సుదర్శనుఁ డెవఁడు? ఏపాటివాఁడు? మహాసముద్రము లోని నీటిబిందువు. అయినను సింగన్న యూరకుండక శ్రమయని

యోజింపక తిరిగి తిరిగి యతికష్టముచే సుదర్శనుని మందిరమును గనుగొనెను. కాని సుదర్శనుని సందర్శించి మాటాడుట యెట్లు? మహేంద్రకుమారుని వడుపున మహావైభవముతో సమూల్యవస్త్రాభరణములతో సుదర్శనుడు భార్యాసహితుడై మోటారుబండిపై పోవుచుండ బిచ్చగానికంటె నధమాధముడై మలినవస్తుభారితై వర్తించు సింగన్న కతఁడెట్లు లభ్యుడగును. పాపము సింగన్న సుదర్శనుని సందర్శింప ననువుగానక పలుశ్రమల నడుచున్నప్పుడే యతని యదృష్టవశమున దొరసాని సుదర్శనుని విడిచిపోవుట సంభవించెను. అయిన సంతమాత్రమున సుదర్శనుని దర్శనము లభించునని యనుకొన వీలులేదు. అతఁడిప్పుడు మహాదుఃఖపీడితుడై సంతతమంతర్లహమున విడిసి బయటికి రానేలేదు. సింగన్న తననిజవృత్తాంత మతని నేవకుల కెరిగించి సుదర్శనుని దర్శనము చేయింపుడని బతిమాలెను గాని వారిదినమయము గాదని తఱిమి వేయుచుండిరి. ఇఁకఁ దనకార్యము సాధించుకొనుట కవకాశము చాలక సింగన్న వివిధరీతుల విచారింపఁ జొచ్చెను. అయినను దసయత్నమును మానలేదు.

౧౨

ఆత్మ స్వయంప్రకాశము. ప్రకృతి కఠీతమైనది. కావుననే నిర్మలినము. అయిన నది యనాదిగావచ్చు కర్మవాసనలకు లోనై తన్మూలమునఁ బ్రకృతినంబంధముగల దగును. రాసురా నది ప్రకృతి లీలా విలాసములకు మోహమంది స్వస్వరూపమును మఱచిపోయి ప్రకృతి రూపముగు దేహమే తాననుకొని తత్తోషణమునకై పలువిధములగు కర్మకలాప మాచరింప దొరకొనును. తాప్రత్యయమునకును లోనగును.

పలుకష్టములు పడిపడియు మోహవశమున నవి సుఖములుగా భావించి సంతసించును. ఇట్లు కర్మసూత్రబద్ధుడై పలువిధములఁబరితపించు జీవుఁడు తన పూర్వకర్మవిశేషాతిశయమున సద్గురూపదేశము చెంది సజ్జ్ఞానము గాంచును. దానివలనఁ బ్రకృతిలీలలకు లోనై మఱచిపోయిన తన స్వరూపమును గ్రహింపఁగలుగును. ప్రకృతీతత్వమును గూడ గ్రహింపఁగలుగును. అజ్ఞానవశమునఁ బ్రకృతిరూపమే శాశ్వతవస్తువనుకొనినందుల కతఁ డప్పుడు విచారించును. ఎట్లయిన నేమి స్వస్వరూపజ్ఞానమును బడసి సుఖించును.

అవిధముననే సుదర్శనరావు మొదట నిర్మలుఁడయైనను బూర్వకర్మవశమున దొరసానిలీలలకు మోహమందెను. అతఁడు తన వేషమును, భాషను, తనవారిని, తుదకుఁ దన్నునుగూడ మఱచిపోయెను. దొరసానితప్ప లోకమునఁ బ్రయతమవస్తువు లేదని భావించుకొనెను. దాని నుపచరించుటవలనఁ దాను ధన్యుఁడ నగుదునని సుదర్శనుఁడు నిశ్చయించుకొనెను. అందుకై యతఁడు తన యమూల్యమగు కాలమును, నశేషమగు ధనమును, దుదకుఁ దన సర్వస్వమునుగూడ వ్యయము చేసెను. అంతియకాని భ్రాంతివశమునఁ దా ననిత్యవస్తువును నమ్ముకొని యధోగతిపాలగుచున్న ట్టతఁ డెఱుంగఁడు. ఇట్లు ప్రకృతిముగ్ధుడగు నతఁడు పూర్వపుణ్యవిశేషమున సద్గురూపదేశము నొందెను. ఇట సుదర్శనునకు గురువు మోకరుదొర. అతఁడు తన శిష్యుఁడగు సుదర్శనునిఁ బ్రకృతి విముఖునిఁ గావింపఁ బాటుపడెను. క్రమముగాఁ బ్రకృతిని దనవంక కాశర్వించుకొనెను. శిష్యుఁ డిక స్వస్వరూపమును గుర్తించి మరలిపోవునని దొర యనుకొనెను. గాఢముగా నక్తచిత్తుఁడగుటచే సుదర్శనుఁడు ప్రకృతిని సులభముగా విమవలేకపోయెను. ఇతఁ సుదర్శనునకు సమపదేశమావశ్యకమయ్యెను. అట్లయినఁగాని సుదర్శనుఁడు ప్రకృతిని విడిచి స్వమార్గమును బ్రవే

శింపఁడని యతఁ డెఱుంగును. అందుచే మోక్షరు కోపముతో సుద
ర్శనుని మేడనుండి పడఁద్రోసి తన గురుత్వమును వెల్లడించెను. ఆ
సాధప్రపాత మనెడి సదుపదేశమువలన నతఁడు ప్రకృతిని విడువక
దీటివదికాదు. తోడనే యతనికి తాను హిందువనెడి స్వస్వరూపము
ప్రత్యక్షమయ్యెను. తన వృత్తమంతయు స్మృతిదర్శణమునఁ బ్రతి
ఫలించెను. అందుఁ దన పవిత్రదేశము, పూజనీయులగు తలిదండ్రులు
సమాదరణీయులగు బంధుగులు, స్వర్గముకంటెను గరీయముగు తన
జన్మభూమియు నతనికిఁ బొడసూపెను. మఱియు నతనికిఁ జిరకాలము
నుండి నాగరకతచెంది వచ్చుచున్న హైందవజాతియు, జాతీయతా
ధర్మమగు మతము, తదీయ సాంప్రదాయములు, హైందవసంఘ
మర్యాదలు, మొదలగునవి యొక్కటియే తలంపునకు వచ్చెను. ఏవిష
య మాలోచించినను దమ హిందూత్వము సర్వోత్కృష్టమని
యతని కప్పుడు బోధపడెను. ఇతఁ డన స్వరూపమునుగాంచి ముక్తి
కాంతాకరుణా కటాక్షవేశములను బొంది సుఖంప సుదర్శనుఁడు
నిశ్చయించుకొనెను. అతఁడు వెంటనే దొరసాని యపహరింపఁగా
మిగిలిన యాంగ్లజాతీయవస్తువులనెల్ల నమ్మివేసెను. దాసదాసీజన
మును మాన్పించెను. అంతవఱకుఁ దానున్న దివ్యమందిరమును
వశిలేవేసెను. అతఁ డొక సామాన్యమందిరమున నివసింపఁజొచ్చెను.
దొరసానితోఁగూడఁ జెన్నపురి నిధికిఁ జేర్చిన సామ్రాజ్యముఁ బరుల
పాలగుటచే నీతఁ సుదర్శనుఁడు వస్తు విక్రయణసంపాదిత ధనముతోనే
జీవింపవలసివచ్చెను. ఇతఁ సుదర్శనుఁడు సులభదర్శనుఁడై తన పేరిని
సార్థకము గావించుకొనెను. ఆంగ్ల ప్రీతిశాచ మతనిని వదలి
పోవుటచే నతనికి వస్తు తత్త్వగ్రహణము లభించెను. అయిన నీ
యాపదలవలన నతఁడు రోగగ్రస్తుఁ డయ్యెను.

ఒకనాఁడు సుదర్శనుఁడు తన యింటి చావడిలో సుఖాననమున

నొక్కఁడును గూర్చుండి దీర్ఘస్వప్న వృత్తాంతమువలెఁ గడచిన యాంగ్లయువతీవృత్తము స్మృతికి రాగా స్వయంకృతాపరాధము నకు వగచుచుండు దుఃఖసంపూర్ణమగు తన స్వాంతము నెట్లో శాంతింపఁ జేసికొను నమయమున సింగన్న యచ్చటఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెను. ఏకాకిగానున్న సుదర్శనునకు సింగన్నరాక పరమానందము గల్గించెను. అతఁడు సింగన్న కుచిత మర్యాదలు నలిపి యొక యాననమునఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. తన బంధువగు నతనిఁ జూడఁ గానే సుదర్శనునకుఁ జోయిన ప్రాణము తిరిగి వచ్చినట్లయ్యెను. “ఓ సింగన్నమామా ! నిన్నుఁ జూచుటవలన నీదినము సుదినము. సంతోషము. ఎప్పుడు వచ్చితి”వని ప్రశ్నించెను.

సింగన్న—సుదర్శనా! నేను చాలకాలము క్రిందటనే వచ్చితిని.

సుదర్శన—నాకుఁ గనపడలేదేమీ ! నేనిచ్చట నున్నట్లెఱుఁగవా ?

సింగన్న—ఎఱుఁగకేమి ? నిన్ను జూచుటకే వచ్చితిని. కాని నీ దర్శనము నవాబుదర్శనముకంటె దుర్లభ మయ్యెను. ఏమి చేయుదును ?

సుదర్శన—(విచారముతో) అవును. నా జీవితకాలమున నా కవి దుర్దినములు. ఇంక నా ప్రసంగము తేకుము. మన బంధువుల సమాచారములు చెప్పితివా విని సంతసించెదను. మీ యగ్రహరములో నందఱకును గుళలమా?

సింగన్న—కుళలమే.

సుదర్శన—మీయింట నొక యవ్వ యుండి నన్ను సంతతము పరిహాస మాడుచుండెడిది. ఆమె క్షేమముగా నున్నదా?

సింగన్న—లేదు. నాల్గు నెలలక్రిందటఁ గాలధర్మ మందినది.

సుదర్శన—చూడు—ఎగువవీధిలో మీ యింటికి నాలుగయిదిండ్ల పిమ్మట నొక యింటిలోఁ గాపుర మున్నాఁడు. అతని పేరెవ్వరు ?

సిం—ఎవరినిగూర్చి యడుగుచున్నావు ?

సు—చూడు. ఎట్టగా, నన్నముగా, పొడుగుగా నుండును. అతని కణతలకుఁ గాల్పులుగూడ నున్నవి. పిల్లిగ్రుడ్డు.

సిం—ఓహో! అతఁడా! జాంబన్నగారి వెంకన్న.

సు—అతఁడు కుటిలస్వభావుఁడు సుమా! అగ్రహారము వెళ్ళి నప్పు డెల్ల నతఁడు నన్ను నదీతీరమునకుఁ గొనిపోయి గ్రామములో స్త్రీపురుషుల రహస్యము లన్నిటిని వెల్లడించువాఁడు. అది వినుట నా కెంతో కష్టముగా నుండెను.

సిం—అవును. అతఁడు కటవుపత్రము నొకదాని కల్పించి మీ మామపై సొమ్మునకు నావా తెచ్చెను. గడునువాడగు మీ మామ వెంకన్న పన్నిన కుట్రనెల్లఁ గచ్చేరీలో వెల్లడింపఁజేసి యతనికిఁ గారానివాసము గల్గించినాఁడు.

సు—శ్రీనివాసరావు చిన్నల్లుని పే రెవ్వరు ?

సి—విశ్వంభరరావు.

సు—అతఁడు డేమముతో నున్నాఁడా?

సి—అవును. అతఁడు తండ్రితో వివాద పడి నంపదలు పంచుకొని భార్యతోఁ గలిసి యిప్పుడు విశాఖపట్టణ మందే యున్నాఁడు.

సు—అతనికి భార్యయం దివ్వము లేదని విన్నాను.

సిం—అది తప్పు. అతనికి భార్యయం దమితప్రేమము. అతని తల్లిదండ్రుల కా కోడలియం దమితద్వేషము. ఆ కారణము ననే తండ్రికొడుకులు వేఱున్నారు.

సు—దానికేమి ; కాని రామావధానిగారి స్థితి యెట్లు న్నది.

సి—మామా ! అతనికేమి ? మహోన్నత పదవిలో

నున్నాడు.

సు—అతనికి నాయం దమిత వాత్సల్యము సుమా?

సి—నీయం దససూయ పతికంటె నెక్కుడు వత్సలత్వము గలది.

సు—నత్యమే! నిజముగా నాదంపతు లిరువురు నట్టివారే. ఆ కుటుంబములోనివా రందఱును మంచివారే. ఆయన కుమారికలు నట్టివారే.

సి—అందఱునట్టివారే! అందులో రుక్మిణి మంచివిద్వాంసురాలు.

సు—అవును. నేను ప్రవేశ పరీక్షయం దుత్తీర్ణుడ నగుట కదియే హేతుభూతురాలు. కాని లాభమేమి? శీలము చెడిపోయినది. శీలము చెడిన హైందవస్త్రీలు తృణముకంటెను లాఘవము నందుదురు. పద్మకోశమును మధుకరమట్లు దాని నిర్మలహృదయ పుండరీకమునం దా దుర్గుణ మిమిడియున్నది.

సి—ఆలోచింప దాని కాగుణ మున్నట్లు నాకుఁ దోపదు.

సు—ఉండకపోయిన నా కుత్తర మేల వచ్చును?

సి—అవధానిమీది కోపముచే వెంకన్నయే వ్రాసినాడు. వలదు వలదని యెంత వారించినను విన్నాడుకాదు.

సు—నీవుగూడ వ్రాసిన టున్నదే?

సి—లోక మట్లనుకొనుచున్నదని వ్రాసితని. సామాన్యముగా లోకము గుడ్డిది. అది వారు వీరు ననుకొనెడి మాటలను నమ్మి చెప్పుచుండును. అది తత్వమును గ్రహించి పలుకదు.

సు—ఆ యపవాదము కల్పితమందువా?

సి—(అగ్రహారవివాదములన్నియు నతనితోఁజెప్పి) రామావధానిని బాధించుటకై యగ్రహారవాసులతని కనేక విధముల ద్రోహము

చేయ నమకట్టినారు. అందులో నిదియొకటి. రామావధాని తక్కిన ద్రోహములకల్గెను బ్రతీకార మొనర్పఁగల్గెను. కాని దీని నిమిత్త మతఁ డధికపరితాపము చెందుచున్నాఁడు. అంతఁకంటెను సధికసంతాప మందుచున్నది యనసూయ. గుక్కిణి యవస్థ చెప్పఁదరముకాదు. పాపమది సంతతదుఃఖముచేఁ జిక్కి నగమమునది. అప్పరస్త్రివలె నుండెడి గుక్కిణి యిప్పుడు రూపొందిన దైన్యమువలెనుండి పోల్చి పీలులేని దురవస్థ నొందినది.

సు—మాతండ్రిగారెట్లున్నారు ?

సిం—వారు సుఖముగానేయున్నారు. ఆయనకు గుక్కిణియం దపారవాత్సల్యము. అపవాదము కల్పితమని తెలిసినపిమ్మట మీ తండ్రిగారగ్రహారమువచ్చి యవధానిని, గుక్కిణిని నోదార్చి నాల్గు దినములుండి వెడలిపోయినారు.

సు—మా గోవిందరా వెటనున్నాఁడు ?

సిం—రాజమ హేంద్రవరముననే.

సుదర్శను డాయాసముచేఁ గుర్చీకొని జేరఁబడి యింక మాటాడక నిట్టూర్పు పుచ్చెను.

సిం—ఏమి మామా ! అట్లున్నావు ?

సు—నాకు జ్వరము వచ్చుచున్నది. నీతో సంభాషించుట వలన నాయాసము హెచ్చినది. లెమ్ము. భోజనమునకు వేళయైనది. మా వంటలక్క వండినది నీవు తినవేమో. వండుకొని తినిరమ్ము. నే నొక్కమాటు నిద్రించెదను.

సింగన్న లోపలి కరిగెను. సుదర్శనుఁడు నిద్రించెను. కొంతనేపటికి సింగన్న మరలివచ్చి చూచెను. సుదర్శనుఁడు నిద్రించియేయుండెను. ఒంటిమీదఁ జేయి వేసిచూచెను. జ్వరతాపముచే నతనిశరీర మగ్ని హోత్రనదృశముగానుండెను. సాయంసమయమునకు సుదర్శనునకుఁ

గొంచెము మెలకువవచ్చెను. కాని సింగన్నతో సరిగా మాటాడలేక పోయెను. పరాకుమాటలు హెచ్చ నారంభించెను. ప్రపంచజ్ఞానము క్రమక్రమముగా నతనికి బోవుచుండెను. రాత్రి రెండుయామము లగునప్పటికి సుదర్శనుడు ప్రభంజనసముద్ధాతసముత్తుంగతరంగ భీకరంబగు సముద్రమధ్యముననున్న పడవ ననుకరింపజొచ్చెను. సింగన్న యతని యవస్థచూచి మిక్కిలి భయపడెను. అతనికి దన పెనుకటిచరిత్రమే స్మృతికివచ్చెను. ఈ సుదర్శనుడిట్లు పాడగుటకుఁ దాను గారణమయినందుల కతఁడు తన్ను నిందించుకొనఁజొచ్చెను. అవధానిపై కసితీర్చుకొనుటకుఁ బూసికొని తాను సుదర్శనుని పాడు చేసితినిగదా యని యతఁడు వగవనారంభించెను. రుక్మిణియం దప వాద మారోపింపకుండిన సుదర్శనుఁ డాంగ్లయువతని జేపట్టుటయు, సంపదలు పాడుచేసికొనుటయు నిట్లు పరాభవదుఃఖమొందుటయు, సంభవింపకపోవునని యతఁడు గ్రహించెను. కాని యతఁ డిప్పుడేమి చేయఁగలఁడు ? ఇప్పుడతనిచే నగున దేదియును లేదు. నిష్కారణముగా నుత్తమదంపతుల నెడబాసిన పాపఫలము తన్నుఁ గట్టికుడుపకపోనని యతని భయము. ఆ సుదర్శనుఁ డెట్లయినను బ్రదికి బట్టగట్టి మరల రుక్మిణిని చేపట్టగల్గినచోఁ సింగన్న హృదయమునఁగల భయసంతాపములు కొంతవఱ కుపశమించును. కాని సుదర్శనుని గతియేమ నో యెవ్వరెఱుగుదురు ?

సింగన్న సుదర్శనుని యారోగ్యవిషయమై వేలకొలది దేవతలకు మ్రొక్కుచు, సుదర్శనుని గనిపెట్టుకొని కంట నిదురలేక సహస్ర వృశ్చికము లొక్కపెట్టునఁ గుట్టినబాధ ననుభవించుచుండెను. తెల్ల వాతెను. కాని సుదర్శనుఁడు మంచిస్థితిలోలేడు. వైద్యుఁ డెప్పటి వలె వచ్చిచూచి రోగము ప్రమాదకరముగానున్నదనియు, నిన్నను ఓయోస్థుభిమగురోగ మింత యాకస్మికముగాఁ బ్రబలిపోవుటకుఁ

గారణ మగపడదనియు, నేదో మందిచ్చి తాను దిరిగినప్పుడతడును నతని కామందిచ్చుచుండుడనియు, నిక్కడివారితోఁ జెప్పి వెడలి పోయెను.

ఇదియంతయుఁ జూచి సింగన్న దుఃఖితుడై, రామారావుగారి యింటికరిగి సుదర్శనుని దురవస్థను జెప్పెను. అది వినగానే రామారావుకు గుండెలో రాయిపడినట్లయ్యెను. కమల విచారముచే రాపడెను. రుక్మిణి యీ ఘోరవార్తను విని మూర్ఛిల్లి నేలఁబడిపోయెను. అదిచూచి కమలారామారావులు త్వరపడి రుక్మిణికి శైత్యోపచారము లొనర్చి తేతినవెంటనే యామెను మోటారుబండిలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టి యామెతోఁ గూడ సుదర్శనుని మందిరమున కరిగిరి.

రుక్మిణి సుదర్శనుని దుర్దశ కమితముగా దుఃఖించుచుండ రామారావు సుదర్శనుని రోగము నిదానించి చూచి యతనికిఁ బ్రాణభయము లేదని చెప్పి కమలా రుక్మిణుల నోదార్చి యతఁడు శీఘ్రముగా వైద్యశాల కరిగి కొన్ని యావధములను గొనివచ్చి సుదర్శనున కిచ్చి రెండేసిగంటల కొకచూరా మందిచ్చుచుండుఁ డని చెప్పి రుక్మిణికిఁ దన భార్యను దోడుగా నుంచి మరల వెంటనే వచ్చేదనని పలికి వెడలి పోయెను.

కమలా రుక్మిణులును, సింగన్నయు నతని చెంతనే కూర్చుండి జ్వరతీవ్రతచే సుదర్శనుఁడు పలుకు పరాకుమాటల కులుకొందుచు, నియమప్రకార మావధ మొనంగుచు, దైవముపై భారమువైచి యటఁ గూర్చుండిరి. సాయంసమయమునకు మరల రామారావు వచ్చి సుదర్శనుని చేతినాడిని బరిశీలించి యింక నతనికి భయములేదని చెప్పి యచ్చటివారికిఁ గొంచెము ధైర్యము నెలకొల్పెను. కమలా రామారావులును, సింగన్నయు నేదో విధమున భుజించిరి. కాని

దుఃఖాతిరేకమున రుక్మిణి మాత్రము భుజింపలేదు. అది చూచి కమలా రామారావు లనేకవిధముల బోధించి రుక్మిణిచే నన్నము తిని పించిరి. ఏమయినను నిరంతరదుఃఖపీడిత యగు రుక్మిణి రోగవర్జిత యైనను దురవస్థకు భర్తను బోలుచుండెను. ఇట్లు నాల్గుదినములు గడచినవి సుదర్శనుని స్థితి యింకను మాటలేదు. సుదర్శనునకుఁ బ్రాణభయము లేదని తెలిసియున్నను, నెందులకైనను మంచిదని సుదర్శనుని బంధుగులకు, రుక్మిణి బంధుగులకును, నతని స్థితిని దెల్పుచు రామారావు తంతివార్తల నిచ్చెను. ఇచ్చిన మూడవనాటికి బంధుగు లందఱును వచ్చిరి. అనసూయ రామావధానులు రుక్మిణి నోదార్చి యుల్లుని కారోగ్యము గల్గ జేవతలకు మొక్కుకొనుచుండిరి. శివరామారావును గోవిందరావును గూడ వచ్చి సుదర్శనుని స్థితికి వగచుచుండిరి. రామారావు రేయింబవ శ్శుచ్చటనే యుండి యెప్పటి కప్పుడే రోగనిదానమును గమనించి మందు మార్చి యిచ్చుచుండెను.

ఇట్లుండఁ గొన్నిదినములకు రుక్మిణి పూర్వపుణ్యశివమున సుదర్శనరావు రోగము క్షయోన్ముఖ మయ్యెను. ఆ గడువుదినము లరుగగానే రోగము మరలెను. అందఱ ప్రాణములును గూటఁ బడినవి.

ఒకనాడు సుదర్శనుడు కన్నులు విప్పి చూచెను. తన పాదము లను దొడలపై నిడుకొని యొత్తుచు, వేడిబాష్పములచేఁ దన యడుగులు తడుపుచు రూపొందిన శోక దేవత యనునట్లున్న రుక్మిణి కంటఁ బడెను. అతఁ డామె నానవాలు పట్టలేక పక్కకుఁ జూడగా భూమి కవతరించిన ధన్వంతరివలె నున్న రామారావు చూపట్టెను. అతఁడు మెలకువతో నున్నట్టు తెలిసికొని యా సమయముననే బంధుగు లొక్కొక్కరే లోనికి గాఁ జొచ్చిరి. వారిని జూడగనే సుద

ర్మనుఁడు గతుక్కుమనెను. ఇట్టి విచిత్రప్రదర్శనము జన్మచుధ్యమున
 లభించునని యతఁ డనుకొనలేదు. తన యాత్మవర్గము నిట్లు తెప్పిం
 చిన యా రోగము తన కుపకారమే చేసినదని సంతసించుచు ముం
 దుగా రామారావును గాంచి “మిత్రమా! నా యవివేకమున నీకు
 గొప్ప యపకార మొనర్చితిని. క్షమింపు” మని పల్కెను. అది విని
 రామారా వతనితో “ఇందు నీవు చేసిన దేమియును లేదు. దీని కంత
 కును గాలము కారణము. తక్కినవారిమాట కేమి? ముందుగా
 సత్త్వనర్తన యగు నీ భార్య నోదార్పు” మని పలికెను. సుదర్శనుఁ
 డెండిపోయిన చెక్కిళ్ళులనుండి కన్నీరు కాలువలు గట్ట పాదము లొత్తు
 చున్న భార్య చేయి వట్టికొని “ప్రేయసీ! నాకు నీవు నిజమగు హితు
 రాలవు. విద్వాంసురాలవు. పతివ్రతవు. అవివేకమున నీకుఁ దీసిని
 దుఃఖమును గల్గించితిని. మన్నింపుము. నీ భర్తను దొంటివలె బాడ
 గాంచుము. నిజ మాలోచింప మైందవదాంపత్యమే దాంపత్యము.
 తక్కినవి సామాన్యము” లని భార్య నూరడించెను. ఆమె యథో
 ముఖయై నులివెచ్చ బాష్పధారలు గురియించుట తప్ప ప్రత్యుత్తర
 మీయలేదు. అట్లే సుదర్శనుఁడు తన యవరాధమును మన్నింపుఁ
 డని తండ్రి మొదలగువారి నందఱును బ్రార్థించెను. సుదర్శనుఁడు
 దుస్సహారోగముఖగహ్వరమునుండి విడివడుటయే కాక తన తప్పును
 దెలిసికొని సత్పథగామి యైనందుల కందఱును సంతసించిరి. తన
 హృదయాయఃపిండము పశ్చాత్తాపాగ్ని తప్తతచే మృదువై యచ్చటి
 వారు నానావిధములఁబల్కు కారువచనములనుసూత్రి దెబ్బలచేఁ గొట్టఁ
 బడుటవలన సింగన్న మొగమెత్తి యెవ్వరితోను మాటాడఁజాలక
 యొకమూలఁ బడియుండెను.

కొన్ని దినములకు సుదర్శనుఁడు స్వస్థత గాంచెను. అతఁడు భార్యను
 స్వీకరించెను. రామారావుతోఁ దొంటిమైత్రి వహించెను. తక్కిన

శుద్ధల నెల్ల నెక్కుడుగా నాదరించెను. అనంతర మతఁడు కొన్ని దినము లచ్చటనుండి తండ్రి యనుమతిచొప్పునఁ దన బలగముతో రాజమహేంద్రవరమునకుఁ గాఁపుర మేగెను. సింగన్న వారిని వెంబడించి తన తప్పును ఊమింపుఁ డని యందఱును బ్రార్థించి యనుమతి వడసి యగ్రహారమున కరిగెను. శ్రీనివాసరావు తన యల్లుని ప్రయత్నమునఁ దన న్యాయవాదిపట్టమును మరల స్వీకరించి, విశాఖపురమున నుండ సిగ్గుపడి కాకినాడపురమున నివసించెను.

సంపూర్ణము

ప్రకాశకులు:—అద్వైపల్లి లక్ష్మణస్వామి నాయుడుగారు

న ర న్వ తీ గ్రంథమండలి రాజమహేంద్రవరము

నవలలు - నవరసభరితములగు - నవలలు

ముచ్చటైన బొమ్మలతో ముద్దలొలుకు క్యాలిగ్రో బైండుతో
రెండు మాసముల కొక్కటిగా వెలువడుచుండును.

ని బంధనలు

1. ఇందుఁ జందాదారులుగఁ జేరువారు ప్రవేశింపవలయు క్రింద
ముందుగా రు 0-4-0 లు చెల్లింపవలయును.

2. ఇందు రెండు మాసముల కొక్కటిగా వెలువడుచుండు
క్యాలిగ్రో బైండుగల ప్రతి గ్రంథమును 1-0-0 వెలకుఁ జందాదారులకుఁ
బంపుచుండుము.

3. గ్రంథములఁ బంపుట కగు పోసేజీ మొదలగు కర్పులన్ని
యును జందాదారులే భరింపవలయును.

4. చందాదారు లగువారు వెనుకటి గ్రంథముల నన్నిటిని
గొనవలయు నను నియమములేదు. కాని వారు కోరినచో వెనుకటి
పుస్తకములు కూడఁ జందాదారుల వెలకే పంపుచుండుము. ప్రొత్తగ
వెలువడుచుండు గ్రంథములు మాత్రము చందాదారులు తప్పక
పుచ్చుకొనుచుండవలెను.

5. ఇందు ప్రకటింపబడు సనుబంధములు చందాదారులు తప్పక పుచ్చుకొనవలయునను నియమములేదు. కోరినవారికే పంపుచుందుము.

6. ముందు ప్రకటింపబడు ఆఱుపుస్తకములకు రు 7-2-0 లు ముందుగఁ బంపువారికి ఆఱుపుస్తకములను అకొరిజిప్టర్లు పార్శ్వముగా పంపుచుందుము. అట్లు పంపినవారికి ఆఱుపుస్తకములకు చెల్లింపవలసిన మనియార్డరు కమిషను 0-12-0 లును రిజిస్టర్లు ఖర్చు 0-12-0 లును 1-8-0 కూడివచ్చును.

ఇం దీవరకు ప్రకటింపబడిన గ్రంథములు :—చిత్రపటశోభితములు

పేమసుందరి

కర్త :

నవరసభరితమగు సాంఘికనవల. క్యాలి
కోలైండు 272 పుటలు వెల చందాదారు
చిర్రావూరి కామేశ్వరావు లకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

బి.ఎ., ఎల్.టి.

చోరశిఖామణి

అనువాదకులు :

లోనుహర్షమగు డిటెక్టివునవల. క్యాలి
కోలైండు 197 పుటలు వెల చందాదారు

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు లకు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

లక్ష్మీప్రసాదము

కర్త :

నవరసభరితమగు సాంఘికనవల. ఇం
దు మూఢురాండ్రగు స్త్రీలవలన కుటుంబ

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

మాలందు సంభవించు కలహములును అం
దువలన కలుగు కష్టపరంపరలు చక్కగా
వర్ణింపబడినవి. 346 పుటలు వెల చందా
దారులకు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0.

హత్యారహస్యము

అనువాదకులు :

సాహితీసమితి సభ్యుడు

జటిలమగు ఇతివృత్తముగల డిటెక్టివు
నవల. తుదవరకు దోషులెవరో కనుగొను
టకు వీలు లేకుండునట్లుబడుండగులుపన్నిన
పన్నాగము లత్యంత భయంకరములు వెల
చందాదారులకు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

ఫాస్టు (ప్రథమభాగము) అధికార దుర్వినియోగము-అభేద్యము
 అనువాదకులు : **లైన గోటయందు దురాచారుల దురంతములు మహాప్రళయము రహస్యమువలన వెదురుమూడి శేషగిరిరావు**
 గలిగిన తీవ్రమనోవేదనము, మున్నగు చిత్రవిచిత్రకల్పన, పాఠకమహాశయులజిత్ర రుపుల గాంచుచుండును. చందాదారులకు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0.

ఫాస్టు (ద్వితీయభాగము) ఈశ్వర కృపాతిశయము, భక్తసంరక్షణము, భాగవతవిజయము, విమలప్రేమాభిరాములగు సాధుమువతీ యువజనులకల్యాణము మున్నగు నత్యద్భుతఘట్టణములుచందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

కుముద్వితీ
 రచయిత : **శ్రీమతి పులవర్తి కమలావతీదేవి**
 ఇందలిదుష్టకేతుని దౌష్ట్యము భయావహమునూయాచూరించునియూలుభయంకరకృత్యములుచదివియూనందింపును. ఇయ్యది నవలకాదు. నవరసరత్నాకరము. మీశ్వంగార కరుణారసంబుల యేకీభావముచే ద్రివేణీసంగమమును బోలి చదువరుల హృదయమాల రసరంజితములుగ జేయును. వెల చందాదారులకు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0.

చిన్నకోడలు
 అనువాదకులు : **క్రాపవరపు నరసింహము**
 శ్రీయుత కాశీనాథ రఘునాథమిత్ర గారిచే మహారాష్ట్రభాషయందు వ్రాయబడిన థాకట్యాసూన్ భాయి నుండి తెనిగింపబడినది. కథాచమత్కృతి నవీనము. చిన్నకోడలు “లక్ష్మీ” యొక్క శాంత్యేదార్యాది సుగుణములును, పతిభక్తియు, మిక్కిలి పేదస్థితియందున్న సంసారమును తన చాతుర్యముచే లక్ష్మీసంపన్నముగాఁ జేయుట మొనలగు సంగతులు చదువవలసి నవి. చందాదారులకు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0

రహస్యభేదనము

కర్త :

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

రహస్యపరాధ పరిశోధకనవల. కథా కల్పన మత్యద్భుతము. సంఘటనము లతి భయంకరములు. నిగూఢమాత్యలెన్ని యో వర్ణింపబడినవి. ఇది స్వతంత్రగ్రంథము. ఇతివృత్తమాండ్రదేశమునకు సంబంధించి నది. ఇట్టి గ్రంథ మిదివర కాండ్రదేశము లో వెలువడలేదు. వెల చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

సింహగడ్డము

అనువాదకులు :

శ్రీ వాసుదేవరావు

మహారాష్ట్ర భాషలో శ్రీహరినారాయణ ఆపటేగారు విరచించిన గ్రంథమున కనువాదము. రమణీయమగు యీ కథ గాంభీర్యమై యుండును. వెల చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

మణిహారము

కర్త :

బులుసు

వేంకటసుబ్బారావు

బి.ఎ., బి.ఎల్..

ప్రభాకరునిపగిది ప్రకాశించు ప్రభాకరుడు, హృదయరంజనియగు రంజని, చంద్రునిబోలు విజయచంద్రుడు, వికసితహృదయపద్మినియగు పద్మిని సార్వభౌమ లక్షణలక్షితం డగు అలకనుందరుడును చదువరి హృదయమును వివిధరసభావ తరంగముల జేలించును. వెల చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

మొగలాయి

దర్బారు

ప్రథమభాగము

అనువాదకులు :

మొసలికంటి

సంజీవరావు పంతులు

కీ. శే. ధీరేంద్రనాథపాల్ గారి సుప్రసిద్ధగ్రంథరాజమున కనువాదము. ఇయ్యది నవరసభరితమై చరిత్రాత్మకమై, చిత్రవిశ్రోవకథలతో విరాజిల్లుచు పాఠకమహాశయుల కెంతయు నానందదాయకముగ నుండును. అద్భుతసంఘటనములతో నిండి నులభశైలిని వ్రాయబడిన యీ గ్రంథ మెల్లరు చదువతగియున్నది. వెల చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

మొగలాయీ

దర్బారు

రెండవభాగము

అనువాదకులు : మొసలి
కంటి సంచీవరావుపంతులు

ఘటనాచక్రము

అనువాదకులు :

గారపాటి

అంజనేయ చౌదరి

రాజసుందరి

కర్త :

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

కుంకుమభరణి

అనువాదకులు :

శ్రీ శివశంకర శాస్త్రి

జాగిలము

రచయితి :

శ్రీమతి

సీరము సుభద్రయాంబ

సరస్వతి

అనువాదకులు :

శ్రీవాసుదేవరావు

శ్రీకృష్ణరఘునాథరావు

ప్రథమ సంపుటమందలి నిగూఢము

తైన దారుణ శవప్రదర్శనములు, పిశాచ
కృత్యములు ఇందు భేదించబడి చదువరుల
నానందనిమగ్నులనొనర్చును. వెల చందా
దారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

పాంచకడీదేవ విరచితమగు భీషణ
పరిశోధకనువాదము. ఆశ్చర్యములకుఁ బుట్టి
నిల్లు, కాతుకమునకు భాండారము, విచిత్ర
ములకుఁ గనియై, పాఠకులను విస్మయపా
గరమున ముంచివేయును. చందాదారు
లకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

ఆంధ్రదేశాత్మకమగు స్వతంత్ర
కల్పనసాంఘికనవల. కథావిధానమత్యద్భు
తియు నిరుపమానము. వెల చందాదారు
లకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

ఇది సాంఘికనవల. మామూలునవలవలె
గాక యిందు క్రొత్తచమత్కారములున్నవి.
చదువుటకు మిక్కిలిమనోహరము. వెల చం
దాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

అతి భయంకర నిరూపక నవలారాజ
ము. హంతకుడు భయంకరమగు జాగిలము
సహాయమున చేయు హత్యలు హృదయ
విదారకములు. అపరాధపరిశోధకులు
యీవిషయమునమన్యను భేదించుట విచి
త్రము. హత్యలపై హత్యలు. వెల చందా
దారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

మహారాష్ట్రభాషనుండి యాంధ్రీకరింప
బడిన సాంఘికనవల. మనోహరకథావిధా
నము. శైలినితీకరితము. వెల చందాదారు
లకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

ఆనందాభాయి

కర్త:

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

ఇయ్యది యాహజనితమే మైనను
చరిత్రసమ్మిళితము. పండితకవులచే మనో
హరముగా వ్రాయబడినది. చందాదారు
లకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

హత్యాన్వేషణము

అనువాదకులు:

గుర్రాల నారాయణరావు

అద్భుతమగు పరిశోధక నవలారాజము.
ఆంగ్లేయగ్రంథమునుండి మనోహరముగా
భాషాంతరీకరింపబడినది. తుదిపటకు చది
వినగాని అపరాధిని తెలుసుకొనలేరు. చం
దాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0.

మొగలాయి

దర్శారు

తృతీయసంపుటము

అనువాదకులు: మొసలి

కంటి సంజీవరావుపంతులు

మొదటి రెండు సంపుటములవలె నిది
యును చరిత్రాత్మకమై, సవరసభరితమై
చిత్రవిచిత్రోపకథల కాలవాలమై మనో
హరమై, యానందదాయకమై పాఠకుల
కేంతయు విజ్ఞానప్రదమై యొప్పును. చందా
దారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0.

గంగ

కర్త:

చిత్రాపూరి కామేశ్వర

రావు బి. ఎ., ఎల్. టి.,

గంగాచరిత్రము కరుణరసప్రపూర్ణమ
ప్రేమ భావాత్మకము. శైలి కోమలమై,
సుధామధురమై, తేటసీటి వెల్లువవలె,
ముద్దులొలుకుచుండును. చందాదారులకు
రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

మొగలాయి

దర్శారు

చతుర్థసంపుటము

అనువాదకులు: మొసలి

కంటి సంజీవరావుపంతులు

కథోపకథావల్లరులతో నల్లివిల్లిగ నల్లు
కొనియున్న యీ నవలారాజము సర్వ
జనహృదయాకర్షణీయము. చందాదారు
లకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

కోహెనూరు

కర్త:

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు

ఈ కోహెనూరు అమూల్యమైన వజ్ర
ముగాదు. అతిమనోహరమైన చారిత్రిక
నవల. శైలిమృదుసుధురము. చందాదారు
లకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

ఆటీకమనేలా

అనువాదకులు :

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి ఎం, ఎ.,

అపరిచిత

కర్త :

మాతే గాఢువరావు

అంతఃపురము

ప్రథమ భాగము

అనువాదకులు :

మొసలికంటి సంజీవరావు పంతులు

అంతఃపురము

ద్వితీయభాగము

అనువాదకులు :

మొసలికంటి

సంజీవరావు పంతులు

అనుబంధ గ్రంథములు

మృత్యురంగిణి

అనువాదకులు :

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు

అత్యద్భుతమయిన డిటెక్టివునవల. ఇందలి మనేలా మరమ్మలు, మానవహంతకీ మాయలు అనిర్వాచ్యములయి పాఠకులను విస్మయవిహిత చేతిస్తులనుగావించును. వెల చందాదారులకు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0.

మనోహరమైన సహజ సాంసారిక, సాంఘిక సంఘటనలతో వెల్లివిరియు అపూర్వ పరిశోధక నవలారాజము. ఇందలి ఇతివృత్తము సర్వజన హృదయానందప్రదము. క్రొత్తపోకడలతో గూడిన దీనిశైలి మృదుమధురము. చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

సుప్రసిద్ధరైన్లాల్స్ గ్రంథ రాజమున కనువాదము. తుగుష్కు చరిత్రాధారమగు నియ్యది సర్వజన హృదయాకరణీయమైనది. నవరసభరితము. అందును శృంగార సప్రధానము - అద్భుతసంఘటననిధానము. ఎల్లరు చదువదగినది. వెల చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-8-0.

అత్యద్భుతఘటనాసంయుతమును విచిత్రకథా విలసితమును నగు గ్రంథ రాజము. ప్రథమభాగమునందభివర్ణింపబడిన నిగూఢ హత్యారహస్యము లిందు వెల్లడింపబడినవి. శైలిమృదుమధురము. వెల చందాదారులకు 1-0-0 ఇతరులకు 1-8-0.

గొప్ప డిటెక్టివునవల. ఒకానొక సుందరియొక్క భయంకరకథ. సరహత్య-నాశి హత్య-హత్యవైహత్యలు. వెల చందాదారులకు రు 0-8-0 ఇతరులకు రు 0-12-0.

అభాగిని

అనువాదకులు :

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు

బాల విశేషములు పదు కష్టములు.
దుండగులుపన్ను కుట్రలు-సహజసీతనివర్తిం
పఁబడిన నవసభరితమగు సాంఘికనవల.
వెల చందాదారులకు రు 0-8-0 ఇతరులకు
రు 0-12-0.

భద్ర వేషి

అనువాదకులు :

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు

ఇది చక్కని పరిశోధకనవల. వెల
చందాదారులకు 0-8-0 ఇతరులకు 0-12-0.

విదురుని

యువదేశములు

కర్త :

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

చిత్తస్వాతంత్ర్యము-సత్యవాక్యపరిపాల
నము-నీతి బలము-ధర్మోపదేశము జదువ
దగినవి. వెల చందాదారులకు రు 0-8-0
ఇతరులకు రు 1-0-0.

కాంచనమాల

అనువాదకులు :

శ్రీశీవశంకర శాస్త్రి

అశోకుని కాలమునాటి బౌద్ధమతధర్మ
ప్రచారముల దెలుపునవల. వెల చందాదారు
లకు రు 0-8-0 ఇతరులకు రు 1-0-0.

సీమంతిని

కర్త : ములుకుట్ల వేంకటశాస్త్రి

సుశీల

అనువాదకులు :

జొన్నలగడ్డ సత్యనారా

యణమూర్తి

బి. ఎ. ఆనర్సు

పౌరాణికగాథ. నీతిదాయకము. వెల
చందాదారులకు 0-8-0 ఇతరులకు 1-0-0.

పతివ్రతయగు నీమె చరిత్రము హృద
యవిదారకమయ్యును ప్రగాఢ ప్రణయా
దర్శము జూపి యనేకుల పనిశ్రుల జేయక
మానదు. చందాదారులకు రు 0-8-0
ఇతరులకు రు 1-0-0.

శశిరేఖ

కర్త :

గుడిపాటి వెంకటాచలం

బి. ఎ. ఎల్. టి ,

ప్రేమమూర్తియగు శశిరేఖ ప్రియుని
తరువాత ప్రియుని స్వీకరించుట యెట్లవసర
మయ్యెనో అయినను ఆమె నిర్మలచారిత్రి
యెట్లయ్యెనో వ్రాయబడినది. వెల చందా
దారులకు 0-8-0 ఇతరులకు రు 1-0-0.

యమునాబాయి

అనువాదకులు :

(కావరపు) నరసింహము

తమతమ పరిస్థితులను పరిశీలించని
ప్రేమాంధులగు యువతీయువకుల కీగ్రంథ
మత్యంత బోధప్రదము. వెల చందాదారు
లకు 0-8-0 ఇతరులకు 0-12-0.

శ్యామల

అనువాదకులు :

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి యం.ఎ.,బి.ఎల్

కాలసర్పి

అనువాదకులు :

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి యం.ఎ.,బి.ఎల్

కాంతంకథలు

కర్త :

మునిమాణిక్యం సరసింహారావు బి.ఎ., ఎల్.టి.,

భారత

కథాసారము

(గంభీర)

శ్రీమతి దేవిరాజు

లక్ష్మీనరసమ్మ

—: నాటకానుబంధములు :—

మార్కండేయ

కర్త :

పింగళి వెంకటనరసయ్య

అహల్యశాప

విమోచనము

కర్త :

పప్పు మల్లిఖార్జునరావు

శిథిలప్రణయాల దుఃఖగాధ. సాంఘిక దురాచారమును ఖండించు ప్రేమైక నవల చందాదారులకు రు 0-8-0 లు ఇతరులకు రు 1-0-0.

అశ్వద్భుత రహస్యాపరాధ పరిశోధక నవలారాజము. చందాదారులకు రు 0-8-0 ఇతరులకు రు 1-0-0.

శ్రవణానందదాయకములై హాస్యరస పూరితములై యొప్పు వివిధకథల సంపు మునిమాణిక్యం సరసింహారావు బి.ఎ., ఎల్.టి., లకు రు 0-8-0 ఇతరులకు రు 1-0-0.

మృదుసుధుర శైలిలో వ్రాయబడిన శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతకథాసారము. వెల చందాదారులకు రు 0-8-0 లు ఇతరులకు రు 1-0-0.

3 గంటల కాలములో ప్రదర్శించుట కనువుగ వ్రాయబడిన భక్తిపూరితమగు 6 అంకముల నాటకము. చక్కనిపాటలు గలవు. వెల చందాదారులకు రు 0-8-0 లు ఇతరులకు రు 0-12-0.

భక్తిరసపూరితమగు చక్కని నాటకము. వెల చందాదారులకు రు 0-8-0 లు ఇతరులకు రు 0-12-0.

మీవారుపతనము

అనువాదకులు :

వీరసప్రధానముగు నైదంకముల నాటకము. ఇతిహాసికవచననాటకమున కన్య జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయ వాసము. వెల చందాదారులకు 0-8-0 ణమూర్తి యం.ఏ.,బి.ఎల్ ఇతరులకు 1-0-0.

షాబహాను

అనువాదకులు :

విషాదాంతమైన మొగలాయీ చారి త్రక వచన నాటకము. చందాదారులకు జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయ రు 0-8-0 ఇతరులకు రు 1-0-0.

ణమూర్తి యం.ఏ.,బి.ఎల్

వరమాల

అనువాదకులు :

మాడభూషి

సురేంద్రాచార్యులు

హిందీనుండి యాంధ్రీకరింపబడిన మనోహరమగు నాటకము. ఇందు ప్రేమ పరీక్ష, తత్పరిణామము హృదయంగమము గను చమత్కార ప్రదముగను నిరూపింప బడినవి. వెల చందాదారులకు రు 0-8-0 ఇతరులకు రు 1-0-0.

నూరహాను

జ

అనువాదకులు :

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయ ణమూర్తి యం.ఏ.,బి.ఎల్

కరుణరసపూరితము, విషాదాంతము నగు చరిత్రాత్మక నాటకరాజము. మనో హరగీతములు కలవు. చందాదారులకు రు 0-8-0 ఇతరులకు 1-0-0.

దుర్గాదాసు

ం

అనువాదకులు :

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయ ణమూర్తి యం.ఏ.,బి.ఎల్

వీరసపూరితమును, ద్విజేంద్రుని విర చితములలో మిగుల పవిత్రమును నగు నైదంకముల చక్కని నాటకము. ముఖ్య ముగ చదువతగినది. వెల చందాదారులకు రు 0-8-0 లు ఇతరులకు రు 1-0-0.

ఇట్టివే చక్కని నవలలు పలువురు కవులచే రచింపబడుచు రెండు మాసముల కొకటిగా ప్రకటింపబడును.

స ర స్వ తీ గ్రంథ మం డ లి,

రాజమహేంద్రవరము.

